

**ERAZM
OTWINOWSKI
PISMA POETYCKIE**

**BIBLIOTEKA
PISARZY
STAROPOLSKICH**

zespół redakcyjny

Adam Karpiński (przewodniczący)
Krzysztof Mrowcewicz
Ewa Jolanta Głębicka
Ariadna Masłowska-Nowak (sekretarz)

15
TOM

**Instytut Badań Literackich PAN
Stowarzyszenie „Pro Cultura Litteraria”**

Biał
Dzisiaj
Staropolski

**ERAZM
OTWINOWSKI
PISMA POETYCKIE**

WYDAŁ
PIOTR WILCZEK

Redakcja

Ariadna Masłowska-Nowak

Korekta

Krystyna Petryk

Projekt okładki

Małgorzata Żarska

Opracowanie typograficzne

Adam Rysiewicz

Łamanie

Wydawnictwo IBL / Helena Dziurnikowska

Książka dofinansowana ze środków Komitetu Badań Naukowych

© Copyright by Piotr Wilczek, 1999

© Copyright by Stowarzyszenie „Pro Cultura Litteraria”. 1999

© Copyright for this edition by Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich PAN, 1999

Druk i oprawa

Drukarnia Wydawnictw Naukowych S.A.

Łódź, ul. Żwirki 2

ISBN 93-87456-37-3

WPROWADZENIE DO LEKTURY

Erazm Otwinowski jest pisarzem prawie zupełnie nieznanym, choć jego biografie znajdują się we wszystkich współczesnych encyklopediach polskich. Opublikowane w niniejszej edycji trzy książki poetyckie pisarza – *Pieśni dwie*, *Sprawy albo Historyje znacznych niewiast* oraz *Przypowieści Pana naszego Jezusa Chrystusa* – zostały po raz pierwszy i ostatni wydane ponad 400 lat temu. Pierwsza to odkryty niedawno, w 1994 r., polityczny druczek okolicznościowy sławiący Stefana Batorego i jego zwycięstwa w wojnach z Moskwą. Dwie pozostałe to wyjątkowe w literaturze szesnastowiecznej Polski literackie świadectwa kultury braci polskich zwanych arianami. Zanim pojawili się tacy poeci zboru, jak Wacław Potocki i Zbigniew Morsztyn, powstały wiersze Otwinowskiego – na pewno nie dorównującego talentem sławniejszym następcom, ale też nie zasługującego na zapomnienie.

W przeciwieństwie do znanych postaci zboru ariańskiego Otwinowski nie był intelektualistą czy filozofem. W swoich utworach przekazywał współwyznawcom własną wizję prawd znanych z Biblii, katechizmów oraz dysput, w których uczestniczył nie jako dyskutant, ale pilny słuchacz. Jak to bywa często w przypadku twórczości popularnej i przeciętnej, jego poezja przekazywała wierzenia i mentalność wspólnoty religijnej może bardziej wiernie niż uczone rozprawy teologiczne. Na przykładzie takiej literatury najlepiej śledzi się fenomen kulturowo-religijny, jakim było radykalne ugrupowanie religijne braci polskich. Twórczość Otwinowskiego była przeznaczona dla bardzo wąskiego kręgu odbiorców. Podczas gdy łacińskie dzieła filozoficzno-teologiczne wielkich pisarzy ariańskich – Fausta Socyna, Jana Crella, Andrzeja Wiszowatego i innych – zdobywały sławę w świecie nawet po wygnaniu arian z Polski (a może właśnie szczególnie wtedy)¹, poezja w języku polskim, która nie

¹ Zob. np. antologię *Mysł ariańska w Polsce XVII wieku. Antologia tekstów*, teksty wybrał, opracował, wstępem i notami opatrzył Z. Ogonowski, Wrocław 1991.

wyszła poza ambicje wierszowanej teologii i schematycznej parenezy biblijnej, uległa zapomnieniu.

Jest chyba jeszcze jeden powód nieobecności Otwinowskiego. Lektura jego twórczości wymaga specyficznego klucza – biblijnego i teologicznego. Pisarz uprawia swoistą hermeneutykę biblijną, przetwarza Biblię, myśli jej frazami, wypowiada się za pomocą języka biblijnego i trudno tu było mówić o stylizacji, bo mamy do czynienia wręcz z identyfikacją poety ze słowem biblijnym. Można więc czytać tę poezję tylko jako literacką wersję tekstu sakralnego. Drugi klucz do lektury tych utworów to teologia ariańska, której rekonstrukcja jest tym trudniejsza, że nie posiadamy opracowań całościowych, zwłaszcza w odniesieniu do XVI wieku².

Erazm Otwinowski urodził się w Leśniku w województwie lubelskim (obecnie Liśnik). W latach 1549-1550 był w służbie biskupa chełmińskiego, a następnie warmińskiego, Tiedemana Giesego; do roku 1553 przebywał w służbie Piotra Kmity; potem, do 1561, służył u Stanisława Tęczyńskiego. Pierwsze świadectwo jego uczestnictwa w synodach kalwińskich pochodzi z 1556 roku (24 IV – 1 V w Pińczowie), potem uczestniczył już regularnie w synodach kalwińskich, a następnie ariańskich. W roku 1557 przebywał w Turcji. W latach 1561-1563 był w służbie u Jana Baptysty Tęczyńskiego i brał udział w jego niefortunnej wyprawie po księżniczkę szwedzką Cecylię w roku 1563, odgrywając wtedy pewną rolę: dwukrotnie przekazał Duńczykom listy Tęczyńskiego żądające uwolnienia. Najbardziej znany jest jednak Otwinowski jako bohater incydentu z 1 czerwca 1564 r., kiedy to – jeszcze jako kalwinista – znieważył hostię w czasie procesji Bożego Ciała w Lublinie. Został uwolniony przez sąd sejmowy m.in. dzięki obronie samego Mikołaja Reja. Około 1570 r. przystąpił do lubelskiej gminy ariańskiej i od tego czasu jego życie było ściśle związane z dziejami zboru braci polskich w Małopolsce³.

² Potrzebnej tu syntezy nie zastąpią monografie Jerzego Misiurka dotyczące tylko zagadnień chrystologicznych (*Chrystologia braci polskich. Okres przedsocyniański*, Lublin 1983; *Spory chrystologiczne w Polsce w drugiej połowie XVI wieku*, Lublin 1984) ani krótki *Zarys chrystologii braci polskich w XVII wieku*, stanowiący fragment książki Sławomira Radonia *Z dziejów polemiki antyariańskiej w Polsce XVI-XVII wieku* (Kraków 1993, s. 37-58), ani też opracowany przez piszącego te słowa krótki słownik teologii braci polskich: *U podstaw religijności ariańskiej*. (*Słownik teologii Braci Polskich w XVI wieku*), „Ogród” 6 (1993), 1-4 (13-16), s. 120-133.

³ Kalendarium dziejów zboru braci polskich w okresie, gdy działał w nim Erazm Otwinowski, można znaleźć w opracowaniu: P. Wilczek, *Zarys dziejów zboru ariańskiego w Rzeczypospolitej do roku 1604 (próba kalendarium)*, [w:] *Kolokwium polsko-urloskie*, t. 1: *Między średniowieczem a renesansem*, red. J. Malicki, P. Wilczek, Katowice 1994, s. 99-121 („Prace Komisji Historycznoliterackiej Polskiej Akademii Nauk”, 16).

W czasie elekcji i bezkrólewi w latach 1573-1575 działał na rzecz kandydatów na tron polski: najpierw arcyksięcia Ernesta, a potem Wilhelma z Rozemberga, co nie przeszkodziło mu później – podobnie jak Kochanowskiemu, również wspierającemu innych kandydatów – sławić Stefana Batorego w *Pieśniach dwóch*. Niedawne odkrycie tego utworu poświadcza bliskie kontakty Otwinowskiego z wybitnymi działaczami zboru braci polskich – Filipowskimi (Hieronimami, ojcem i synem). Otwinowski aktywnie uczestniczył w życiu zboru, był obecny przy publicznych dysputach braci polskich z katolikami. Około 1598 r. przeniósł się do Rakowa i był m.in. jednym z kuratorów szkoły rakowskiej. Zmarł w czerwcu 1614 r.⁴

Dotychczasowe badania nad życiem i twórczością Otwinowskiego zostały zdominowane przez pytanie, czy był on autorem zbioru erotyków zachowanego w kodeksie Biblioteki Zamojskich i wydanego w roku 1903 przez Ignacego Chrzanowskiego jako Anonima Protestanta *Erotyki, fraszki, obrazki epigramaty*. Dotychczasowe ustalenia – najpierw Stanisława Kota, potem Jana Zaremby, a następnie Rafała Leszczyńskiego – nie przyniosły rozstrzygnięcia⁵. Zdaniem piszącego te słowa cała ta dyskusja, rozpoczęta przez Stanisława Kota, nie ma żadnych wiarygodnych podstaw źródłowych i nic nie wskazuje na to, aby autorem owego zbioru erotyków był Erazm Otwinowski⁶. W sporze tym dużą rolę odegrało fałszywe założenie o jedności życia i twórczości pisarza, tak powszechne w dawnej biografistyce literackiej. Cały spór o Otwinowskiego skupił się więc wokół kilku fragmentów z tomiku Anonima: starano się tam znaleźć fakty świadczące o jego tożsamości z Otwinowskim, a po ustaleniu tej tożsamości szukano nowych danych do biografii Otwinowskiego w innych już utworach Anonima.

Do dziś zachowało się pięć utworów Otwinowskiego, których autorstwo nie ulega wątpliwości:

⁴ Szczegółowe omówienie biografii Otwinowskiego: P. Wilczek, *Erazm Otwinowski, pisarz ariański*, Katowice 1994, s. 14-27. Zob. też opracowania wcześniejsze, do których odwołuje się ta monografia: przełomowa dla badań nad Otwinowskim rozprawa S. Kota *Erazm Otwinowski. Poeta-dworzanin i pisarz różnowierczy*; „Reformacja w Polsce” 6 (1934), s. 1-37; pełen nieścisłości biogram H. Barycza „Otwinowski Erazm”, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 24, s.v.; oraz artykuły: H. Barycza *O poecie, który ukochał morze (Erazm Otwinowski)*, [w:] tenże, *Między Krakowem a Warmią i Mazurami. Studia i szkice*, Olsztyn 1987; R. Leszczyńskiego *Poeta i dyplomata. Uwagi nad rękopisem Biblioteki Zamojskich nr 1049*, „Prace Polonistyczne” 17 (1961), s. 1-26.

⁵ Zob. S. Kot, *op.cit.*; J. Zaremba, *Rodzima kultura w twórczości Anonima-Protestanta*, „Zeszyty Naukowe WSP w Katowicach” 1 (1956), s. 15-77; R. Leszczyński, *op.cit.*

⁶ Zob. szerszą argumentację na ten temat: P. Wilczek, *Erazm Otwinowski, op.cit.*, s. 12-23.

1. *Wypisanie drogi tureckiej*, utwór zachowany w rękopisie Biblioteki Jagiellońskiej⁷;
2. *Pieśni dwie...*, Kraków: A. Rodecki, 1582;
3. *Sprawy abo Historyje znacznych niewiast...*, Kraków: A. Rodecki, 1589;
4. *Przypowieści Pana naszego Jezusa Chrystusa...*, Raków: A. Rodecki, 1599;
5. *Na obronę Pana Jana Niemojewskiego księdzu Powodowskiemu – wiersz (6 dystychów) zamieszczony [w]: Jan Niemojewski, Obrona przeciw niesprawiedliwemu obwinieniu i rozlicznym potwarzom, ktoremi ksiądz Powodowski [...] w swoim „Wędzidle” ludzi niewinnych w podejrzenie i w brzydkie pohańbienie przywieść usiłuje*, Kraków: A. Rodecki, 1593.

Utwory zaginione to:

1. *Rozmowa piekarza z malarzem o swoich bogach* – tytuł przetłumaczony z łacińskiej wersji podanej przez S. Lubienieckiego: *Disputatio pictoris et pictoris de diis suis* – znana tylko ze streszczenia zawartego w *Historia reformationis Polonicae* Stanisława Lubienieckiego (Amsterdam 1685). Utwór dotyczy kultu Eucharystii;

2. *Bohaterowie chrystyjańscy [Heroes christiani]* – zbiór wierszowanych życiorysów 170 osób szczególnie zasłużonych dla polskiego ruchu reformacyjnego, w tym braci polskich. Rękopis został wywieziony z Polski po wygnaniu arian. *Historia reformationis...* Lubienieckiego kilkakrotnie odwołuje się do tego dzieła. Zwięzły wyciąg (niecałe 10 stron) został opublikowany w dodatku do drugiego wydania książki Andrzeja Węgierskiego *Slavonia reformata*⁸;

3. „Małe książeczki o głowach i monarchach kościoła Rzymskiego” – tak określa Otwinowski swe pisma, które przesłał wraz z listem do Jana Zamoyskiego z dnia 24 IV 1593. Być może dziełko to było zatytułowane *Głowy i monarchowie kościoła rzymskiego* i zostało – jak sugeruje Alodia Kawecka-Gryczowa – wydane w oficynie Aleksego Rodeckiego w roku 1593⁹;

⁷ Zob. rkps BJ nr 5267. Utwór został wydany przez J.I. Kraszewskiego (Kraków 1860, z błędami) oraz przez A. Przybosia i R. Żelewskiego (tylko we fragmentach). Autorstwo było kwestionowane przez I. Janickiego, ale poza tym przyjmowano je raczej powszechnie, a ostatnio potwierdza autorstwo Otwinowskiego znawca problematyki, historyk W. Urban. Według prof. Urbana za taką atrybucją bezsprzecznie przemawia informacja w tekście o powrocie autora do Leśnika (opinia przekazana listownie piszącemu te słowa).

⁸ Zob. A. Węgierski, *Libri quattuor Slavoniae reformatae...*, Amsterdam 1679, s. 529-535. Edycja fototypiczna ze wstępem J. Tazbira, Warszawa 1973 (Biblioteka Pisarzy Reformacyjnych, 11).

⁹ Zob. A. Kawecka-Gryczowa, *Ariańskie oficyny wydawnicze Rodeckiego i Sternackiego. Dzieje i bibliografia*, Wrocław 1974, s. 169.

4. *Chłuba jezuicka* – wierszowany opis dysputy braci polskich z jezuitami w Lublinie w roku 18-19 XI 1586¹⁰;

5. Dzieło, które S. Lubieniecki określa jako „Liber sententiarum ex SS. LL. et antiquis Ecclesiae Doctoribus collectarum [...] cuius autographum possideo”¹¹.

Przypisywano również Otwinowskiemu napisany jednak prawdopodobnie przez Marcina Czechowica utwór *Bogowie fałszywi* – druk odnaleziony przez Elemiera Lakó w roku 1978 w Bibliotece Rumuńskiej Akademii Nauk w Cluj-Napoca¹².

Edycja niniejsza obejmuje tylko utwory poetyckie Erazma Otwinowskiego, pewnego autorstwa, napisane w okresie, gdy był on członkiem zboru braci polskich. Pierwszy znany dziś zbiór poetycki Otwinowskiego to *Pieśni dwie. Jedna o wojnie moskiewskiej i o przyczynach jej. Druga o szczęśliwym wezwaniu i panowaniu najjaśniejszego księcia Stefana, z łaski Bożej króla polskiego*. Ta, do niedawna zupełnie nieznaną, książka autorstwa Erazma Otwinowskiego została odnaleziona w roku 1994. Odkrycie to jest interesujące z dwu powodów. Po pierwsze poznaliśmy utwór Otwinowskiego nie notowany dotąd w żadnych dokumentach czy zestawieniach bibliograficznych, dzięki którym znaleźliśmy tytuły lub wiedzieliśmy o istnieniu innych utworów zaginionych. Po drugie, można dopisać kolejną pozycję do bibliografii druków ariańskiej oficyny Aleksego Rodeckiego, jednej z najbardziej zasłużonych dla dawnej kultury polskiej oficyn wydawniczych¹³. Dla badacza twórczości Otwinowskiego to cenne odkrycie ma jednak przede wszystkim wartość biobibliograficzną.

¹⁰ Według Łaszczka Otwinowski był autorem opisu tej dysputy zatytułowanego *Chłuba jezuicka* (zob. M. Łaszcz, *Dysputacja lubelska*, Kraków 1592, k. G3v). W innej książce (*Recepta na „Plastr” Czechowica, ministra nowożytnego*, Kraków 1597, s. 120) Łaszcz cytuje dwa wersy z tego opisu: „Lecz on potym rzekszy to: Nie wiem, co się dzieje, / Że tak mówić nie mogę, język jakoś mdleje”. Niektóre źródła podają, że opis dysputy był dziełem Czechowica lub wspólnym dziełem obu autorów, zob.: J. Płokarz, *Jan Niemojewski. Studium z dziejów arian polskich*, „Reformacja w Polsce” 2 (1922), s. 93; L. Szczucki, *Marcin Czechowic. Studium z dziejów antytrynitaryzmu polskiego XVI wieku*, Warszawa 1964, s. 178, 290.

¹¹ S. Lubieniecki, *Historia reformationis Polonicae*, Amsterdam 1685, s. 171. Edycja fototypiczna ze wstępem H. Barycza, Warszawa 1971 (Biblioteka Pisarzy Reformacyjnych, 9). Barycz przypuszcza, że może tu chodzić o *Przypowieści Pana naszego Jezusa Chrystusa*. Hipoteza taka wydaje się wątpliwa: *Przypowieści* nie zawierają bowiem „sententiarum ex [...] antiquis Ecclesiae Doctoribus”. Po drugie, *Przypowieści* wyszły drukiem, więc dziwne byłoby zaznaczanie przez Lubienieckiego, że posiada rękopis. Może chodzi więc jednak o kolejny nieznaną utwór pozostawiony przez Otwinowskiego w rękopisie.

¹² Zob. edycję: *Bogowie fałszywi. Nieznany pamflet antykatolicki z XVI wieku*, wyd. A. Kawecka-Gryczowa, przedśłowiem poprzedził E. Lakó, Warszawa 1983; por. też Wilczek, *Erazm Otwinowski, op. cit.*, s. 30-34.

¹³ Zob. A. Kawecka-Gryczowa, *Ariańskie oficyny, op. cit.*

Ujawniony został nowy epizod z biografii pisarza – jego związki z Filipowskimi, aktywne wspieranie antymoskiewskiej polityki Batorego. Pojawiła się nowa pozycja w bibliografii poety, co zawsze jest cenne. Utwór ten, po raz pierwszy opisany przez Paulinę Buchwald-Pelcową¹⁴, wskazuje jednocześnie w dobitny sposób, że jeśli warto czytać Otwinowskiego, jeśli warto go wyróżnić z tłumu ówczesnych wierszopisów, to ze względu na jego twórczość religijną. Natomiast *Pieśni dwie* są dość nieporadnym przykładem okolicznościowej poezji polityczno-panegirycznej, jakiej znamy sporo, również z okresu panowania Stefana Batorego¹⁵.

Pieśń o wojnie moskiewskiej i o jej przyczynach to wierszowana relacja o panowaniu Iwana Groźnego i o osiemnastoletniej wojnie Rzeczypospolitej z Moskwą. *Druga pieśń, o szczęśliwym wezwaniu i panowaniu tegoż zacnego, od Boga danego króla Stefana* to panegiryk na cześć króla, opisujący najważniejsze wydarzenia z jego życia ukoronowane rozejmem w Jamie Zapolskim; rozejmem ukazany tu oczywiście jako bezwarunkowe zwycięstwo Polski nad Moskwą. Warto zwrócić uwagę, że dedykacja dla Hieronima Filipowskiego młodszego, aktywnego uczestnika tej wojny, została datowana 19 stycznia, czyli 4 dni po podpisaniu rozejmu w Jamie Zapolskim! Jeśli coś zwraca uwagę w tych pieśniach, to wskazówki, że należy je śpiewać na melodię pieśni Jana Kochanowskiego – *Pieśń o wojnie moskiewskiej...* na melodię *Pieśni o potopie*, a *Drugą pieśń...* na melodię „Czego chcesz od nas, Panie...”. Użyty przez Otwinowskiego wariant incipitu tej ostatniej pieśni („Czego chcesz po nas, Panie...”) był spotykany w różnowierczych kancjonałach i jest to, być może, „najwcześniejsze potwierdzenie tej ‘kancjonałowej’ wersji incipitu hymnu Kochanowskiego”¹⁶.

Jak już wspomniano wyżej, dwa kolejne dzieła Otwinowskiego, *Sprawy...* i *Przypowieści...*, są poetyckimi parafrazami ksiąg biblijnych, wersjami Biblii przeznaczonymi do czytania przez członków zboru.

Sprawy abo Historyje znacznych niewiast... należy jednak czytać nie tylko w kontekście Biblii, ale również renesansowej literatury na temat kobiet, rodziny i małżeństwa. Roli i znaczeniu kobiet poświęcono w Polsce szesnastowiecznej liczne traktaty i utwory literackie, w których przeważnie ukazywany był ideał żony-szlachcianki, dobrej gospodyni dzielącej z mężem troski i frasunki, pracowitej, gospodarnej, zaradnej,

¹⁴ Zob. P. Buchwald-Pelcowa, „*Pieśni dwie*” Erazma Otwinowskiego. *Nieznany druk Rodeckiego odnaleziony w Martinie*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 30-31 (1994-1995), s. 135-143.

¹⁵ Zob. J. Nowak-Dłużewski, *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Pierwsi królowie elekcyjni*, Warszawa 1969.

¹⁶ P. Buchwald-Pelcowa, *op. cit.*, s. 141.

bezkonfliktowej. Warto tu wymienić najważniejsze dzieła poświęcone m.in. ukazaniu tego wzorca kobiety: Jana Mrowińskiego *Płoczywłosa Stadło małżeńskie*, Mikołaja Reja *Żywot człowieka poczciwego*, Krzysztofa Kraińskiego *Postylla*, Anzelma Gostomskiego *Gospodarstwo*, Erazma Glicznera *Książki o wychowaniu dzieci bardzo dobre, pożyteczne i potrzebne*. Nie wolno jednak zapominać, że wiek Renesansu i Reformacja to nie tylko epoka rehabilitacji kobiet, pochwały ich roli w rodzinie i społeczeństwie. Równie popularny był wówczas antyfeminizm. Niemal jego przejawów można zauważyć w literaturze staropolskiej¹⁷. Ponadto warto wskazać na dwie pozycje: przekład dzieła Henryka Korneliusza Agryppy wydany pod tytułem *O ślachtetności a zacności płci niewieściej* przez Macieja Wirzbięte w roku 1575 oraz przedmowa Andrzeja Glabera z Kobylina do dokonanej przez niego przeróbki średniowiecznego utworu pseudoarystotelesowskiego *Problemata Aristotelis* (1535 r.). Gdy weźmiemy pod uwagę jedynie utwory powstałe w kręgu zboru braci polskich, to okaże się, że utwór Otwinowskiego jest pokrewny przede wszystkim *Zwierściadłku panienek chrystyjańskich*. To dziełko Marcina Czechowica, wydane mniej więcej w tym samym okresie, co *Sprawy...* – 1582 r. – dedykowane jest Zofii i Zuzannie Lasociankom, córkom Anny Lasociny, której Otwinowski dedykował swą książkę o „znacznych niewiastach”. Podczas gdy matka otrzymuje od Otwinowskiego wierszowany katalog pobożnych i niepobożnych niewiast, Czechowic przekazuje córkom rodzaj katechizmu i przewodnika po życiu – „ku obejrzeniu się w powinnościach swych chrystyjańskich”.

Sprawy... Otwinowskiego są oparte nie tylko na Biblii, ale również na innych dziełach, o których wspomnę niżej. Niedopuszczanie pozabiblijnych źródeł literackich, historycznych czy quasi-hagiograficznych można obserwować wyłącznie w ramach skrajnego sekciarstwa charakterystycznego dla wczesnego anabaptyzmu. Natomiast tworzenie wzorów zachowań i norm kulturowych w potężniejącym zborze braci polskich nie mogło obyć się bez harmonijnego połączenia inspiracji biblijnych i pozabiblijnych.

Książka Otwinowskiego dzieli się na dwie części, choć podział ten nie został przez autora wyraźnie zaznaczony. Część pierwsza, dużo obszerniejsza, to osiem rozdziałów ukazujących różne kategorie niewiast, tworzących niemal scholastyczny katalog kobiet: „pobożnych pod Starym Testamentem”, „pobożnych pod Nowym Testamentem”, „pogań-

¹⁷ Zob. Z. Kuchowicz, *Postawa wobec kobiety w kulturze szlacheckiej polskiego baroku*, [w:] *Kobieta w kulturze i społeczeństwie*, red. B. Jedynek, Lublin 1990, s. 7-50; A. Wyrobisz, *Staropolskie wzorce rodziny i kobiety – żony i matki*, „Przegląd Historyczny” 83 (1992), 3, s. 405-421.

skich pobożnych pod Starym i Nowym Przymierzem”, „pobożnych dzisiejszego wieku”, następnie tych, „które z krewkości upadały”, a na koniec „niepobożnych, które Pismo Święte wspomina” i „złych [...] jako je Duch Boży opisuje”. Wreszcie następują „straszliwe przykłady gwałtów i brania niewiast, i rozmaitych jawnych i tajemnych wszeteczeństw, które Pismo Święte wspomina”. Część druga, rozpoczęta przez „opisanie pobożnej i statecznej żony i dobrej gospodyni” stanowi zbiór krótszych i dłuższych utworów poetyckich składających się na opis roli kobiety i życia rodzinnego w zborze ariańskim. Warto zwrócić uwagę, że przetwarzając opowieści biblijne, Otwinowski wykorzystuje nie tylko księgi protokanoniczne, ale również wyłączone w zasadzie z protestanckiego kanonu księgi deuterokanoniczne, a także apokryficzną 3 Księgę Ezdrasza. Pamiętajmy jednak, że spór o kanoniczność ksiąg deuterokanonicznych (rozpoczęty już w pierwszych wiekach przez św. Augustyna i św. Hieronima) nie zakończył się w XVI wieku całkowitym ich odrzuceniem przez wyznania protestanckie, a nawet uznawano je – by użyć słów Marcina Lutra – za „pożyteczne i godne czytania”¹⁸. W *Biblii brzeskiej*, z której niewątpliwie korzystał Otwinowski, znalazły się księgi deuterokanoniczne, posiadające przecież tak ważne dla pisarza walory literacko-dydaktyczne: Księga Tobiasza, Księga Judyty, Księga Syracha i opowieść o Zuzannie (deuterokanoniczny fragment Księgi Daniela). Jest nawet w tej edycji apokryficzna 3 Księga Ezdrasza, na podstawie której powstał dystych – motto znajdujące się na karcie tytułowej *Spraw...*:

Wielkich rzeczy o niewiastach chcesz li się dowiedzieć,

Trojecie Księgi Ezdraszowe mogąć to powiedzieć.

3. Esdrae. 4. ver. 13. aż do 41.

Wymieniony tu przez pisarza czwarty rozdział 3 Księgi Ezdrasza to w szeroko rozumianym zbiorze ksiąg biblijnych najobszerniejsza i najwyraźniejsza pochwała kobiet, opis ich wyjątkowej roli w życiu społecznym. Stworzenie dzieła opartego na Biblii, u którego podstaw tkwiło reformacyjne i renesansowe przekonanie o ważniejszej niż w dawnych kulturach roli kobiet, wymagało szczególnej lektury Pisma, chciałoby się powiedzieć: przez pryzmat „spraw niewieścich”. Z kolei utwory mówiące o niewiastach niebiblijnych opierały się na *Exemplorum libri X Sabellicusa*¹⁹ i polskim „martyrologium prote-

¹⁸ Cyt. [za:] *Deuterocanonical Books / Apocrypha. Introduction*, [w:] *Good News Bible*, [b.m.] 1986, s. III.

¹⁹ Zob. np. M.A. Sabellicus, *Exemplorum libri X*, [w:] tenże, *Opera in duos digesta tomos*, t. 2, Basileae 1538 (2⁰), k. *a₁r-*n₈r (s. 1-159).

stantium”, jakim była *Historija o srogiem prześladowaniu Kościoła Bożego* – dokonana przez Bazylika przeróbka trzech różnych protestanckich „ksiąg męczenników”²⁰.

W kolejnych rozdziałach swej książki Erazm Otwinowski opisuje dziesiątki „pobożnych niewiast” – od Ewy z Księgi Rodzaju do szesnastowiecznych męczennic za wiarę. Główną metodą hermeneutyczną pisarza zarówno w stosunku do Biblii, jak i przekazów historycznych jest wierność źródłom. Nie są ważne dla niego szczegóły, ale znaczenie danej postaci jako wzorca etycznego. Ponadto zawsze wyraźnie widać granicę między streszczeniem relacji biblijnej lub historycznej a własnym komentarzem autora. Komentarz ten w formie uogólnionego wniosku moralnego jest zawsze oszczędny, a w większości przypadków pisarz pozwala bezpośrednio przemawiać cudzej opowieści przetworzonej przez niego na tekst literacki.

Jakie są konsekwencje takiego pojmowania literackiej *imitatio*? Przede wszystkim można zauważyć rozdźwięk pomiędzy tym, co święte i godne czci dla arianina, a tym, co święte dla Żyda ze Starego Testamentu. Sprawiała pisarzowi kłopoty klasyfikacja niektórych postaci. Zwłaszcza we fragmentach dotyczących Zuzanny (postaci z Księgi Daniela) widać, że radykalizm etyczny zboru, każąc przedstawić model niewiasty dobrej (pobożnej) i złej poprzez analizę porównawczą utworów, które odwoływały się do tych samych fragmentów Biblii czy też przedstawiały te same bohaterki, ukazuje metody interpretowania przez Otwinowskiego tekstu biblijnego i stosunek pisarza do często niejednoznacznych lub kontrowersyjnych przesłań starotestamentowych. Jednoznaczny podział na różne kategorie niewiast nie zawsze wytrzymywał próbę konfrontacji z tekstem świętym. Utwory Otwinowskiego nie dają nam jednak wskazówek świadczących, że ich zadaniem byłoby wskazywanie na rozdźwięk między rygorystycznie pojętą etyką ewangeliczną a przesłaniem niektórych fragmentów Starego Testamentu. Wydaje się, jakby Otwinowskiego nie interesowały tak istotne wówczas w zborze spory o stosunek Starego Testamentu do Nowego, najbardziej widoczne w polemikach Fausta Socyna z Andrzejem Dudyczem, Jakubem Paleologiem i Marcinem Seidlem. W trakcie tych polemik z trudem krystalizowało się stanowisko małopolskich unitarian w związku ze skomplikowanym stosunkiem obu Testamentów. Jeśli chodzi o kwestie etyczne „wyjaśnienia Socyna operowały koncepcją historyzmu: Bóg mógł dać Żydom takie tylko przepisy, które byli w stanie zrozumieć; z kolei zaś i obietnice nagród musiały być dosto-

²⁰ Zob. Jan Crespin, *Historija o srogiem prześladowaniu Kościoła Bożego...*, przełożył C. Bazylík, Brześć Litewski 1567.

sowane do typu i charakteru przepisów i nakazów”²¹. Istotę różnicy między Socynem a Paleologiem można przedstawić krótko: „Stary Testament należy tłumaczyć w oparciu o Nowy, nigdy odwrotnie”²². Podczas gdy nie tylko katolicy, ale nawet niektórzy różnowiercy znajdowali w Starym Testamencie argumenty za zabijaniem inaczej myślących czy „bałwochwalców”, przedstawiciele radykalnej Reformacji (Dudycz czy Socyn), „określając księgi Starego Testamentu jako okrutne i barbarzyńskie, twierdzili, iż Bóg przy ich układaniu miał na uwadze niezwykle prymitywizm narodu żydowskiego. Obecnych chrześcijan winny jednak obowiązywać wyłącznie nakazy etyczne zawarte w Nowym Testamencie”²³. Można przyjąć, że Otwinowski zgadzał się ze stanowiskiem małopolskiego unitarianizmu (najpełniej wyrażonym przez Socyna) wobec funkcji przepisów i nakazów starotestamentowych i uznawał nadrzędność Nowego Testamentu. Jednak w *Sprawach...* nie ukazuje różnic i sprzeczności, a raczej je zaciera. Książka przedstawia więc po prostu portrety literackie różnych niewiast biblijnych i historycznych, dobrych i złych, ukazanych w sposób jednoznaczny. Kryterium doboru pobożnych bohaterek było proste: są to te, na których pobożność wskazuje kontekst biblijny, bez względu na to, jakie wątpliwości można by mieć wiele wieków później w innej cywilizacji. Pismo Święte, w myśl zasad protestanckiej egzegezy, jest swym własnym interpretatorem, a od tej interpretacji nie ma odwołania, skoro – bez względu na różne kulturowe zakorzenienia poszczególnych autorów – twórcą Księgi jest Bóg.

Wzbogacenie katalogu pobożnych niewiast o sylwetki zamieszczone w *Exemplach Sabelllicusa*, a zwłaszcza w „martyrologium” Bazylika jest znaczącym świadectwem obecnej w protestantyzmie potrzeby sakralizacji postaci historycznych i stworzenia niejako nieoficjalnego kultu świętych i męczenników, który swe uzasadnienie czerpał z wiary w „świętą społeczność”. Według unitarian najdoskonalszym człowiekiem, później przez Boga ubóstwionym, był Jezus, o czym zresztą pisał również Otwinowski w swych *Przypowieściach...*, a zwłaszcza w utworze *Ubogi żywot Pana naszego Jezu Chrysta*. Oprócz Jezusa istniały też inne jednostki bliskie doskonałości, które powinno się naśladować. Taki był sens umieszczenia w *Sprawach...* sylwetek kobiet historycznych obok usankcjonowanych autorytetem słowa Bożego sylwetek niewiast biblijnych.

Kluczowy dla części drugiej wiersz *Opisanie pobożnej i statecznej żony i dobrej gospodyniej*, zakorzeniony jest w dwu tradycjach literac-

²¹ Zob. Z. Ogonowski, *Socynianizm a Oświecenie. Studia nad myślą filozoficzno-religijną arian w Polsce XVII wieku*, Warszawa 1966, s. 364-365.

²² Tamże, s. 383.

²³ Zob. J. Tazbir, *Okrucieństwo w nowożytnej Europie*, Warszawa 1993, s. 30.

kich. Jedną z nich to tradycja poezji Kochanowskiego, renesansowa pochwała życia ziemiańskiego i rodzinnego w *Pieśni świętojańskiej o sobótce*. Przy lekturze przypominają się zaraz pochwały gospodyni wypowiedziane przez *Pannę XII*. Wiersz Kochanowskiego to również ósmiozłogłowiec ujęty w czterowersowe strofy *aa bb*. Nie można tu wykluczyć bezpośredniego wpływu Kochanowskiego, zwłaszcza że chodzi o wiersz niezwykle popularny. Pogłosy filozofii *Pieśni* Jana Kochanowskiego, a może też i *Rotul* Mikołaja Kochanowskiego odzywają się też w innych strofach.

W wierszu Otwinowskiego widać jednak różnice w ukazanej filozofii życiowej i modelu rodziny. Trudno by to nazwać polemiką, raczej chodzi o odmienne widzenie świata. Żona i gospodyni u Otwinowskiego jest przede wszystkim żoną pobożną. Utwór przypomina też pieśni znajdujące się we współczesnym poecie katechizmie kalwińskim (*Katechizm albo krótkie w jedno miejsce zebranie wiary i powinności chrześcijańskiej*, Wilno 1600). Druga pieśń o małżeństwie z tego katechizmu, opisująca pracę i wspólne życie pobożnej żony i jej rodziny, pełna jest aluzji i stylizacji biblijnych, a dziesięciozłogłowiec przybiera czasem kształt fraz psalmicznych. Wiersz Otwinowskiego mieści się więc między wzorcami ziemiańskiej poezji renesansowej a wzorcami proponowanymi przez katechizmową poezję ariańską. Widać w tej poezji jednakowe przywiązanie do obu tradycji.

Sprawy albo Historyje znacznych niewiast... Erazma Otwinowskiego są jednym z renesansowych dzieł parenetycznych o kobietach. Ich listę otwiera *Dworzanin polski* Łukasza Górnickiego, gdzie został zamieszczony wizerunek „pani dwornej”. Następnie trzeba by wymienić *Wzór pań mężnych* Jana Kochanowskiego, utwór *Mulier fortis* (wierszowaną parafrazę fragmentu *Przypowieści Salomonowych*) Szymona Szymonowicza, a także szczególnie tu interesujące – ze względu na podobieństwo problematyki – dziełko Jana Protasowicza z Mohilnej *Kształt pocziwej białogłowy [...] podparty z Pisma świętego i z przykłady osobliwymi ku czci cnym a dobrym białogłowom*²⁴. Zdaniem Hanny Dziechcińskiej najbliższym kontekstem książki Otwinowskiego – w zakresie metody parenetycznej – wydaje się jednak *Wzór pań mężnych* Kochanowskiego²⁵. Wyniki dotychczasowych ustaleń wskazują jednak, że należy podchodzić bardzo ostrożnie do wymieniania obok siebie *Wzoru...* oraz *Spraw...*

²⁴ Na temat tego utworu zob. J. Pelc, *Bohaterowie literaccy a wzorce osobowe w czasach polskiego renesansu oraz baroku*, [w:] *Problemy literatury staropolskiej*, 3, red. J. Pelc, Wrocław 1978, s. 12.

²⁵ Zob. H. Dziechcińska, *Parenetyka – jej tradycje i znaczenie w literaturze staropolskiej*, [w:] *Problemy literatury staropolskiej*, 1, red. J. Pelc, Wrocław 1972, s. 370.

Chociaż *Wzór...* to również „zbiór opowieści o konkretnych postaciach, a nie moralistyczny traktat ilustrowany przykładami”, to jednak „owe w z o r c e” potraktowano dynamicznie. Nawet zakończenia poszczególnych opowieści posiadają kształt konkluzji przedstawionej fabuły, a nie dołączonego luźniej morału-zalecenia²⁶. U Otwinowskiego jest wręcz przeciwnie – jego zbiór opowieści o konkretnych postaciach staje się właśnie moralistycznym traktatem ilustrowanym przykładami. *Sprawy...* wpisane są w bardzo wąski system komunikacji literackiej, ograniczony praktycznie do zboru ariańskiego i jego sympatyków. Utwory Kochanowskiego zakładają dużo bardziej masowego odbiorcę, o czym sam autor niejednokrotnie pisał²⁷. Erazm Otwinowski nie jest literackim spadkobiercą Kochanowskiego ani w zakresie tematyki i form wierszowych (poza nielicznymi prawdopodobnymi wyjątkami bliskimi modelowi poezji ziemiańskiej), ani w zakresie realizowanego modelu parenezy. Jego twórczość jest najlepszym przykładem tego, jak osobne, odrębne miejsce zajmowała w literaturze polskiej poezja tworzona na potrzeby zboru braci polskich.

Przypowieści Pana naszego Jezusa Chrystusa, wydane w 1599 r., nie doczekały się charakterystyki dłuższej niż encyklopedyczna wzmianka czy jedno zdanie w podręczniku. Jedynie Donald Pirie poświęcił *Przypowieściom...* kilka stron w swej – nieopublikowanej dotąd – książce o Zbigniewie Morsztynie, gdzie twierdzi, że są one „kompletnym przeglądem tematów i idei braci polskich ujętym w jednym dziele”²⁸. Hipoteza ta jest tym ciekawsza, że *Przypowieści...* powstały w okresie przelomowym – w czasie kulminacji sporów między dwoma odłamami zboru małopolskiego: radykalnym (M. Czechowic – pozbawiony urzędu w roku 1599, J. Niemojewski – zmarł w 1598) i umiarkowanym (F. Socyn, W. Szmalc, K. Lubieniecki). Echa sporów o urząd mieczowy i eucharystię, a także kontrowersje teologiczne dzielące wówczas zbor małopolski i litewski (przedwieczność Chrystusa) znalazły w dziele wyraźne odzwierciedlenie, choć nie pora tu, by wszystkie fragmenty utworów omówić, a nawet wymienić.

²⁶ Zob. J. Pelc, *Bohaterowie literaccy*, op. cit., s. 25 (podkreślenie J. Pelca).

²⁷ Zob. np.: T. Michałowska, *Kochanowskiego „poeta perennis”*. (W kręgu renesansowych refleksji o poezji), [w:] *Jan Kochanowski i epoka renesansu. W 450 rocznicę urodzin poety 1530-1980*, red. T. Michałowska, Warszawa 1984, s. 59-82.

²⁸ Cytat z nieopublikowanej dotąd książki Donalda Pirie z Uniwersytetu w Glasgow o twórczości Zbigniewa Morsztyna. Nieżyjący już autor, wybitny znawca twórczości braci polskich, udostępnił mi w 1988 r. fragment maszynopisu dotyczący *Przypowieści...* Erazma Otwinowskiego. Lektura tego fragmentu i rozmowy z Donaldem Pirie zainspirowały mnie do bliższego zainteresowania się twórczością Otwinowskiego.

Czym są *Przypowieści...*? Z „Argumentu” dowiadujemy się, że Otwinowski nadawał bardzo szeroki zakres znaczeniowy pojęciu „przypowieść”:

I prawie nie nie mówił okrom przypowieści,
by lud snadniej mógł pojąć niebieskie powieści,
gdyż to więc pospolita do czleka wszelkiego
rychlej z przykładu pojąć niż z słowa gołego.
Przywoził Pan z proroków i z Psalmów miejsce wiele,
swoje zbawienne słowa twierząc imi śmieje,
przywoził też przykłady z wielu podłych rzeczy,
mając wszystko jako Pan tu na wielkiej pieczy.
(„Argument”, w. 5-12)

Przypowieściami w powyższym rozumieniu byłyby więc zarówno przypowieści *sensu stricto*, czyli parable, posiadające określone wyznaczniki gatunkowe, jak i inne wypowiedzi Jezusa – zwłaszcza logiony, alegorie czy też zwykle porównania nie będące parabolami²⁹. Taką interpretację wspiera nie tylko tytuł, ale i tendencyjnie dobrane motta (zwłaszcza z Mk 4,34: „Oprócz przypowieści nie mówił im...”).

Książka Otwinowskiego to swoisty – by użyć tytułu zaginionego dzieła Czechowica – „summariusz wszystkiego Nowego Testamentu”. Przy większości 139 utworów, z których się składa, podano (błędny często, może wskutek omyłek drukarskich) odsyłacz lokalizujący biblijne odniesienie danego utworu. Takich autorskich odwołań do Biblii jest 146: 140 do Nowego Testamentu i 6 do Starego. Porównując poszczególne utwory z księgami Biblii, można zlokalizować jeszcze co najmniej 287 niewątpliwych aluzji do poszczególnych fragmentów Pisma (243 do Nowego Testamentu i 44 do Starego).

Przypowieści... miały być dla zboru i dla każdego czytelnika raczej propozycją lektury Biblii, hermeneutyki obierającej za punkt wyjścia przypowieść ewangeliczną rozumianą nie tylko jako fundament nowotestamentowego kerygmatu, ale jako podstawa strukturalna, która służy do ujęcia w jednolity schemat gatunkowy parabolicznych i nieparabolicznych fragmentów Nowego Testamentu. Wszystkie utwory oparte na przypowieściach (ale także prawie wszystkie utwory pozostałe) autor zbudował na podobnej zasadzie jak przypowieści ewangeliczne, w których wyodrębniamy:

I. obraz lub fabułę, czyli *tertium comparationis*:

²⁹ Zob. W. Ostrowski, R. Rumianek, *Przypowieść*, „Zagadnienia Rodzajów Literackich” 28 (1985), 1, s. 147-149; Z.J. Nowak, *Ze studiów nad „Księgami narodu i pielgrzymstwa polskiego”*, „Roczniki Humanistyczne” 10 (1961), 1, s. 76-82.

II. prawdę dogmatyczno-moralną o Królestwie Bożym, która stanowi sedno znaczenia przypowieści.

Poszczególne utwory Otwinowskiego składają się również z:

I. obrazu lub fabuły;

II. objaśnienia znaczenia obrazu czy fabuły, czyli wyjaśnienia prawdy moralnej ukazanej w obrazie czy fabule;

a także, przeważnie, z części trzeciej, którą stanowi:

III. współczesny wniosek (komentarz) autora i / lub wezwanie do czytelnika.

W ramach takiej trzyczęściowej budowy, przypominającej budowę ewangelicznej przypowieści z dodanym komentarzem, możliwe są pewne odmiany – każda część jest raz dłuższa, raz krótsza, różny jest też stosunek poszczególnych części do siebie. Oto jeden przykład (Prz 6):

Skarb zakryty i droga perła. Matth. 13

- (I) Dał Pan na przykład perłę i drogę kamienie,
i rolę, w której był skarb zakopany w ziemię,
jak u nas drogie ma być niebieskie wezwanie,
- (II) bo by kto wszystko tracił, to za jego zstanie;
jako zaś, by kto zyskał skarby świata tego,
wszystko stracił, gdy siebie utracił samego.
- (III) Przetoż się o on wieczny skarb pilnie starajmy,
a wszelakie zawady k temu odrzucajmy.

W ujęciu Otwinowskiego schemat paraboli pełni funkcję struktury organizującej cały tekst Nowego Testamentu. Przypowieści ewangeliczne, nie-przypowieściowe fragmenty ewangelii oraz fragmenty prawie wszystkich pozostałych ksiąg Nowego Testamentu służą za tworzywo osobliwego zabiegu literackiego – zostają wpisane w strukturę paraboliczną, która staje się naczelną zasadą kompozycyjną. Metodę pisarską Otwinowskiego można by uznać za ciekawy przykład realizacji praktyki imitacyjnej³⁰. Kategoria *imitatio* znalazła tu swój oryginalny wyraz: zamiast imitacji struktur eposu czy elegii, spotykamy się z imitacją struktur parabolicznych. *Przypowieści...* stanowią oryginalny wkład w refleksję metaliteracką i metagatunkową.

Po dokładnej lekturze tekstu *Przypowieści...* nie można się do końca zgodzić z cytowaną wcześniej tezą Donalda Pirie, gdyż utwory umieszczone w książce odnoszą się tylko do niektórych „tematów i idei” i jest to

³⁰ Na temat imitacji zob. B. Otwinowska, *Imitacja*, [w:] *Problemy literatury staropolskiej*, 2, red. J. Pele, Wrocław 1973, s. 381-458.

odniesienie specyficzne, poetyckie, a więc nie systematyczne. Z drugiej jednak strony nie można zaprzeczyć, że ta poetycka hermeneutyka biblijna, jaką uprawia Otwinowski, dała owoc w postaci dzieła niezwykłego, będącego na pewno unikatem w ówczesnej poezji braci polskich i całej poezji religijnej przełomu XVI i XVII wieku. Zarówno konstrukcja książki i budowa poszczególnych utworów, jak i sposoby poetyckiego przetwarzania tekstu biblijnego, a przede wszystkim próba stworzenia wierszowanej teologii biblijnej składają się na całość bardzo oryginalną. Nie jest to literatura wysokiego lotu. *Przypowieści...* są jednak książką, która powinna – obok *Spraw abo Historyj znacznych niewiast* – znaleźć w historii literatury polskiej miejsce bardziej eksponowane niż dotychczas.

W monografii *Literatura ariańska w Polsce 1560-1660*, wydanej ponad 80 lat temu, ale będącej jak dotąd jedyną syntezą literatury braci polskich, Tadeusz Grabowski tak pisał w podsumowaniu omówienia twórczości Erazma Otwinowskiego: „To poezja ascetów, wątpa i biedna, jak ich życie, marna i nikła, jak ich dni, bo zrodzona na gruncie bez związków z życiem ogólnym, na gruncie nie czerpiącym soków z bogatej treści przełomów dziejowych”³¹. Jest to ocena na pewno niesprawiedliwa i krzywdząca, ale trafna w jednym: jeśli pominiemy nieznanego do niedawna, ale też nie mającego większego znaczenia dla twórczości Otwinowskiego druczek *Pieśni dwie...*, możemy potwierdzić, że poezja ta istotnie „nie czerpała soków z bogatej treści przełomów dziejowych”. Czerpała soki z Biblii i teologii. Dopiero analiza wykorzystania przez pisarza ksiąg biblijnych i refleksji teologicznej może wykazać pośrednie zakorzenienie tej twórczości w czasach jej współczesnych.

Lektura utworów Otwinowskiego wymaga więc swoistego klucza biblijno-teologicznego. Za jego pomocą dopiero można dotrzeć do problematyki społecznej, politycznej, historycznej. Czytana bez takiego klucza poezja Otwinowskiego istotnie wydaje się jałowa. „Język się przetrzebił niejako – pisał Grabowski – poczucie formy zanikło, życie wyjałowiało na bujnej niegdyś roli swojskiej”. To „wyjałowienie” nie jest jednak przypadkowe. Sam Grabowski pisze o „moralnym ideale” tej poezji, że jest on „dobry dla ludu wyspiarskiego, a nie dla społeczeństwa, na które miały nadejść burze zewsząd”³². Istotnie, owa poezja była właśnie tworzona dla „ludu wyspiarskiego”, dla zboru braci polskich, który przecież nigdy nie liczył więcej niż dwadzieścia tysięcy wiernych! Czytelnik powinien sobie uświadomić, jakiego miała odbiorcę i w jakiej sytuacji ów odbiorca

³¹ T. Grabowski, *Literatura ariańska w Polsce 1560-1660*, Kraków 1908, s. 143.

³² *Loc. cit.*

się znajdował. Wiersze te były tworzone dla członków małej grupy religijnej żyjącej w izolacji od ogromnej większości społeczeństwa (katolickiej, kalwińskiej, luterńskiej) i jej problemów. Twórczość ta powstawała oczywiście w określonym miejscu i czasie. Widać w niej charakterystyczne dla epoki wyznaczniki literatury parenetycznej i dydaktycznej, a także echa tak popularnej wówczas poezji Kochanowskiego. Już jednak naśladownictwo struktur parabolicznych w *Przypowieściach Pana naszego Jezusa Chrystusa* wyrasta bardziej z fascynacji Biblią, jako niemal jedynym źródłem literatury, niż z zakorzenienia w genologii staropolskiej.

Można by sądzić, że poezję Otwinowskiego spotkał los zasłużony. Pisana była dla wąskiego kręgu odbiorców, który uległ rozproszeniu i dezintegracji już po kilkudziesięciu latach. Trzeba pamiętać jednak, że historyk kultury ma prawo przypominać i badać najskromniejsze nawet fenomeny tej kultury, gdyż i one składają się na bogactwo różnorodnej całości. Poezja ta w pełni zasługuje na bardziej wyraziste miejsce w historii literatury. Nie chodziłoby zresztą o nadawanie jej wielkiej rangi, ale o przyznanie prawa istnienia w dziejach literatury polskiej jednemu przecież renesansowemu poecie ariańskiemu uprawiającemu poezję w ojczystym języku.

Twórczość Erazma Otwinowskiego należy chronologicznie do okresu w dziejach naszej literatury określanego przez Janusza Pelca jako „złoty renesans w literaturze polskiej” czy też „renesans po Kochanowskim”³³, choć warto pamiętać, że Otwinowski, który przeżył Kochanowskiego o 30 lat, był też od niego o kilka lat starszy. Cała jego twórczość powstawała w cieniu sławy poety czarnoleskiego. „Renesans po Kochanowskim” to twórczość Adama Czahrowskiego, Jana Rybińskiego, Andrzeja i Piotra Zbylitowskich, a także trzech pisarzy większego formatu – Sebastiana Klonowica, Jana Smolika i Szymona Szymonowica. Nie ma powodów, aby do tego grona nie dołączyć Erazma Otwinowskiego, który byłby godnym partnerem Czahrowskiego, Rybińskiego, Smolika czy Zbylitowskich, od dawna zauważanych przez historyków literatury. Wedle trafnej formuły Stanisława Kota, Erazm Otwinowski był „jednym z pierwszych w Polsce poetów biblijnych” i w tym zakresie „poprzednikiem Wacława Potockiego”³⁴. Czytana we właściwym kontekście biblijnym, historycznym i teologicznym twórczość Otwinowskiego zasługuje z pewnością na większą niż dotąd uwagę.

³³ Zob. J. Pelc, *Renesans w literaturze polskiej w kontekście europejskim*, Warszawa 1988, s. 125-127.

³⁴ Zob. S. Kot, *op. cit.*, s. 37.

PIEŚNI DWIE

Jedna
o wojnie moskiewskiej i o przyczynach jej.

Druga
o szczęśliwym wezwaniu i panowaniu
najaśniejszego księcia STEFANA,
z łaski Bożej króla polskiego.

Przez
ERASMUSA OTWINOWSKIEGO z Leśnika
nowo uczynione.
Roku 1582.

**Jego Mści Panu Hieronimowi Filipowskiemu,
łożniczemu Jego Kró[lewskiej] Mści,
staroście nurskiemu etc.**

Będąc wdzięczen tej łaski W.M. mego M. Pana, którąś mnie W.M. dawnemu słudze swemu przykładem onego świętej pamięci zacnego męża, Pana ojca swego, pokazać począł, gdy sam W.M. mego M. Pana w Sędomirzu, gdzie W.M. zdrowie swe opatrować raczył, prze częstą niebytność swą doma dosiść i nawiedzić nie mógł, ani się też w lubelskiej ziemi W.M. doczekać, czego sam wiele zacnych ludzi, przyjaciół W.M. pragnęli i pewni byli, oto teraz na znak dawnej, uprzejmej chęci mej ku posługam W.M. piosnki ty dwie, czasu rozmaitych nowin i powieści ludzkich naprędce uczynione, W.M. swemu M. Panu za Nowe Lato ofiaruję (jako temu, który od młodych lat swych przy boku Jego K.M. tak sławnego monarchy będąc, wielkich a zacnych spraw jego nad in-sze dobrze świadom być raczysz, także i tych terażniejszych ekspedycyj wielkich *non modo non postremus particeps, verum et optime expertus* jesteś, a stąd i rozsądek swój pewny o wszystkim, co się tu nakrótkce wspomniało, każdemu dać możesz), Pana Boga za to chwając z wiernemi chwalcami Jego, iż nam z łaski swej świętej Jego K.M. *post toti labores, pericula et sumptus incomparabiles triumphantem* w szczęśliwym zdrowiu, z wielką sławą i pociechą wszystkiej Rzeczypospolitej przyprowadzić i wojska Jego K.M. w tak długich niewczasiech czerstwe i zdrowe zachować raczył. Który jako prawy *Restaurator et Pater Patriae*, jakiego dawno Polska nie miała, iż tak pilnie a pobożnie tak pograniczny, jako i wewnętrzny pokój w Rzeczypospolitej obmyślać raczy, jest tego nad wiele panów chrześcijańskich godzien, aby nie tylko od cnotliwego narodu polskiego, a panom swym zawsze wierne-

30 go, ale też i od okolicznych i postronnych narodów (którym na pokoju Korony Polskiej wiele należy) powiną miłość i wieczną wdzięczność odnosił. A o tak zacnych sprawach Jego K.M. aby nie tylko tym naszym niechytrym polskim językiem, ale by mogło być i anielskiem pisano było.

35 W czym aby i do końca najwyższy Pan Zastępów Jego K.M. szczęścić i błogosławić raczył ku rozmnożeniu prawdziwej chwały swej, ku rozszerzeniu Królestwa Emanuela Jego i ku wiecznemu uspokojeniu wszytkiej Rzeczypospolitej, o to ja i z inemi wiernemi chwalcy Bożemi Pana Boga proszę, pragnąc tego, aby jako ine wysokie pisma, tak też to podle, ale serdeczne winszowanie onej złotej głowy Koronę Polską szczęśliwie rządzącej przez ręce 40 W.M. mego M. Pana doszło, stąd by niejaka pobudka powinnej prawdziwej chwały i serdecznej wdzięczności Panu Bogu żywiącemu, a zatym i cała Boża pociecha w sercu Jego K.M. urósć mogła. A z tym W.M. w wszechmocną straż i opiekę miłego Boga oddawam i w łaskę W.M. swego M. Pana pilnie się zalecam.

45 Z Leśnika 19 dnia stycznia, roku od narodzenia Pana Jezusa Zbawiciela naszego 1582.

W.M. mego M. Pana
dawny i uprzejmy sługa
Erasmus Otwinowski

PIEŚŃ O WOJNIE MOSKIEWSKIEJ I O JEJ PRZYCZYNACH

Nota jako *Przeciwnie chmury* etc.

Wszchemocny Boże, nieba, ziemie Panie,
coś z dawna przejrzał, to się wszystko stanie,
dla grzechów ludzkich przenosisz królestwa
i wielkie księstwa.

5 Dziwne Twe sprawy z przejrzienia Twojego
daleś nam widzieć za wieku naszego.
Ty rzeczy niskie z nieba upatrujesz,
wysokie psujesz.

10 Żaden w Twej radzie od początku nie był,
żaden Twoich spraw nigdy nie przekaził,
mądry filozof czasów Twych nie zgadnie,
myśl nie ogarnie.

15 Iwan, moskiewski tyran niesłychany,
tyraństwem przeszedł i dawne pogany,
o nim to wszyscy historycy piszą,
sąsiedzi słyszą.

20 Właśni poddani i obcy więźniowie,
i kto tam bywał, słowy nie wypowie
serca krwawego, umysłu srogiego
tyrana tego.

W przymierzu pobrał panu spokojnemu
Połock z Inflanty, Augustowi cnemu,

wiary nie strzymał żadnemu królowi
ani posłowi.

25 Pisać sromota wszeteczności jego,
jako czcił posły Augusta sławnego
i poseł szwedzki na co patrzeć musiał,
wstyd nie dopuszczał.

Sprośnym językiem na króla się puścił
30 Stefana, a w nim Bogu nie przepuścił,
co go tu podał jak Dawida swego,
uniżonego,

sam się wynosząc wielką pobożnością,
wielką zacnością i sprawiedliwością
35 z bogactw, z tytułów swoich niezliczonych,
ziem posiędzionych.

Dom swój wywodząc z cesarza rzymskiego
Augusta, po wszem świecie chwalebnego,
rychlej owczyzna tego poganina
40 przyzna za syna,

z Glińskiego domu była matka jego,
który dla zdrady przeniósł się do niego,
bo ten pan z dawna rad widzi takiego
i Grajowskiego,

45 jednej też cnoty cesarza sławnego
nie okazał ten za wieku swojego,
czytaj kronikę Herberstainerowę
i Gwagninowę.

Spokojnie cesarz Augustus panował,
50 za niego nam Bóg Chrystusa darował,
Króla pokoju i sprawiedliwości
z wielkiej lutości.

Lecz ten okrutnik za stół swój nie siędzie,
aż przed nim ludzka krew rozlana będzie,
55 krwie pragnie, więc krwie swej będzie nasycon
ten pogański pan.

Głos utrapionych okrucieństwem jego
przebił niebiosą do Boga wiecznego,

- 95 jednak się cny król nad nimi zlitował,
gardły darował.
Darował i tych, choć mu przewinili,
którzy na zamkach poimani byli,
drugie nędzniki przed głodem wypchnione
100 puścił w ich stronę.
A chcąc mu jeszcze więcej ufolgować,
wolał na czasie niż słowie szkodować,
pomykał czasu nie raz ani drugi,
zwlókl się czas długi.
- 105 Wszakże ty szkody i to zamieszkanie
nagrodziłeś mu, sprawiedliwy Panie,
daleś mu tam już koń swój gdzie rozsiodłać,
Połock, Łuki podać.
Dziwną odmianę Bóg tam prędko sprawił,
110 król Stefan wnet wziął, co Iwan osadził,
sowite zręby i wysokie wały
puszczać musiały.
Pskowu snadź jeszcze nie przysła godzina,
lecz to zaś będzie tym większa nowina,
115 gdy tam z tryumfem król Stefan usiedzie,
a Bóg z nim będzie.
Żadnego bowiem na świecie nie było,
komu by szczęście po myśli służyło:
czytaj i dawne, i nowe kroniki –
120 omylał wszystkie.
Suliman, Karzeł piąty, choć słynęli,
że wielkie wojska, moc i szczęście mieli,
jednak on Wiednia, ten Mecu nie wzięli,
kusić nie śmieli.
- 125 Lecz tu inaczej każdy tuszyć może,
daleś początki szczęśliwe, o Boże,
daj i do końca pomoc Twoję z nieba,
której tam trzeba,
by się pospólstwo tam oswobodziło,
130 serce tyrańskie więcej unżyło,

który poddane swe na jatki wydał,
boleści przydał.

Obyżeś, kniaziu moskiewski Iwanie,
poczuł to słuszne Boże rozniewanie,
135 czas nawiedzenia twego byś uznawał,
Bogu chwałę dał.

Łatwie o pokój z królem sprawiedliwym,
któryc się zawsze okazał prawdziwym,
o wielkie krzywdy nieraz cię odsyłał,
140 a tyś nawilał.

Pokój otrzyma, kto pokoju szuka,
skomroch się kryje, a z daleka szuka,
nie chce pokoju aż za wielką szkodą,
lecz Bóg nagrodą.

145 Nie żal poborów, myta, czopowego,
dobrze to wyszło za króla rządniego;
młodzieńcy, którzy pole zaleźeli,
ćwiczenie wzięli.

Tatarski zbójca gotowością jego
150 dyszy w koszarach, wyglądając tego,
rychło li się mścić pocznie ludu swego,
tam zagnanego.

Gdy wojną pruską król był zabawiony,
zdrajce wygnali niezliczone plony,
155 <wd>a Bóg kiedy tej krzywdy wspomnienie
na ich zginienie.

Polska za sprawą króla tak dzielnego
złożyła jarzmo trybutu dawnego
srogim poganom, a gdy go nie dali,
160 sowito brali.

I Turczyn srogi często tu nadsyła,
patrzac, gdzie szczęście jego się nachyla,
szczęście Stefana króla – koniec tego
smoka srogięgo.

165 Póki Rzymianie z Afryką walczyli,
męstwem na świecie nasławniejszy byli,

w czym ich król Stefan teraz naśladowe,
świat się dziwuje.

Nie był tak Wielki Aleksander śmiały

170 ani lud jego na mrozy tak trwały,
by się gdzie w takim niewczasie bawić miał,
co Stefan wytrwał.

Trwałym się Polak i Węgrzyn okazał,
czemu się i sam książę Iwan dziwował:

175 przy mężnej głowie wszystko wytrwać snadnie,
gdy co przypadnie.

Za nic srogie dżdże, głód i niepogody;

bagna, jeziora i głębokie brody,

i ostre skały, nieprzebyte lasy

180 przebyli naszy.

Żaden monarcha tego nie celuje,

co w Europie szeroko panuje,

każdy rad ciepłu, każdy rad wczasowi –
sobie, koniowi.

185 Posel wielkiego cesarza Selima,
będąc tam, wielka – powiedział – nowina,
widząc lud czerstwy, konie wychowane,
wojska niemałe.

Po dalszych drogach niż ich do Persyjej,

190 w dalszych pustyniach niż srogiej Scytyjej
i cudzoziemcy, co z królem wojują,
też się dziwują.

Rzymski też ociec, słysząc o tej wojnie,

chcąc, by książę Iwan z królem żył spokojnie,

195 posłał był swego w tamty kraje posła,
lecz rzecz niedoszła.

I ten się wielce zadziwował temu,

chcąc o tym sprawę odnieść panu swemu,

wojska wielkiego, rycerstwa konnego

200 tam niezwykłego.

Trojańska wojna przez dziesięć lat trwała,

nasza w ośmnaście daj się dokonała,

a dokonała z sławą i z pokojem,
nie znowu z bojem.

205 Dosyć przestronne granice koronne,
a za Stefana więcej rozszerzone,
jeszcze o pokój od złego Turczyna
i Tatarzyna.

210 Prosim, o Boże, Boże dobrotliwy,
królowi Twemu daj sąd sprawiedliwy,
by rząd i pokój domowy wystawił,
chwałę Twą sprawił.

Zachowaj pychy z szczęścia tak wielkiego,
gdyż Ty dlatego mocarza hardego
215 składasz z stolice, a na miejsce jego
sadzasz pokornego.

Ucz go pokoju wiecznego nabywać,
w doczesnym skromnie darów Twych używać,
mordy i zbytki by w Polszcze stanęły,
220 wiecznie zginęły.

A my, w pokoju póki tu żywiemy,
w duchu i w prawdzie chwalić Cię będziemy,
przez Syna Twego, zwyciężcę możnego
z szatana złego.

ET DICAT OMNIS POPULUS: „AMEN”

DRUGA PIEŚŃ
O SZCZĘŚLIWYM WEZWANIU I PANOWANIU
TEGOŻ ZACNEGO
OD BOGA DANEGO KRÓLA STEFANA

Nota jako Czego chcesz po nas, Panie

- Dziwne szczęście tych wieków monarchy sławnego
 Stefana, królem Polskim dziwnie obranego,
 o którym to kroniki węgierskie znać dają
 i co w Węgrzech bywali wszyscy powiedają,
 5 że ten zacny dom z dawna z cnoty wysławiano
 i wiele godnych ludzi z niego obierano.
 Ten naprzód siedmigrodzkiem księżciem obrany Anno 1571
 z godności od wszech stanów z dawna pożądany,
 tam wnet szczęścia doświadczył, niż królestwa dostał,
 10 gdy łaskawym zwycięzcą nad Bekeszem został. Anno 1575
 Ten mu do nóg upadł i przystojnie służył,
 dzielności swej nad wielą nieprzyjaciół użył.
 Potym mu Bóg uprzętnął młodzieńca zacnego, Anno 1574
 Henryka, królem polskim mocą obranego, Anno 1576
 15 i po nim zaś drugiego elekta zjął z świata, 12. Octobris Ratishbonae
 który naszej Ojczyźnie miał ukrócić lata,
 monarchę przedniejszego z domu rakuskiego,
 co w swój bunt na nas był wziął carza moskiewskiego.
 Już blisko zlej węgierskiej tu przygody było,
 20 lecz się mądrością Bożą w dobre obróciło.
 Wielkie się cuda Boże wtenczas z nami działy,
 jak gdyby gdzie umarli z grobów powstawali,

- bo żadna wewnętrzna burda o to nie została,
za co mądrym Bogu ma być od nas chwała, Anno 1576
- 25 który mu dał tę zacną koronę spokojnie,
a z nią królową polską w małżeństwo przystojnie.
A stąd się jego z Boga elekcyja znaczy,
że mu tak we wszem Pan Bóg dziwnie szczęście raczy,
skłoniwszy serca wszystkich, co się sprzeciwiali,
- 30 że mu się jak lud wolny z miłości poddali.
A skoro królem został, wojnę kredencował,
gdy zamek tuż pod bokiem mocny opanował,
w tym gdańszczany poraził bitwą bardzo sławną,
gdzie naszy odnowili onę pruską dawną, Anno 1577
- 35 za czym nieznośna pycha gdańska osłabiała,
za prośbą rzeskich stanów i wolność została.
Mądrze tam i o pruskim księżęciu poradził,
gdy zacnego Anszpacha na księstwo posadził, Anno 1578
- Każda z tych spraw z osobna Stefana mądrego
40 godna by opisania Liwijuszowego.
Potym państwo połockie z mocy moskiewskiego
mocą wziął i do Księstwa wrócił Litewskiego;
mężnie się tam Polacy z Węgry ubiegali,
jeżdżą jedni, piechotą drudzy przewyższali;
- 45 wróciły się i drugim one sławne czasy,
gdy za dzielnością herbów dostawali naszy.
A drugiego zaś roku szkód tam powetował, Anno 1580
gdy aż po Wielkie Łuki Moskwę opanował,
tam granicę założył Księstwu Litewskiemu,
50 oddał śmiech Iwanowi, strwożył serce jemu,
bowiem i swych poimał, co z nim znowę mieli,
za co słuszne karanie w Wilnie jawnie wzięli.
Trzeciego, pod Psków ciągnąc, pobrał zamków wiele, Anno 1581
strwożył i okoliczne swe nieprzyjaciele.
- 55 Lud czelniejszy i radę kniazia moskiewskiego
ma w straży swej po zamkach Księstwa Litewskiego,
jego obfite kraje wojskiem przespiegował
i do twardych się murów pskowskich przyszańcował,

- o które się już mężne rycerstwo kusilo
 60 i pamiętne początki w nich tam uczynilo.
 Stawił mu pod bok wojsko, że się z nim widzieć ch<ciał>,
 gdzieś wtenczas, wielki kniaźe, osobą swą leż<ał>.
 Radząc tedy: bij czołem królowi możnemu,
 coś mu był z czapką drogi, głupie po staremu,
 65 i wróć rychło, coś zdradą w Inflanciech zagrabil,
 bo swe przy cudzem stracisz, gdyś tego źle nabył,
 a wzgardzisz li do końca, gdyć co dobrze radzą,
 Stefanowi żelazne mury nie zawadzą,
 nad którym gdyż obronę Pańską widzisz wszędzie,
 70 pewnie ku chwale Bożej aż do końca będzie.
 A wy, panowie Litwa, bracia naszy mili,
 gdyśmy gardł swych i z panem dla was nie w<ażyli>,
 miłować cną polską krew z królem pamiętaj<cie>,
 z których wolność, obronę i ozdobę macie.
 75 Bogu za to dziękując, iż za wasze wszystkie
 szkody, prace wam takie przypadły pożytki,
 za króla Boga proście, a pilnując tego,
 byście źle nie stracili dobrze nabytego.

NON MINOR EST VIRTUS, QUAM QUAERERE,
 PARTA TUERI

SPRAWY
abo
HISTORYJE ZNACZNYCH NIEWIAST

ze wszystkiego prawie Pisma Świętego
dla pamięci krótko zebrane
i znowu wydane
1<58>9

przez ERAZMUSA OTWINOWSKIEGO z Leśnika.

Przydane są niektóre rzeczy do tegoż należące:
O dobrej żenie,
O wychowaniu dziątek,
O strojach i o tańcach etc.

Wielkich rzeczy o niewiastach chcesz li się dowiedzieć,
Trzecie Księgi Ezdraszowe mogąć to powiedzieć.

3. Esdrae. 4. ver. 13. aż do 41

Na herb zacnej Paniej
Anny z Biezdziej Lasocinej,
łowczynej lubelskiej

Tarnawą ten klejnot starzy Polacy nazwali,
który swemu hetmanowi po zwycięstwie dali,
które pod Tarnawą górą otrzymali byli
jego sprawą, którą mu tak znacznie nagrodzili,
5 a nadto mu i Boguchwał wdzięczne imię dali,
znać, że go pobożnym mężem wonczas doznawali.
Gdyż przezwiska bez przyczyny nigdy nie dawają,
lecz gdy kogo abo ganiają, abo pochwalają.
Ten był Boguchwałem nazwan, iż rad chwalił Boga,
10 lecz Boga, nie znając, chwalić – wątpliwość i trwoga.
Przeto go ta zacna żona z domu Broniowskiego
daleko w tym poprawiła, przodka tak sławnego,

gdy poznawszy według Pisma Boga prawdziwego,
chwali Go z narodem swoim według wolej Jego.
15 Lecz potrzeba, by jako tam to zwycięstwo trwało
nad światem, ciałem, szatanem, bo tego dziś mało,
a jak tam księżycza boga poganie chwalali,
a krzyż zasię przydawali, gdy się nawracali,
tak (iż księżyc rzecz odmienna) i sam człowiek każdy
20 ma się krzyżem Chrystusowym tu utwierdzać zawsze;
bo kto tu krzyż za swym Panem poniesie statecznie,
ten się w złych odmianach świata zostoi beśpiecznie.
W czym iż się ta zacna Pani znacznie popisuje
i tym, co krzyż Pański niosą, rada usługuje,
25 niechże jej pobożna sława jasno świeci wiecznie
jako jej herb jasny księżyc i koło słoneczne.

**Zacnej i pobożnej żenie,
Paniej Annie z Bezdziej Lasocinej,
łowczynej lubelskiej,
Erazmus Otwinowski z Leśnika,
łaski Bożej i pociech zbawiennych życzy**

Długo się na to rozmyślając, mnie wielce łaskawa Pani i siostró w Panu, komu bych te książki pracej swej o niewiastach wszelakiego stanu, które się w Piśmie Ś. znajdują (obyczajem innych ludzi, którzy jakie pisma wydają) zalecić i przypisać miał, nie zdało mi się z wiela przyczyn przystojniej, jedno W.M. jako tej, którą Pan Bóg wszechmogący tego teraz małego zboreczku w Lublinie, który się w domu Pana małżonka W.M. jako i gdzie indziej w imionach jego w imię Pańskie zgromadza, jako jedną gospodynią mieć chciał, gdzie W.M. i chwały Bożej, i pociech słowa Jego świętego używasz i zawždy, i wszędy używać możesz. K temu, że W.M. z dawna wiele uczciwych, nie tylko swych własnych, ale i obcych dziatek i sirotek przy sobie chowasz, którym te książki potrzebne i pożyteczne być mogą. Na ostatek, że z dawna nad wiele innych, wiele się W.M. powinien być czuję, nie tylko za tę łaskę, którą W.M. teraz mnie i dziatkom moim okazować raczysz, ale jeszcze z onego sławnej pamięci zacnego małżonka W.M. i wielkiego chwały Bożej miłośnika, Pana Stanisława Szpinka, którego jako i dzisiejszego Pana małżonka W.M. wielkiej miłości i łaski przeciwko sobie doznawszy.

Z tych tedy przyczyn tę pracą moją W.M. naprzód posyłam i tym jako jakim krótkim rejestrem ku dalszemu szukaniu i łatwiejszemu znalezieniu w księgach Słowa Bożego, o czym by się kiedy szerzej trafiło mówić, drogę podawam. Której W.M., jako baczną i chrystyjańską Pani, ode mnie dawnego przyjaciela domu swego wdzięczna będąc i onej ku pociesze swej z domownikami swymi używając, innym też, a zwłaszcza zacnym białym głowam, u których W.M. z dawna w wielkiej powadze i przyjaźni jesteś,

użyczać będziesz. nic w tym nie wątpię. A to ku pomnożeniu przez
W.M. prawdziwej chwały Pana Boga najwyższego i Królestwa
30 Pana naszego. Jezusa Chrysta, i ku pozyskaniu wielu uczciwych
białych głów, które prawdy Słowa Bożego jeszcze nie zakusiły.
W czym aby on sam jedyny a mądry Bóg a Ociec Pana naszego
Jezu Chrysta. W.M. błogosławić, ducha mądrości i umiejętności
swej dodawać i do wszystkiego dobrego dopomagać raczył, o to
35 Pana Boga proszę i Tegoż wielmożnej opiece W.M. oddawam.

Do Czytelnika pobożnego

Iż pierwszego przed kilkiem lat tych książek wydania, Czytelniku łaskawy, już dawno nie stało, przeto za upominaniem niektórych pewnych osób, którzy to za potrzebną uznali, aby znowu te książki wydane były, teraz je z poprawą ich w imię Pańskie
5 znowu wypuszczam, nie dla jakiej próżnej chwały albo zysku, ale
nawiczej dla chwały Bożej (o którą każdy wierny człowiek w miarce swej i według talentu od Boga sobie zwierzonego starać się powinien), aby tak zacne sprawy najwyższego Boga, które On
od dawnych czasów przez indle naczynie niewieście wykonywać
10 raczył, ludziom prostym, którzy albo nigdy, albo mało co o tym
słychali, ku wiadomości przyść mogły. K tego aby pobożnych
rodziców dziatki, a zwłaszcza panienki, z tak wiele świętych
przykładów wszelakich cnót niebieskich i wszelakiej pobożności
z młodych lat swoich uczyć się mogły, a jako prorok mówi, jarzmo
15 Boże i Pana Chrystusowe od młodości niosły, póki ostatnia czasa
gniewu Bożego na ten skażony i niewdzięczny świat wylana nie
będzie, widząc jako Pan Bóg od początku świata wszystkim poboż-
nym żonom i panienkom błogosławił i onych od złego strzegł.
A jaki zaś wszystkich niezbożnych, okrutnych i wszetecznych nie-
20 wiaśc koniec bywał, potrzebną i przystojną przestrogę zawsze
miały, jakoby nigdy z takimi w żadne towarzystwo ani w rozmowy
niepotrzebne (które pospolicie dobre obyczaje psują) nie wda-
wały się. A potym aby się też umiały strzec takich nauczycielów,
którzy im tylko do kądziele ukazują (choć i tej Pismo Święte
25 swego czasu nie gani) i czytać Słowa Bożego swym własnym języ-
kiem nie dopuszczają i owszem, gdzie mogą, Księgi Nowego Te-
stamentu Pana naszego i Biblię świętą w domiech szlacheckich

- palą i zagubiają, dając znać, żeby toż po hiszpańsku i z tymi, którzy się z nimi nie zgadzają, gdyby im Pan Bóg dopuścił. radzi
30 uczynili, gdyż Pan Bóg wszechmogący w Nowym Przymierzu swoim, które ze wszystkim światem we krwi Syna swego miłego sprawił, niewiasty z mężni jednako porównał i w łaskę przyjął, a żadnej różnice (jako pod Zakonem było) między nimi (jako i między panem a niewolnikiem) nie uczynił, ale ich i Ducha swego
35 Świętego, i jednego żywota wiecznego wespół z mężni uczęśnicami, jako i wierne pany z wiernymi sługami, uczynić raczył; ty, mówię, wszystkie, które przez wiarę i prawdziwe odrodzenie, i odnowienie żywota swego Panu się oddały i już więcej nie według ciała i świata, ale według ducha we wszystkim postępują.
- 40 Którą pracą moję abyś wdzięcznie przyjąwszy, chrystyjańskim rozsądkiem czytał, a za to, co Pan Bóg ku pamięci przywieść i napisać dał, imię Jego święte przez Jezusa Chrystusa w duchu i w prawdzie chwalił, pilnie proszę i Temuż cię poruczam.

Argument

Masz tu spisanych niewiast złych i dobrych wiele,
 czego aczem się ważył, lecz nie barzo śmieje,
widząc jako się ludzie prawdą obrażają,
 zwłaszcza którzy do siebie jaką wadę znają.
5 Widząc też wychowanie młodzi wieku tego
 skażone, co jest źródło i początek złego,
czemu by wszyscy wspolek filozofi byli
 i wszyscy potentaci z nimi się zmówili,
już zabezpieć nie mogą, musi głowa sama
10 od Boga ku naprawie z dawna obiecana.
I niedarmość się teraz ta skaza wyniosła,
 lecz by sobie tym prędszy upadek przyniosła.
By tedy cne niewiasty swą pochwałę miały,
 a złe od złych postępków w czas się hamowały
15 nie tylko skutku złości, lecz i podobieństwa,
 chcą li tu zażyć sławy, tam błogosławieństwa,
przeto się złe i dobre wspolek wspominają,
 jeden przykład, a drugie niech przestroge mają.
A iż się tak po prostu i szczyrze pisało,
20 to by żadnej cnotliwej niech nie obrażało,
że się też w Piśmie wiele złych niewiast znajduje,
 baczna to i pobożna roztropnie przyjmuje.
Nie inaczej jak jedna gospodarna pszółka,
 która wdzięczny miód bierze z śmierdzącego ziółka,

25 przeto też i pogańskie tu są przypisane,
by ku nim chrystyjańskie będąc przyrównane,
tym znaczniejsza pobożność ich się okazała,
a nierządna by się z nich każda naprawiała.
To tedy napierwsze me przedsięwzięcie było,
30 by się pobożnym żonom nieco posłużyło,
zwłaszcza co dziatki mają, by w Pańskiej karności
wychowywać je mogły zaraz od młodości;
boć dawno złe na świecie było, jest i będzie,
lecz szczęśliwy, co złego umie się strzec wszędzie,
35 któremu się już koniec przybliża koniecznie:
gdy Pan swoje pocieszy, złe pokarze wiecznie.

[1.] NIEWIASTY POBOŻNE POD STARYM TESTAMENTEM

[1.] Ewa napierwsza matka. Gen. 3. v. 15

- Tę napierwszą niewiastę Bóg dla męża stworzył,
by się potym wszytek świat z ich stadła rozmnożył.
Ta się stała przestępstwa mężowi przyczyną,
zacz wiecznego poddaństwa jest skarana winą.
- 5 Tejże po upadku Bóg obiecał nasienie,
co miało czarta zetrzeć, światu dać zbawienie.

[2.] Sara. Gen. 17. v. 15.16. Gen. 21. v. 12

- Od Sary Bóg niewiastom począł błogosławić,
z niej wdzięcznego potomka dziwnie raczył sprawić,
bo nad obyczaj było w tak zeszej starości,
lecz nic nie jest trudnego Bożej opatrności.
- 5 Mało takich przykładów, by żony mężowi
Bóg rozkazał usłuchać, jak tej Abramowi.

[3.] Rebeka. Gen. <2>7. v. 28

- Rebeka dziwną sprawą Bożą za mąż dana,
śludze, co po nią jeździł, dziwnie ukazana.
Tej o ślub dobrowolny rodzicy pytali,
by nigdy poniewolny nie był, nam znać dali.
- 5 Ta potym sprawą Bożą, gdy dwa syny miała,
chyttrze błogosławieństwo młodszemu zjednała.

[4.] Rachel. Gen. 29. v. 17.18

- Cudna Rachel, za którą siedm lat Jakób służył,
dla niej wiele niewczasów u Labana użył.
Pierwsza to żona była, za którą służono,
lecz słuszna, by się dobrej i dokupowano,
- 5 który zwyczaj i teraz poganie chowają,
tu równo złym z dobrymi posagi dawają.

[5.] **Lija. Gen. 29. v. 16.30.31. Gen. 30. v. 11.24**

- Lija dla chorych oczu choć niewdzięczna była,
 dziatki pierwej niż Rachel pięknicą rodziła.
 Tej dziwne małżonkowi oddawanie było,
 jakie potym nikomu się nie przytrafiło.
 5 Ty dwie siostrze, nad Zakon Jakóbowe żony,
 napełniły dom jego dziwnymi gomony.

[6.] **Sara z Rebeką. Gen. 20 v. 3.4. Gen. 26. v. 10.11**

Chował Bóg wierne żony w przygodach uczciwie,
 doznała tego Sara z Rebeką dotkliwie,
 bo będąc od małżonków gwałtownie pobrane,
 uczciwie są wrócone, uczciwie chowane.

[7.] **Matka Mojżeszowa. Exo. <2>**

- Wielki się w tej niewieście dowcip był okazał,
 że syna zachowała, choć król stracić kazał,
 którego gdy królowna z wody ratowała,
 ona się wnet do niego za mamkę udała.
 5 Tak ci Bóg umie wyrwać z zginienia nagłego,
 gdy kogo chce zachować na co poważnego.

[8.] **Zefora, żona Mojżeszowa. Exo. 4. v. 25**

- Gdy Mojżesz Izraelczyk k woli swojej żenie
 lekce był poważyl Boże postanowienie,
 że syna ósmego dnia obrzezać nie kazał,
 ocz go był Aniołowi Bóg zabić rozkazał,
 5 ta, będąc Madyjanką, syna obrzezała,
 gdy w tym niebezpieczeństwo mężowe widziała.
 Kto bowiem ma być wszczepion do ludu Bożego,
 temu potrzeba serca być obrzezanego.
 Jedna ta tylko żona tam była tak śmiała,
 10 że urząd męski w takim gwałcie wykonała.

[9.] Maryja, siostra Mojżeszowa. Exo. 15. v. 20

Zacna piosnka i taniec Maryjej na puszczy,
 gdy Bóg lud możnie wywiódł od egipskiej tłuszczy.
 Dzisiejsze tanecznice niech to pamiętają,
 a złych tańców pobożnym niech nie pokrywają.

[10.] Niewiasty izraelskie wobec. Exo. 35. v. 22.25

Dobrze się izraelskie żony popisały,
 co klejnoty swe Bogu na chwałę oddały,
 stąd wieczny dank i sławę nieśmiertelną mają;
 bieda, co to na próżność dzisiaj obracają.

[11.] O tychże. Exo. 38. v. 8

Wielką rzecz po drugi raz niewiasty sprawiły,
 gdy wszystkie ochędóstwa swe z siebie złożyły,
 by się robocie onej tylko dogodziło,
 bo na puszczy o wszystko bardzo trudno było.
 5 I zwierciadła kosztowne, które jedno miały,
 dobrowolnie je Panu na ofiarę dały,
 z których wannę do domu Pańskiego ulano,
 na tak wielką robotę więcej nie przydano.
 A jak ku chwale Bożej Żydówki chęć miały,
 10 Bóg daj ich chrystyjanki w tym naśladowały.

[12.] Córki Saalfadowe. Num. 27. v. 7

Ty niewiasty, gdy same w siroctwie zostały
 po rodzicach, a brata żadnego nie miały,
 5 mądrze się u Mojżesza działu domówiły,
 w czym od samego Boga pochwalone były.
 5 Gdzie Bóg zaraz dziedziczne prawo opowiedział,
 kto by bez potomstwa szczedł, by każdy
 swe wiedział.

[13.] **Przędki izraelskie. Exo. 35. v. 25**

Chwali Pismo onych niewiast pilność i ochotę,
 co do przybytku Pańskiego wszelaką robotę:
 wełnę, jedwab, lecz i szarłat poprzędły subtylnie,
 przeto w Piśmie ich rzemiosło zalecone pilnie.

[14.] **Achsa, córka Kalebowa. Iosue 15. v. 16. Iudic. 1. v. 12**

Kaleb miasta obronnego by tym łatwiej pożył,
 córkę swoją, jedynaczkę, w zakładzie położył,
 czego mężny Otoniel, skoro się dowiedział,
 mężnie się o nią pokusił i szturmem ubiezał,
 5 za co wziął sławę i żonę z wielą majątności:
 ziścił ociec, co obiecał, bez wszelkiej trudności.
 Jak się widzi takiej żenie, kto ją gardłem waży,
 niejednego taka zmowa od ślubu odrazi.

[15.] **Córka Jeftego nie mianowana. Iudic. 11. v. 31**

Wielką miłość ku ojcu swemu ta cna córka miała,
 którą dziwnym posłuszeństwem zapieczętowała,
 bo skoro się o ojcowskim ślubie dowiedziała,
 oplakawszy panieństwo swe, ofiarą się stała.
 5 Tak ważne naonczas były śluby uczynione,
 by dzieci, majątność stracić, nie były zmienione.

[16.] **Rachab, nierządnicą w Jerycho
 Iosue. 2. v. 4.11.12. Heb. 11**

Jedna taka onych lat nierządnicą była,
 która w swoim nierządzie w czas się obaczyła:
 posły Boże przyjąwszy, sama uwierzyła,
 stąd potym i z domem swym zachowana była.
 5 Tu nie zaleca Pismo jej z niestateczności,
 lecz z wiary i z pokuty, i z wielkiej ludzkości.
 Niech się drugie nierządem jej nie zakładają,
 ale w czas pokutują i w czas nawracają.

[17.] Debora prorokini. Iudicum 4. v. 4.5.9

Debora przez długi czas lud Boży sądziła,
potym hetmana z wojskiem wielkim poraziła.
Osobne dary były tej niewieście dane:
rozum, męstwo, prorocstwo rzadko współwidane.

[18.] Jahel. Iudicum 4. v. 21

Jahel mężnie Sysarze głowę przeraziła,
krzywdy ludu Bożego nad nim się pomściła.
Jednak chytrność niewieścią tu się baczyć godzi,
która więcej niż jawny gwałt częstokroć szkodzi.

**[19.] Niewiasta mądra w Abeli, nie mianowana
2. Reg. 20. v. 16 aż do 22**

W wielkiej powadze u swych ta niewiasta była,
co swą mądrą powieścią tak w to ugodziła,
że zuchwalca, co powstał przeciw Dawidowi,
za jej radą wydano jego hetmanowi.
5 Czym onę sedycją wnet uspokoiła,
ojczyznę od zginienia mądrze wybawiła.
Godna była, by ją też było mianowano,
a drugim do dobrych spraw serca dodawano.

[20.] Niewiasta nie mianowana w Sychem. Iudicum 9. v. 53

Abimelecha z muru niewiasta zabiła,
tak mord siedmdziesiąt braciej jemu zapłaciła;
stąd mówią: lepsza baba na wysokim murze
niż nalepszy mąż, który ma walczyć ku górze.
5 A tu też niewinnej krwi Bóg się pomścił jawnie,
by się czuli, co na nią tu goniał szkaradnie.

[21.] Abigail, Nabalowa żona. 1. Sam. 25. v. 24.25

Abigail głupiego męża żoną była,
nagłą od jego domu pomstę oddaliła

- swoją wielką ludzkością i pokorną mową,
 co się jej nagrodziło pociechą gotową.
- 5 Wielki posag, baczenie z cnotą, co ta miała,
 stąd z ubogiej ziemianki królową została,
 a głupi skąpiec z oną swoją niewdzięcznością
 marnie zginął; Dawid wziął żonę z majątnością.

[22.] Niewiasta uboga nie mianowana. 2. Sam. 17. v. 17

Wielką rzecz w wielkiej trwodze ta była sprawiła,
 gdy sługi Dawidowe w studniej chytrze skryła.
 Patrz, jak leda przyjaciel przyda się możnemu,
 a rychlej chudy panu niż pan ubogiemu.

[23.] Tekuitska. 2. Reg. 14. v. 1

Tekuitska z Dawidem tak mądrze mówiła,
 że syna złego w łaskę jego przywróciła.
 Patrz, co umie roztropna mowa białej głowy,
 króla wielkiego, nędza, poimała słowy.

[24.] Abizag panienka. 3. Reg. 1. v. 1

Abizag Dawidowi w starości służyła,
 a w pokusach paniństwa swego nie straciła;
 nie wiem, by się tych czasów takowa obrała,
 w takiej rozkoszy będąc, by nie szwankowała.

[25.] Sareptańska. 3. Reg. 17. v. 9

- Ta wdowa Eliasza w Sarepcie żywiła,
 a przezeń w ciężkim głodzie ratowana była;
 teźże potym i syna wzbudził umarłego,
 i żywności przysporzył do czasu słusznego.
- 5 Uczcież się, wierne wdowy, ku wiernym ludzkości,
 byście w trwodze doznały Pańskiej opatrności.

[26.] Sunamitka. 4. Reg. 4

Ta Elizeuszowa gospodyni była,
która mu w domu swoim i z mężem służyła,
za co jej w niedostatku wielki ratunek sprawił:
rozmnożywszy oliwę, z długów ją wybawił.
5 A iż nieplodna była za wieku swojego,
uprosił jej u Boga synaczka jednego;
lecz gdy jej zasię umarł on jedynak wdzięczny,
a większy był niż pierwszy jej żal ostateczny,
dziwnie zaś umarłego od śmierci obudził,
10 pocieszył i ku chwale Bożej mać pobudził.
Tak ci Pan Bóg, choć trapi, cieszyć nie przestawa,
zwłaszcza tego, co się nań w swym frasunku zdawa.
Uczciez się, wy nieplodne, wiernym Pańskim służyć,
chcecie li tej pociechy jeszcze kiedy użyć.

[27.] Rut wdowa. Ruth. 4. v. 1.20

Sprawił nam Bóg otuchę w tej pogańskiej wdowie,
że się k Niemu nawrócić mieli narodowie,
a iżeśmy poganie w tę łaskę przyjęci,
żywmyż nie po pogańsku, lecz jak ludzie święci.

[28.] Tamar. Gen. 38. Betsabe. 2. Reg. 11

Ty dwie żenie, niekiedy będąc podejrzane,
w naród Syna Bożego są z łaski wpisane,
byśmy sobie o rodzaj tu nie przymawiali,
więcej pobożność z cnotą niż krew uważali.

[29.] Anna, matka Samuelowa. 1. Sam. 1. v. 20

Anna nieplodna Bogu tak pilnie służyła,
że zacnego potomka sobie uprosiła,

- którego był z dzieciństwa Bóg sobie poświęcił
i zacny mu prorocki urząd zaraz zlecił.
5 Tę niech wszystkie nieplodne dziś na przykład mają,
co się więc o potomstwo inaczej starają.

[30.] **Matka Salomonowa. Proverb. 31**

Mądra ta żona słowa w Piśmie zostawiła,
którymi Salomona króla wyćwiczyła.
Opisała też mądrą i pobożną żonę,
słusznie mogą wspominać cne niewiasty onę.

[31.] **Holda prorokini. 2. Reg. 2<2>. v. 14**

- Holda zacna onych lat prorokini była,
Jozjaszowi wielkie rzeczy objawiła.
Patrz, co tam za biskupi izraelscy byli,
co się o Zakon Pański z królem jej radzili.
5 Przeto niewiast pod kądziel niech nie odsyłają,
co im czytać Zakonu Pańskiego nie dają.

[32.] **Jozaba. 4. Reg. 11. v. 2**

Jozaba się chwalebnej kradzieży ważyła,
by syna królewskiego od mordu zakryła.
Tu kradzież nie może być za grzech poczytana,
lecz co szkodzi bliźniego, ta ma być karana.

[33.] **Resfa, założnica Saulowa. 2. Sam. 21. v. 10**

- Gdy potomstwo Saulowe z dekretu Bożego
krzyżowano, nie żywiąc z nich aż do jednego,
że był Gabaonitom Saul przysięgę zgwałcił,
by śmiercią synów jego Pan Bóg ubłagan był,
5 wielką im ta nędznica ludzkość okazała,
że trupów ich we dnie i w nocy pilnowała,
tak długo aż jej na znak deszcz z nieba był dany,
że Pan Bóg oną kaźnią ich był ubłagany.

10 Ludzkość przystojna zmarłym ma być okazana,
lecz większa przeciw żywym, co się boją Pana.

[34.] **Judyt. Cap. 13**

Judyt, pobożna wdowa, za niebieską radą
Holoferna srogiego poraziła zdradą,
przez nią kapłani Pańscy strofowani byli,
ze Bogu k ratunku czas pewny zamierz yli.
5 Tu się niech poczują, co gardzą niewiastami,
chcąc je w rzeczach Bożych mieć zawždy
prostaczkami.

[35.] **Hester. Cap. 7**

Sławna Hester w pokorze u króla możnego
naród swój ratowała z zginienia nagłego.
Zacną królową będąc, krwią swą nie gardziła,
czego dzisiaj w ubogich znajduje się siła.

[36.] **Zuzanna. Dan. 13**

W Zuzannie się małżeńska wiara okazała,
gdy raczej umrzeć, niż wpaść w ciężki grzech
wolała.
Znacznie ją Bóg w potwarzy sam ratował z nieba,
a przez dziecę potwarce skarał jako trzeba.
5 Jej nieopatrne mycie i samej zostanie
przywiodło starce o śmierć, onę o mniemanie.
Bądźcież opatrne, żonki, a Panu dufajcie,
bo w niewinności nigdy złego nie doznacie.

[37.] **Sara, Tobitowa żona. Tob. 7**

Dla Sary siedm złych mężów szatan zamordował,
Bóg ją dał Tobitowi, od złego zachował,
czemu się niechaj każdy pilnie przypatruje,
a niech z bojaźnią Pańską w tej sprawie handluje.

[38.] **Trzy nieplodne zacne niewiasty**
Gen. 18. v. 13.14. 1. Sam. 1. Luc. 1

- Sara, Anna, Elżbieta tak szczęśliwe były,
 że Bogu wdzięczne syny w starości zrodziły;
 co u nich i wszech ludzi niepodobno było,
 to miłosierdzie Pańskie podobnym sprawiło.
- 5 Bo Pan Bóg nie tylko tu z ludzkiego plemienia
 wzbudza ludzi, lecz może wzbudzić i z kamienia.

[39.] **Dwie niewieście nie mianowane Machabejskie**
2. Machab. 6. v. 10

- Gdy okrutny Antyjoch Zakon wygładzić chciał,
 Żydom był obrzezania pod gardłem zakazał.
 Ty dwie żony, iż Zakon Boży miłowały,
 dziatki swe nad zapowiedź obrzekać dawały,
- 5 za co je wnet on tyran srodze pomordował,
 bo je z muru i z dziećmi pozrzucać rozkazał.
- A jeśli dla Zakonu tak były stateczne,
 cóż dla Ewanjelijej, gdzie pociechy wieczne?

[II.] **NIEWIASTY POBOŻNE**
POD NOWYM TESTAMENTEM

[1.] **Maryja Panna błogosławiona. Luc. 1. v. 25**

- Maryja, matka Pańska, naszczęśliwsza była,
 bo wierząc, Zbawiciela świata porodziła.
 Jej zacna piosnka w Piśmie jest nam zostawiona,
 tam znajdziesz, dlaczego jest ubłogosławiona.

[2.] **Elżbieta. Luc. 1. v. 57**

- Powinna matce Pańskiej ta cna pani była,
 którą swym przyściem była tak uweseliła,
 że dzieciątko w żywocie jej się poruszyło,
 które przed przyściem Pańskim zacnem posłem
 było;

5 bo żaden między wszemi syny niewieściami
zacniejszy mąż nie powstał na szerokiej ziemi.
Pod jeden czas tym świętym brzemieniem chodziły,
a w tym od Boga dziwnie pocieszone były;
stąd szczęśliwą po matce Pańskiej ma być zwana,
10 ona – Pana, ta sługę porodziła – Jana.

[3.] Anna prorokini. Luc. 2. v. 36

Jedną tę wdowę takową Duch Pański wystawił,
której Pan Bóg w jej starości tak był błogosławił,
ze ośmdziesiąt cztery lata w wdowim stanie była,
a w domu Pańskim wszytek czas żywota trawiła,
5 na modlitwach i na pościach trwając, wysłuchana,
bo nowo narodzonego oglądała Pana,
któremu błogosławiła z ducha prorockiego
i zacnie Go osławiła do ludu wszytkiego.
Bóg daj, byśmy takie mieli wieku tego złego,
10 co by tak umiały zażyć stanu sirocego.

[4.] Maryja, siostra Łazarzowa. Luc. 10. v. 42

Zalecił Pan Maryją, iż lepiej obrała
niż Marta, bo słów Pańskich z pilnością słuchała.

[5.] Marta, druga siostra Łazarzowa. Ioan. 11. v. 5

Nie zganił też i Marty z jej wielkiej ludzkości,
zacną z nią rozmowę miał o nieśmiertelności.

[6.] O tejże. Ioan. 12. v. 2

Marta służyła Panu w swym i w bratnim domu,
a w posłudze wprzód nigdy nie dała nikomu.

[7.] **Maryja Magdalena**
Mar. 14. Ioan. 12. Matth. 26

Pochwalił Magdalenę z uczynku dobrego,
 która drogą wylała maść na głowę Jego.
 I tak Mu ta posługa była zalecona,
 że na wieczną pamięć jej jest w Pismo włożona.

[8.] **Grzesznica. Luc. 7. v. 37.38**

Grzesznica Panu nogi łzami umywała,
 włosami ocierała, maścią namazała,
 której taką posługę Pan hojnie nagrodził,
 bo ją zanie zalecił, z grzechów oswobodził.
 5 Późna nigdy prawdziwa pokuta nie bywa,
 a późno ten żałuje, kto jej omieszkiwa.

[9.] **Wdowa uboga nie mianowana. Mar. 12. v. 41**

Wdzięczna ona uboga wdowa Panu była,
 co w skrzynię dwa pieniążki z ochotą włożyła,
 i więcej to pochwalił niż tym, którym zbywa,
 bo rzadki bogacz, który pobożnie nabywa.
 5 A jeśliż tę z tak małej rzeczy pochwalono,
 czaszę wody nagrodzić hojnie obiecano,
 zaż ci, co majątności wielkie utracili
 dla Pana, nie będą się z więszych weselili?

[10.] **Niewiasta nie mianowana. Luc. 11. v. 27**

Święta ona prostaczka, co z tłumu wielkiego
 wyznała wielkim głosem Chrystusa Bożego;
 na co wdzięczną odpowiedź Pańską wierni mają:
 „Szczęśliwszy, którzy słowa Bożego słuchają”.

[11.] **Druga nie mianowana. Mar. 5. v. 29.30**

Wielka wiara niewiasty onej chorej była,
 co dotknięciem szat Pańskich choroby pozbyła,

- choć tam Pan rzekł, że nie z szat, lecz moc wyszła z Niego;
 jakoż uleczą szmaty człowieka grzesznego?
 5 Którym dziś bałwochwalcy tę moc przypisują,
 Pana łącz, miasto zdrowia każn sobie gotują.

[12.] **Maryja Magdalena**
Luc. 8. v. 2. Ioan. 20. v. 16.17

Maryją Magdalenę Pan ubłogosławił,
 czarty z niej wyгнаł, wstanie swe naprzód objawił.

[13.] **Świekra Piotrowa. Luc. 4. v. 39**

- Piotrowa świekra z febry uleczona była
 i wnet Panu w domu swym ochotnie służyła.
 Tu znać, że Piotr żonę miał – jest świadectwo tego
 do Koryntów w dziewiątym Pawła wybranego.
 5 Potomka jego nigdziej nam nie opisano,
 któremu by wszystko świat tu poruczyć miano.

[14.] **Żalosa wdowa. Luc. 7. v. 11**

Wielką łaskę od Pana wdowa otrzymała,
 gdy jej Pan syna wzbudził, bo jednegoż miała.

[15.] **Niewiasta skurczona. Luc. 13. v. 11 etc.**

- Uleczył Pan niewiastę szatanem skurczoną,
 ocz się księża gniewali, widząc uzdrowioną.
 Ta całe ośmnaście lat tak trapiona była,
 za co tam zaraz Boga serdecznie chwaliła.
 5 Uczmyż się i my Panu dziękować serdecznie,
 że nas z jego niewolej wyrwał wiekom wiecznie.

[16.] **Dzieweczka Jairowa. Mar. 5. v. 42**

Dzieweczkę Jairowę Pan z śmierci obudził,
 czym k wielkiej chwale Bożej wszystko lud pobudził.

Śmierć jej, jak Łazarzową, Pan nasz snem nazywa,
 bo w Panu zmarłym wdzięcznym odpoczynkiem
 bywa.

[17.] **Mądre panny. Matth. 25. v. 10**

W mądrych pannach dał nam Pan przestrożę czujności –
 czujmyż, będąc ostrożni w swojej powinności,
 bo mało po kagańcu – oleju potrzeba,
 świętych uczynków z wiary, kto chce
 wnieść do nieba.

[18.] **Wdowa ukrzywdzona. Luc. 18. v. 1**

Dał nam Pan wiernej prośby przykład z onej wdowy,
 która złego sędziego żalonymi słowy
 ustawicznie o ratunek w krzywdzie nachodziła
 i ona swą uprzejmą prośbą zwyciężyła.

[19.] **Luc. 15. v. 8**

Z drugiej zaś przykład dawa, co drachmy szukała,
 dla której wszytek dom swój pilnie sprzewracała;
 w czym pracą o zbawieniu Pan nam wymalował,
 by je każdy z bojaźnią, ze drzeniem sprawował.

[20.] **Którzy są krewni Pańscy. Matth. 12. v. 5<0>**

Matką i siostrą nazwał Pan nasz wierne ludzi,
 co wolą Bożą pełnią jako wierni słudzy.

[21.] **1. Timot. 5. v. 2**

Starsze żony matkami, a młodsze siostrami
 zowie Paweł, co dobrze sprawują się sami.

[22.] Luc. 8. v. <3.4>. Mar. 15. v. 41

Sławne w Piśmie niewiasty one święte były,
co Panu z majątności swych chętnie służyły,
za co hojna nagroda pewnie ich nie minie
i pamiątka póki świat nigdy nie zaginie.

[23.] Joanna. Luc. 8. v. 3

Godna chwały Joanna, małżonka Chuzego,
co podejmowała z dóbr swych Syna Bożego,
a chociaż tak zacnego zawołania była,
jednak się Panu służyć w niczym nie wstydziła.
5 Pomnicież na to dzisiaj wy, pobożne panie,
bo temu Panu służyć – zacne królowanie,
bo kto się Go tu wstyda i małuczkich Jego,
zawstyda się go On też u Ojca swojego.

[24.] Zuzanna. Luc. 8. v. 3

Ta cna żona ludzkością drugich nie wydała,
bo także hojnie Panu z dóbr swych udzielała.

[25.] Maryja Jakubowa. Mar. 16. v. 1

Ta Maryja znacznie też Pana miłowała,
bo o potrzeby Pańskie pilnie się starała.

[26.] Salome. Mar. 16. v. 1

Nie darmo tę Salomę do nich przypisano,
bo jej ochotną ludzkość ku Panu być znano.
Dziwna to była sprawa Ojca niebieskiego,
ze przez niewiasty żywił tu Syna swojego.
5 Niechże się dziś ubóstwa wierni nie wstydują,
gdyż w nim przykład ratunku w Panu swoim mają.

[27.] Maryja Józe[fowa]. Matth. 27. Mar. 15

Trzecia to już Maryja, co Panu służyła,

a w pilności do końca nic nie odmieniła,

bo to imię onych lat pospolite było,

jednak to matce Pańskiej nic nie ubliżyło.

5 Przeto której by dzisiaj takie imię dano,

niech tą będzie, w której by ty trzy cnoty znano.

[28.] Trzy Maryje

Trzy Maryje na świecie ludzie wspominają,

czego inszej przyczyny mým zdaniem nie mają,

jedno że pilnie Panu tu usługowały.

Aboć od matki Pańskiej przykład tego brały?

[29.] 3. Reg. 17. v. 9. Est. 4. Reg. 4

Niewiasty często Pańskie proroki żywiły,

za co w wielkich przygodach pocieszone były.

[30.] Luc. 23. Matth. 27

Gdy Jezusa krzyżuje Żydostwo okrutne,

wždy przy Nim stoją, płacząc, niewiasteczki smutne,

a uczniowie, co przy Nim do gardła stać mieli,

gdy pasterza ubito, wnet się rozbieżeli.

[31.] Luc. 23

Niewiasty Pana na śmierć z płaczem prowadziły,

z Jego niewinnej śmierci barzo smutne były.

[32.] Luc. 23 <et> 24

Niewiasty Pana w mękach, w grobie pilnowały,

przeto zmartwychwstałego naprzód oglądały.

[33.] Luc. 23. v. 55

Niewiasty galilejskie maści zgotowały,
 by Pana nimi w grobie zacnie namazały,
 a chociaż Pana w onym grobie nie zastały,
 jednak wielką pociechę tam wnet otrzymały;
 5 bo Pan tych nie zapomni, którzy Go szukają
 i co Go w Jego członkach tu nie zapominają.

[34.] Matth. 28. v. 9.10

Niewiasty wprzód od Pana pocieszone były,
 gdy zmartwychwstał, co naprzód uczniom
 oznajmiły.

[35.] Actor. 1

Niewiasty z Apostoły na modlitwach trwały,
 gdy Duch Święty był zesłan, i prorokowały.

[36.] 1. Timot. 2. v. <9>. 1. Pet. 3. v. 7

Niewiasty w uczciwości wierne mieć kazano
 i mdlejszemu naczyniu folgować umiano.

[37.] Electa. 2. Ioan. 1

Zacną jakąś Elektę Jan w liście wspomina
 i Panią ją nazywa, co wielka nowina;
 wspomina i siostrę jej, i dziatki jej wierne,
 znać, że były pobożne, skromne, ciche, mierne.
 5 Bogdaj takie świadectwo dziś o paniach było,
 by się takowych Elekt wiele namnożyło.

[38.] Apoc. 12

Niewiastą Jan opisał w swoim *Objawieniu*
 Zbór Pański zgotowany k wiecznemu zbawieniu.

która mężczyzny rodzi mężne w pobożności,
 bo niewieściuch nie wnidzie do wiecznych radości.

[39.] **Zach. 9. Ephes. 5. Apoc. 21**

Córką Syjońską Bóg zwał lud on swój wybrany
 i Zbór oblubienicą, Pan nad wszemi pany.
 Coś osobnego pewnie w tym się zawięzuje,
 gdy niewieścim tytułem Zbór swój opisuje,
 5 co samo upomina wierne białe głowy,
 by swe sprawy zgadzały z tak wdzięcznymi słowy.

[40.] **Act. 2. Ioel. 2**

Obiecał Bóg panienkom ducha prorockiego,
 w którym miały wychwalać imię święte Jego.

[41.] **Matka Ruffiego. Rom. 16. v. 13**

Tę pobożną niewiastę Paweł matką zowie;
 co za matrona była, znać to po tym słowie.

[42.] **Damaris atenińska. Act. 17. v. 34**

W sławnych Atenach ludzi mądrych było siła,
 tam Damaris niewiasta naprzód uwierzyła.

[43.] **Pryscylla. Act. 18. v. 26**

Pryscylla Apollosa wiary wyuczyła;
 nowina to w niewieście – Bóg daj takich siła.

[44.] **Tabita. Act. 9. v. 36**

Tabita Apostoły Pańskie odziewała,
 za Piotrową modlitwą z umarłych powstała.
 Patrz, co jałmużna umie wiernym Pańskim dana
 i serdeczna modlitwa w przygodzie wylana.

[45.] Lidyja. Act. 16. v. 14.15

Lidyja tyjatyrska naprzód uwierzyła,
a natychmiast z domem swym ponurzona była.

[46.] O tejże

Otworzył Pan Lidyjej serce ku wierzeniu,
z wiary, nic nie mieszkając, szła ku ponurzeniu.
Tu wszędy naprzód wiara człowieka gruntuje,
niż się woda zwierzchnym znakiem pieczętuje.

[47.] Eunika z Loidą. 2. Tim. 1

Eunika z Loidą, niewiasty nabożne,
Tymoteowi dały ćwiczenie pobożne.
Znać, że ty w darzech Pańskich nie prostaczki były,
Bóg daj się tak dziś wszystkie cne żony ćwiczyły.

[48.] Ewodyja z Syntychą. Philipen. 4. v. 2

Ty dwie pobożne wdowy w Zborze były godne;
Paweł list do nich pisząc, chce mieć w darzech
zgodne,
bo tę wadę i dobrzy ludzie w sobie mieli,
że sobie większych darów częstokroć zajrzeli.

[49.] Cztery niewiasty pobożne. Rom. 16. v. 6.12

Maryja i Tryfona, Persyda z Tryfozą
w pracach Zboru Pańskiego wiernie się obchodzą,
a pewnie tam nie inszą pracą się bawiły,
lecz w Panu, służąc wiernym, i Panu służyły.
5 Uczcież się, cne niewiasty, tu pracować w Panu,
by wam Pan błogosławił w wieczór i po ranu.

[50.] Cztery córki Filipa Apostoła. Actor. 21. v. 8

Cztery córki Filip miał – tak ćwiczone były,
 że też duchem prorockim do ludu mówiły.
 Znać, że Apostołowie w małżeństwie mieszkali,
 lecz gdy potrzeba było, żony opuszczali.

[51.] Feba, sługa Zboru kenchreeńskiego. Rom. 16. v. 1

Zaleca Paweł Febę, wierną służebnicę,
 w wielu wielkich potrzebach pilną pomocnicę,
 przez którą też zacny list do Rzymian napisał
 za świadectwem, co o niej od jej Zboru słyszał.
 5 Cieszcie się, wierne sługi, gdyż was tu wspomniano,
 by wasze wierne służby i tam wam oddano.

[52.] Rode służebnica. Actor. 12. v. 13.14

Nie darmo to dziewczysko głupie tu wpisano,
 by defektom białych głów prostych folgowano,
 bo ta z wielkiej radości tak się zapomniała:
 co Piotra puścić miała, to go odbieżała.

**[III.] NIEWIASTY POGAŃSKIE POBOŻNE
 POD STARYM I NOWYM PRZYMIERZEM****[1.] Baby egipskie. Exo. 1. v. <2>1**

Iż baby izraelskim dziatkom folgowały,
 przeto im Bóg zbudował dom na wieki trwały.

[2.] Królowna egipska. Exo. 2. v. 10

Córka faraonowa sławę otrzymała,
 że Mojusza, zacnego męża, wychowała.
 Jedna taka królowna onych wieków była,
 co się podłym narodem Bożym nie brzydziła.

- 5 W niej się ony prorockie słowa wykonały,
że królowy mamkami wiernych tu być miały.

[3.] **Królowa Saba. Matth. 12. v. 42**

- Tę królową ze Wschodu Pan nasz przypominał,
gdy lud k wdzięczności łaski Bożej upominał,
że ta od kończyn ziemie daleko jechała,
by tylko Salomona mądrego słuchała.
- 5 Która też sądzić będzie w on Sąd Ostateczny
wszyscy, co Chrysta Pana tu nie byli wdzięczni.

[4.] **Chananejska. Matth. 15. v. 28**

Pochwalił Pan niewiastę chananejską z wiary,
iż naonczas nie była w żadnym takiej miary.
Wszystek prawie żydowski naród zawstydała,
że tak mądrze i szczerze z Panem rozmawiała.

[5.] **Syrofeńska. Mar. 7. v. 26**

- Wielką wiarę ku Panu ta poganka miała,
gdy się za utrapioną córką przyczyniała,
szczenięciu się równając; była wysłuchana
i córka od szatana zaraz wyzwolona.
- 5 A jeśliż ta poganka tak łaski doznała,
a cóż ta, co się Panu już całe oddała.

[6.] **Samarytańska. Ioan. 4. v. 20**

Samarytańską wielkie szczęście w tym potkało,
że z nią o chwale Bożej Pan mówił niemało;
którą w duchu i w prawdzie wierni oddawają,
bałwochwalcy w robocie rąk swych pokładają.

[7.] **Piłatowa żona. Matth. 27. v. 19**

- By był Piłat usłuchał żony swej uczciwej,
nie skazałby był Pana śmierci tak zelżywej,
bo Go ta sprawiedliwym jawnie wyznawała
i o Jego puszczenie pilnie się starała.
5 Stąd baczej i pobożnej żony radzę słuchać,
takiej możesz w nawiętszej swej potrzebie dufać.

[8.] **Abra, sługa Judyty**

- Ta Judycie, paniej swej, serca dodawała,
gdy morderza sług Bożych mężnie mordowała.
Męzobójstwo w Zakonie było zakazane,
jednak w słusznych przyczynach było pozwalane.
5 W Chrystusie za morderze modlić się kazano,
by po tym dziatki Ojca niebieskiego znano.

[9.] **Kandacka królowa. Acto. 8. v. 27**

- Ta pogańska królowa z kraju dalekiego
wielkie dary posłała do domu Bożego,
co jej pewnie w pociechę wielką Bóg obrócił,
gdy się do niej jej ochmistrz ponurzony wrócił.
5 Tak ci Bóg nie zapomni serca pobożnego,
wzywając je bez braku z narodu każdego.

[10.] **Druzylla, starosty hierozolimskiego żona. Acto. 24. v. 25**

- Druzylla, będąc żoną męża pogańskiego,
pilnie słuchała sprawy Pawła niewinnego;
co każdej baczej żenie przystoi nadobnie,
pobożnych spraw przy mężoch
przesłuchawać zgodnie,
5 widząc, jako tu wiele białych głów różlicznych
i co Bóg przez nie czynił czasów ustawicznych.

[11.] Bernice, króla Agrypy żona. Act. 25. v. 23

Bernice, acz pogańską też niewiastą była,
 jednak się ta Pawłową sprawą nie brzydziła;
 owszem, się tam i z królem świetno okazała
 i do końca wszytkiego spokojnie słuchała.
 5 Którą dziś zacne panie niech na przykład mają,
 co męże od spraw Bożych rady odwabiają.

[12.] Niewiasty bereeńskie. Act. 17

Niewiasty greckie uczciwe, co <w> Berei były,
 Pawłowej ewangelijej naprzód uwierzyły,
 bo ten naród k nabożeństwu z dawna był skłonniejszy,
 ale teraz w bałwochwalstwie mało nie przedniejszy.

[13.] Niewiasta nie mianowana. 2. Machab. 7

Niesłychana stateczność tej niewiasty była,
 której śmierć siedmi synów nic nie poruszyła,
 które przed jej oczyma okrutnie męczono,
 a potem srogą śmiercią z osobna tracono,
 5 aby miała odstąpić Zakonu Bożego.
 Owszem, w tak ciężkich mękach z osobna każdego
 do wiernej stateczności jest napominała,
 a potem sama po nich mężnie gardło dała.
 Nie niewieście to serce, nie niewieścia siła –
 10 ręka to Pańska we mdłym naczyniu sprawiła.
 I dzisiaj kogo na to Pan powołać raczy,
 pewnej pomocy z nieba dodać nie przebaczy,
 jako to z tych obaczysz niżej opisanych,
 co się z drugimi działo tych dni oplakanych.

[14.] O jednej niewieście wiernej w pierwszym Kościele po Apostolech. Theodoretus lib. 4. cap. 17

Gdy pierwsze chrystyjany w Rzymie mordowano,
 a żadnej płci bez braku tam nie folgowano,

jedna pobożna wdowa. gdy to usłyszała,
z daleka i z dziećmi do nich się weszła.

5 Tę potkawszy cesarski hetman. skąd by była,
pytał, i dokąd by się tak barzo śpieszyła.

Ona śmieje wyznała: „Do drugich się kwapię,
owa z nimi wdzięczną śmierć dla Chrysta ulapię”.

10 Co on słysząc, zdumiał się takiej stateczności
i cesarza zawściągnął od onej srogości.

Tak ci Bóg czyni – ludzka gdy siła ustanie,
wtenczas przybywa wiernym Jego zmiłowanie.

[15.] Tekla panienska. Sabell. Exem. lib. 5

Ta męskim sercem wiele innych przewyższyła,
gdy wielkością rozlicznych mąk się nie strwożyła.

Ognie, srogie zwierzęta za nic u niej były,
czemu się i katowie sami zadziwili,

5 których gdy z okrucieństwa ich napominała,
niezmierne okrucieństwo ich zahamowała.

[16.] Łucyja panienska. Sabell. Exem. lib. 4

Ta, gdy się tyranowi bardzo spodobała,
że między wiela panien cudne oczy miała,
uciekła się do śródka mało słychanego,
chcąc ująć i podobieństwa, i przyczyny złego,

5 bo dawszy oczy wyjąć, jemu je posłała,
mówiąc, iż więcej niemasz, ocz bych się bać miała.

Sławny tym był Likurgus, że oka jednego
nie litował dla syna jeszcze wszetecznego,

10 lecz go ta cna dziewica znacznie w tym przebrała,
gdy raczej obie stracić niż sławę wołała.

W czym jej nie zgola wszystkim trzeba naśladować,
ale trzeba oczy swe od złego hamować.

[17.] Agata panienska. Sabel. Exem. lib. 5

Wielką też ta stateczność w wierze okazała,
gdy pogańskim bałwanom ofiar dać nie chciała.

Kwintyanus okrutne męki jej zadawał,
 aż jej nawet i piersi wytargać rozkazał.
 5 A gdy jej jedna srodze wytargana była,
 ty ostatnie do niego słowa przemówiła:
 „Przecż, okrutniku, gwałcisz tak szlachetny członek,
 przez któryś sam i każdy jest wychowan człowiek?”.

[18.] Pelagia. Sabel. Exem. lib. 5

Sławna w Antyjochijej ta niewiasta była,
 co w rozkoszach żywot swój wszetecznie trawiła.
 Tę Nowijus nawrócił, że pokutowała
 i wszystko swą majątność ubogim rozdała.
 5 a sama zaś na wszystkim tak świat opuściła,
 że na puszczy w ubóstwie wieku dokończyła.
 Lecz tu Janowi tylko puszcza było dano,
 nam między ludźmi Boga wyznawać kazano.

[19.] Anastazyja. Sabel. Exem. lib. 5

Anastazyja, mając męża niewiernego,
 wielkiego przeciwnika słowa Chrystowego,
 tym swe nieszczęście sobie tylko nagradzała,
 że chore chrystyjany często nawiedzała.
 5 Więżnie sama karmiła, sama odziewała,
 a to skrycie przed mężem wszystko sprawowała.
 Takieć Pismo zaleca uczynków działanie,
 więcej niżli kościołów pysznych budowanie.
 Gdyby dzisia takowych święcic wiele było,
 10 nie tak by się ubóstwo po świecie włóczyło.

[20.] Radegunda królowa. Sabel. Exem. lib. 2

Ta w swym królewskim stanie tak pokornie żyła,
 że pod królewską szatą włosieniec nosiła,
 dając znać, iż pokora w sercu ma być skryta,
 bo zwierzchowna ozdoba wszystkim znakomita.

[21.] Tais. Sabel. Exem. lib. 5

Sławna Tais w urodzie i w nierządzie była;
 Pafnucego nauką tak się polepszyła,
 że wszystkie ochędóstwa drogie, które miała,
 na znak wiecznej pokuty w ogniu spalić dała.

[22.] Paula Rzymianka, wdowa. Sabel. Exem. lib. 5

Tej nad inne Hieronim dobre słowo dawa,
 że po śmierci mężowej (taka o niej sława)
 nigdy na żadnym miejscu takim nie bywała,
 gdzie by mężczyznę widzieć abo z nim jeść miała.
 5 Bóg daj się to dziś wszystkim wdowom podobało,
 lecz w tym skażonym wieku barzo tego mało.

[23.] Eustochium panienka

Tej panienki Jeronim święt<y> wzmiankę czyni –
 znać, że tego nie czynił bez pewnej przyczyny.
 O, gdzieś dziś matki córki tak wychowywały,
 żeby je tak pobożni ludzie wspominali.

[24.] Principia panienka

Wielkiej sławy ta panna była dostąpiła,
 bo się tak w onym pierwszym Zborze zasłużyła,
 że też Jeronim święty listy do niej pisał
 i wzięcie miasta Rzymu szeroko wypisał.
 5 Takieć wonczas zborowe białe głowy były,
 daj Boże, by się wszystkie dziś także ćwiczyły.

[25.] Sybille

Wielką sławę od wieków też Sybille mają,
 które dawne i świeże pisma zalecają,
 bo prawie onych pogan prorokinie były
 i zacne księgi swoich prorocत्व zostawiły,

5 w których też ostateczne czasy spominają,
 Babilon Antychrysta właśnie objawiają.
 Tych aczkolwiek z proroki nigdy nie równamy,
 wszakże zgodne z proroki niektóre być znamy.
 Tak ci Bóg nie chciał ludzi mieć czasu żadnego,
 10 by nie mieli przestrogi miewać z łaski Jego.
 Iż onych świętych mężów nie byli wdzięcznymi,
 chciał Bóg, by przez niewiasty byli zawstydzeni.

[IV.] NIEWIASTY POBOŻNE DZISIEJSZEGO WIEKU

[1.] Przedmowa do chrystyjańskich niewiast

We wszech państwach, co miana są chrystyjańskiego,
 gdzie zwierzchność wyznawają papieża rzymskiego,
 gdy się tyraństwo jego na świecie zmocniło,
 nigdy żadnego miejsca i czasu nie było,
 5 gdzie by wiernych sług Bożych nie prześladowano
 i niewysłowionych mąk im nie zadawano.
 W czym prawie wsze pogańskie tyrany przebrali,
 bo i więcej, i dłużej ich prześladowali,
 gdzie nie tylko mężowie stanu wszelakiego
 10 doznawali tyraństwa antychrystowego,
 ale też i niewiasty, i panienki młode
 krew swoją rozlewały jako inszą wodę.
 O czym chceszli wiadomość mieć kiedy stateczną,
 z *Ksiąg Męczenników* weźmiesz sprawę ostateczną;
 15 których tu kilo z tamtych ksiąg krótko zebrano,
 by-ć drogę ku czytaniu onych ukazano.
 Przetóż je wierne żony z pilnością czytajcie
 i dziatki swe do tego pilnie pobudzajcie.

[2.] Anna Askewa, ozdoba Anglijej. Z *Ksiąg Męczenników*. Fol. 76

Ta panienka, ozdobą ojczyzny nazwana,
 godna, aby od wiernych była spominana,

bo acz zacna z narodu swego ojczystego,
 wiele tu ucierpiała dla Słowa Bożego,
 5 gdy badacze, którzy ją o wiarę sądzili,
 rozlicznemi mękami nad nią się pastwili;
 czego nigdy żaden człek na świecie nie widział,
 by kto sędzią i katem nad kim zaraz być miał.
 To się nad tą uczciwą panienką tam działo,
 10 by się inkwizycyjej ich co żywo bało,
 chcąc się napatrzeć jej tak uczciwego ciała,
 do czego ich obłudna czystość pobudzała.
 A gdy tak srogie męki statecznie wytrwała
 i okrutniki prawdą Bożą przekonała,
 15 mężnie w ogniu wiarę swą zapieczętowała
 i ozdobą nauki Chrystowej została.

**[3.] Joanna Graja, córka księcia suffoldzkiego, siostrzenica
 króla engelskiego Edwarda 6., która imo dwie siostrze
 jego królową była od niego obrana i naznaczona.
 Z Ksiąg Męczenników. Fol. 179**

Pan Bóg, który wszech stanów ludźmi nie brakuje,
 tak zacnym jako podłym dary swe szafuje,
 prawdę swoją tej zacnej niewieście objawił
 i dziwną w niej stateczność aż do końca sprawił.
 5 Tę okrutna Maryja poimać kazala,
 onę na śmierć, sama się królową skazała.
 Dziwne pokusy w długim więzieniu wytrwała,
 gdy się z przeciwnikami o wiarę gadała,
 którzy od prawdy Bożej odgrozić ją chcieli,
 10 lecz z to prawdy, nauki i wiary nie mieli.
 Owa jak nie pragnęła stanu tak wielkiego,
 tak mężnie przez śmierć zbyła szczęścia omylnego.

**[4.] Olympia Fulvia Morata, zacna i wielce
 nauczona w Heidelbergu niewiasta**

Ta też była ozdobą niemieckiej krainy,
 jak o tym pisma świadczą i pewne nowiny,

że nad nią tych lat w Rzeszy uczeńszej nie było,
 w czym ją wiele języków pismo rozslawiło,
 5 które do zacnych niewiast aż do Włoch czyniła,
 i do poznania prawdy Bożej przywodziła
 znaczna pobożność, w której przygany nie miała,
 w której z uczonym mężem po wszytek czas trwała.
 Co z jej pisma obaczysz, które zostawiła,
 10 że niepróżna ta sława o niej zawždy była.
 Stąd ją wszyscy uczeni ludzie wystawiają,
 pismem to i kosztownym grobem poświęcają.

**[5.] Jedna księżna we Włoszech, przez którą Pan Bóg
 zacnego i uczonego starca w ośmidziesiąt lat z Rzyma wywiódł,
 jako sam o tym powiedział**

Wielką rzecz przez tę zącą niewiastę Bóg sprawił,
 że też w rzymskiej Sodomie chwałę swą objawił:
 która iż prawdy Bożej też zadatek miała,
 pisząc, innym talentu tego udzielała,
 5 zaczym z Rzymu wywiodła męża pobożnego,
 Ochina, w jego życiu nienaganionego.
 W czym ma przed Sabą, co się mądrości uczyła;
 mędrsza to, co mądrego z błędu wybawiła.

[V.] NIEWIASTY, KTÓRE Z KREWKOŚCI UPADAŁY

[1.] Ewa. Gen. 3. v. 17

Pierwszej matki przestępstwo wiele nabroilo,
 mężów pracej, boleści niewiast nabawiło,
 na którą więc niewiasty często narzekają,
 głupstwo swe jej krewkością często pokrywają.

[2.] Lotowa żona. Gen. 19. v. 26

Wszystkich nas Bóg przestrzega przez tę głupią żonę,
 byśmy z grzechu wyszedszy, nie szli na złą stronę.

bo iż się ta, wyszedszy, na grzech oglądała,
 prędką pomstę odniosła, bo się słupem zstała.

[3.] Dina, córka Jakóbowa. Gen. 34. v. <1.2>

Dina, iż się pogankom dziwować chodziła,
 sławę swą i panieństwo za raz utraciła.
 Przetoż wierną niewiastę opisują w domu,
 gdzie wszystkim pożyteczna, nie wadzi nikomu.
 5 Które tedy na próżność dziś rady patrzą,
 niech na tę głupią dziewczkę zawsze pamiętają,
 boć nie darmo Pan oczy wiernych swych hamuje
 i czystością wszystkiego ciała opisuje.

[4.] Maryja, siostra Mojżeszowa. Num. 12. v. 10

Ta, iż się w męski urząd upiornie wtrącała,
 jawnie skarana była, bo strędowaciła.
 Strzeżcież się tego drugie, chociaż co umiecie,
 gdyż głowa wasza – mężę, wszyscy dobrze wiecie.

[5.] Zefora, żona Mojżeszowa. Exo. 2. v. 21

Ta była w wielkiej trwodze syna obrzezała,
 iż przed Zakonem było, pomsty nie doznała.
 W czym jej w Kościele Rzymskim baby naśladowują,
 gdy skoro dziecię na świat – zaraz je czarują,
 5 co niedbali pasterze naprzód wprowadzili
 i tak ćwiczenie dziatek w wierze zagubili.

[6.] Betsabe, Uryjaszowa żona. 2. Reg. 11. v. 2 etc.

Tej niewiasty niebaczne w ogrodzie kąpanie,
 a Dawida nierządne na nią pogłądanie
 przywiodło nań dwa grzechy przed Bogiem brzydliwe,
 za które długo nosił pomsty sprawiedliwe.
 5 Przeto każda uczciwa niech to ma na pieczy:
 przyczyny nie podawać nigdy do złej rzeczy.

[7.] Zuzanna

Zuzannę taka druga przygoda potkała,
 że się też nieopatrznie w ogrodzie kąpała.
 Dwa starcy ją niewinnie o to posądzili
 i za to srogą śmiercią pokarani byli.

[8.] Fenenna, Elkanowa żona. 1. Sam. 1

Fenenna, płodna będąc, Annie urągała,
 iż niepłodna mężowę większą łaskę znała.
 Toć zawždy w takich stadlech było, gdzie żon wiele,
 nie darmo to zganiono w Chrystowym Kościele,
 5 gdyż i duchowne dary Pańskie myśl uwodzą,
 że sobą ludzie gardzą, w nienawiść przychodzą.

[9.] Sara, Rachel, Lija

Gen. 16. Gen. 3<0>. v. 3.9 etc.

Gdy Sara dziełek z mężem długi czas nie miała,
 służę swą dla potomstwa mężowi oddała,
 w czym jej zaś Rachel z Liją źle naśladowały,
 gdy także o potomstwie nadzieje nie miały.
 5 Głupi to był niewieści domysł, głupia rada,
 skąd zaraz w stadle nierząd i gotowa zwada,
 gdyż Bóg z początku jedną żonę człeku stworzył,
 o czym naukę Żydom Chrystus Pan wyłożył.
 I jedną już małżonką Zbór tu Pismo zowie,
 10 jedno ciało na jednej ma przestawać głowie.

[10.] Zebedeuszowa. Matth. 20. v. 21

Ta prostaczka źle słowa Pańskie zrozumiała,
 gdy wyższe miejsca synom u Pana jednała,
 nie pomniąc, iż Pan swoich wiódł do uniżenia,
 bo inaczej nie dojdziem w niebie wywyższenia.
 5 Co się bowiem tu jeszcze nad inne wynoszą,
 nie czują się, ni wiedzą, o co Boga proszą.

Na co niechaj pobożne matki pamiętają,
raczej niebo niż ziemię synom swym jedną.

[11.] Zefira. Act. <5>. v. 10

Zefira, iż rzecz dobrą nieszczyrze czyniła,
o kłamstwo nagłą śmiercią pokarana była.
Szczyrość przed Bogiem płatna, prawdę Bóg miłuje,
a obłudne zaś serce samo się zepsuje.

[12.] Niewiasty antyjocheńskie. Act. 13. v. 50

Niewiasty, choć pobożne, pospólstwo wzruszyły
na Pawła z Barnabaszem, że wygnani byli.
I dziś to nie nowina, że z niewiadomości
niewiasty są przyczyną wielkich trwóg, trudności.

[13.] Niewiasty babilońskie. 1. Esdr. 10. v. 2.19

Nieszczęsne one żony babilońskie były,
które sobie Żydowie w niewoli złubili,
bo je zaś i z dziećmi opuszczać musieli,
gdy się do swojej ziemi wrócić zasię mieli.
5 Rzadka pociecha bywa z małżeństwa różnego,
bo rychlej zły niż dobry przeciągnie drugiego.

[VI.] NIEWIASTY NIEPOBOŻNE,
KTÓRE PISMO ŚWIĘTE WSPOMINA

[1.] Córki ludzkie. Gen. 6

Przeklęte to onych lat córki ludzkie były,
z którymi się synowie Boży połączali,
że dla nich Bóg wszytek świat potopem zatracił
i tak nierządną miłość im srogo zapłacił.
5 Czujcież się w ożenianiu, wiernych potomkowie,
więcej Bogu folgować niżli białej głowie.

[2.] Lotowe córki. Gen. 19. v. 31

- Córki Lotowe sprośnie potomstwa dostały,
 bo z Sodomy wyszedzsy, Sodomą się zstały;
 które, iż się w nierządzie sprośnym urodziło,
 przeto od Boga wiecznie odrzucone było.
- 5 Przeważnie lepiej potomstwa tu nie mieć żadnego;
 niżby mieć oddalone żywota wiecznego.

**[3.] Agar, sługa Sary, żony Abraamowej
Gen. 21. v. 14**

- Ta głupia panią swoją lekce poważyla,
 gdy się w łasce u pana swego obaczyła,
 że mu w starości jego urodziła syna,
 co mu była pocieszna i pierwsza nowina;
- 5 a iż mu była z rąk jej dla potomstwa dana,
 przeto potym i z synem precz była wygnana.
 Tak ci się w szczęściu ludzkie częstokroć nie czują,
 czego potym żalują, późno pokutują.

[4.] Tamar. Gen. 38. v. 25

- Tamar z Judasza chytrze potomstwa dostała,
 przezeń na śmierć skazana zaś wolna została.
 Iż wszystko szczęście było w potomstwie w Zakonie,
 stąd się często nierządnie tam starano o nie.
- 5 Teraz zasię szczęśliwi, co go namniej mają,
 gdy na koniec i skazę wszystkiego patrzą.

[5.] Bala, założnica Jakóbowa. Gen. 35. v. 22

- Bala, iż się z pasierbem złości dopuściła,
 jego i siebie w wieczne przeklęctwo wprawiła,
 bo będąc pierworodnym, nad bracią zacniejszym,
 stał się nad nie na wieki mniejszym i podlejszym.
- 5 Strzeżcież dziatki przeklęctwa na się ojcowskiego,
 bo co komu winszuje, nie chybi żadnego.

[6.] Potyfarowa żona. Gen. 39. v. 7.20

- Ta wszeteczna niewiasta, gdy Józefa cnego
nie mogła z sobą przywieść do grzechu sprośnego,
wnet go w gniew i w więzienie do męża wprawiała,
skąd go dziwna opatrzność Boża wybawiła.
- 5 Bądźcież tedy panom swym, słudzy, tak wiernemi,
widząc, jaką Bóg łaskę ma nad pobożnemi.
Bądźcież i wy, młodzieńcy, niezwycięzonymi,
bo Pan czystego serca nazwał szczęśliwymi.

[7.] Dalida, Samsonowa miłośnica
Iudicum. 16. v. 19

- Wszetecznicza Samsona zdradliwie wydała,
niczemnicza mocarza chytrze zhołdowała;
tu nierządnej miłości zacny mąż przypłacił,
dla niej siłę i sławę, rozum, zdrowie stracił.
- 5 Bądźcież czujni, mocarze, co światem władacie,
bo rządu z nierządnicą się nie doczekacie.

[8.] Kozbi Madyjanitka. Num. 25. v. 18

- Przeklęta ona księżna madyjańska była,
co lud Boży w ciężki grzech i w pomstę wprawiała,
czego i sama srogą śmiercią przypłaciła.
Bogdaj takowa każda bez pomsty nie była.

[9.] Jobowa żona. Iob. 2. v. 9

- Job, mąż święty, od Boga rozlicznie trapiiony,
nie miał cięższej boleści jak od własnej żony,
która mu w jego nędzy dziwnie urągała
i do bluźnierstwa przywieść go nie przestawała;
- 5 lecz Bóg, który do końca nie trapi wiernego,
obrócił w wielką radość utrapienie jego,
dawszy mu czerstwe zdrowie, jakie pierwej było,
i wszystko się trojako zasię nagrodziło.

10 Szczęśliwi, w cierpliwości co go naśladują,
 a w przygodach, jak i on, język swój hamują.

[10.] Michol, króla Dawida żona. 2. Reg. <6>. v. <16>

Szalona żona, co się z męża swego śmiała,
 gdy go przed Skrzynią Bożą tańcząc ujrziała,
 skąd podłą i wzgardzoną została u niego
 i potomstwa na wieki nie miała żadnego.
 5 Bo Pan tym błogosławi, co czczą imię Jego,
 a szyderze nie ujdą przekłętwa wiecznego.

[11.] Wasty, króla Aswerusa żona. Hest. 2. v. 17

Ta dla swojej hardości i nieposłuszeństwa
 z królewskiego złożona była dostojęństwa.
 Na miejsce jej pokorna Hester była wzięta,
 pycha bowiem u Boga i ludzi przeklęta;
 5 przeto się jej niech wierne żony wystrzegają,
 pokorną matkę Pańską sobie wspominają.

[12.] Tobitowa żona. Tob. 2

Ta niezbożnica męża swego tak trapiła,
 że mu cięższa niż nędza i ślepotą była,
 wyrzucając mu wiarę, dobre sprawy jego,
 i mniemając od Boga być odrzuconego,
 5 gdyż się tak Bóg obchodzić zwykł z sługami swymi:
 pokarawszy, umie się zmiłować nad nimi;
 i tego zaś pocieszył, gdy był doświadczony,
 nagrodził jego nędzę hojnie z każdej strony.
 Jak tedy z dobrą żoną wielka pomoc bywa,
 10 tak ostatniej boleści dobry z złą używa.

[13.] Czarownica Saulowa. 1. Sam. 2<8>. v. 11.20. 1. Reg. 28

Przeklęta to i dziwna czarownica była,
 co z grobu Samuela proroka wzbudziła,

który Saulowi straszną śmierć tam prorokował;
 tak go był szatanowi Bóg za grzechy podał.
 5 Patrzcie, co szatan umie, gdy mu Bóg dopuści.
 bieda, kto się go radzi, a Boga opuści.

[14.] Żony Salomonowe. 1. Reg. 11

Niewiasty Salomona, króla tak mądrego,
 zwiodyły do bałwochwalstwa Bogu obrzydłego,
 zaczym onę od Boga wielką mądrość stracił
 i niewieściej pieśczoży żalóśnie przyplacił.
 5 Tu widzim, jak wielkość żon, a niewiernych k temu,
 z dawna szkodzą na świecie człeku niejednemu;
 i niedarmo Bóg stadło z dwojga ludzi złożył,
 w dwojgu błogosławieństwo swe święte założył.

[15.] Żona Jeroboama króla. 1 Reg. 14

Ta, odmieniwszy ubiór, proroka zwięść chciała,
 gdy go o zdrowie syna chorego pytała,
 lecz jak złość, tak maskara, w której się tała,
 odkryta – synowi śmierć rychlej przywabiała.

[16.] Dwie wszetecznice za Salomona. 1. Reg. 3

Pierwsza to sprawa króla Salomona była,
 w której się wielka mądrość jego objawiła,
 gdy przedem dwie niewieście wszeteczne w rzecz poszły
 i dzieci swoje z sobą do niego przyniosły;
 5 jedna, która swe własne dziecię udusiła,
 drugiej ukradszy żywe, martwe podrzuciła.
 Tam król, chcąc między nimi on spór uspokoić,
 rozkazał żywe dziecię na poły rozdwoić,
 za czym się jego matka własna okazała,
 10 gdy swe raczej opuścić, niż stracić wołała;
 a druga, która „Rozciąć” na króla wołała,
 swym tak okrutnym sercem sama się wydała.

Tak się dziś okrutnicy często wydawają,
gdy przeciwko niewinnym „Ukrzyżuj” wołają.

[17.] Jezabel, króla Achaba żona. 3. Reg. 2<1>. v. 13.24

Ta złoźnica proroki Pańskie mordowała
i rozliczne bałwany w gajoch budowała,
Nabota niewinnego chytrze spotwarzyła,
a odjąwszy winnicę, o śmierć przyprawiła,
5 za co wrychle od Boga słuszną pomstę wzięła,
bo ze wszystkim potomstwem sromotnie zginęła,
sama z muru zrzucona psy skarmiona była;
tak się jej ona wielka złość jej zapłaciła.
Lękajcież się, tyranki, co światem rządzicie,
10 gdy tak straszliwą pomstę nad złymi widzicie.

[18.] Atalija, królowa Judska. 4. Reg. 11

Atalija przez siedm lat królestwo rządziła,
gdy potomstwo królewskie mieczem wygubiła,
co jej zaś srogą śmiercią wrychle zapłacono,
na jej królewską zwierzchność baczenia nie miano.

[19.] O tych obudwu

Ty dwie srogie niewiasty w Piśmie się najdują,
które się swoją złością na sztych wystawują,
lecz i takieśmy mieli za wieku naszego,
a zwłaszcza w onych krajoch świata zachodniego,
5 a mało kiedy lepszych tam się znajdowało
i niegodne, by się ich więcej wspominało.

[20.] Maacha królowa. 2. Paralip. 15. v. 16

Ta od własnego wnęka z królestwa złożona,
iż przez nią chwała Boża była pustoszona:
bałwana zbudowała w gaju obrzydłego,
przedtem był nie zbudował żaden król takiego.

- 5 Tego król Aza, wnek jej, starł, wniwecz obrócił,
 matkę złożywszy, chwałę Bożą zaś przywrócił.
 Takieć o bałwochwalstwo tam burdy bywały,
 na które się dziś drudzy upornie udali.

[21.] Apemen, założnica wielkiego króla. 3. Esdr. 4. v. 29

- Jakiś to był morski dziw, ta rzedzicha była,
 co tak wielkiego króla była omamiła,
 gdy po prawicy jego często usiadała
 i jawnie mu przed ludźmi policzki dawała;
 5 koronę z niego zjąwszy, na się ją wkładała,
 by rzeczono: niewiasta tak wiele władała.
 Tak ci więc temu bywa, co zaśnie w miłości,
 za żart musi przyjmować wszystkie zelżywości.

[22.] Niewiasta głodna. 2. Reg. 6. v. 29

Niewiasta, choć z natury matka lutościwa,
 morduje i żrze syna jak lwica waśniwa;
 ciężki głód w oblężeniu, co ta na się miała,
 Bóg daj tego żadna mać już nie doczekała.

[23.] Niewiasty izraelskie. 2. Reg. 23. v. 7

Biada onym niewiastom, co gaje stroiły,
 gdzie Żydowie bałwany obrzydłe chwalili.
 I dzisiaj to za odpust jeszcze drugie mają,
 gdy wianki i fartuszki na bałwany dają.

[24.] Herodyjas, Filipa, brata Herodowego, żona. Matth. 14. v. 7.8

- Ta będąc pierwaj żoną Filipa zacnego,
 potem cudzołożnicą była brata jego,
 Heroda, o którą go Jan często strofował
 i ostro napominał, i grzech ukazywał,
 5 że mu nie przystało mieć brata swego żony;
 o co potym do niego będąc oskarżony,

za radą tej niewiasty był w ciemnicy ścięty,
 gdy go taniec jej córki zwyciężył przekłęty.
 Biada matkom, co tak swe córki wychowują,
 10 w stroje, w tańce, w rozkoszy z młodu zaprawują.

[25.] Wszetecznicze. Matth. 21. v. 31

Nie odrzucił wszetecznic Pan, co się kajaly,
 zakonniki do nieba – rzekł – uprzedzić miały;
 jednak nikogo nie chce tu mieć wszetecznikiem,
 lecz litość ma nad każdym upadłym grzesznikiem.

[26.] Cudzołożnica. Ioan. 8. v. 3

Cudzołóstwo w Zakonie ofiary nie miało,
 jednak się Panu takiej potępić nie zdało,
 mówiąc, że Syn Człowieczy nie przyszedł z srogością,
 by tracił, lecz zachował upadłe krewkością.
 5 A gdyż jawnej złośnice Pan na śmierć nie skazał,
 jakóż śmieją, kto by się z kim w wierze nie zgadzał?

[27.] Wieszczyca. Acto. 16. v. 17

Ta dziewczka wieszczym duchem Boga wyznawała,
 lecz go Paweł z niej wyгнаł, by nie pochlebiała.
 I dziś wiele takowych, co więc pochwalają
 prawdę Bożą, a skutkiem do niej się nie znają;
 5 przeto nie każdy, co tu mówi „Panie, Panie”,
 ma żywot, lecz co pełni Jego rozkazanie.

[28.] Sługa Annaszowa. Mar. 14. v. 66

Dziewka Piotra przywiodła do zaprzeczenia Pana,
 iż swojej sile dufał, prędko w nim odmiana;
 a jeśliż tam Opokę prędko przegadano,
 cóż rzeczem o potomku, co go tak nie zwano?
 5 Piotr się raz Pana zaprzął, znacznie pokutował,
 a potomek rad by Go znowu ukrzyżował.

[VII.] O ZŁYCH NIEWIASTACH WOBEC,
JAKO JE DUCH BOŻY OPISUJE

[1.]

Pierwszy człowiek na ziemi przez żonę zwiedziony;
w dobrym rzadko, w złym nigdy nie słuchaj złej
żony.

[2.] O tychże. Gen., Iudicum, Iudit, Regum

Adam, Samson, Holofern, Dawid z Salomonem,
każdy z nich przez niewiastę upadł z swoim domem.

[3.] Syrach. 25. v. 23.25

Nie ma smok jadu, nie ma lew gniewu takiego
względem złości, uporu i gniewu żeńskiego.

[4.] Proverb. 27. v. 15

Jako przykry plusk z rynny, tak żona swarliwa;
łatwiej wiatr przyhamować niż gębę pierzchliwą.

[5.] Proverb. 21

Lepiej siedzieć w kąciku abo w pustym domu,
niż z niewiastą swarliwą używać gomonu.

[6.] Syrach. 26

Niewiastę niewstydlivą w tym poznawaj snadnie:
gdzie oczy niespokojne, ta wstydem nie władnie.

[7.] Proverb. 7. v. 10

Zła niewiasta nierada z mężem doma siada,
lecz się leda gdzie włóczy i z leda kim gada.

[8.] Syrach. 26. v. 11

Obrzydła rzecz niewiasta, która się opije,
 bo taka tajemnice żadnej nie zakryje;
 rzadko bowiem pijaństwo samo kiedy chodzi.
 wiele innych występków złych za sobą wodzi.

[9.] Gilberta Angliczka, którą Janem ósmym zwano,
 ta dwie lecie i pięć miesięcy w Rzymie papieżem była,
 aż się potym pologiem w procesyje wydała Anno 855.

O czym Platina dowodnie pisze,
 Polydoros, Sabellicus, Carion
 i inszy historykowie

Ta chytrością niewiasty wszystkie przewyższyła,
 gdy się w Rzymie papieżem chytrze uczyniła
 i tak długo i mężnie Kościołem rządziła;
 własnym li ta potomkiem tu Piotrowym była?
 5 Prawie się w niej prorocstwo Janowe spełniło,
 co żywo się z jej kubka przeklęstwa napilo,
 że tak zmamiła wszystkie króle i zwierzchności,
 by nie mogli obaczyć jej czarów, chytrości.
 Owszem, jej wszyscy służą, do nóg upadają,
 10 choć wszyscy taką pychę, jej tyraństwo znają,
 lecz ją już Bóg odkrywa jawnie przed wszystkimi,
 jako tu opowiedział przed czasy dawnymi.
 Szczęśliwi, co jej piątka na się nie przyjęli
 i z kubka jej Bożego gniewu pić nie chcieli.

[10.] O tejsze

Jeden ten cud na świecie niewiasta zbroiła,
 że tak można stolicę tak chytrze rządziła,
 że się do tego czasu wszyscy monarchowie
 gwałtem wydrzeć nie mogą babilońskiej głowie.

[VIII.] STRASZLIWE PRZYKŁADY
GWAŁTÓW I BRANIA NIEWIAST,
I ROZMAITYCH JAWNYCH I TAJEMNYCH
WSZETECZEŃSTW, KTÓRE PISMO ŚWIĘTE WSPOMINA

[1.] Gen. 6

Stary świat Bóg pokarał dla powszechnej złości
i dla cudności niewiast i ich wszeteczności.

Gdy się synowie Boży z nimi połączyli,
srogim potopem wszyscy wygładzeni byli.

- 5 Przeto niech na to wierne dziatki pamiętają,
a w niewierne małżeństwa niech się nie wdawają.

[2.] Gen. 19

Zbytek i wszeteczność, rozkosz, próżnowanie
przywiodło na Sodomę tak straszne karanie,
że jako świat, jedna tak sroga pomsta była,
bo wszystkie wszeteczności razem zagubiła.

- 5 Bójcież się Pana wszyscy wszeteczni gachowie,
bo będzie jak Sodomie bieda waszej głowie.

[3.] Gen. 12

Dla wzięcia Sary, żony Abraama cnego,
trafił Bóg faraona i wszytek dom jego.

Dziwne tu widzimy Pańskie wiernych doświadczenie,
choć wzięta wierna żona, nie przyszła w zelżenie.

- 5 A choć z niewiadomości, przedsię go karano;
jakoż umyślnej złości ma być sfolgowano?

[4.] Gen. 20

Drugi raz Abimelech ważył się tej złości,
że wziął żonę od męża, acz z niewiadomości,
ocz go Bóg srodze gromił, grzech wielki ukazał
i z wielką uczciwością wnet wrócić rozkazał,

- 5 co on zaraz uczynił i z posagiem wrócił;
tak wierny mąż z cną żoną uczciwie chowan był.

[5.] **Ku temuż**

Dwakroć dla żony w słowie Abraam szwankował,
dwakroć był dla niej w strachu, lecz go Bóg
ratował.

[6.] **Gen. 26**

- Rebeka dla nieszczyrych słów małżonka swego
i dla żartu z małżonkiem nieobyczajnego
mało nie była wzięta od palestyńskiego
króla, który rozumiał, że jest siostra jego.
5 Lecz iż Bogu do końca statecznie dufała,
choć wzięta, żadnego gwałtu nie uznała,
bo Pan strzeże cnych niewiast wszelkiej zelżywości;
te się tego niech boją, co bujają w złości.

[7.] **Gen. 34**

Dla wzięcia gwałtem córki Jakóbowej, Diny,
wymordowano w Sychem wszystkie ludzkie syny.

[8.] **Iudicum 19 et 20**

- Dla zgwałcenia niewiasty, jeszcze założnice,
zbito Benijamitów większą połowicę
i drugim się dostało, co się tego mścili,
bo większe wojska, niż ich były, utracili.
5 Tak ci bywa tym, co więc w sile swej dufają,
więcej krzywdę niż wolą Bożą uważają.

[9.] **Gen. 35. v. 22**

Bala, iż się z pasierbem grzechu dopuściła,
siebie w hańbę, a jego w przeklęstwo wprawiła.

Toć pożytek załóżnic, że mniej wiary mają
niż żony, co je według Boga oddawają.

[10.] 2. Sam. 13

Adoniasz, iż zgwałcił siostrę brata swego,
marnie zginął od miecza Absolonowego.
Tu brat na brata długo skrytą pomstę chował,
a prawie swej po włosku krzywdy powetował.

[11.] 2. Sam. 16

Absalon, iż pogwałcił ojcu załóżnicę,
choć królewic, nie uszedł strasznej szubienice,
bo zawždy pomsta Boża takich naśladuje,
którzy się tego wazą, co Bóg zakazuje.

[12.] 1. Sam. 30. v. 18

Achinoam, Abiga<i>l, Dawidowe żony,
gdy waleczny Amalek rozpuścił w zagony,
były też poimane i już odwiedzione,
lecz zasię przez Dawida prędko przywrócone.
5 Spólne bowiem przypadki źli z dobrymi mają,
lecz ratunku pobożni tylko doznawają.
Jednak i łupieżców Bóg bez pomsty nie puścił,
bo ich Dawid poraził i krzywdy się pomścił.
Stracić bowiem nie może, kto się Boga radzi,
10 a bez Boga nawiętsza moc rychlej zawadzi.

[13.] Krócej

Dla dwu żon Dawidowych w niewolą pobranych
wielkie wojsko poległo junaków przebranych.

[14.] 1. Sam. 2. v. 16.22 i 4. v. 17.18

Dla gwałtu niewiast syny starca Helijego
(skaral Bóg i samego, i potomstwo jego),

którzy chytrze nabożne niewiasty zwodzili,
 gdy do domu Pańskiego modlić się chodziły,
 5 i ofiary gwałtownie od nich odbierali,
 które także na zbytek (jak dziś) obracali,
 przeto oba jednego dnia marnie polegli,
 a drudzy Skrzynie Pańskiej sromotnie odbiegli.
 Co słysząc, zeszy starzec z żalu nieznośnego
 10 spadł z stołka, złamał szyję, a kapłaństwo jego
 z domu jego odjęte przez długi czas było,
 to folgowanie synom złym było sprawiło.

[15.] 2. Reg. 11. v. 4.22

Dla wzięcia cudzej żony Dawida karano
 i żony pogwałcono, z królestwa wygnano
 i znaczną pomstę za to Bóg puścił na niego,
 bo srogi miecz nie wyszedł nigdy z domu jego.

[16.] 2. Sam. 3. v. 7 etc.

Niewiasta Abnerowi przyczyną się stała,
 że za zdradę zradna śmierć wrychle go potkała,
 bo iż wziął założnicę Saula, pana swego,
 marnie zginął od miecza tam Joabowego.

[17.] Daniel

Dla cudności Zuzanny oni dwa starcowie
 poszaleli, choć mądrzy tam ziemscy sędziowie,
 którym gdy potwarz nie szła w ich zapalczywości,
 dekretem Bożym dali gardło bez litości.

[18.] Tobiae

Dla niewiasty siedm mężów poduszeni byli,
 iż się nie z Boga o nią w małżeństwo kusili.

[19.] 1. Cor. 5. v. 5

- Dla małżeństwa w Koryncie niezbożnie zjętego,
 oddał był Paweł diabłu złośnika onego,
 który go zaraz trapił tak barzo na ciełe,
 aż musiał pokutować i żałować wiele.
- 5 Tak ważne było wonczas oddanie diabłowi,
 że nie dało wytchnienia nigdy złośnikowi.

[20.] 3. Esdr. 4. v. 27

Dla cudności niewieściej, dla wina wdzięcznego
 wiele ludzi poległo od miecza srogiego;
 acz niewiasty i wino pożyteczne rzeczy,
 lecz się w używaniu ich każdy miej na pieczy.

[IX.] OPISANIE POBOŻNEJ I STATECZNEJ ŻONY
 I DOBREJ GOSPODYNIEJ

- Miedzy dobry docześnymi,
 co Bóg człowieku na ziemi
 z hojnej łaski swojej dawa,
 a dawać nam nie przestawa,
- 5 niemasz nad żonę pobożną,
 żadna z nią rzecz nie porówna,
 byś znosił na kupę złoto,
 pobożny człek nie dba o to.
- Tęć Pismo pobożną zowie,
 10 która jest roztropna w mowie,
 znając Boga prawdziwego
 i Chrystusa Pana swego.
- Męża głową swą przyznawa,
 w złym i w dobrym z nim przestawa,
 15 jednak z nim Boga wzywa,
 Duch Boży w takiej przebywa.
- Ma go w wielkiej uczciwości,
 a z szczyrej k niemu miłości

- czyni, co mu się podoba,
20 wiedząc to być swą ozdobą.
Jednej z mężem wolej, zgody,
 już tam spełna i dochody,
 męża w każdym smętku cieszy,
 czasem go też i rozśmieszy.
- 25 I przestrzega go roztropnie,
 gdy się jakiej szkody dotknie,
 a przed ludźmi strzeże tego,
 by nie rzekła nic przykrego.
- Bez męża nic nie handluje,
30 bo się taka przemetluje;
 gdy się z czym przed mężem kryje,
 mąż tam pewnie nie utyje.
- Bo w zgodzie rzeczy namniejsze
 bywają pożyteczniejsze,
35 w niezgodzie zaś by złoty wiek
 obmierzi sobie dobry człek.
- A gdy między ludźmi będzie,
 nierada inaczej siędzie,
 lecz gdzie by męża widziała,
40 indziej się nie zapatrzała.
- Ma się mąż na kogo spuścić,
 nie żal jej opieki puścić,
 gdy miłuje dziatki jego,
 a nie myśli za drugiego.
- 45 Mężowi w nędzy, w chorobie
 służy wiernie jako sobie,
 wtenczas poznać przyjaciela,
 takiej szukaj między wiela.
- Jeśli k temu pisać umie,
50 a co czyta, wyrozumie
 i bacznie do męża pisać,
 może jej wiana przypisać.
- Takiej też wiele winszuje,
 co tego zawsze pilnuje,

- 55 by frasunku męża swego
przestrzegała namniejszego.
Dziatki swe ćwicz y pobożnie,
przyodziewa ochędożnie,
by jej macochą nie zwano,
60 abo za prostaczkę miano.
Czeladkę w cichości rządzi,
żadna pokątnie nie błądzi,
bo gdzie więc swowolnie chodzą,
niedobrze za mąż wychodzą.
- 65 Dawa hojnie ubogiemu,
a tym więcej pobożnemu,
i siroty przyodziewa,
skąd w niebie pewny skarb miewa.
- Gościowi rada wiernemu
70 i mężowi powinniemu,
a próżnymi się nie bawi,
baczna to łatwo odprawi.
- Nie włóczy się dom od domu,
nie uprzykrzy się nikomu,
75 biesiad się wystrzega wszelkich
i z leda kiem rozmów wielkich.
- Chodzi też zawždy statecznie,
ubiór, myśl znaczy koniecznie,
bo, wierz mi, po pierzu ptaka
80 poznać – mędrka i prostaka.
- Baczni ją w powadze mają,
a wszeteczni się wstydują,
widząc w niej wzór pobożności,
wszelkiej cnoty, uczciwości.
- 85 Gospodarstwa też pomiernie
pilnuje, sporo gdy wiernie,
bo gdy mądrze rozkazuje,
sporo choć się nie frasuje.
- Gdy wiernie wszystko dojrzy,
90 takiej Bóg wszystko sporzy,

jako w Józefowych rękę
dobrym Bóg szczęści od wieku.

Nie dbam o wielką robotę,
gdy widzę wdzięczną ochotę,
95 nie dbam, by kiedy doła,
ochędóstwo jest rzecz miła.

Chcę, by pomierny wczas miała,
Boga wprzód zawsze wzywała,
mądrze i w czas rozkazała,
100 z dziatkami się zabawiała.

Bo to gospodarstwo wielkie,
a przewyższa inne wszelkie:
działkom dać dobre ćwiczenie,
to ich przedniejsze imienie.

105 Rózga z miłością złożona,
działkom małym przyrodzona,
bo się nikt mądrym nie rodzi,
z ćwiczenia wszystko przychodzi.

Kądziel dziewczekom oddana,
110 w Piśmie Świętym zalecona,
już u niej nie płacą wzorki,
które wypróżniają worki.

Za płótna, wełnę, nabiały
bierze co rok grosz niemały,
115 pobożnie to przedawając,
a potrzebnym udzielając.

Za użytki, za cebulę
będą i cieńsze koszule,
bo ta rada często chybia,
120 często droższa niż pieprz bywa.

Takiej też Bóg błogosławi,
co się wszem łaskawie stawi,
u niej wszyscy pożyczają,
od niej ni pocz nie biegają.

125 Ma w domu, czego potrzeba,
nie pożyczają soli, chleba,

octu zimie, a świec lecie,
zawždy dostatek najdziecie.

Jest też od potrzeby kopa,

130 mąż nie nabywa na chłopa,
bo to z mężem obmyśława,
pobożnej zawsze dostawa.

Owa z dobrą wszystko miło,

wszystko z nią za raz przybyło,
135 i krzyż, który Pan Bóg włoży,
takiego stadła nie strwoży.

Bo to nie leda pociecha,

którą Bóg uczcił człowieka –
w wierze i w myśli zgodnego
140 mieć przyjaciela wiecznego.

Stoją za posagi wszystkie

w małżeństwie takie pożytki,
bo z tak wierną i powolną
mam sumnienie i myśl wolną,

145 nie zajrzę bogatych drugim,
a zwłaszcza kiedym nie dłużen,
ani też myślę o drugiej,
bych był na świecie nadłużej.

[X.] O DOBREJ ŻENIE

[1.]

Napředniejszy to klejnot w domu pobożnego:

cnotliwa wierna żona z rąk Boga samego,
którą tak Bóg w słowie swym uprzywilejował,
by się i poządania zły człowiek wiarował.

5 Dziękujcież Panu za to, wy pobożne żony,

że was do swej wielmożnej wziąć raczył obrony.

[2.] Syrach. 26. v. 3

Żona dobra, dar Boży, temu dana bywa,

kto bojaźń Pańską we wszech sprawach zachowywa.

[3.] Tamże, wiersz 17.18

Żona wierna, wstydliva, k temu małomówna
jest dar Boży, z tą klejnot żadny nie porówna.

[4.] Tamże, wiersz 21.22

Jako słońce w południe świeci barzo jaśnie,
tak sława dobrej żony nigdy nie zagaśnie.

[5.] Przypow. 1<9>. v. 14

Posagi, majątności od rodziców mamy,
żonę pobożną tylko z rąk Bożych miewamy.

[6.] Tamże

Komu Pan Bóg dał mądrą i pobożną żonę,
dał w posagu pociechę pewną i obronę.

[7.] Syrach 9

Nie miewaj w podejrzaniu doświadczonej żony,
bo ją tym rychlej skazisz, sam będziesz strapiony.

[8.] Syrach

Jak wschód słońca uprzedza zarze zapalenie,
tak wstydliwą niewiastę w mowie zawstydanie.

[9.] Przypow. 12. v. 4

Mądra żona jak korona zdobi męża swego,
a lotryni swoją hańbą suszy kości jego.

[10.] Przypow. 14

Mądra żona domek swój porządnie sprawuje,
szalona jak Tatarzyn pustoszy, plądruje.

[11.] Przypow. 18. v. 22

Kto może mieć pobożną żonę – dar od Boga,
 głupi, co chowa szkorta, domowego wroga.

[12.] Przypow. 11. v. 22

Niewiasta mądra, pobożna, we wszech sprawach znaczna,
 a świni pysk w złotej bramce – czaczana niebaczna.

[13.] Syrach 9. v. 2

Nie daj nad sobą góry by najlepszej żenie,
 wszakżeć niech nie przychodzi nigdy
 w podejrzenie.

[14.] Item

Szkodliwe podejrzenie w małżeństwie uczciwym,
 lecz szkodliwsza skwapliwość w człeku popędliwym.

[15.] Syrach 9

Nie patrz na cudność niewieścią, nie siadaj z mężatką,
 bo się i mądrzy uwodzą tą maszkarą gładką.

[16.] 1. Pet. 3. v. 7

Niewiasty pobożne ćcić Pismo rozkazuje,
 w których się bojaźń Pańska znacznie okazuje.

[17.] Ku temuż

Gdzie cnotliwe niewiasty swą uczciwość mają,
 a nierządne za swą złość wzgardę odnaszają,
 tam się i złe częstokroć muszą naprawować
 i od swego nierządu muszą się hamować.

[18.] 1. Cor. 11. v. 3. Ephes. 5

Mąż głowa każdej żony – w Piśmie powiedziano,
żon szanować, im mężów słuchać rozkazano.

**[XI.] BŁOGOSŁAWIENSTWO WIERNYCH NIEWIAST
POD NOWYM TESTAMENTEM****[1.]**

Niewiasty pod Zakonem niewolnice były,
leđa ocz się mężowie z nimi rozwodzili
i w zgromadzeniu wespół z mężmi nie bywały,
i załóżnice przy nich upornie chowali.
5 W Chrystusie już je Pismo z mężmi porównało
i rozvodu przyczynę jednęż tylko dało.

[2.] Item

Niewiasty za Mojżesza były uniżone,
za Chrystusa w jeden Zbór z mężmi policzone,
gdzie niemasz niewolnika, sługi ani Pana –
jedna łaska bez braku wszystkim wiernym dana.

[3.] 1. Timot. 2. v. 15

Zacną wierne niewiasty obietnicę mają,
jeśli w wierze do końca statecznie wytrwają,
że przez rodzenie dziełek, dobre wychowanie
odziedziczą Królestwo wiernym zgotowane.

[XII.] O WDOWACH I SIROTACH**[1.] Jakub. 1. v. 27**

Nabożeństwo jest przed Bogiem szczyre, niezmasane:
cieszyć wdowy i siroty smutkiem sfrasowane

i zachowywać się czystym od pomazy świata,
bo tym śmierdzi, czego nawre skorupa i szata.

[2.] Exo. 22. Mówi Bóg

Nie czyńcie tu żadnej krzywdy sirocie i wdowie,
bo wiedz pewnie, nie przepuszczę i samemu tobie:
żony wasze będą wdowy, dzieci sirotami,
tymiż, co wy inne, ja was też ścisnę kaźniami.

5 A gdy w krzywdzie swej zakrzykną siroty i wdowy,
do Boga im przed innymi jest przystęp gotowy,
porazi Bóg ich nasroźsze tu nieprzyjaciele,
nie trzeba o tym nic wątpić – masz przykładów
wiele.

[3.] Deut. 10

Jam Bóg nad wszemi bogi, Pan nad wszemi pany,
Bóg straszny, nie brakując między osobami,
a mszczę się o sirotę i ubogą wdowę
i nie jedną-m dla tego strącił na dół głowę.

[4.] Deut. 24

Nie krzywdź nic pielgrzymowi, sirocie i wdowie,
bo to sownie oddać Bóg obiecał tobie.

[5.] Psalm 146

Bóg sam strzeże pielgrzymów, zna siroty, wdowy,
ku pomście, kto ich skrzywdzi, jest zawždy gotowy.

[6.] Item

Sirot wiernych Pan strzeże i wdów krzywdy broni,
kto ich skrzywdzi, pomsty się pewnej nie uchroni.

[7.] 1. Tim. 5. v. 3.4.5

Wdowy, które są prawdziwie godne uczciwości,
zwłaszcza, co Bogu dufają z szczerzej uprzejmości
i w modlitwach we dnie, w nocy do Boga są czujne;
jako zasię, żywiąc, zmarłe te, co w świecie bujne.

[8.] Tamże, v. 10

Tak stateczną zborową wdowę opisano,
którą jednego męża małżonką być znano.
Sześćdziesiąt lat pewny czas jej jest zamierzony,
w powadze, w pobożności u wszech zalecony.
5 Takieć Zborowi onych lat posługowały,
chore opatrowały, nogi umywały.

[9.] Modlitwa pobożnej wdowy

Panie, coś przyjął w opiekę siroty i wdowy,
raczże mi być w tym frasunku na ratunek gotowy.
Wzięłeś głowę, którąś był dał ku rządzeniu ciała,
rządźże Ty sam, boć w tym smętku nie będę umiała.

[10.] Do wiernych wdów

Jeśli o kim, nawięcej Bóg o sirotach radzi,
a żadna mu krzywda nad te więcej nie zawadzi
i chce się o nie mścić srodze, przykładów masz wiele.
Czujcież się, wdowy, siroty, dufajcie mu śmieie,
5 lecz w Jego Kościele.

[11.] Psalm 68

Chwalcież Pana, wykrzykajcie imieniowi Jego,
bo sędzia wdów, otec sirot, bliski z was każdego.

[XIII.] O UBIERZECH NIEWIEŚCICH

[1.] 1. Cor. 11

Iż tu męża Bóg uczynił głową każdej żony,
 przeto mu nie trzeba nosić na głowie zasłony,
 lecz iż żony wszystkie mężom w poddaństwo oddano,
 stąd im głowę na wieczny znak nakrywać kazano.

[2.] Levit. 19

Niewiasta w męskim odzieniu żadna nie ma chodzić,
 bo się mężową zwierzchnością jej nie godzi zdobić,
 także im w szatach różnych barw chodzić zakazano,
 bo skromne serce niewieście po wierzchu znać
 chciano:
 5 w szacie różnych barw chodzić znak niestateczności,
 zwłaszcza tym, co ślubują tu żyć w pobożności.

[3.] 1 Pet. 3. v. 3. 1. Tim. 2. v. 9.10

Nie złoto, nie klejnoty, nie szaty kosztowne
 czynią przed Panem Bogiem niewiasty ozdobne,
 lecz pobożność, pokora, skromność w każdej sprawie
 ma być przed Bogiem w sercu, przed ludźmi
 w postawie.

[4.] 1. Cor. 11. v. 15

Włosy pobożnej niewiasty Pismo też wspomina;
 długie włosy – krótki rozum tej, co wstydu nie ma.

[5.] Item

Ochędóstwa wiernych niewiast Pismo nie strofuje,
 gdzie świat, pycha, grzech, śmierć, zbytek w sercu
 nie panuje,
 bowiem z mowy i z ubioru człowieka szacują,
 a co po wierzchu widzą, tak wewnątrz skazują.

[6.] **Esaiiae <3. v.> 16**

Gromił Bóg przez proroka córki ludu swego
 o tańce i o zbytne stroje świata tego,
 a cóż gdyby dzisiejsze chciał pokarać złości,
 zbytki, wolty, maskary, inne wszeteczności –
 5 pewnie by na nie rychlej ogień zstąpił z nieba,
 niż na one ofiary, których było trzeba.
 A jak się tamte zbytki sucho nie obdarły,
 tak Bóg daj, dziś te pomsty drugich nie pozarły.

[7.] **Rumienidło 2. Reg. 9. v. 30**

Gdy czas Achabów przyszedł z dekretu Bożego,
 by Jehu wygładził dom i bałwany jego,
 tam się była Jezabel barzo ustroiła
 i tyrańską szpetną twarz swą urumieniła,
 5 by jego zapalczywość tak uskromić mogła.
 Lecz jej wszeteczna sprawa w tym nic nie pomogła,
 bo jak krwią Nabotową ziemię pomazała,
 tak się jej rumiana twarz ze krwią pomieszała,
 gdy ją z muru zrzuciono jako niezbożnicę,
 10 której krew⁷ psi leptali i zjedli nędznicę.
 Niechajże się poczują dzisiejsze rządzichy,
 bowiem przyplacić muszą tyraństwa i pychy.

[XIV.] **O TAŃCU**[1.] **Jaki był taniec pod Zakonem. Exo. <1>5. v. 20**

Niewiasty izraelskie, gdy przez morze przeszły,
 za pobudką Maryjej do kupy się zeszły
 z arfami, z piszczałkami, z bębny i z trąbami,
 a z tak wielkiej radości tańczyły same,
 5 chwając Boga za wielkie wybawienie Jego,
 a żaden się mężczyzna nie wmieszał do tego.

[2.] 1. Samu. 18. v. 6

Drugi taniec niewieści z zwycięstwa sławnego,
 gdy Dawid Golijata poraził srogiego:
 tam go niewiasty z tańcem w miasto prowadziły,
 winszując mu, śpiewały i Boga chwaliły.

[3.] 2. Regum. 6. v. 14.16

Trzeci taniec przed Arką Dawida samego,
 prowadząc ją z weselem do miasta świętego,
 czym iż dziś tanecznicy wszyscy alegują,
 niechże sami jak Dawid przed Arką tańczą.

[4.] Matth. 14. v. 7.8

Przeklęty przed Herodem był skok tanecznicze,
 bo przy nim Jana ścięto dla cudzołożnicze.

[5.] Iudicum 11. v. 34

Żaloszny taniec córki wonzas był Jeftemu,
 bo nad nią ślub wykonał Bogu najwyższemu,
 a chociaż tańcu właśnie tam nie opisano,
 lecz zwycięzców inaczej tam nie przyjmowano.
 5 Tedy coś dobrym tańcom było podobnego,
 a działo się z wesela w sercu pobożnego.

[XV.] ZŁY TANIEC**[1.] Exo. 32. v. 19.28**

Przeklęty taniec onych, co cielca chwalili,
 bo go ich trzy tysiące gardłem zaplacili.

[2.] Iudicum 21. v. 21.23

Dziewki Syłońskie sprośnie tańcu przypłaciły,
 bo od Benijamitów pogwałcone były.

[XVI.] O MASKARACH

Sprośna wolta w Francyjej, w Szkocyjej maszkaraj,
 bo w tym obojgu niemasz wstydu z żadnej miary.
 Tam król zabit w maszkarach, wolta zaś Polaków
 mało nie pozbawiła wstydu cnych prostaków,
 5 iż Bóg odjął i z królem sprośne obyczaje,
 niech mu za to cny Polak wieczną chwałę daje.

[XVII.] O WYCHOWANIU DZIATEK

[1.] Przedmowa

Komu niepierwsza żona, kto miał dziątek wiele,
 o żonach i o dzieciach może pisać śmieje,
 bo im gdzie czego więcej, tym więcej przypadków,
 więcej przygód, frasunków, chorób, niedostatków.
 5 Przeto mieć dobrą żonę i pobożne dziatki –
 wielki dar Boży w takie ludzkie niedostatki.
 Żaden tedy niech za złe nie ma mnie, prostemu,
 zem pisał, com rozumiał k przestrodze drugiemu.

[2.] Ephes. 6. Colos. 3

Dziatki w bojaźni Pańskiej wychować kazano,
 a karności z nich spuszczać nigdy nie kazano,
 nie trwożąc ich, ni drażniąc nigdy bez przyczyny,
 bo by taki nie uszedł ociec wielkiej winy;
 5 bo gdzie dziatki w karności rodzicy chowają,
 sławę, radość, pociechę z nich pewną miewają.

[3.] Rom. 5

Przez nieposłuszeństwo w grzech wszyscy upadamy,
 przetoż słuchać z młodości dziatki uczyć mamy,
 bo się mądrym, posłusznym żaden człowiek rodzi,
 z dobrego wychowania wszystko to przychodzi.

[4.] Prover. 23

Nie żałuj dziatkom różgi, póki władniesz imi,
 bo gdzie karność, tam cnota zawždy będzie z nimi.
 Szczęśliwe ony czasy starodawne były,
 gdy białe głowy wina w panieństwie nie piły,
 5 młodzięncy próżnowanie za sromotę mieli,
 a pieszczonych łóż i szat nigdy nie widzieli.

[5.] Syrach 22. v. 8

Dziatki podłych rodziców dobrze wyćwiczone
 niezgodnością rodziców nie będą wstydzone.

[6.] Item

W cnocie ten dokonywa, kto wychowan w grozie,
 swobodnieś rósł, synaczku, umrzeć ci w powrozie.

[7.] Syrach 7. v. <26>

Niedarmo to napisano:
 ojcom dziewczek strzec kazano,
 wdzięcznie z nimi nie rozmawiać
 i z leda kim nie dać gadać;
 5 pobożnej to nie zawadzi,
 wiedząc, iż Bóg dobrze radzi.

[8.] Item

Jak z drzewa niedaleko owoce padają,
 tak dziatki, jakie z młodu wychowanie mają,
 w takich też obyczajach i na starość trwają,
 a rychlej w złym niż w dobrym zawsze się kochają;
 5 przeto trzeba o mądrość Boga prosić pilnie,
 ten nas tego w Słowie swym uczy nieomylnie.

[9.] Nitimur in vetitum

Upór, złość z przyrodzenia wszyscy ludzie mają,
 bo czego zakazano, więcej pożądata,
 przeto go pilnie w dziatkach potrzeba hamować,
 bo więc nie w czas w starości w tym kogo strofować.

[XVIII.] ŚPIEWANIE WIERNYCH MATEK DZIATKOM SWOIM,
 CO DRUGIE LEDA CO ŚPIEWAJĄ

Zazdrością węża chytrego
 przyszło nam, nędznym, do tego,
 że za grzechy naszej matki
 cierpim wielkie niedostatki.

5 Które sam Bóg na nas włożył,
 boleści nasze rozmnożył:
 w boleści dziatki rodzimy,
 w boleści imi chodzimy.

Gardłem połów opłacamy,
 10 boleści tysiąc w nim mamy.
 Boleść ze złymi dziatkami,
 z pracą je wychowujemy.

Ze złych pociechy nie mamy,
 w dobrych się krótko kochamy.

15 Boleść z niepobożnym mężem,
 trudna zgoda kotki z węzem.

Boleści dość z złą czeladzią,
 odpoczynąć nam nie dadzą,
 a więcej im usługować,
 20 więcej niż dziatkom folgować.

Rychlej szkody niż pożytku
 spodziewaj się w swym dobytku,
 owa boleść, kłopot wszędy
 mamy za swej matki błędy.

25 Boleść o żywność się starać –
 tym Bóg chciał człowieka skarać –

działkom, czeladce i sobie.
co trudno w dzisiejszej dobie.
A koniec wszystkich boleści,
30 śmierć leda kiedy bez wieści,
która nas i nasze działki
bierze bez braku by kwiatki.
Wszakóż w tych wszystkich boleściach
pociechy w swoich powieściach
35 Bóg nam jedyny zostawił,
Syna swego na to sprawił,
z żeńskiej płci narodzonego,
bym pociechę miał<a> z Niego,
gdyż On głowę węża złego,
40 przeciwnika zdradliwego
potarł przez swoją śmierć drogą,
a mnie, niewiastę ubogą,
wiecznie zaś ubłogosławił,
w pierwszą łaskę Bożą wprowadził
45 i obiecał żywot wieczny,
będzie li umysł stateczny
tu trwać w Jego rozkazaniu
i w pobożnym obcowaniu.
Stądże ja też, dziecię moje,
50 sumnienie swe uspokoję,
którem z przeszłych grzechów miała,
gdym jeszcze Pana nie znała.
A w tym, choć nędznym, żywocie
więcej niż we wszystkim złocie
55 kochając się w Panu moim,
śpiewam zawždy w sercu swoim.
Chwała Bogu z wysokości,
który z swej wielkiej litości
dał poznać Siebie samego
60 i Syna swego miłego.
Od wszech grzechów mię oczyścił,
w obietnicach się uścił,

żem już pewna łaski Jego
przez prawdziwą wiarę w Niego.

65 Już się szatana nie boję,
o szczęście jego nie stoję,
które Ewie obiecał
i tym nędznicę zholdował.

Duch Boży mię w tym gruntuje
70 i nowy żywot buduje,
za co Bogu chwała wieczna,
gdym tak już zewsząd beśpieczna.

A tak i ty, dziecię moje,
póki w tym żywocie stoję
75 dobrodziejstwa te uważaj,
Panu się pilnie oddawaj,
chwaląc Go ze mną serdecznie,
płacząc i śpiewając wdzięcznie,
boś się z płaczem urodziło,
80 płacz wprzód tve śpiewanie było.

Płacz twą nędzę ukazuje,
w której się człowiek nie czuje,
aż komu to Bóg daruje –
ten w nędzy pociechę czuje.

85 Roście w świętej łasce Jego
przykładem Syna Bożego,
który w leciach i w mądrości
pomnażał się w swej młodości.

A gdyć da doczekać tego,
90 że obaczysz wolą Jego,
od niezbożnych się odłączysz,
a do wiernych się przyłączysz,

wziąwszy święte ponurzenie,
za czym ci da pomnożenie
95 w hojnych darzech Ducha swego
ku chwale imienia Jego.

A póki nie dojdiesz tego,
bądź tego wdzięczen od Niego,

że-ć tego wczasu użycza,
100 że-ć śpiewają i kołyszą.
A z tym już uśni beśpiecznie,
a Bóg, który żywie wiecznie,
niech cię ma w opiece swojej
k chwale swej, pociesze mojej.

KONIEC

PRZYPOWIEŚCI PANA NASZEGO JEZUSA CHRYSZTUSA

z Ksiąg Nowego Testamentu krótko zebrane
i teraz nowo wydane
przez ERAZMUSA OTWINOWSKIEGO z Lesznika

MATTH. XIII

Otworzę usta moje w przypowieściach
i opowiem skryte rzeczy od założenia świata.

MAR. IIII

Oprócz przypowieści nie mówił im,
wszakże uczniom swoim osobno wszystko wykladał.

LUC. VII

Wam ci dano znać tajemnice Królestwa Bożego,
a innym przez podobieństwa.

Roku od Narodzenia Pana naszego M. D. XCIX.

Na herby

Herby twe, zacne Książę, wszyscy wysławiają,
co się czytaniem kronik dawnych zabawiają,
gdyż są daleko sławne, sławni i przodkowie,
każdy to pograniczny rycerski człek powie.

- 5 Mnie dosyć jest wspominać herby twe duchowne:
ludzkość, pobożność, cnoty niebieskie i główne,
którymi Cię Pan z nieba tu zacnie ozdobił,
byś stąd ku chwale Jego tu wiecznie sławnym był,
dokonawszy pobożnie uczciwej starości,
10 tu w pamięci wszech wiernych, tam
w nieśmiertelności.

**Oświeconemu Panu, Panu Konstantynowi,
Książęciu Ostrogskiemu,
wojewodzie kijowskiemu,
marszałkowi Ziemie Wołyńskiej,
staroście włodimirskiemu etc.
Panu, Panu swemu miłościwemu**

Osobliwa łaska i wrodzona ludzkość Waszej Ks.M., oświecone i miłościwe Książę, a mój M. Panie, którą on nawyższy Pan Bóg, sercami ludzkimi władający, przeciwko prawdziwym sługam i chwalcóm swoim w sercu Waszej Ks.M. sprawić raczył, których
5 Wasza Ks.M. i w szerokich państwach swoich i na sławnym dworze swym wiele z dawna chować raczysz, do tego mię pobudziła, że nad wiele zacnych ludzi, którzy we zborzech naszych są i Pana Boga za to chwala, ja też, jeden naniższy sługa Waszej Ks.M., na znak uprzejmej i powinnej wdzięczności za takową łaskę, te małe
10 książeczki pracy swej, z Pisma Nowego Testamentu Pana naszego Jezu Chrysta, według miareczki od Pana Boga sobie użyzonej, przypowieści Jego świętych krótko zebrane, jakom był o tym pierwszej słudze Waszej Ks.M., Panu Zaborowskiemu, opowiedział, teraz je już w imię Pańskie za mały upominek i szczęśliwe terażniejsze
15 sze Nowe Lato Waszej Ks.M. ofiaruję.

Abyś Wasza Ks.M. tak wielkimi i poważnymi sprawami tej sławnej Korony i Ojczyzny naszej, które Pan Bóg wszechmogący na Waszę Ks.M. przelożyć raczył i <...> i czasu snadź tak wiele ku czytaniu wielkich ksiąg Bożych nie mając, krótkością tych ma-
20 luczkich do dalszego szukania i dowiadowania się w wielkich księgach Bożych, gdyby czego była potrzeba, w czerstwej i szczęśliwej starości swej zbawienną i pocieszną pobudkę ku chwale Bożej mieć mógł i ku pobudzeniu też do prawdziwej pobożności świętym przykładem swoim, sławnego i starożytnego narodu
25 greckiego, któremu tam Wasza Ks.M. daleko i szeroko panujesz.

Którą to ubogą chęć i pracą moję abyś Wasza Ks.M., jako mądre i zacne Książę, ode mnie, naniższego sługi swego, z łaską

przyjąć. onej ku chwale Bożej używać, a mnie miłościwym Panem
i dobrodziejem zawsze być raczył. uniżenie proszę. A Pan Bóg
30 wszechmogący. on sam jedyny mądry Bóg. niechaj Waszę Ks.M..
tak zacne naczynie swe. i wszytek zacny dom Waszej Ks.M. du-
chem prawdy i mądrości swej rządzić i drogami swymi prowadzić
raczy ku pomnożeniu i rozszerzeniu Królestwa Syna swego milego
aż do żywota nieśmiertelnego. Którego o to pokornie proszę, aby
35 Waszę Ks.M. w szczęśliwym i czerstwym zdrowiu długo chować
raczył, żebyś W.Ks.M. po wielu pociech docześniey, któreś
W.Ks.M. i w domu. i w zacnym potomstwie swym oglądał. też
i prawdziwą chwałę Bożą. która w duchu i w prawdzie należy.
w tej Koronie kwitnącą i od wszelakich ustaw i wymysłów ludz-
40 kich oczyszcioną za wieku swego oglądał.

Z Rakowa 12. dnia stycznia

Roku nowego Pańskiego 1599. <...>

Argument

Chrystus Pan, jedyny mistrz nam od Boga dany
i wierny nauczyciel świata obiecany,
rozliczne przypowieści ucząc, ukazował,
by tak wielkiej prostocie ludzkiej ufolgował.
5 I prawie nic nie mówił okrom przypowieści,
by lud snadniej mógł pojąć niebieskie powieści,
gdyż to więc pospolita do człeka wszelkiego
rychlej z przykładu pojąć niż z słowa gołego.
Przywodził Pan z proroków i z Psalmów miejsc wiele,
10 swoje zbawienne słowa twierdząc imi śmieje,
przywodził też przykłady z wielu podłych rzeczy,
mając wszystko jako Pan tu na wielkiej pieczy,
by tak wszystkim dogodził ku ich zbudowaniu
i pilniejsze uczynił k słów Bożych słuchaniu.
15 Stąd znać, czym się tu bawił, a iż nie próżnował,
gdy się tak podłym rzeczom ludzkim przypatrował.
A nie jaki krótki czas tym się Pan zabawiał,
lecz w każdej nauce swej tak z ludem rozmawiał.
Co z tych podobieństw Jego prostak pojmie snadnie,
20 a chytre sylogizmy sam sofista zgadnie.
Stądże też i Jan pisze, że trudno spisać miał,
wszystko, co tu Pan mówił i co tu podawał.
Lecz co raz napisano, temu wierzyć trzeba,
kto się nie chce obłądzić za Panem do nieba.

Na Księgi Nowego Testamentu

Księgi te Chrysta Pana zacność ukazują,
a Boga, co Go nam dał, wszędy wystawują.
Co prorocy, co Zakon przedtym figurował,
to nam w tych Księgach wiedzieć Bóg wiecznie darował.

[1.] Wszystko nowe w Chrystusie

1. Cor. 5. Colos. 1. Ephes. 1

Próžno drudzy w stary płaszcz nowy płat wszywają,
 próžno w stare naczynia moszczu nalewają,
 co z dawna w chrześcijaństwie działają bezpiecznie,
 Zakon z Ewangeliją mieszając niekrzecznie,
 5 by mieli na swe wszystkie wymysły obronę,
 gdzie im Nowy nie służy, wnet na drugą stronę;
 aż nawet i z pogańskich sprośnych obyczajów
 dowodzą swych tradycyj i starych zwyczajów.
 Którzy iż tej różnice nic nie uważają,
 10 przeto pożytku z Pisma Świętego nie mają.
 Stare bowiem w Chrystusie rzeczy koniec wzięły,
 nowe z nowym człowiekiem wszystkie się zaczęły.
 Stary Zakon porządnie ustąpił Nowemu,
 także sabat docześny ustąpił wiecznemu.
 15 Nowy lud, nowy żywot i nowe stworzenie,
 w nowym stworzeniu nowy chrzest, wiara,
 zbawienie.
 Nowe nam przykazanie Pan chować rozkazał,
 by i nieprzyjaciela swego człek miłował.
 Nowym się zadziałaniem Panu mamy stawać
 20 i nowym sercem w duchu Boga tu wysławiać.
 Nowym też Jeruzalem Zbór Pismo mianuje,
 w którym Pan z nami wiecznie mieszkać obiecuje.
 Nowe wino w Królestwie Boga Ojca swego
 Pan nasz pić obiecował Dnia Ostatecznego:
 25 gdy otrze wszelaką łzę z oczu swoich wiernych
 i w niebiesiech posadzi po czasiech mizernych.
 Nową pieśń wrychle Bogu wierni zaśpiewają,
 czego z wielkim pragnieniem tu oczekawają.
 Nowych niebios i nowej ziemi tu czekamy,
 30 gdzie już w sprawiedliwości wiecznie mieszkać
 mamy.

[2.] Wezwanie robotników. Matth. 20

Trojaki stan wezwał Pan do swojej winnicy,
 chcąc wszystkim w próżnowaniu oddalić tesknicę.
 Rano, drugich w południe, trzecich późno prawie,
 a w zapłacie zaś wszyscy porównał łaskawie.
 5 Ocz się barzo gniewali, co dłużej robili,
 lecz on mądry gospodarz, co się w tym nie myli,
 zrównał z nimi – choć późne – pilne robotniki.
 Takżeć i nas porównał Pan z Izraelczyki,
 gdy ich na czas odrzucił dla ich niewdzięczności,
 10 a nas z pogaństwa przyjął do swej społeczności.
 Tam docześnie robotę docześnie im płacił,
 nam przez wiarę z łaski swej żywot sprawić raczył.
 Przetoż się w tym wezwaniu poczuwajmy i my,
 byśmy z pierwszych nie byli zaś ostatecznymi.

[3.] Wezwanie gości. Matth. 22

Gospodarz gości wzywa, wieczerzą gotuje;
 głupi, co wezwan będąc, wymówki znajduje:
 ten rolę, drugi wolmi, trzeci ożenieniem –
 ano takie wymówki pachną potępieniem.
 5 Dobrać rolę, gdy jej kto pobożnie używa,
 bo z niej hojny pożytek każdy człowiek miéwa.
 Dobry wół, bo bez niego nie urobi chleba,
 lecz do tego pomocy od Boga potrzeba.
 Dobra cnotliwa żona, zgodna z mężem w wierze,
 10 bo z nią wszyscy pociechy pobożny człek bierze.
 Gdzie zaś tego niedobrze ludzie używają,
 a wieczne dla docześnieych rzeczy opuszczają,
 ci swoją niewdzięcznością winni sobie będą,
 bo w niebie na weselu wiecznym nie usiądą.

[4.] Gość nieubrany. Matth. 22

Żałośnie czci przyplacił on gość nieubrany,
 z miejsca ruszon, na wieczne więzienie skazany.

- Trzeba uczciwie chodzić, kogo tu Pan wzywa,
bo plugawiec u wszystkich tu przemierzłym bywa.
5 A jako jest szkodliwe z tej czci wymawianie,
tak też sprośne w wezwaniu tym postępowanie.

[5.] Talenty rozdane. Matth. <2>5

- Dobrze się Pan przypatrzył wezwaniu ludzkiemu,
nie dopuszcza próżnować stanowi żadnemu,
dawszy przykład na onych, co talenty wzięli,
z których pewny pożytek panu czynić mieli.
5 A któremu talentów więcej było dano,
tym mu większy zysk panu oddawać kazano.
Lecz jeden z nich swój zagrzebł, widząc pana złego,
bojąc się, by nie stracił srebra powierzzonego,
za co niełaskę odniósł i więzienie k temu
10 i to, co miał, wzięto mu i dano drugiemu.
A oni, co zysk panu wielki urobili,
na wielkich przełożeniach postawieni byli.
Czym nas Pan upomina, byśmy darów Jego
używali ku chwale Ojca niebieskiego,
15 nie kryjąc, co gospodarz niebieski dał komu,
lecz obfity pożytek czyniąc w Jego domu.
Boć i handlu nie skaził Pan tu pobożnego,
lecz kupca chce od grzechu być zawsze wolnego.

[6.] Skarb zakryty i droga perła. Matth. 13

- Dał Pan na przykład perłę i drogie kamienie,
i rolę, w której był skarb zakopany w ziemię,
jak u nas drogie ma być niebieskie wezwanie,
bo by kto wszystko tracił, to za jego zstanie;
5 jako zaś, by kto zyskał skarby świata tego,
wszystko stracił, gdy siebie utracił samego.
Przetoż się o on wieczny skarb pilnie starajmy,
a wszelakie zawady k temu odrzucajmy.

[7.] **Budowanie wieże. Luc. 14**

Trzeba dobrze rachować, kto wieżę buduje,
 pilność wielka z dostatkim prędko to sprawuje.
 Tak też i w budowaniu zbawienia naszego
 trzeba wielkiej pilności serca ohotnego,
 5 trzeba i osobnego z nieba wspomóżenia,
 byśmy, począwszy, mogli przyść do dokończenia:
 bo nie ten, który pocznie, rzeczon jest szczęśliwym,
 lecz kto dobrze dokona tu przed Bogiem żywym.
 Przetoż przed czasem z robót swych nie wykrzykajmy,
 10 lecz w nich o wspomóżenie do Pana wołajmy.

[8.] **Mądry i głupi budownik. Matth. 7**

Dobrego nam Pan męża z głupim wystawuje,
 ów na skale, a głupiec na piasku buduje.
 Budowania na piasku jużesmy doznali,
 gdyśmy się na ustawach ludzkich fundowali,
 5 że tam żadnej nie było prawdziwej pociechy
 ani prawdziwie zjęte z nas bywały grzechy.
 Przetoż się już na skale Chrystusie budujmy,
 a różliczne pokusy zewsząd upatrujmy.
 Czujny szatan, świat, ciało nas często uwodzą,
 10 szczęśliwy, co ucieka w korab przed powodzią.

[9.] **O tymże**

Źle na piasku, a gorzej na ledzie budować,
 tak kto tu chce na ludziech zbawienie fundować.
 Przeto kto chce uść wiela trwóg i nawałności –
 Chrystus skała, w którym masz zbawienia pewności.
 5 Przy Nim żadne pokusy i trwogi nie szkodzą,
 w które źli budownicy lud często przywodzą,
 bo Ten był we wszem kuszon prócz grzechu samego,
 z których gotów wybawić sobie posłusznego.

[10.] Niewód z wiela ryb. Matth. 13

Królestwo niewodowi Pan swe przyrównywa,
 którym wielkość różlicznych ryb imana bywa,
 gdzie się często niedobre ryby okazują,
 a czasem i gadzinę w nim ludzie znajdują,
 5 która zaraz z niewodu bywa wyrzucona,
 a dobra zasię dobrze bywa zapłacona.
 Przetoz w tej sieci Pańskiej gadziną nie bądźmy
 i więcej jak gadzina od Pana nie bładźmy:
 boć tylko ludzi łowić Piotrowi kazano,
 10 a ob<mierz>łej gadziny tykać zakazano.

[11.] Winnica najęta. Matth. 21

Zacny przykład z winnice Pan tu ukazował,
 którą też przez proroki z dawna figurował,
 jaki miał być w tym wieku kształt Kościoła Jego,
 że nie miał mieć różnice od izraelskiego,
 5 który rzadko winarze dobrzy sprawowali,
 co by panu pożytki z niej wiernie dawali.
 Owszem, gdy do nich sylał wtóre, trzecie sługi,
 by mu z niej pewne dali pożytki i długi,
 okrutni rozbójnicy sługi spotwarzyli,
 10 jednych pomordowali, drugich pomęczyli,
 aż nawet i dziedzica do nich posłanego
 zabili i posiadli tu winnicę jego.
 Takci się z tą winnicą od początku działo,
 wiele się w niej morderzów zawsze znajdowało.
 15 Nie dziw, że się i teraz to wszystko z nią dzieje,
 lecz Pan wrychle zatraci takowe złodzieje,
 a winnicę sam rządzić na wiek wieków będzie
 i krzywdy się jej zemści, gdy na Sąd usiedzie.

[12.] Pług i oracz. Luc. 9

Oracza, pług i rolę, i woły młócaące
 wspomina Pan, ucząc tym za sobą chodzące,

- czego się przez te podle rzeczy uczyć mieli,
 bo duchownych nie zaraz tam wyrozumieli.
- 5 Rolą być dobrą mamy nasieniu Pańskiemu,
 a orząc, nie patrzeć w tył, bo trudno takiemu
 do Królestwa Bożego, co nie pilen tego,
 na co jest powołany od Pana swojego,
 jako ona nędznica, iż się obejrzała
- 10 na Sodomę, skąd wyszła, kamieniem się zstała.
 Szczęśliwy ten, co młóci na Pańskim boisku,
 bo tu pewna nagroda, tam zbawienie w zysku.
 Lecz ten niebieski Oracz chce pilnej roboty,
 która by szła z prawdziwej wiary i ochoty.
- 15 Kto się tedy Pańskiego pługa wiernie imie,
 tego zapłata i tu, i ondzie nie zginie.

[13.] Czworakie nasienie. Matth. 13

- Jeden dobry gospodarz siał na różną ziemię,
 chcąc z każdej mieć jednakie i dobre nasienie:
 lecz co na drogę padło, zaraz potłuczono,
 co też na skalę weszło, gorącem spalono,
- 5 a co zaś między ciernie przekłete upadło,
 będąc w nim zagłuszone, pożytku odpadło:
 czwarte dopiero padło na uprawną ziemię,
 panu swemu stokrotne przyniosło nasienie.
- Takać różność w słuchaczach jest słowa Bożego:
- 10 ledwie czwarta część ludzi ma pożytek z niego.
 Którzy bowiem szeroką drogą z światem chodzą,
 ci do żadnej pociechy z niego nie przychodzą,
 co zaś przy słowie Bożym nie stoją statecznie,
 ci się jako z kamienia nie ucieszą wiecznie,
- 15 a którzy się zaś zbyt o ten świat starają,
 ci jako w cierniu serca zagłuszone mają:
 sami tedy wybrani, będąc rolą wdzięczną,
 to nasienie przyjmują z swą pociechą wieczną.

[14.] Pszenica z kąkołem. Matth. 13

Drugi też siał pszenicę na wybór chędogą,
którą nad inne zboża miał u siebie drogą,
lecz zły sąsiad, zajrzając mu zboża tak cudnego,
w nocy mu w nie kąkolu nasiał plugawego.
5 Który gdy wszedł, a słudzy zaraz wyrwać chcieli,
mądrą od gospodarza w tym naukę wzięli,
by do stałego żniwa mało poczekali,
a pszenice z kąkołem za raz nie wyrwali,
bo choć kąkol z pszenicą jednako zbierają,
10 lecz przedsię kąkol palą, pszenicę chowają.
Czym Pan wszelakie stany czyni ostrożnymi,
by dobrych nie trapiłi wespół z złośliwymi,
k temu upatrowali rozsiewcę każdego,
by za dobre nasienie nie rozsiewał złego.

[15.] Pszenica z plewami. Luc. 3

Niedarmo Pan oraczem Ojca niebieskiego
nazwał, co jak łopata tu z boiska swego
odwiewa słowem swoim ludzkie przewrotności,
a prawdę jak pszenicę chowa w jej szczyrości,
5 także wszelkie, co nie jest rąk Jego szczepienie,
znacznie tu wykorzenia na wieczne zginienie.
Strzeżmyż się być plewami tu nieużytecznymi,
byśmy wiani nie byli wespół z niewiernymi.
Boć też nie darmo Piotra Pan wonczas przestrzegął,
10 że szatan chciał, by uczenie Jego tu przesiewał;
lecz iż Pan za nim prosił, aby nie ustawał,
przeto nad nim ku<si>ciel więcej nie wygwał.

[16.] Ziarno gorczyczne. Mar. 4

Królestwo swe równa Pan ziarnu gorczycznemu,
a przedtym je równano drzewu wysokiemu,
które wonczas widziane w Babilonie było,
co świat swą szerokością wszytek nappełniło.

5 Na drzewku bowiem z ziarnka tak barzo małego
 znajdują się gniazdeczka ptaszka niejednego,
 pod drzewem się zwierzęta, ludzie uchylają,
 gdzie też i odpoczynek swój czasem miewają.
 Którym się podobieństwam pilnie przypatrujemy,
 10 a Panu za tę łaskę uprzejmie dziękujemy,
 że władza słowa Jego tak się rozszerzyła,
 że świat pod posłuszeństwo Bogu zniewoliła,
 za czym nam takie przyszło dziś odpoczynienie,
 pokój z Bogiem i z ludźmi, i dobre sumnienie.

[17.] O tymże

To tak małe nasienie, podle i wżgardzone,
 jest od Pana na przykład wiernym położone:
 bo jak z małego ziarnka spore drzewko bywa,
 że więc na nim niejeden ptaszek gniazdko miéwa,
 5 tak też Królestwo Boże ma początki małe,
 lecz się prędko pomnaża i jest wiecznie trwałe.
 Kto by tedy to ziarnko miał prawdziwej wiary,
 temu wszystko podobno bywa z każdej miary.

[18.] Owca stracona. Matth. <18>

Osobną Pan miłość swą k nam w tej mowie znaczy,
 gdy grzeszników jak owce pasterz szukać raczy.
 Dziewięćdziesiąt i dziewięć dla jednej opuszcza,
 czego doznała pierwsza izraelska tłuszcza:
 5 że był dla grzesznych posłan, nie dla sprawiedliwych,
 odwodząc każdego z nich od dróg obłądliwych.
 Aż też przy nauce swej i duszę położył,
 czym niezliczoną wielkość sług Bożych rozmnożył.
 Za co gdy Mu niewdzięczność taką pokazali
 10 i tak wielkie staranie śmiercią mu oddali,
 oto Pan drugie owce z pogaństwa zgromadził
 i nową miasto pierwszej winnicę nasadził,
 i teraz w niej króluje, i będzie na wieki,
 w której miał być Żyd i Grek, i poganin wszelki.

[19.] Świeca zapalona. Matth. 5

Mądry człowiek, gdy świecę w domu swym zapala,
 tam ją stawia, gdzie by dom wszytek oświecała.
 Nie kryje jej pod korzec abo gdzie pod ławę,
 bo kto się światłem brzydzi, gania taką sprawę.
 5 Lecz jak miasto na górze nie może być skryte,
 ale wszystkim z daleka bywa znakomite,
 tak wierni pobożnością zawsze świecić mają,
 choć tu na nie złościcy nieradzi patrząją.

[20.] Kokosz zwabiająca. Matth. 23

Wielki znak litości swej w tak podłym stworzeniu
 ukazał Pan, co w naszym tu czynił zbawieniu,
 gdy prawie jako kokosz z swoimi kurczęty
 obchodził się z onemi Żydy niebożęty,
 5 do których wprzód był posłan, aby je zgromadził,
 lecz im ich dawny upór do tego zawadził,
 że Pana nie przyjęli i zamordowali,
 a tym na odrzucenie sami się skazali.
 A iż tak przeciw Bogu byli odpornymi,
 10 przeto są rozproszeni tu po wszytkiej ziemi.
 Które to ich nieszczęście ma nas uczyć tego:
 strzec się przeciwko Bogu serca upornego,
 uciekając pod skrzydła tej miłej kokoszy,
 tak nas przyszły gniew Boży nigdy nie rozpłoszy.
 15 A jako się na jej głos kurczęta zbiegają,
 tak wierni Pana swego tylko słuchać mają.

[21.] Roztropne szafowanie. Matth. 7

Perł przed świnie miotać Pan swym zakazuje
 i tych, co chleb synowski psom miecą, strofuje.
 Bo świnia perły zdepcze, woli plugawości
 i pies też woli – niż chleb – ścierw i twarde kości.
 5 Tak wszyscy niewdzięcznicy nie są godni tego,
 by im udzielać miano chleba niebieskiego.

Przeżoż niech sobie wierni mądrze poczynają,
 według czasu i miejsca prawdę rozsiewają,
 by się świnie, zdeptawszy perły, nie rzuciły
 10 na tych, co je drogiemi perlami karmili.

[22.] **Nauczyciel mądry. Matth. 13**

Których tu Pan tłumaczmi wolej swojej mieć chciał,
 słuszna, by przed oczyma ten zawżdy przykład miał,
 rzeczy stare i nowe mądrze podawając,
 wszystko ku zbudowaniu ludziom przekładając.
 5 Bo stare ku przestrodze nam są pożyteczne,
 nowe zaś, Pańskie, dają nam zbawienie wieczne;
 Zakon bowiem przez sługę był ludowi dany,
 łaska, prawda i żywot przez Syna posłany.

[23.] **Gospodarz czujny. Matth. 24**

Uczy nas Pan na swój dzień wielkiej gotowości
 z rządneho gospodarza w domu swym czujności:
 który, gdyby czas wiedział złodzieja nocnego,
 nie spalby, strzegąc pilnie szkody domu swego.
 5 Czym się też i my zawsze pilnie pobudzajmy,
 a na cudzą się czujność nigdy nie spuszczejmy,
 widząc śpiące pasterze wieku tego złego,
 by nas Pan gotowemi zastał dnia onego.
 Będąc czujni w modlitwach, w jałmużnach i w pościech,
 10 tak nam przeciwko Panu będzie snadny pośpiech.

[24.] **Lekarz potrzebny. Matth. 9**

Lekarza, powiedział Pan, chorzy potrzebują,
 którzy jakie na zdrowiu niedostatki czują.
 O które chociaż ludzie pilnie się starają,
 na doktory, apteki wiele nakładają,

- 5 jednak całej na zdrowiu nie mają pociechy,
których wewnętrzny mol gryzie i śmiertelne grzechy.
A drudzy, innych lecząc, chorób swych nie czują,
cudze grzechy strofując, swych nie upatrują
(którym rzeczono: „Byś się sam pierwej uzdrowił,
10 potem się nauką swą słusznie będziesz zdołał”).
Drudzy zasię, choć długie zdrowie sobie tuszą,
przedsię je, jak i chorzy, prędko złożyć muszą.
Przeto nam tu Lekarza trzeba niebieskiego,
co na duchu, na ciele leczy strapionego.
15 Chrystus tym jest – sam śmierci i żywota panem,
Tegoż słuchaj, nie zbłądzisz do żywota za Niem.

[25.] Szafarz niewierny. Lucae 16

- Gospodarz chciał wziąć urząd szafarzowi złemu,
widząc, że się niewiernie w nim zachował jemu.
A gdy miał liczbę czynić, mądrze w tym postąpił,
bo długów pana swego dłużnikom ustąpił,
5 upuszczając cokolwiek z osobna każdemu,
by ich sobie zachował w lecich już zesłemu;
bo iż już robić nie mógł, a żebrać się sromał,
tak sobie w swym przypadku ich pozyskać dumal.
W czym on dobry gospodarz, widząc opatrznygo,
10 pochwalił, choć złodzieja, z postępku mądrego.
Czym Pan uczy, byśmy się w czas o się starali,
a w miłości wszech ludzi pobożnych mieszkali,
upuszczając też drugim ubogim dłużnikom,
a ręki nie skurczając Pańskim domownikom,
15 pomniąc, że tu nie mamy mieszkania pewnego,
by nas też do przybytku przyjęto wiecznego.
Stądże oni ojcowie w namiociech mieszkali,
dając znać, że przybytku lepszego czekali.
A gdyż tak ludzie świata tego są ostrożni,
20 zaż nie więcej być mają mężowie pobożni?

[26.] Wódz ślepy. Matth. 15

Ślepy może chromego jako tako użyć,
 ale ślepy ślepemu nie może usłużyć;
 ślepy bowiem, gdyby wziął na ramię chromego,
 on okiem, ten nogami ratuje drugiego.
 5 Stąd więc przy ślepych ludziach małe dziatki chodzą,
 co je wszędy, gdzie trzeba, beśpiecznie uwodzą,
 bo gdyby miał ślepy wieść drugiego ślepego,
 nie uszliby obadwa szwanku szkodliwego.
 Tak też wszyscy, co prawdę niebieską poznali,
 10 potrzeba, by te ślepe wodze dobrze znali,
 które nam Pan z owoców tu każe poznawać,
 a poznawszy, miejsca im u siebie nie dawać:
 gdyż nie może nikt dalej prowadzić drugiego,
 jedno póki sam zaszedł do kresu pewnego.
 15 Przetoż Pan ślepym wozom obiecał zginienie,
 i co tu na lud Boży kładą ciężkie brzemię,
 a sami się go palcem tu nie dotykają,
 tak ci ślepi wozowie poznani być mają.

[27.] Syn marnotratny. Luc. 15

Osobną tu grzesznikom Pan łaskę wystawił
 w onym ojcu, co gdy marnotrawcy sprawił;
 który strawiwszy dział swój gdzieś z wszetecznikami,
 musiał się młótem karmić z sprośnemi świniami.
 5 Lecz gdy się zaś do ojca z pokutą nawrócił,
 wnet ociec k niemu serce ojcowskie obrócił:
 w kosztowną szatę ubrał, pierścień dał kosztowny,
 skąd mu się stał brat jego nieprzyjaciel główny;
 nawet tłuste dla niego kazał zarznąć ciele
 10 i kosztowne z muzyką sprawił mu wesele.
 To człeku dla człowieka czynić nie nowina,
 zwłaszcza gdy kto oglądał straconego syna.
 A cóż on dobry Ociec, którego kochanie
 dziatkom swym dobrze czynić, z nieba patrząc

na nie.

- 15 przyjmując, choć niegodne, gdy się nawracają,
 skąd zastępy anielskie wielką radość mają;
 choć nam tedy przyrodni zajrzą łaski Jego,
 przedsię On przyjmie wiernie pokutującego.

[28.] Młodzieniec bogaty. Mar. 10

- Trudno ludziom do Boga, co bogactwa mają,
 bo w nich więcej niż w nędzy pokus doznawają,
 co nam w onym młodzieńcu Pan znacznie pokazał,
 co się strwożył, gdy mu Pan wszystko rozdać kazał.
- 5 Przetóż Pan nasz bogaczom tu pobożnie radzi,
 jako im ku zbawieniu Mammon nie zawadzi.
 Paweł także chce je mieć w dobrym bogatemi,
 ludzkimi, użytymi i szczodrobliwemi;
 mając wiele, jako by mało o to dbali
- 10 i serca tu do bogactw swych nie przykładali,
 pobożnie nabywając docześniejszej żywności,
 bez krzywdy i wszelakiej bliźniego ciężkości.
 Bo kto pobożnie zbierze, pobożnie używa,
 by też był nabogatszym, nic nazbyt nie miéwa.
- 15 A którzy się tu zasię prędko zbogacają,
 sławą, zdrowiem, sumnieniem tego przypłacają.

[29.] Młodzieniec zabawny. Matth. 8

- Drugiemu Pan rozkazał, by Go naśladował,
 lecz on chciał, aby pierwej ojca swego schował;
 na co Pan dekret wydał wszystkim pożyteczny,
 który u chwalców Bożych ma tu być skuteczny,
- 5 że umarli umarłe tylko mają chować,
 a ci, których Pan wzywa, Pana naśladować.
 Boć także i Piotrowi Pan był odpowiedział,
 gdy chciał, by tu Janowe dokończenie wiedział,
 by się w tym ni na kogo nigdy nie oglądał,
- 10 tylko by w swoje własne powołanie wglądał.

Byśmy się i my Panu tu nie wymawiali
 i wymówek cielesnych nie wynajdywali,
 i takimi pogrzeby się tu nie bawili,
 które by ku obrazie chwały Bożej były.

[30.] **Mocarz zbrojny. Matth. 12**

Gdy jaki zbrojny rycerz strzeże swego domu,
 ma pokój i nie da go plundrować nikomu,
 lecz gdy się nań możniejszy bohater oborzy,
 wnet mu się on – choć mężny żołnierz – upokorzy,
 5 że go zwiąże i zbierze wszystkie korzyść jego
 i uczyni go sobie wiecznie poddanego.
 Takać jest moc Baranka onego Bożego,
 który moźnie zwyciężył lwa pożyrającego
 i ono piekielnego węża panowanie,
 10 że już wiernym nie trzeba oglądać się na nie.
 Które zwycięstwo dawa tym, co zwyciężają
 i w Jego posłuszeństwie aż do końca trwają.

[31.] **Samarytan. Luc. 10**

Przykład nam Pan litości w tym mężu ukazał,
 co bliźniego rannego opatrzeć rozkazał –
 kapłańcy go minęli, niewiernik ratuje,
 sam jego rany leczy, kosztu nie żałuje –
 5 byśmy też i niewiernych tu nie potępiali,
 gdybyśmy dobre sprawy w nich upatrowali.
 I Pan większej od obcych doznawał ludzkości
 niż od swych, co się tu z swej chlūbili zacności.
 Stądże często z poganów przykłady podawał
 10 i Izraela sądzić im otuchę dawał,
 by się ci wszyscy z wiary próżno nie chlūbili,
 którzy by w skutkach wiary znacznymi nie byli.

[32.] Sędzia niesprawiedliwy. Luc. 18

Pamiętny przykład dał Pan od sędziego złego –
który się Boga nie bał, ni czleka żadnego,
jednak gdy nań niewiasta uboga wołała
i tak często w swej krzywdzie jemu przynaglała,
5 musiał, choć tak niezbożny, nad nią się zlitować
i od jej przeciwnika prędko ją ratować –
że nam także w modlitwach ustawać nie trzeba,
bo Pan bliski strapionym z wysokiego nieba.
A jeśliż to mógł czynić człowiek tak złośliwy,
10 azaż nie więcej może Ociec dobrotliwy,
który nie tylko dziatkom swym tu dobrze czyni,
lecz i nieprzyjacielom czyni dobrze z nimi?
A jeśli nam przedłuża swoje wspomnienie,
to ku dobremu czyni nas na doświadczenie.

[33.] Mądre i głupie panny. Matth. <2>5

Czym ludzie tego świata nawięcej się bawią,
w tym Pan nasz ukazał nam przestrożę łaskawą,
bo jak tu panny wesel nie omieszkawają
i na to się gotują, stroją, ubierają
5 i do północy często onego czekają,
i rozmaite światła wtenczas zapalają,
by tak oblubieńcowi ku ozdobie były
i sami też wesela z nim wespół zażyły,
tak i my bądźmy wdzięczni wesela wiecznego,
10 wszystkim wybranym Bożym nagotowanego,
do którego nas tu Pan tak łaskawie wzywa.
Szczęśliwy, który na nie wniść nie omieszkiwa,
szczęśliwy, kto jest wezwan na to Barankowe
wesele, gdzie są wszystkie pociechy gotowe,
15 do którego niedbalcy wszyscy nie należą,
lecz którzy zawždy czują i ochotnie bieżą.
Jak one mądre panny pogotowiu były,
tak się na łasce Pańskiej żaden nie omyli:

ale trzeba swą własną tu światłością świecić.
20 bo cudza, pożyczana prędko może smęcić.

[34.] Niewiasta bolejąca. Ioh. 16

Miedzy wielą boleści i nędze człowieczej
boleść ciężko rodzącej przechodzi tym więcej,
co z dekretu Bożego na nią przyść musiało
dla przestępstwa, które się przez niewiastę zastało;
5 i tak ich boleści Bóg obiecał rozmnożyć,
ze się aż blisko śmierci każda musi trwożyć.
Tę boleść Pan przyrównał k wiernych utrapieniu,
ze zaś tak prędko mieli przyść ku pocieszeniu –
jako bowiem niewiasta zapomni boleści,
10 urodziwszy, tak Pan swych wesela domieści,
które od nich już wiecznie nie będzie odjęte,
bo je w on dzień przyłączy miedzy wszytki święte;
i otrze wszelaką łzę teraz tu płaczącym,
i wesołą koronę odda się smęcącym.
15 Przetóż w naszych boleściach sobie nie tesknimy,
gdy tak hojną nagrodę od Pana weźmiemy.

[35.] Dzieci igrające. Matth. 11

Jako w sprawach dziecinnych niemasz stateczności,
bo tam za raz bywa śmiech, płacz, gniew i radości,
raz się wadzą, miłują, grają i śpiewają,
w jednej mierze godziny jednej nie wytrwają,
5 tak złemu światu – mówi Pan – trudno ugodzić,
gdy z nim szeroką drogą wierni nie chcą chodzić,
gdy mu nie pomagają jego wszeteczności,
jak i świat nie pomaga wiernym pobożności.
Stąd sobie Paweł ganil swe dziecinnie wady,
10 które w męstwie porzucił jako grzech szkarady,
byśmy też złością dziatkom byli podobnymi,
lecz w umyślech mądrymi i doskonałymi.

[36.] Sasiad pożyczający. Luc. 11

Oto osobny przykład w prośbie stateczności,
gdy kto w nocy nabywa chleba dla swych gości
i tak długo kołatać we drzwi nie przestawa,
aż mu go choć z niewczasem on gospodarz dawa,
5 byśmy także w modlitwach swych byli stateczni,
wiedząc, iż więcej może on Gospodarz wieczny,
co wszystkim wszystko dawa od początku świata,
a nic mu nie ubywa w nieskończone lata.
A chociażśmy Mu jeszcze się nie uprzykrzyli,
10 modląc się, przedsię On nam łaskaw w każdej
chwili.

[37.] Sługa dłużny. Matth. 18

Tu Pan znaczną ojcowską łaskę nam wystawia,
jak nas, wielkie dłużniki, od początku zbawia,
dając na przykład pana z onym dłużnym sługą,
co panu swemu został summę barzo długą.
5 A gdy nie mógł zapłacić długu tak wielkiego,
a uciekł się do łaski pana tak dobrego,
tam mu pan nad obyczaj wszytek dług odpuścił
i z wiecznego niewolstwa wiecznie go wypuścił.
Lecz gdy on, łaskę znając, jął drugiego dusić,
10 a biednych kielu groszy nie chciał mu odpuścić,
zdał go pan do więzienia jako niewdzięcznika,
by go w wiecznej ciemnicy trapiono, nędznika.
Co trzeba pomnieć ludziom dostatki uczczonym,
by umieli folgować bliźnim utrapionym.

[38.] Dwie drodze. Matth. 7

Ciasną i wąską ścieżkę Pan nam ukazuje,
co do żywota wiedzie; rzadki ją znajduje,
wszyscy szeroką idą i przestroną drogą,
przeto też do żywota ugodzić nie mogą.

[42.] Dwa panowie. Matth. 6

Jako Bóg on jedyny z bogiem świata tego,
szatanem, nie ma zgody i spółku żadnego,
i jak się nie zostoi ciemność przed światłością,
i pobożność nie zmieszka z niesprawiedliwością,
5 tak też tym dwiema panom: Bogu, Mammonowi
trudno za raz dogodzić by filozofowi.
Ci są bowiem bogowie, co na świecie płużą,
którym niż prawdziwemu ludzie raczej służą:
pierwszy Mammon, co przodek trzyma między nimi,
10 bo się wszyscy starają weń być bogatymi;
drugi Symon, co jego słudzy światem rządzą,
a czyniąc wszystko, co chcą, mówią, że nie błądzą;
trzeci zaś Asmodeus, co wsze stany rusza,
ten wszech ludzi na świecie nawiętsza pokusa;
15 a czwarty brzuch, co się óń ludzie tak starają,
że dla niego o żywot wieczny mało dbają.
Którzy tedy tym bogom służą i folgują,
tu sromotę, tam wieczne przeklęctwo poczują.
Lecz iż on nawyższy Bóg włada tymi bogi,
20 którzy wybranym Bożym nie uczynią trwogi,
przeto też człowiek służyć ma tylko samemu,
chce li dobrze poradzić zbawieniu swojemu.

[43.] Dwojacy synowie. 1. Thess. 5

Jako ludzie różnice w swym chodzeniu mają,
inak we dnie, inak się na noc ubierają
(bo kto by jako w nocy chodzi, we dnie chodził,
ten by słuszne karanie sam na się przywodził),
5 tak i my chodzić mamy przed Ojcem światłości
jak synowie dnia, w których nie ma być ciemności;
gdyż i spać tylko w nocy ludzie zwykli byli,
i co się upijali, w nocy tylko pili.
Przetoż syny światłości tu być usiłujemy,
10 a z uczynki ciemności więcej nie spółkujemy,

które odrzucać dziatkom Bożym tu kazano,
 by światłość ich przed ludźmi zawždy znaczną znano.

[44.] **Synowie świata tego. Luc. 16**

Mędrsze syny światowe Pan być ukazuje,
 bo każdy z nich opatrzenie w rzeczach postępuje.
 Przeto też tak wiele praw i porządków mają,
 dlatego w cudze strony daleko jeżdżą,
 5 ćwicząc się w obyczajach świata ozdobnego,
 by umieli dogodzić po myśli każdego.
 Stądże też u wszech stanów wielką łaskę mają,
 ocz synowie światłości bynamniej nie dbają,
 przestawając na samej niebieskiej mądrości,
 10 którą w bojaźni Pańskiej poznać i w szczyrości:
 bo kto się tu zaprzęga w przyjaźń świata tego,
 ten Boga nie mieć może na się łaskawego.

[45.] **Słuchacze niedbali. Heb. 6**

Jako ziemia, którą deszcz choć często polewa,
 gdy nieplodna, pożytku z niej człowiek nie miewa,
 i jak naczynie wody rozeschłe nie strzyma,
 tak niewdzięcznik pożytku żadnego stąd nie ma,
 5 gdy tu niedbale głosu niebieskiego słucha –
 trzeba do słów żywota przekłutego ucha,
 trzeba k temu i Ducha onego Bożego,
 który by zmiękczył twardość serca upornego.

[46.] **Chwalce prawdziwi. Iohan. 4**

Prawdziwe chwalce Boże tu Pan ukazuje,
 kto w duchu Boga chwali i z dusze miłuje,
 nic się nie domyślając nad podanie Jego:
 bo przeklęty, co przyda lub ujmie od niego.
 5 I ci są tylko sami kapłaństwem prawdziwym,
 co wdzięcznie ofiarują tu przed Bogiem żywym

nie krew zakonną abo chleb, wino i złoto –
lecz nową ofiarę warg – bo Pan nie dba o to.

[47.] Bogacze pobożni

Mało pobożnych Pismo bogaczów mianuje;
wielki cud, co się dobrze w bogactwie sprawuje.
Bogaty był Abraam, Job i Dawid święty,
lecz patrz, jak w tym każdy z nich był
5 i on Józef, co Panu zacny pogrzeb sprawił –
bodaj ten przykład każdy bogacz dziś zostawił.
Co tedy dziś w uczytność nie są bogatemi,
zginą ze złym bogaczem i z bogactwy swemi.
przed Bogiem wzięty,

[48.] Zły i dobry pasterz. Iohan. 10

Dobrego nam pasterza Pan tu <w>ymaalował
i najemnika także przy nim ukazował.
Dobry bowiem na urząd drzwiami wchodzi jawnie,
bo z godności od wszystkich obran bywa snadnie,
5 k temu już nigdy owiec swych nie odstępuje:
we dnie pasie, a w nocy strzeże i pilnuje,
nawet i zdrowie swoje przy nich często kładzie,
broniąc ich głodnej, wilczej, drapieżnej gromadzie.
Takim ci nam pasterzem Pan nasz był prawdziwie,
10 bo tu dla nas śmierć podjął, teraz wiecznie żywie.
A najemnik zaś tylko strzyże, rzeże, łupi,
a w przygodzie odbiega bojaźliwej kupy
i sam się w urząd wtrąca, wprasza, dokupuje,
bo iż drzwiami nie może, dziurę upatruje.
15 Czym dał Pan znać, jak na ten urząd mają wchodzić,
którzy tu Jego wierne stadka mają wodzić,
naśladować w tym wiernie Onego samego –
pokornego, cichego, nienaganionego,
który im to nagrodi w on Dzień Ostateczny,
20 przyjąwszy je, gdzie sam jest, odda żywot wieczny.

[49.] Zły i dobry ojciec. Luc. 11

Jako zły ojciec dzieciom swoim dobrze czyni,
 kamienia za chleb nie da i odpuszcza winy,
 tak nam Pan ukazuje Ojca niebieskiego,
 który chociaż nas karze, życząc nam dobrego,
 5 przedsię nie tylko dziatki posłuszne miłuje,
 lecz i nieprzyjacioły dobrym opatruje.
 Za co od nas nie pragnie, lecz tylko wdzięczności,
 posłuszeństwa i szczyrej bliźniego miłości,
 bez której próżno się kto chlubi prawą wiarą,
 10 bo to jest jego wielką i wdzięczną ofiarą.

[50.] Zły i dobry syn. Matth. 21

Dobry syn posłuszeństwem czi ojca swojego,
 choć nie zaraz, przedsię dość czyni wolej jego.
 Obludnik tylko słówki ojca swego zwodzi,
 nie czyniąc, co rozkazał, choć zaraz wychodzi.
 5 Przetoż co nam niebieski Ojciec rozkazuje,
 czynmy zaraz, obluda niech nam nie panuje;
 gdyż w tym Bóg przez proroka wszystkich upomina:
 „Jeślim Ojciec, jeślim Pan, gdzież ma cześć powinna?”.
 A gdyż to słudzy panom bez odwłoki czynią,
 10 zaż Boga więcej słuchać nie jest rzecz powinna?

[51.] Zły i dobry sługa. Luc. 12

Dobry sługa, co mu pan zwierzy domu swego,
 a w długiej niebytności dozna wiary jego,
 godzien łaski, baczenia, nagrody statecznej,
 tak niewierny zuchwalec godzien kaźni wiecznej;
 5 a zwłaszcza on, co wiedział wolą swego pana,
 temu słusznie sowita pomsta będzie dana.
 Toć Pan ludziom przekładał za dni ciała swego,
 wiodąc ku posłuszeństwu serce z nas każdego,
 a iż dnia przyszcia Jego nie wiemy godziny,
 10 czynmyż, nie odkładając, cośmy tu powinni.

[52.] Złe i dobre drzewo. Matth. 7

Jak złe drzewo owocu dobrego nie dawa,
figa także na oście nigdy nie postawa,
tak zły człowiek rzadko gdy czyni co dobrego –
z wiary, z mowy, z postawy poznać niezbożnego.
5 A choć się też zły podczas dobrym ukazuje
i w owczym się odzieniu często popisuje,
lecz się przed światłem prawdy taki nie zostawa,
bo obluda z szczyrością wesołek nie stawa.
Sprawiedliwy zaś człowiek nigdy nie próżnuje,
10 z dobrej wiary owoce dobre pokazuje,
po których dobre drzewo bywa poznawano,
nie opak, aby bez nich dobrze wierzyć miano.

[53.] Zła i dobra sól. Luc. 14

Miedzy wszemi przysmaki sól jest nasmaczniejsza
i w zakonnych figurach bywała przedniejsza,
i starzy się wzywali na chleb tylko z solą,
co go sobie dawali z wielką dobrą wolą;
5 przy chlebie też i soli nic się nie godziło
mówić, co by się zasię potym odmieniło.
Lecz kiedy sól zwietrzeje i smak swój utraci,
już tylko podeptaniem swą nikczemność płaci;
bo się w rolę ani w gnój już dalej nie godzi,
10 lecz ją tam wyrzucają, gdzie i bydło chodzi.
Przetoż Pan sługi swoje dobrą solą mieć chciał,
z których by się smrodliwy świat zawždy budował,
by mowa ich tą solą była potrząsana,
a żadna próżność z ust ich nie była słyszana.

[54.] Zły i dobry kwas. Luc. 13

Z kwasu, tak podlej rzeczy, Pan argumentował,
gdy niebieskie Królestwo ludziom ukazał,
którego częstką dzieża zakwaszona bywa –
tak też Królestwo Boże pomnożenie miéwa.

5 Ustawy faryzajskie też Pan nazwał kwasem,
 które zatłumić miały niebieskie za czasem;
 przeto się go strzec kazał jako obłudności
 i Paweł kwas wyczyścić każe wszelkiej złości.
 Stądże w ofiarach miodu, kwasu zakazano,
 10 bo w tych rzeczach naprędszą odmianę widziano,
 i Święto stąd Przaśników było ustawiono,
 by bez kwasu w szczyrości tu Bogu służono.

[55.] Powinność sługi. Luc. 17

Jako sługa, cały dzień robiąc panu swemu,
 choć późno z pola przyjdzie, przedsię służy jemu;
 i pierwej mu pan służyć rozkazuje sobie:
 „A gdy mój wczas odprawisz, toż będzie i tobie”;
 5 tak się Pan rozkazuje przed Bogiem rachować,
 choćby kto wszystko spełnił, nie ma tryumfować,
 gdyż wiele niedostawa do doskonałości;
 a to, cośmy czynili, czynim z powinności
 i nie na to patrzajmy, cośmy ubieźeli,
 10 lecz jak daleko biec przed oczyma mieli.

[56.] Bogacz z Łazarzem. Luc. 16

W tych dwu Pan nasz ukazał, czego czekać mają,
 co tu źle albo dobrze świata używają;
 bo jak różne na świecie tych było wezwanie,
 tak różne i po śmierci było dokonanie.
 5 Bogacz, co świetno chodził, żył zawsze rozkosznie,
 bez wieści porwan, w piekle pogrzebion żałośnie –
 on, co tu swoje wielkie gumna rozprzestrzeniał
 i żywności na wiele lat zgromadzone miał;
 a Łazarz po swej nędzy przeniesion w radości,
 10 bo ta więcej niż rozkosz trzyma w pobożności.
 Łazarz pragnął odrobin tu w swoim łaknieniu,
 a bogacz trochę wody w swoim upaleniu –

oba niewielkich rzeczy od siebie pragnęli,
lecz nie w czas, przeto z siebie pociechy nie wzięli.
15 Przeto, póki czas mamy, ochotnie dawajmy,
bo się tam w czym ratować już nie spodziewajmy;
bo choć drudzy o trzeciej drodze powiedają,
gdzie sobie dusze ludzkie jeszcze pomagają,
lecz o tym nic pewnego w Piśmie nie czytamy,
20 przeto się o tym pytać potrzeby nie mamy.

[57.] Rozdawca szczęśliwy. 2. Cor. 9

Wdzięczny przed Panem Bogiem wesół rozdawca,
pamiętać to ma wielkich majątności sprawa;
bo co tu kto wybranym Pańskim wyszafuje,
to sobie Pan przywłaszczyć w on dzień obiecuje.
5 Stąd szczęśliwszy, co dawa, niż ten, który bierze,
to bogaty, co Panu jest wierny w tej mierze,
i to prawe bogactwa, które wierni mają,
im więcej uczynnością drugich przewyższają.
Przetoż hojnemu dawcy Pan Bóg błogosławi,
10 a ślepiec, co nazbiera, drugiemu zostawi.

[58.] Ozuwca nieszczęśliwy. Iac. 3

Język po oku członek jest przedniejszy w głowie,
który człowiek ma chować ku roztropnej mowie,
iż im bowiem wzywamy Ojca niebieskiego,
nie godzi się im mówić nic nieprzystojnego,
5 bo gdzie z jednych ust słodkość i gorzkość wychodzi,
takiemu więc niedobre skończenie przychodzi.
Bo wiemy na ozuwcę co za dekret dany,
że ten w Królestwie Bożym nie ma być widziany.
Stąd dwa zamki jednemu dane językowi,
10 a dwie uszy przydano wolnemu słuchowi,
by człowiek był gotowy więcej ku słuchaniu,
a tępy i ostrożny ku odpowiedaniu.

[59.] Szczyrość. 1. Petr. 2

Prostość, szczyrość mają mieć dziatki Boże wszystkie,
 bo stąd inne pochodzą zbawienne pożytki.
 Czego przykład w gołębiu nam Pan ukazuje,
 uczeńszy niech przyczynę tego deklaruje.
 5 Słusznie też i do mleka bywa przyrównana,
 słusznie i zadziałaniem nowym jest nazwana,
 w której się wiernym zawsze ćwiczyć przynależy,
 jako skoro od piersi wiek człowieczy bieży;
 bo czego się więc z mlekiem tu człowiek napije,
 10 w tym nigdy nie ustawa, póki jedno żyje.
 Przetoż Pan szczyrość słowy zalecił krótkimi:
 „Tak – tak, nie – nie”, nad to nic wierny
 niech nie mieni.

[60.] Ustawiczność w modlitwach. Luc. 11

Prosić, szukać, kołatać swym Pan rozkazuje,
 bo kto w tym jest stateczny, nie darmo pracuje.
 A szukać, póki może Pan być znaleziony,
 i kołatać, póki dom nie będzie zamknięty,
 5 prosić też, póki klamka nie zapadnie w domu,
 bowiem późna pokuta rzadko zdrowa komu;
 lecz k temu wiary trzeba żywej i statecznej,
 bo kto wątpi, nie miewa stąd pociechy wiecznej.

[61.] Małżeństwo. Matth. 19

Ten stan sam Pan Bóg w raju naprzód postanowił,
 by każdy człek uczciwie i pobożnie w nim żył.
 Nie wyjął z tego rządu człowieka żadnego,
 zacnych i podłych stanów, ba – i duchownego.
 5 I którzy w nim uczciwie na świecie mieszkali,
 wszyscy się od początku Bogu podobali;
 przetoż je bytnością swą w Kanie Pan ozdobił,
 że się Bogu podoba, przez nie świat rozmnożył

i w obojgu Przymierzu tak je obwarował,
10 by go żadnym sposobem zły człowiek nie psował.
A komu zaś małżeństwa w tym wieku nie trzeba,
to jest rzadki dar Boży i cud wielki z nieba.

[62.] Posłuszeństwo. Matth. 17. Rom. 13

Nie skazil Pan porządku na złośliwym świecie,
chciał mieć króle i pany, mieszczany i kmiecie,
a każdy zwierzchności swej by się tu poddawał,
Bogu chwałę, zwierzchności czynsz, bojaźń oddawał.
5 Co iż dziś wszyscy ludzie lekce poważają,
przeto się swowoleństwa wielkie pomnażają,
gdy się jeden nad drugi stan barzo wynosi,
co Bóg wrychle poniży i strasznie rozproszy.

[63.] Królestwo rozdwojone. Matth. 12

Pokój Pan nasz i zgodę uczniom swym zalecał,
by ją dziś każdy wierny w swoim sercu wzniecał,
strzegąc się tego, co się dzieje na złym świecie,
gdy brat brata, gdzie może, po pogańsku gniece.
5 A jeszcze tam, gdzie zgodą nawięcej się chlubią,
a więcej zgodę, miłość między sobą gubią,
by też w gromadce Pańskiej na to oko miano,
a jako kto z kim mieszka, pilnie doglądano.
Bo gdzie jedno królestwo przeciwko drugiemu
10 powstanie, prędko upaść przyjdzie z nich jednemu.
Także gdy dom powstanie przeciwko domowi,
pewnie jeden z nich musi przyść ku upadkowi.
A gdyż się to trafiało i między świętymi,
nie tuszmy sobie nad nie dziś być szczęśliwsiymi.

[64.] Mądrość wężowa. Matth. 10

Podobieństwem od węża Pan nam ukazuje,
który, głowę nad ciałem mając, zawsze czuje,

by także każda sprawa nasza mądra była,
 a ciało trzeźwia głowa by zawsze rządziła.
 5 Stądże głową niewiasty Bóg męża tu mieć chciał,
 którą też pierwszy człowiek ciałem swym mianował.
 Lecz iż nas wszech Chrystus Pan jest głową jedyną,
 nie chodźmyż tu już więcej za śmiertelną inną.

[65.] Pokajanie. Luc. 1<5>. Matth. 2<6>

Jeden on marnotratny syn był tak szczęśliwy,
 któremu się ojciec został barzo litościwy;
 jeden też łotr, co mu Pan ostatniej godziny
 kajacemu odpuścił niezliczone winy;
 5 i Piotr nie leda jako Panu był przewinił,
 gdy się był Pana zaprzął, lecz pokutę czynił –
 przeto Pan naprzd ludzi uczył pokutować,
 kającym się Królestwo obiecał darować,
 by się tu nikt na późne nie spuszczał kajanie,
 10 bo im gdzie dłuższa folga, tym cięższe karanie.

[66.] Knot kurzący. <Matth>. 12

Z dawna to przez proroki Pan Bóg opowiedział,
 by o Jego wszytek świat miłosierdziu wiedział,
 że On nie zgasi knota chociaż kurzącego,
 tak i grzesznika szczyrze pokutującego.
 5 By tylko ufność była, jest bliski każdemu,
 lecz nie tak jako trzcina tu się chwiejącemu.

[67.] Lina morska. Matth. 19

Przykład Pan na bogacza z morskiej liny bierze,
 do której się igielne ucho nie obierze,
 przez które by przejść miała, aż za wielką pracą,
 gdy ją mądry rzemieśnik subtylnie roztrąca;
 5 dając znać, że tak bogacz niezbożny w swym stanie,
 jeśli się Zacheuszem pobożnym nie zostanie,

nie może odziedziczyć Królestwa Bożego,
 acz u Boga niemasz nic tak niepodobnego.

[68.] **Post. Matth. 4. Actor. 4**

Wdzięczna ofiara Bogu – modlitwa w skrytości,
 wdzięczniejsza w jednym duchu w świętej społeczności,
 na którą się i ziemia poruszać musiała –
 pewny znak wysłuchania od Boga dawała.
 5 Przeto Pan post z modlitwą i z jałmużną łącza,
 tak przebija niebiosa modlitwa gorąca.

[69.] **Sabat. Mar. 3**

Jeśli się godzi dobrze czynić dnia każdego,
 tym więcej czynić mamy dnia sabatowego;
 bo dlatego tu sabat był postanowiony,
 by weń Bóg on nawyższy był więcej chwalony.
 5 Jednak nie po żydowsku używajmy tego,
 bo się godzi ratować wołu w dół wpadłego,
 a tym więcej bliźniemu godzi się usłużyć –
 tak Pan sabatu każe dnia sabatu użyć,
 aż nadejdzie on wieczny, nie ustawający
 10 w nowej Jerozolimie i Pan panujący.

[70.] **Kamień węglowy. Matth. 21**

Jako narożny kamień spaja wspólnie dwie ściany,
 by tak wielki dom Boży nie był rozerwany,
 tak żydowski z pogańskim lud jest zjednoczony,
 jedną wiarą i duchem na wieki spojony
 5 przez Pana, który jest tym węglowym kamieniem,
 niewiernym otrąceniem, a wiernym zbawieniem,
 że już niemasz różnice między narodami,
 ktokolwiek na kamieniu tym jest zbudowany.
 A którzy zaś ten kamień lekce poważają,
 10 ci na wieki od niego potarci być mają.

[71.] Dom umieciony. Matth. 12

Domem Pan umiecionym zowie człeka tego,
 który, będąc oczyszczon z grzechu obrzydłego,
 bezpiecznie sobie żywie, Bogu nie dziękuje,
 w dobre nie postępuje, w złym sobie folguje,
 5 że tego gorsze rzeczy ostatnie bywają
 i większe się niż pierwsze pokusy wracają.
 Przeto czuć i modlić się ustawnie potrzeba,
 by nam ratunku swego Pan dodawał z nieba.

[72.] Stater abo grosz czynszowy. Matth. 17

Czego uczył Chrystus Pan, to też i sam czynił,
 dając pobór zwierzchności, by go nikt nie winił,
 choć królewscy synowie wolni w tym bywają,
 a słudzy i poddani tylko pobór dają.
 5 Toż i dziś wszystkim służy, co prawdę poznali,
 wiarę i posłuszeństwo Bogu ślubowali,
 bo którzy się swowolnie wyłamują z tego,
 nie dziw, że od urzędu cierpią co takiego.
 A komu zaś nawyższa zwierzchność tu hołduje,
 10 ten się jawnie nad Boga hardzie wystawuje.

[73.] Wyższe miejsca. Luc. 14

Nie zapomniał do stołu tu Pan zasiadania,
 by się w tym każdy rządził według Jego zdania,
 bo to więc nie cześć, gdy się kto wysoko sadza,
 a potem go kto inny stamtąd zaś wysadza.
 5 Przeto lepiej z niskiego o wyższe się kusić,
 niż z wyższego na niskie ze wstydem się ruszyć.
 I fałszywi wodzowie ten jeden znak mają,
 że tu wszędy wysokie miejsca zasiadają.

[74.] Miękkie odzienie. Luc. 7

Miękkie i świetne Pan nasz przywłaszcza odzienie
 tym, co się dworem bawią, a o swe zbawienie

mało dbają, trawiąc czas tylko w próżnowaniu;
przetoż z onym bogaczem pójdą ku karaniu.
5 Strojne szaty, potrawy i wszeteczne słowa,
wszystko to do zginienia jest próba gotowa.
Jedną sukienkę Pan miał bez kształtu żadnego
i Janowe odzienie nie zgorszy żadnego.
Przetoż wierni strojnych szat niech się wystrzegają,
10 bo serca do pokory nam nie przydawają.

[75.] Siekiera nagotowana. Luc. 3

Siekierą pospolicie drzewa wycinają,
z których ludzie pożytku żadnego nie mają.
Ten przykład Jan Baptysta wondrous ukazował,
gdy lud żydowski nurzał, od grzechów hamował.
5 by się byli w czas sami siebie użalili,
uznawszy się, a wiecznie wycięci nie byli.
Co ich przedsię potkało, gdy świata Światłości
nie przyjęli i swoich nie przestali złości.
Aż się dziś nie więcej ludzie rozpuścili,
10 za co straszne wycięcie dawno zasłużyli?
I teraz ta siekiera wyciągniona prawie,
jeśli jej nie oddali Bóg od nas łaskawie,
co się już u bliskiego poczyna sąsiada.
Biada, kto różgę Pańską upornie odkłada,
15 a nie raczej za złości swe w czas pokutuje,
lecz się w ligę z grzeszniki tym więcej buntuje.

[76.] Rozsądek nieba. Luc. 12

Jako sobie pogodę każdy obiecuje,
gdy jasny zachód słońca w wieczór upatruje,
a gdy zaś od zachodu chmurny obłok wstawa,
już pewną niepogodę jutrzejszy dzień dawa,
5 tak nam każe uważać Pan swe nawiedzenie
i z bojaźnią sprawować tu nasze zbawienie.
Bo kto tu nie uważa swego powołania,
ten jest z niemym stworzeniem godzien porównania.

10 A jeśliż Bóg człowieku dał niebo rozsądzić,
 tym więcej w swym zbawieniu nie powinien błędzić.

[77.] Rodzaj żmij<ow>y. Matth. 3

Rodzajem żmijów byli od Pana nazwani
 oni, co prawdą Bożą będąc przekonani,
 przedsię jako węzowie z niej się wykręcali
 i uszy zatuliwszy, do jam uciekali,
 5 swych zastarzałych błędów tym więcej pilnując
 i nad niebieską prawdę one wystawując.
 Drudzy cudów czekają k prawdy potwierdzeniu,
 za co słusznie zostają w wiecznym zatwardzeniu.
 Ano Pan wszystkim każe tu być gotowými,
 10 nie odkładać, gdy tu głos Pański usłyszemy.

[78.] Świat. Iohan. 17. 1 Iohan. 2

Świat Pan nasz zowie ludzi, co Boga nie znają
 i tych, co go poznawszy, Boga nie słuchają,
 10 którzy szeroką drogą i przestroną chodzą
 i bez bojaźni Bożej wszelkie złości płodzą,
 5 który też Jan w liście swym krótko opisuje,
 pychą, pożądliwością ciała go mianuje.
 Stądże też szatan bogiem świata jest nazwany,
 iż grzechy szatańskimi jest świat uwikłany.
 Przeto się Pan za światem Bogu modlić nie chciał,
 10 lecz iż nas z świata wyrwał, Bogu to przyznawał.
 I kto by złemu światu chciał być przyjacielem,
 ten musi jawnym Bogu być nieprzyjacielem.
 Insza tedy jest mówić o świecie stworzonym,
 w okręgu nieba, ziemie od Boga zamknionym,
 15 który sam Bóg i mądrze, i dobrze postawił
 i wszystkiemu stworzeniu na nim błogosławił,
 a insza zaś o ludziach, co na nim mieszkają,
 na Boga i przystojność swą nie pamiętają.

[79.] Woły młócające. Matth. 10

Jako więc gęby wołom ci nie zatulają,
 którzy imi tu swoje zboża wymłacają,
 tak wiernym sługom Bożym toż oddawać mamy,
 dwojaką cześć, których tu pracy używamy:
 5 godzien bowiem robotnik przystojnej zapłaty,
 nie skarbów, lecz powinnej żywności i szaty.
 A jeśliż Bóg i wołów prawo obwarował,
 by mu człowiek obroku jego nie ujmował,
 a cóż tym, co tu wiernie Panu zgromadzają,
 10 cześć, pokarm i odzienie słusznie tu mieć mają.

[80.] Wielbłąd. Matth. <1>9

Jako trudno wielbłąda przez ucho igielne
 przewlec i linę morską rozprząść w cienką wełnę,
 tak trudno do zbawienia człeku bogatemu,
 łakomemu, skąpemu i nieużytemu.
 5 Toć są garby bogaczów, co im zawadzają,
 gdy i sobie, i drugim dobrze nie działają.

[81.] Świnia. 2. Pet. 2

Jako świnia omyta w kale się zaś macza
 i pies, który się znowu do womitu wraca,
 tak człowiek, Duchem Bożym będąc odrodzony,
 zostawa się, gdy zaś grzechem będzie splugawiony;
 5 z którego więc z trudnością ludzie powstają,
 zwłaszcza gdy się od prawdy Bożej odwracają.
 Przeto się każdemu strzec trzeba niewdzięczności,
 a za tym zatwardzenia we wszelakiej złości.

[82.] Ścierw. Matth. 24

Aż i od ścierwu przykład Pan nam ukazuje,
 który głodny z daleka orzeł upatruje,

bo gdzie on jest, tam się i oni zlatają,
 czym się też wierni Pańscy tu niech pobudzają,
 5 byśmy zawsze ochotnie do tego bieżeli,
 gdzie byśmy ciało Pańskie, Zbór Jego ujrzeli,
 a tam się dnia uczyli wyglądać Pańskiego,
 wzbudzając k pobożności tu jeden drugiego.
 Gdyż to z dawna o dniu swym Pan powiedzieć raczył,
 10 by go człek w żadnej sprawie nigdy nie przebaczył.

[83.] **Robak nieumierający. Mar. 9**

Straszliweż to tytuły kaźni Pańskie mają,
 a uporni złośnicy niech się ich lękają,
 którzy tu wszytek żywot swój na szrot puścili,
 z cnotą się, z pobożnością wiecznie rozłączyli,
 5 że nigdy nie umrze ich czerw zawsze toczący
 i on nieugaszony ogień pałający,
 który tu biesiadami drudzy zalewają,
 drudzy sobie muzyką dobrą myśl działają.
 Co właśnie piątowanym może zwać sumnieniem
 10 i tysiącem straszliwych świadków obstąpieniem,
 gdy śmierci szukać będą, a śmierć się im skryje,
 tak ci Pan niezbożniki wieczną pomstą bije.

[84.] **Paździorko. Matth. 7**

Kto chce paździorko z oka tu wyrzucać komu,
 trzeba, by wprzód wyrzucił bierzmo z swego domu;
 bo to większą przyganę takiemu przynosi,
 kto się, mając swą wadę, nad inne wynosi.
 5 I Pan takowym grozi, co lud Jego zwodzą,
 ucząc innych, drogami Pańskimi nie chodzą.
 A jeśli samych siebie tu pobożnie rządzą,
 pewnie i drugich lecząc, nigdy nie poblądzą.
 Zła swawola, niedobre ludzkie zniewolenie,
 10 przetoż w tym śrzodek trzymać ma dobre sumnienie.

[85.] Dziesięcina. Matth. 23

- Ten nienawistny trybut złe ma przywileje,
gdyż pod Nowym Przymierzem precz Zakonne dzieje:
bo go tylko Lewitom w Zakonie dawano,
dawano dobrowolnie, nie przyniewalano.
- 5 Cóż się stało, że potym faryzeuszowie
dawali dziesięcinę (trybut i pogłowie)
z miętki, z ruty i z kopru, zboża nie wspomniano –
znać, że tam w kopach nigdy nie przepyskowano.
Dawał i on, co się stąd lepszym być rozumiał;
10 choć zakonnik, tej łaski Bożej nie rozumiał.
Gdyż pod Nowym Przymierzem Pan Bóg wszystkie stany
pod urząd świecki poddał: ubogie i pany,
którzy wszyscy zwierzchności czynsze oddawali,
i sam się Pan, i z Piotrem k temu przykładali.
- 15 Przeto co się dziesięcin dziś upominają
i wielkie o to burdy z bracią zaczynają,
mieliby na tych przestać, które Pan wspomina,
a kto się Jego mieni, już wymówki nie ma,
zwłaszcza gdy nas i wsiami daleko przebrali,
20 których tam Lewitowie żadnych nie trzymali.
Niechże to mądre głowy dobrze uważają:
panowie li czy słudzy bogatszy być mają?

[86.] Grób pobielany. Matth. 23

- Groby pobielanymi zowie Pan takowe,
których wszystka pobożność jest tylko na mowie,
co się z wierzchu zdadzą być barzo nabożnemi,
a wewnątrz są wszelakiej chytrości pełnemi,
- 5 na lud Boży tu ciężkie wkładają brzemiona.
Patrz, komu tam Pan daje takowe imiona,
z których Paweł w sprawie swej jednego ukazał,
co go z gwałtu wyrwać miał, to go bić rozkazał.
Byś więc na takich wodzach kiedy nie szwankował,
10 lecz się ich pilnie chronił, pilnie przypatrował.

[87.] Ziarno wsiane. Mar. 4

Jako ziarno nie zaraz ziemia z siebie rodzi:
 pierwaj trawkę, potym kłos dojżrzały wywodzi,
 tak Pan Królestwo Boże ziarnu przyrównywa,
 które z małych początków potym znaczne bywa;
 5 choć mądrość świata tego nic nie przyda k temu,
 bo Pan zdarza pilnie tu pokrapiającemu.
 Którzy tedy tu wiernie szczepią, polewają,
 zaczą koronę w on Dzień odłożoną mają.

[88.] Ziarno umarłe. Iohan. 12

Zacny przykład Pan z ziarna przeciw śmierci bierze,
 którym dowodzi, co jest trudnego ku wierze,
 że po śmierci mamy mieć pewne zmartwychwstanie,
 gdzie każdy przed stolicą Chrystusową stanie.
 5 Jeśli się bowiem ziarno wniwecz nie obróci,
 gdy je wsieją, pożytku żadnego nie wróci.
 Tak wierny człek, choć przez śmierć będzie zachwycony,
 powstanie do żywota od Pana wzbudzony.
 I toć jest koniec wiary naszej, pobożności,
 10 że z skażenia przyść mamy do nieśmiertelności.
 A nie drzewiej to wieczne duchowne przychodzi,
 aż to cielesne zginie, co nam k temu szkodzi.
 Przeto też tajemnicą Pismo to nazwało,
 bo kto by to dobrze czuł, takich ma świat mało.

[89.] Pokarmy. Matth. 15. Rom. 14. 1. Cor. 8

Pokarmy nas przed Bogiem tu nie zalecają,
 których wybrani Pańscy wolnie używają,
 Królestwo bowiem Boże nie należy w picciu,
 także ani w jedzeniu, lecz w pobożnym życiu.
 5 Ani co w usta wchodzi nas czyni grzesznými,
 ale co kiedy usta przed Bogiem zgrzeszymy;
 bowiem pokarm dla brzucha od Boga stworzony,
 który wniwecz z pokarmy będzie obrócony.

Czystym tedy są wszystkie rzeczy poświęcone,
10 a nieczystym zaś wszystkie rzeczy splugawione.
Pokarmem swym Pan nazwał czynić wolą Bożą,
a takich śmierć i szatan już nigdy nie strwożą.

[90.] Klucze niebieskie. Matth. 16

Jako więc twarde zamki kluczmi otwarzają
i rzadko je bez kluczów kiedy zamykają,
tak też Pan klucze ony Królestwa Bożego
podał tu do rąk Zboru swego prawdziwego:
5 taka bowiem jest wielka moc słowa Bożego,
że im może rozwiązać i związać grzesznego.
Nie zwierzył ich na świecie człowieku jednemu,
by tym kiedy srog nie był tu jeden drugim;
bo wszystkim rzekł: „Komu tu grzechy odpuscicie,
10 temu ich odpuszczenie i w niebie sprawicie”.
(A jeśli kiedy o tym rzekł co do jednego,
tedy to tylko trwało do czasu pewnego).
Co jawnie wszystkim dał znać na dzieciątku małym,
by ten klucznik stąd nie był tak bardzo zuchwałym,
15 przywłaszczając tu sobie zwierzchność nad wszystkimi,
zacz wieczną pomstę musi odnieść z przeklętymi.
Co tedy tymi kluczmi wiernie tu szafują,
dwojaką, nie trojaką cześć sobie zyskują.

[91.] Gorzki korzeń. Heb. 12

Gorzki korzeń wyrasta z serca człowieczego,
gdy tu kto nie przestrzega sumnienia dobrego,
ale gdy do bogactwa serce swe nakłoni,
wiele sobie pozwala, grzechu się nie chroni,
5 za czym gorzkie owoce z korzenia pochodzą,
które na zatracenie takowych zawodzą.
Przetoż i podobieństwa grzechu się warujmy,
zazdrości, nienawiści w sercu nie piastujmy.

[92.] Zaslona serca. 2. Cor. 3

Nieszczęśliwą zaslonę Pismo ukazuje
 na sercu Izraela, która to sprawuje,
 że dotąd poznać nie chcą Zbawiciela swego,
 mając o Nim świadectwo z pisma prorockiego,
 5 dla czego po wszem świecie są tak rozproszeni
 i dziedzictwa nie mają tu po wszytkiej ziemi.
 Druga zasłona przez śmierć Pańską jest odjęta,
 przez którą nam otwarta ona droga święta
 do naświetszych przybytków żywota wiecznego,
 10 przez krew tego Baranka niepokalanego,
 gdzie wierni wchodzić mają przez wiele trapienia,
 bo rozkoszy cielesne wiodą do zginienia.
 Której zasłony niech się strzegą chrystyjanie,
 by takaż za niewdzięczność kaźń nie przyszła na nie,
 15 bo gdyż własnym gałązkom tak nie sfolgowano,
 zaż by niepłodnym płonkom tu sfolgować miano?

[93.] Kotwica. Heb. 6

Jako kotew żeglarze w morze zapuszczają,
 gdy pogodnego wiatru gdzie długo czekają
 i tak od wielu przygód już są bezpiecznymi,
 tak się w tym wieku dzieje z wiernymi Pańskimi,
 5 którzy tu nadzieję swą w Panu położyli;
 tych nadzieja tu i tam nigdy nie omyli.

[94.] Przeciekającym kto? Heb. 2

Jak w naczyniu rozeschłym nic się nie zostoi,
 tak w człowieku, który się tu Boga nie boi,
 nie zostoi się ono niebieskie nasienie,
 jeśli upadnie na złą i na płoną ziemię.
 5 Strzeżmyż się być naczyniem tu przeciekającym
 i talentów niebieskich niezachowującym,
 gdyż w złe serce nie wnidzie duch Pańskiej mądrości,
 trzeba mu z strachem służyć w prawdzie i w szczyrości.

[95.] Nic tajemnego. Matth. 10. Luc. 12

Nie bez wielkiej przyczyny Pan raczył powiedzieć,
że niemasz nic skrytego, by nie miano wiedzieć.
By się człowiek nie ważył tu nic takowego,
czym by tu obrazić miał Boga i bliźniego,
5 gdyż On sam przepatruje nawiętsze skrytości,
dobrym dobrze oddawa, jawnie karze złości.

[96.] Zakład jeden wszystkim. 1. Cor. 9

Wiele ludzi o zakład razem więc biegają,
lecz nie wszyscy, co bieżą, zakład wygrywają,
ale go jeden bierze, co naprzód przybieży,
choć równo wszystkim zakład położony leży.
5 Kto tedy chce zakładu wiecznego dobieżeć,
trzeba się zawsze ćwiczyć, czujno, trzeźwo leżeć
i wstrzymawać się trzeba od nałogów wiele,
kto chce otrzymać wieczne, niebieskie wesele.
Przetoż i my w zawodzie tym nie ustawajmy,
10 na Zwycięzcę wszech przekaz zawsze pamiętajmy.

[97.] Krzyż nosić. Matth. 10. Mar. 8. Luc. 9

Krzyż swój Pan wiernym swoim nosić rozkazuje,
który nam jako mądry lekarz tu gotuje.
Nie ów, co by go ludzie sobie wymyślili,
posty się dręcząc, drogi dalekie czynili,
5 ani ów, co go ludzie noszą, pozdrawiają,
w złoto, w srebro wprawują i im się zegnają,
lecz który sam Bóg kładzie; wiele utrapienia,
kto tu dla Pana niesie, jest pewien zbawienia.
Bo choć owemu ludzie wiele przywłaszczają,
10 przy sobie noszą, wszędy przy drogach stawiają
i choć krzyże całują i w nich trupie kości,
przedsię, zbójce, złodzieje, nie przestają złości.
Niech go tedy znajdują, drudzy podnaszają,
przedsię stąd żadnej pewnej pociechy nie mają.

- 15 ale raczej przeklęstwo wszystkim zgotowane,
którzy chwałą bałwany ręką udziałane.

[98.] **Kubek pić. Matth. 20**

- Co Pan o krzyżu wyrzekł, toż i kubek znaczy,
szczęśliwy, komu go Pan sam podawać raczy,
a podawa go dziatkom swym ku ich zbawieniu
i wiary, i nadzieje w nich ku doświadczeniu,
5 którego sam skosztował od Ojca swojego,
choć się bał, przedsię na wszem pełnił wolą Jego.
A jeśliż Pan naonczas tego potrzebował,
by Go Bóg, Ociec Jego, w tej trwodze ratował,
a jakoż tu uczniowie oni wytrwać mieli,
10 którzy tak nierozmyślnie ten kubek pić chcieli;
gdyż i w mniejszych pokusach wonczas nie wytrwali,
aż się też niektórzy z nich Pana wyrzekali;
znośniejszy bowiem kubek jest błogosławienia,
lecz pomocy do kubka trzeba utrapienia.
15 Przeto niech sobie drudzy nazbyt nie dufają,
co sobie doskonałość wielką przywłaszczają,
że wiele rzeczy zaraz Bogu tu ślubują,
a jako się w tym iszczą, mądrzy upatrują.

[99.] **Serce zatkać. Matth. 13. Ioan. 12**

- Ostatnia to kaźń Boża: serce mieć zatkane,
gdy strasznym zatwardzeniem będzie pokarane.
A to się tym przydawa, co są niewdzięcznymi
niebieskiego wezwania i próżnującymi,
5 że słuchając, nie słyszą słowa żywotnego
i smaku pokajania nie czują żadnego.
Szkodliwsza to niż uszu cielesnych głuchota
i niżli zaschłych oczu teskliwa ślepotą.
Przetoż z strachem, z bojaźnią zbawienie sprawujemy,
10 a dziwne sądy Pańskie w ludziach upatrujemy.

[100.] Serce obrzezać. Rom. 2. Deut. 10. et 3<0>

Serca w Starym Przymierzu obrzezać kazano,
 by z niego wdzięczną chwałę Bogu oddawano.
 Z serca bowiem pochodzą złe pożądliwości,
 ten skarb ma człowiek chować w szczyrości,
 w czystości.

- 5 Z serca nieprzyjacielom Pan odpuszczać każe,
 a tym wszelkie do pomsty w nas afekty karze.
 Sercu też cudzołóstwa skutek przypisuje,
 gdy się kto niewstydliwie komu przypatruje.
 Stąd Pan szczęśliwe nazwał tu serca czystego,
 10 toć jest to obrzezanie serca człowieczego,
 obrzezanie nie ludzką ręką uczynione,
 ale Ducha Bożego mocą odnowione,
 które nawięcej w dobrym należy sumnieniu,
 a taki pewien ma być o swoim zbawieniu.

[101.] Na toż

Oko i ręce czyste, serce obrzeżane
 mają mieć dziatki Boże i umiłowane,
 bo się przed Panem żaden złośnik nie zostoi,
 lecz człek czystego serca, co Boga się boi.

[102.] Komora cedzić. Matth. 23

- Komora pospolicie tacy precedzają,
 którzy na cudze grzechy przez spary patrzą,
 gdy więc do jednych w oczu proszki upatrują,
 a w drugich zaś wielbłądzich garbów przepatrują.
 5 Przeto Pan, który widział serdeczne skrytości,
 pilnie swych do takowej wzbudzał ostrożności,
 by przed czasem ani też z zwierzchownej postawy
 nikt nie był sądzon, tylko z dostatecznej sprawy.
 Stąd więc bez rąk, bez oczu sędziego mieć chciano,
 10 by w nim łakomych oczu i rąk nie doznano,

a indziej zaś w ciemności sędziowie siadają,
gdzie tylko skarg słuchają, osób nie widają.

[103.] „Racha”. Matth. 5

Tym słówkiem usta wiernych swoich Pan hamuje,
przykrego słowa mówić bratu zakazuje:
żarty, słowa dotkliwe i przeklinające,
pierwej z serca, potem z ust ludzkich pochodzące.
5 Wszystko się to w tym jednym słówku zawięzuje,
szczęśliwy, który ust swych – ten dusze pilnuje.

[104.] Nogi umyć. Iohan. 13

Czystym nogi umywać tu tylko potrzeba,
którzy są oczyszczeni ku weszcju do nieba;
gdzie bowiem oko czyste, czyste wszystko ciało,
które trzeba, by zawždy ku Niebu patrzyło.
5 Lecz póki na tej ziemi tu pielgrzymujemy,
nogi zawsze umywać potrzebę widzimy,
sprośne ziemskie nałogi zawsze odrzucając,
Pana w czystości serca tu oczekawając.
Stąd nie wszystkie Pan nazwał uczni swe czystymi,
10 widząc jednego zdrajcę siedząc między nimi.
I drugiemu także wstać od stołu kazano,
iż odzienia czystego na nim nie widziano.
Czemuż tego zwyczaju dziś nie zachowają,
gdy do stołu Pańskiego wierni zasiadają?
15 Znać, <że> to na początku uczniom Pan był kazał,
by pokorę i miłość ku nim był pokazał,
dobrze bowiem drugiemu ten nogi umywa,
gdy mu w jego uciskach ku ratunku bywa.

[105.] Oko wyjąć. Matth. 5

Twarde to słowa Pańskie ludziom świata tego,
którzy nigdy postąpić nie chcą do dobrego,

umiłowałszy więcej rzeczy te doczesne –
 i dla nich opuszczając zbawienne i wieczne –
 5 dziatki, żonę, kość z kości, ciało z ciała swego
 abo więc przyjaciela jak oko milego,
 abo co takowego, co też znaczy noga,
 co by nam zawadzało do miłości Boga.
 Gdyż wiele niedołącznych wnidą do radości,
 10 a złościcy w zupełnym zdrowiu do ciemności.
 A gdyż i serca tam mieć obrzezane chciano,
 nie dziw, że insze członki odcinać kazano
 mieczem onym duchownym, szpik przenikającym,
 wiernym po doświadczeniu żywot sprawującym.

[106.] Świętego psom nie dawać. Matth. 7

Nierzkąc psom, lecz i ludziom chleba święconego
 w Zakonie nie dawano wondrous pokładnego,
 bo go tylko kapłani z Lewitami jedli,
 co byli w domu Pańskim na służbie zasiedli.
 5 Stąd rzeczono, świętego by psom nie dawano
 i chleba Synowskiego im nie udzielano,
 a przedsię odrobiny szczenięta jadają,
 które z kosztownych stołów pańskich upadają.
 Tak się i nam odrobin stołu niebieskiego
 10 dostawa, słuchając słów żywota wiecznego,
 do którego się umyć potrzeba każdemu,
 by mu nie rzeczono: „Wstań”, jako niegodnemu.

[107.] Nie być z świata abo wyniść z świata Iohan. 17. 1. Cor. 5

Dziwnie Pan uczniom swoim zły świat ukazuje
 i kto się w nim rozkocha, kto mu pochlebuje,
 bo się ten zaraz Bożym przeciwnikiem zstawa,
 kto się w jego złe jarzmo sam upornie wdawa.
 5 A przedsię z ludźmi mieszkać musim świata tego
 i często im, choć nie chcąc, pomagamy złego,

gdy bałwochwalskie święta ich święcić musimy,
 choć to przeciwko wolej Bożej być widzimy,
 więc gdy ich niezbożnych praw często używamy,
 10 im k woli prawa Boże często opuszczamy.
 Przetoż Pan o swych wyrzekł, że już nie są z świata,
 co się tego wyrzekli po wszystkie swe lata,
 i już nie ciągną w niwczym jarzma jego złego,
 ale się całe jęli jarzma Chrystowego,
 15 wyglądając z weselem Naprawce onego,
 który uczyni koniec świata skażonego.
 A komu się to jarzmo już całe sprzykrzyło,
 o tym mówią, jakby go na świecie nie było.

[108.] **Znowu się urodzić. Ioan. 3**

Jako trudno człowieku drugi raz się rodzić,
 tak mu się trudno z grzechów całe wyswobodzić.
 Gdy się bowiem w nałogach złych człek zastarzeje,
 żadnej niemasz o jego poprawie nadzieje,
 5 aż komu Bóg słowem swym grzechy ukazuje
 i możliwym duchem swoim na sercu strofuje.
 Ten się już znowu rodzi przez Ducha Bożego
 i zostawa się dzieciątkiem z grzesznika starego.
 Przetoż nowym rodzajem Panu się zastawajmy,
 10 o niebieską odmianę pilnie się starajmy,
 bowiem ze złego w dobre jest święta odmiana,
 a z dobrego zaś we złe szkodliwa przygana.
 A kogo też Bóg kiedy z przygody wybawił,
 może rzec jakoby się na świat znowu stawił.

[109.] **Miecz kupić. Matth. 26**

Wiele ludzi Piotrowym mieczem alegują,
 co tu duchowne słowa Pańskie opakują,
 jakoby Pan na to miecz kupić rozkazał,
 aby im tu po świecku wierny człek wojował.

- 5 Gdyż i Piotrowi wonczas nie chwalił Pan tego,
gdy Go mieczem bronić chciał i ranił bliźniego:
bo miecz tylko urzędem jest od Boga dany,
aby każdy przestępca był przezeń karany.
A chociaż i żołnierze mieczów używają,
10 lecz bić ani mordować zakazanie mają.
Miecz tedy dziatkom Bożym ten tylko przystoi –
słowo Boże, którego i sam się czart boi.
A mieczów zaś i broni wtenczas będzie trzeba,
gdyby nam wojnę podnieść Pan rozkazał z nieba,
15 gdyż jest królem pokoju, pokój swym rozkazał
i cichość, i pokorę na Sobie ukazał.

[110.] Panu bojować

- Kto się na bój duchowny przy Panu gotuje,
wiele zawad do tego zaraz odmiatuje,
a zwłaszcza towarzystwo z ludźmi świata tego,
które prędko uwodzi, ba i pobożnego.
5 Przeto wszyscy nawięcej na świat narzekają,
gdy się we złym sumnieniu z światem rozłączają.
Biada, kto duchem pocznie, ciałem dokonywa,
bo ten cięższe karanie i tu, i tam miéwa.

[111.] W czas się zgadzać. Matth. 5

- Zgadzać się z przeciwniki Pan nam rozkazuje,
zwłaszcza gdy kto u siebie przewinienie czuje;
bo więc i niewinnego rzecz często szwankuje,
gdy kto niezbożnym sędziom rąk nie nasmaruje.
5 Droga tedy jest wszytek nędzny wiek człowieczy,
w którym się ma każdy człek mieć na wielkiej pieczy,
byś przyczyn nienawiści nikomu nie dawał,
a jeśli dasz, do jutra zgody nie odkładał.
Bo kogo do więzienia tu skazą wiecznego,
10 trudno bywa do grosza płacić ostatniego.

[112.] Węgłe zgromadzić. Rom. 12

Węgłe ogniste garnąć kazano na głowę
 onego, co nas szkodzi, nieprzyjacielowę,
 co nam znaczy gorącą miłość ku bliźniemu,
 która czyni największy gwałt człeku każdemu,
 5 zwłaszcza co idzie z serca i z ducha cichego,
 bo powolność zniewala człeka nagorszego.
 Czego iż Pan na sobie nam przykład zostawił,
 gdy głównym przeciwnikom swoim błogosławił:
 Bogu się za nie modli, w tym Go naśladowujmy.
 10 w cierpliwości korony wiecznej dostępujemy.

[113.] Ciało chleb. Matth. 26. Iohan. 6

Ciałem swym Pan chleb nazwał u stołu swojego,
 by w tym utwierdził serce każdego wiernego:
 iż jako tu chleb twierdzi siłę w ludzkim ciele,
 tak nam z ciała Pańskiego płynie pociech wiele.
 5 Chociaż tam chleb dla tych słów ciałem się nie zstawał
 ani też ciała właśnie Pan swego nie dawał.
 Gdyż baran, drzwi, macica, dziwne Pańskie słowa,
 nie wyklada ich, jak brzmia, żadna mądra głowa;
 bo byśmy tak duchownych słów nie zrozumieli,
 10 gdybyśmy je, jako są, tak rozumieć mieli.
 A jako Pan baranem nie był tu widziany,
 tak też chlebem się zowąc, nie wziął w tym odmiany.
 Słowa Jego są słowa żywota wiecznego,
 nie trzeba w nich rozumu kaparnaitskiego,
 15 i ciało Pańskie byłoby niepożyteczne,
 przez które nam sprawione jest zbawienie wieczne,
 jako onym, co Pana na krzyż przybijali
 i co się nadroższą krwią Jego tu spluskali.
 Przetoż w tym na wykładzie Pańskim przestawajmy:
 20 duch jest, który ożywia, tak go pożywajmy –
 to jest przez żywą wiarę mieć w Panu mieszkanie
 i Onego czuć zawsze w sobie przebywanie.

[114.] Ciało z ciała, kość z kości. Ephes. 5

Ciałem z ciała, kość z kości wierni są nazwani,
 z Chrystusa, który nam jest tym od Boga dany,
 mając w sobie prócz grzechu człowiecze własności,
 lecz w duchu przewyższając niebieskie zacności.
 5 I to nasza nawiętsza jest pociecha z Niego,
 żeśmy ciałem i kością z kości, ciała Jego.
 On jako Pan i głowa ciało tu rządzący,
 my jak niegodne członki Jego słuchający.
 Przeto, którzy w tym świętym cielem nie mieszkają,
 10 tych jako wrzody z ciała słusznie wyrzucają.

[115.] Ciało i krew. 1. Cor. 15

Ciałem i krwią człowieka w Piśmie rozumiemy
 lub gdy słowa duchowne cielesnie bierzemy,
 gdyż cielesny człek rzeczy Bożych nie przyjmuje,
 lecz duchowny duchowne snadnie rozwiązuje.
 5 Znać to w onych rozmowach, które z Panem mieli
 Kaparnaiczycy, gdy ich nie rozumieli:
 tak gdy rzecz z Nikodemem miał o odrodzeniu,
 aż mu je samże przywiódł Pan k wyrozumieniu;
 więc i z onej Piotrowej, gdy Pana hamował
 10 od mąk, a wolej Bożej w tym nie upatrował –
 ciało bowiem jak trawa prędko zwiędnąć musi,
 a ozdobę jako kwiat gorącość ususzy.
 Ciało i krew w Królestwie Bożym nie usiądą,
 jeśli z Ducha Bożego zrodzone nie będą.
 15 Przeto więcej nie bądźmy ludźmi cielesnymi,
 a tak snadnie duchowne rzeczy zrozumiemy.

[116.] Letni kto? Apoc. 3

Kto się tu więc szczyrością przed ludźmi pokrywa,
 a tymczasem ni zimny, ni gorący bywa,
 a zwłaszcza z strony chwały Bożej i zbawienia,
 nie może być rozumian dobrego sumnienia.

- 5 Ale letnim i lekkim człkiem bywa zwany –
bo Pan takiej w dziatkach swych nie cierpi
przygany –
i nie może w obłudzie swej być zatajony,
lecz jak brzydka potrawa bywa wyrzygniony.

[117.] **Listem kto? 2. Cor. 3**

- Dlaczego listem Paweł Koryntczyki zowie?
Iż tej, co do nich pisał, wiarę dali mowie
i według niej wszystkie swój żywot prowadzili,
przeto słusznie tym jego żywym listem byli.
- 5 K temu jak list może być widziany, czytany,
tak wierny w pobożności ma być zawsze znany –
nie czarnym inkaustem po wierzchu pisany,
lecz duchem Chrystusowym zapieczętowany,
gdyż Bóg Zakon na sercu pisać obiecał,
lecz trzeba, by je wierny człek Panu zgotował.
- 10 Podobne o rodzeniu mamy słowa Jego,
że przez Ewangelię urodził mnogiego;
bo to większe duchowne niebieskie rodzenie
niż to ze krwi, choć zacne, cielesne splodzenie.

[118.] **Klucz znajomości. Luc. 11**

- Znajomość wolej Bożej kluczem Pan mianuje,
który sobie rzymski pan hardzie przypisuje,
że wszystko ma i wszystko w sercu swoim nosi,
czym się nad wszystkie ludzi i Boga wynosi;
- 5 czego sobie i Paweł nie śmiał przypisować,
bo tu ludziom po części dano prorokować.
Przetoż sobie nikt nie tusz tu doskonałości,
Głowie to tylko dano z Ojcowskiej miłości.
Bo kto sobie wiadomość przywłaszcza wszystkiego,
10 znak jest ducha hardego, antychrystowego;
i słusznie tacy za to pokarani będą –
ludziom do nieba broniąc, sami tam nie będą.

[119.] Gehenna. Matth. 5

Groził tu Pan Gehenną upornym grzesznikom
i wszystkim łaski swojej sprośnym niewdzięcznikom,
zwłaszcza, co prawdę bluźnią, zgorzenie dawają
i wszetecznym językiem inych potępiają.
5 My Gehennę zowiemy wiecznymi kaźniami,
ogniem nieugaszonym i też ciemnościami,
więc zgrzytaniem, robakiem, jeziorem siarczystym,
płaczem, strachem, więzieniem onym wiekuistym.
Przetoż się słów gorszących pilnie wystrzegajmy,
10 a na takie Gehenny już nie zarabiamy.

[120.] Latorośli. Matth. 3. Iohan. 15

Jako bujna latorośl tym obfitsza bywa,
gdy ją mądry gospodarz często okrzosywa,
tak wiernym różdżkom Pańskim trzeba chędożenia
słowem i rządem Bożym do ich odnowienia,
5 gdyż wszelkie drzewo płonne bywa wycinane,
a hojny owoc dawa często obrzynane.

[121.] Zbroja duchowna. Ephes. <6>. 2. Cor. <10>

Zbroje pewnej potrzeba do ciężkiego boju,
kto pragnie po zwycięstwie tu zażyć pokoju
i kto wszelkie pokusy chce zwyciężyć mężnie,
trzeba w duchowną zbroję ubrać się potężnie;
5 iż tu bowiem duchowne przeciwniki mamy,
przeto duchownej zbroje na nie dostawamy.
Pleszkciem sprawiedliwości ma być człek ubrany,
by mu szatan śmiertelnej nie mógł zadać rany.
Ma być opasan pasem prawdy i miłości,
10 bo to przednia ozdoba wiary, pobożności.
Hełm zbawienia ma okryć wszystkę jego głowę,
mając serce ku Bogu w każdy czas gotowe.
Nogi też nieleniwe mają być do tego
ku roznaszaniu słowa pokoju Bożego

- 15 (a którzy zaś niebieski ten pokój targają,
 ci od ojca morderza posłani bywają).
 Tarczą wiary zasłonić ma wszystko swe ciało,
 by k woli szatanowi z światem nie bujało.
 Dopiero ma mieć w ręku miecz słowa Bożego
 20 ku zwycięstwu wykrętów fałszu szatańskiego.
 A toć jest ta zupełna chrystyjańska zbroja,
 która nas tu nabawia wiecznego pokoja,
 do której też czujności w modlitwach potrzeba
 i przez wiele niewczasów cisnąć się do nieba.
- 25 Niechaj tedy przed czasem nikt nie tryumfuje,
 lecz się na taką wojnę ustawnie gotuje,
 rozmaite pokusy zawsze upatrując
 i onym się tą zbroją mężnie zastawując.
- Pierwszych prac bojowania niechaj nie rachuje,
 30 bo Pan tylko zwycięzcom koronę daruje.

[122.] **Słowo Boże**

Esa. 4<5>. 2. Pet. 1. Matth. 13. Luc. 8

- Słowo Pańskie ku dżdżowi przyrównane bywa,
 bo na co je Bóg pośle, wszystko wykonywa,
 a iż nie na jedną tu upada ziemię,
 przełoż tylko na dobrej przynosi nasienie.
- 5 Tak też i słowo Pańskie złe zatwardza w złości,
 a kające prowadzi do wszej pobożności.
 Jest nasieniem niebieskim, którym darowani
 Sodomą i Gomorą nie możemy być zwani.
 Jest młotem, którym jako kamień przebijają,
 10 tak mocarze na słowo Pańskie się lękają.
 Jest mieczem ostrym, ludzką myśl przenikającym
 i pokarmem niebieskim na wieki trwającym.
 Jest tarczą nieprzebitą tym, co w nim dufają,
 bo na wszystkie zastrzały stąd pociechę mają.
- 15 Jest jedyną światłością świat oświecającą
 i pochodnią dróg naszych jasno gorającą.

Jest też kluczem Królestwa onego Bożego,
 które nam drzwi otwarza żywota wiecznego.
 Przeto się w nim jak w skarbie nadroższym kochajmy,
 20 a w nim we dnie i w nocy pilnie rozmyślajmy,
 Pana prosząc, by nas w nie oglądać nie raczył,
 lecz by w nas skutek jego wykonywać raczył.

[123.] Ponurzenie święte

Luc. 3. Rom. 6. Ephes. 4. Matth. 3. 1. Pet. 3. Tit. 3. etc.

Naprzód nowym rodzeniem nazywane bywa,
 czego przez słowo Boże wierny człek nabywa,
 co pan Nikodemowi ukazał staremu,
 że się znowu urodzić potrzeba każdemu.
 5 I porządek tej sprawy niebieskiej ukazał:
 pierwszej uczyć, potym krzcić uczniom swym rozkazał.
 Potym je Pismo równa omyciu świętemu,
 które z wiary przychodzi pokutującemu,
 iż jako człowiek w wodzie zmywa plugawości,
 10 tak ponurzeniem świadczy omycie swych złości:
 na kształt onych, co w morzu byli ponurzeni,
 niżli do odpoczynku byli wprowadzeni,
 gdzie każdy był wodami zewsząd ogarniony,
 na znak, że cały człowiek miał być oczyszczony.
 15 Podobne korabiowi, w którym, gdy pływają,
 żeglarze nawałności już się nie lękają;
 jako oni przez korab zachowani byli,
 co byli przed potopem do niego wstąpili,
 tak kto w duchowny korab wstąpi ponurzenia
 20 w wierze żywej, zachowan bywa od zginienia:
 ono bowiem jest znakiem sumnienia dobrego,
 znakiem też i człowieka już odrodzonego.
 Jest wszczępienie w Chrystusa i przyobleczenie
 i to, żeśmy są Pańscy, jawne oświadczenie.
 25 Jest pieczęcią pogrzebu w śmierć Pana naszego,
 byśmy, umarszy świata, żywota nowego

pilnowali, ustawnie nosząc umartwienie;
toć nam znaczy to święte Pańskie ponurzenie,
by jako tu Pan umarł, wstał i wiecznie żywie,
30 my też z grzechów powstawszy, w Nim
żyli prawdziwie.
Jest też sprawiedliwością od Pana nazwane,
przeto wprzód od samego Pana wykonane,
by całe posłuszeństwo w nas się pokazało,
że się nas Bogu zbawiać tak upodobało,
35 który tak lud Przymierza Nowego przyjmował
i wodą, i Duchem swym z góry pieczętował,
jako w Starym Przymierzu obrzezane było,
co lud Boży od innych narodów łączyło.
Znaczy też krzyż i ciężki na duchu, na ciele,
40 który Pan niósł za wszystkie swe nieprzyjaciele,
gdy nań Bóg grzechy świata wszystkiego był włożył,
dla których się i w wodzie, i w grobie ponorzył,
i nie drzewiej też tu był od czarta kuszony,
aż pierwiej z wolej Bożej tu był ponurzony.
45 Przetoż ludziom niesporo dziś do ponurzenia,
iż tak wiele za sobą niesie pokuszenia;
jako okręt im więcej ladowany bywa,
więtsze niebezpieczeństwa na się zawždy miéwa
i zbójce się nawięcej o takowy kuszą,
50 gdzie sobie o wielkości skarbów dobrze tuszą.
Niedarmo tedy w Piśmie jest tak wystawione
i we wszystkich narodziech wiecznie zalecone,
bo w nim tak wiele zacnych tajemnic znać dano
i tak wiele zbawiennych pociech ukazano,
55 byśmy go i my teraz lekce nie ważyli,
lecz się – póki czas mamy – do niego śpieszyli.

[124.] Ubogi żywot Pana naszego Jezu Chrysta

Wielkie ubóstwo Pańskie Pismo nam maluje,
czemu pobożny człowiek niech się przypatruje,

kogo to i dlaczego to wszystko potkało;
musim rzec, że się Bogu tak upodobało,
5 by w tym jedynym Synu wszem to wykształtował,
jako on naród ludzki wielce umiłował.
A kto by naśladował wiernie Syna Jego,
chce przyjąć do żywota onego wiecznego.
Przetoż się tu Pan naprzód ubogo narodził,
10 by nas z duchownej nędzy wiecznie wyswobodził,
że też matka i miejsca w gospodzie nie miała,
aż go w bydlęcym żłobie położyć musiała.
Wnet przed srogim tyranem ustępować musiał,
który Go między wielą dziełek pilno szukał,
15 których wiele tysięcy dla Niego zagładził,
tak mu Pan, choć w dzieciństwie, zaraz barzo wadził.
Ubogim objawione Jego narodzenie,
także i zmartwychwstanie, i wniebowstąpienie.
Z ubogimi obcował za dni ciała swego,
20 leczył, cieszył, oczyścił, karmił niejednego.
Był poddany rodzicom, czynsz zwierzchności dawał,
laskał, pragnał, nie sypiał, płakał, nie dojadał.
Od dwunaście lat swojej z doktory rozmowy
do trzydziestego roku nikt żadnymi słowy
25 tego nam nie opisał, co tu Pan sprawował,
lecz z Pisma znać, że wolą Bożą oznajmował.
Znać i to, że od czasu ponurzenia swego
nigdy pokoju nie miał i wczasu żadnego.
A będąc Panem nieba i tej wszytkiej ziemie
30 dla nas z tego wszytkiego podjął wyniszczenie.
Ukazując ubogą kondycją swoją,
w której wszelkie pokusy miał i niepokoje,
opętanym, szalonym gdy go nazywano,
często prześladowano, kamionować chciano.
35 Szczęśliwsze zowąc ptaszki i zwierzątka polne,
które jamy i gniazdka mają wszędy wolne,
a Pan nasz tak się dla nas wyzwól ze wszytkiego,
że głowy skłonić miejsca nie miał tu pewnego.

Jego mieszkanie w Piśmie raz tylko wspomniano
 i to, jakie by było, nie opowiedziano.
 I tak żył przez wszystko czas bez wczasu żadnego,
 posłuszen Bogu aż do krzyża śmiertelnego.
 Toż się dziś dzieje z Jego sługami wiernymi:
 nigdzie pewnego miejsca nie mają na ziemi,
 a jeśli go Pan kędy użyć do czasu,
 tam owce między wilki mają dosyć kwasu.
 Stąd się wszelakich uczyć tu mamy niewczasów,
 byśmy potym dojść mogli onych wiecznych wczasów,
 i ubóstwa dla Niego tu się nie wstydzali,
 a nagrodę ubogich potym oglądali.

[125.] Zacność i tytuły Pana naszego

Pierwsze imię jest: JEZUS, przez Anioła dane,
 gdy Jego narodzenie było zwiastowane,
 które też Zbawicielem sam Anioł wyłożył,
 bo on wszystko lud Boży z grzechu wyswobodził.
 Drugie zaś imię: Chrystus, od urzędów dane,
 bo w nim i przezeń wszystkie trzy są wykonane,
 że jest Królem, Kapłanem i Prorokiem z nieba,
 a każdego z tych mazać tu było potrzeba;
 i w każdym tak języku jednako się znaczy,
 tak Go zowią Grekowie, Rzymianie, Słowacy.
 Jest nasieniem niewieścim od Boga nazwany,
 po upadku rodzicom naszym obiecany.
 Jest Syloch, poszczęściel ludzkiego narodu,
 którego panowanie z Wschodu do Zachodu.
 Jest Różdżka, co wynikła ze pnia Izajego,
 nad którą odpoczywał Duch Boga żywego.
 Jest nam Emmanuelem, co znaczy „Bóg z nami”,
 bośmy od Najwyższego w Nim umiłowani.
 Jest Gwiazdą z Izraela i Jutrzenką jasną,
 przed którą wszystkie światła ludzkich nauk gasną.

- Jest Słońcem onej Bożej tu sprawiedliwości,
bo nam w Nim objawiony on Ociec światłości,
którego nikt nie widział ani widzieć może,
On go zjawia, komu chce, tu, przez słowo Boże.
- 25 Jest synem Dawidowym i Abrahamowym,
jest i Synem Człowieczym, i Człowiekiem Nowym.
Jest Synem Bożym własnym i jednorodzonym,
z Ducha Jego poczętym, z Panny narodzonym.
Radnym, dziwnym i Bogiem mocnym mianowany,
30 bo imieniem nad wszelkie imię darowany.
- Jest Książęciem pokoju nam tu obojgo,
bo w Nim Bóg uspakaja człeka wierzącego.
Jest Pasterzem i wiernym dusz naszych dozorcą,
ojcem przyszłego wieku, naprawcą i tworcą.
- 35 Jest w towarzystwo Boże od Boga przyjętym,
Aniołem, Apostołem, nad świętymi Świętym.
Ono dziecię i on mąż tak umiłowany,
od Boga czią i chwałą ukoronowany,
którego chwała była jak jednorodnego,
- 40 łaską i prawdą Bożą tu napelnionego,
byśmy już z zupełności Jego tu czerpali,
a w Nim tak wielką łaskę Bożą uznawali.
- Jest Królem i Prorokiem, i Ofiarownikiem,
i ostatnią Ofiarą, wiecznym Pojśrzednikiem.
- 45 Jest Barankiem przed wszemi wieki zarzezanym,
bo nam w Jego ofierze Bóg jest ublaganym.
Jest Mistrzem doskonałym i Nauczycielem,
Zastępcą i Przyczyńcą, i Wybawicielem.
- Jest Lwem niezwyciężonym z domu Judowego,
50 który zwalczył onego pożyrającego.
- Jest Panem i sabatu, i Głową Kościoła,
bo się bez Niego zostać nic nie może zgola.
- Jest Kamień on kosztowny od Boga wybrany,
na którym tu Zbór Boży miał być zbudowany.
- 55 Jest Fundament jedyny i nieporuszony,
nad który nie może być inny położony.

- Jest oną wdzięczną Skalą, z której wszyscy pili,
co długi czas po strasznej puszczy tu chodzili.
Jest też kamień zgorszenia wszystkim niewdzięcznikom,
60 który tu głowy zetrze wszystkim przeciwnikom.
Jest onym Słowem Bożym, moźnym i skutecznym,
bo tu Bóg przezeń mówił w wieku ostatecznym.
Jest obrazem Boga tu nam niewidzianego,
tajemnicą zakrytą od wieku dawnego.
65 Stądże Go przed Abraamem wyznawamy śmieie,
że tak zacnych obietnic o Nim było wiele.
Jest nam Chlebem niebieskim, który żywot dawa –
kto Go pożywa, żywym na wieki zostawa.
Jest i winnym Korzeniem, co swe latorośli
70 obżywia i posila, byśmy weń urosli.
Jest Lekarzem strapionych na duchu, na cieie,
bo Nań Bóg naszych grzechów włożył barzo wiele.
Jest i jedyną Prawdą na ten świat posłaną,
tu w obietnicach Bożych już w Nim wykonaną.
75 Jest też jedyną świata wszystkiego Światłością,
byśmy tu nie zblądziili za ludzką ciemnością.
Jest jedyną Mądrością do Boga poznania
i roztropnego wolej Bożej wykonania.
Jest naszą doskonałą tu Sprawiedliwością,
80 bo nas grzeszne odziewa swą świętobliwością.
Jest upadkiem tych, co się nadeń wywyższają,
a powstaniem, co przezeń z grzechów powstawają.
Jest Źródłem Wody Żywej k żywotu wiecznemu,
którzy do Niego idą w swoim upragnieniu.
85 Jest Drzwiami do wiecznego przybytku Bożego,
gdzie każdego wprowadzić ma sługę swojego.
Jest Kluczem Dawidowym nam otwierającym,
do Królestwa Bożego nas wprowadzającym.
W Nim skarb mądrości Bożej jest zapieczętowany,
90 w którym żywot przed wieki jest nam darowany.
Jest nam Świadkiem prawdziwym przed stolicą Bożą
i wszem, co w posłuszeństwie tu przed Bogiem chodzą.

Jest Początkiem stworzenia Bożego nowego
i naprawcą onego starego pierwszego
95 na niebie i na ziemi, nie nieba i ziemie,
bo to wprzód sam Bóg stworzył i wsze ludzkie plemię.
Jest nam jedyna pewna do żywota Droga,
bo bez Niego nie może żaden przyść do Boga.
Jest wdzięcznym chwalcą Bożym i umiłowanym,
100 któremu po Dniu Sądnyim ma się zostać poddanym.
Jest pierworodnym wszystkich tu pomarłych ludzi,
bo sam wprzód z martwych wzbudzony,
wszyscy obudzi.
Jest Zmartwychwstaniem naszym i Żywotem wiecznym,
w którym mamy z Nim wspólnie przebywać
beśpiecznym.
105 Jest Sędzią wszystkich ludzi umarłych i żywych,
wszem niezbożnikom strasznym, łaskawym
cnotliwych.
Owa co jedno trzeba do doskonałości,
wszystko w Nim jest: i Boskiej zupełność Istności,
i w Nim Amen ku chwale Ojca niebieskiego;
110 głupi, ślepy, szalony, co szuka innego.
I nie trzeba nam Jego obrazów malować,
gdy się Jego tytułom będziemy przypatrować;
bo to wszystko od Boga jest dano Onemu,
prorokom, patryjarchom wprzód obiecane.
115 Te wszystkie Mu tytuły Pismo Święte dawa,
tylko że Go jedynym Bogiem nie wyznawa,
byśmy jednego Boga Ojca wyznawali
i jednego Przyczynę do Niego wzywali,
a na Nim już roztropnie umieli budować
120 i jak na pewnym gruncie zbawienie fundować;
słomy, drew, ustaw ludzkich nie przymieszowali,
bo to wszystko on Pański Dzień wrychle obali.
A sam tylko brant złoty ogniem doświadczony
zostać się ma i to aż siedmkroć przeplawiony.

[126.] Tajemnice zbawienne

Miedzy wielą tajemnic Królestwa Bożego,
które nam Bóg objawił przez Syna swojego,
napierwsza tajemnica był samże Syn Boży,
której tu żadna mądrość ludzka nie wyłoży.
5 Stąd szczęśliwe uczniów swych oczy być powiedział,
szczęśliwe także uszy, kto z nich widział, wiedział,
co tam oni widzieli i to, co słyszeli,
i to, jako potrzeba, tu wyrozumieli –
jak był przed wszemi wieki od Boga pr<z>ejrzany,
10 jako w Starym Zakonie był figurowany,
jako dziwnie poczęty, dziwnie narodzony
i jako potym dziwnie światu objawiony:
gdyż Go ani Jan nie znał, który Go ponarzał,
aż mu Go sam Bóg z nieba znakiem swym ukazał,
15 że nad kim by był ujźrzał tam Ducha Świętego,
by wiedział, że to jest Syn Boga nawyższego.
Tajemnica, że Słowo tu się Ciałem zstało,
bo co o Nim Bóg wyrzekł, w Nim się wykonało.
Tajemnica, że się Bóg w tym Ciele objawił,
20 wszystkie narody ziemskie w Nim ubłogosławił.
Tajemnica, jak nasze w Nim sprawił zbawienie
i jak Żydów z pogany sprawił zjednoczenie.
Tajemnica – antychryst, ale nieprawości,
i okrutny Babilon, matka wszeteczności.
25 Tajemnica o naszym z martwych obudzeniu
i tego złego świata strasznym dokończeniu.
Tajemnica, że wszyscy nie za raz pomrzemy,
lecz wszyscy w ocmgnieniu będziemy przemienieni.
W Enochu, w Elijaszu jest figura tego,
30 że Bogu niemasz nigdy nic niepodobnego,
gdy to śmiertelne ciało będzie uwielbione,
i ma ciała Pańskiemu być przysposobione,
gdy będzie jako słońce tu jasno świecące,
jedzenia ani picia nie potrzebujące.
35 Tajemnica, że naprzód z martwych powstaniemy
i Panu na powietrze prędko zabieżyemy.

Tajemnica, że z Panem królować będziemy,
 pierwaj niżli niewierni będą osądzeni.
 Tajemnica, że wierni mają być sędziami
 40 nad niewiernymi Żydy i nad szatanami.
 A jakoż tu zaniedbać takiego zbawienia
 i poruszyć to nie ma ludzkiego sumienia,
 by się wszyscy do Pana rychło nawracali,
 a od przyszłego gniewu rychło uciekali?
 45 Przetoz w tych tajemnicach zawsze rozmyślajmy,
 a o ducha mądrości do Pana wołajmy.

[127.] Kamień, Skala, Opoka, Chrystus

1. Cor. 10. Matth. 21. Psal. 118. Dan. 2. Esa. 28

Kamień, Skala, Opoka są tytuły Pańskie,
 które pilnie uważaj, serce chrystyjańskie,
 kto się bowiem otrąci o kamień takowy,
 nie uchroni od starcia biednej swojej głowy,
 5 na kogo też upadnie ten ciężar tak wielki,
 wiecznie start i pohańbion będzie człowiek wszelki.
 Tenże od budowników tu był pogardzony,
 lecz od Boga nad wszelkie imię wywyższony.
 Na skale napewniejsza też bywa obrona,
 10 rychlej z góry niż z dołu bywa dostąpiona;
 tą jest Pan od proroka z dawna mianowany,
 będąc pewnym obrońcą nam od Boga dany.
 A na opoce zasię Pan Zbór swój zbudował,
 by go szatan z mocą swą nigdy nie zepsował.
 15 Ten jedyny fundament nie służy innemu,
 choć go drudzy przydają człeku śmiertelnemu.

[128.] Znaki dnia Pańskiego

Wiele znaków oznajmił Pan przyścia swojego,
 które mają pobudzać zawždy z nas każdego
 ku prawdziwej czujności i ku gotowości,
 jako przystoi synom dniowym i światłości.

- 5 Jako dziwne odmiany wszystkich rzeczy ziemskich
i obyczajów ludzkich, i biegów niebieskich,
gdy się wszystko a wszystko nad miarę wyniosło,
wszystko stworzenie ziemskie za niebieskim poszło.
Głody, mory, trzęsienie i o wojnach wieści,
10 zgorzenie, zamieszania, żalosne powieści,
a nie tylko powieści, lecz i same wojny –
żaden kąta na wszej ziemi dziś nie jest spokojny,
co aczkolwiek przed laty też się trafowało,
lecz tak często i gęsto nigdy nie bywało;
15 że i ci, co więc o tym dowodnie pisali,
teraz mówią, żeśmy w tym już prawie ustali.
Falszywe też Chrystusy nam Pan opowiedział
i fałszywe proroki, by to każdy wiedział,
że tu sprawować mieli cuda obłądliwe
20 i od prawdziwej wiary odstania szkodliwe.
Więc i miłość oziębnać między ludźmi miała,
która w wybranych Pańskich gorąca bywała.
Owa wszystko we złości tak przebrało miarę,
że Pan w swe przyście ledwie znajdzie prawą wiarę.
25 Co wszystko początkami boleści być miało,
aż by się temu, co Pan wyrzekł, dosyć zstało,
gdy narodów pogańskich przydzie napełnienie
i ludu żydowskiego zewsząd zgromadzenie
do jednego pasterza im obiecane,
30 Chrystusa, co miał z domu przyść Dawidowego.
I on też ostatni znak jawny światu wszemu,
powieść Ewangelijej – świadectwo każdemu,
przez którą syna grzechu ma światu objawić
i moźnym duchem swoim wrychle go zagładzić,
35 co się nad wszystko wyniósł, wszystkim rozkazuje
i jakby bogiem być miał, jawnie pokazuje.
A toć są pewne znaki prawie ostateczne,
za którymi i sam Pan już przydzie koniecznie.
Co wszystko z wielkiej łaski Pan przeciw nam czyni,
40 byśmy w on Dzień wymówki nie mieli przyczyny,

a w czas je, póki czas jest, pilnie uważali,
 a iż się wszytki pełnią, pilnie przypatrzali,
 ręce i głowy swoje wzgórę podnaszając
 i odkupienia swego wrychle wyglądając.
 45 Biorąc przykład od figi, gdy już najędrznieje,
 każdy bliskiego żniwa jest pewnej nadzieje,
 także od zbóż, gdy się już dobrze zapalają,
 już się bliskiego żniwa wszyscy spodziewają.
 Niezbożni zaś, gdy sobie pokój tuszyć będą,
 50 wtenczas jako ptacy w sidle razem wszyscy siędą.
 A jako tu straszliwa każda nocna trwoga,
 zaż tam nie więszy będzie strach na nie od Boga?

[129.] Dwa królowie. Luc. 14

Gdy król chce wojnę podnieść przeciwko drugiemu,
 zbiera lud, by zastawić mógł się możniejszemu,
 a jeśli by wojska mieć nie mógł tak wielkiego,
 stara się w czas o pokój i o łaskę jego.
 5 Czym nas Pan napomina k wielkiej ostrożności
 przeciwko nieprzyjaciół tak wielkiej wielkości,
 któremiśmy ze wszech stron tu są obstępiani,
 zwłaszcza grzechu, który jest gorszy między niemi,
 któremu się aż do krwi tu zastawiać mamy,
 10 tak, słabszy, nad możniejszym tryumf otrzymamy.
 Lecz ku temu potrzeba nie cielesnej zbroje,
 lecz duchownej, co skromi wszytki niepokoje.

[130.] Dwie górze. Gal. 4

Dwie górze w Piśmie Ś[więtym] nam są opisane:
 z jednej złe, z drugiej dobre było powiedane.
 Góra Synaj, skąd Zakon pod przeklęctwem dany,
 a z syjońskiej Chrystus Pan z łaską darowany.
 5 Z jednej Zakon był dany ludowi jednemu,
 z drugiej Zakon żywota dan światu wszytkiemu.

Co tedy na tej górze Pańskiej mieszkać mają,
 niech z piętnastego psalmu pilnie się pytają,
 jakimi tu być mają ku mieszkaniu z Panem,
 10 bo się żaden niebożnik nie zostoi na nim.

[131.] Wielkanoc

Wielkimi zwano wielkie monarchy na świecie,
 toż rzezono o wielkim Wielkonocnym święcie,
 bo nam wielkie od Boga wtenczas rzeczy dano
 i większe w przyszłym wieku jeszcze obiecano
 5 na kształt nocy w Eiptcie przeklętym żalosnej
 a ludowi Bożemu wszytkiemu radosnej,
 który Bóg z niesłychanej niewolej wybawił,
 a poganom z królem ich w dom nagłą śmierć
 wprawił.

Lecz nam większą niż onym łaskę okazano:
 10 im z Eiptu, nam z wiecznej śmierci wyniść dano,
 czego na znak Chrystusa Barankiem zowiemy,
 bo w Nim to wielkie święto spełnione widzimy.
 Przetoż nam woskowego więcej nie potrzeba,
 gdy nas Ten, co grzech zgładził, ma przywieść
 do nieba.

[132.] Świętki. Actor. 2

Jak dnia pięćdziesiątego po przyściu do puszczy
 Zakon Boży był dany izraelskiej tłuszczy,
 tak dnia pięćdziesiątego Duch Pański zesłany
 na Apostoły Pańskie, wprzód im obiecany:
 5 on Stary był ludowi na kamieniu ryty,
 ten Nowy przez Chrystusa w serca ludzkie wszyty,
 gdy Duchem napelnieni Boga tam wielbili
 i tak wodą, i Duchem ponurzeni byli.
 Przetoż wiary i ducha potrzeba każdemu,
 10 kto ma być ponurzony k żywotu wiecznemu.

Więc nie wiem, dobrze li to dziś drudzy działają,
 gdy wtenczas w wielkich mieściech wszyscy
 wychadzają,
 obchodząc tu pamiątkę Zesłania onego,
 miasto gołębia, kura stawiają sprośnego.

[133.] Zła i dobra wonność

Wdzięczna wonność przed Bogiem modlitwy gorące,
 wdzięczne posty, jałmużny z serca pochodzące,
 które Pan Bóg przyjmuje za wdzięczne ofiary
 i cale posłuszeństwo, co pochodzi z wiary;
 5 czego w Zakonie znaki kadzenia bywały
 i palone ofiary toż okazowały,
 co już w Nowym Przymierzu ma być doskonalsze,
 bo duchowne mają być rzeczy zawždy trwalsze.
 Przetoz „świętą społeczność” do *Kreda* przydano,
 10 by w tym prawdziwy Kościół Boży poznawano:
 bo to barzo głośny dzwon: „święte obcowanie” –
 i źli, i dobrzy ludzie radzi patrzą na nie.

[134.] Śmierć

Słusznie Pan śmierć swych wiernych snem być ukazuje,
 bo przez nią do żywota człowiek przestępuje;
 której i sam skosztował, by ją nam osłodził,
 by nam ten nieprzyjaciel już więcej nie szkodził.
 5 Jako to na Łazarzu Pan znacznie objawił,
 gdy go tu ze snu wzbudził, na nogi postawił,
 na jedno zawołanie do Ojca swojego,
 słowem swym z grobu wywiódł już zaśmierdziałego.
 A choć też i prorocy umarłe wzbudzali,
 10 i Apostoli Pańscy też cuda działali,
 lecz się przedsię ci wszyscy śmierci nie odjęli,
 wszyscy jako i pierwej zaś umrzeć musieli.

Przeżoż nam dwu człowieku Pismo wystawuje,
 jeden co śmierć, a drugi, co żywot sprawuje.
 15 Jednego, co tu krótko duszą tylko żywie,
 a drugiego, co inne obudza prawdziwie.
 A ten jest Syn Człowieczy nam tu darowany,
 któremu Sąd Ostatni jest od Boga dany,
 który jako śmierć i jej pana już zholdował,
 20 tak to swoje zwycięstwo wiernym swym darował,
 że ich śmierć nie rozłączy z Panem ich na wieki
 ani świat, ani szatan, ani żadne męki.
 Mędrzy też pogańscy śmierć wdzięcznie opisali,
 bo ją skończeniem wszystkich boleści nazwali;
 25 której tu własny obraz śpiący człek wyraża,
 bo go wtenczas żadna rzecz więcej nie uraża.
 Szczęśliwi tedy, co tu w Panu zasypiają,
 bo wiecznie w łasce Bożej już odpoczywają,
 o czym Pan nasz miał z Martą tu rozmowę wdzięczną;
 30 czytaj – najdziesz tam na śmierć pociechę beśpieczną.

[135.] Dzień Pański Ostateczny

Dał nam Pan tu przestrożę o Dniu swoim wdzięczną,
 jaką z światem będzie miał sprawę ostateczną,
 gdy przedeń wszyscy ludzie będą zgromadzeni:
 po prawej i po lewej Jego postawieni.
 5 Owieczki, co kłów, rogów, paznokci nie miały,
 nie kęsały, nie bodły, ani też drapały,
 na łaskawej prawicy postawione będą
 i na dwunaście stolcach przy Panu usiedzą.
 Usłyszą on wdzięczny głos Pasterza swojego,
 10 którego tu słuchały, dla nich zabitego.
 A kozłowie, co hardzie drugich uciskali
 i swym obrzydłym smrodem drugie zarazali,
 usłyszą żalсны głos Syna Człowieczego,
 gdy je skaże do ognia nieugaszonego,
 15 gdy będą sami na się żalóśnie skarżyli
 i na góry wołali, by je przywaliły

przed obliczem Baranka, Sędziego straszego,
i żywym, i umarłym już panującego.

Jako tedy owieczkom jest wieczne wesele,

20 tak kozłom straszliwych plag naznaczono wiele.

Przetoż na ten zacny Dzień Pański pamiętajmy,

a nań siebie i drugich zawsze pobudzajmy,

byśmy godnie przed Synem Człowieczym stanęli,

a niezwiędłą koronę wrychle osiągnęli.

[136.] Przyszła chwala i nagroda

O przyszłej chwale Bożej i o przyszłym wieku

nie dano tego wiedzieć żadnemu człowieku.

I Paweł dostatecznie nie opisał tego,

choć był zachwycony do nieba trzeciego.

5 Tylko że oko ludzkie tego nie widziało

i w serce nie wstąpiło, ucho nie słyszało

ani też język ludzki może wypowiedzieć

i ludziom tego grzesznym nie godzi się wiedzieć,

co Pan Bóg wiernym swoim z dawna nagotował

10 i Pan nasz w przemienieniu swym przefiguował.

Do czego nic na świecie niemasz podobnego,

wszystki trapienia ludzkie nie są godne tego,

by się wszystkie, co ich jest, na kupę zebrały,

aby z tamtym weselem zrównane być miały.

15 Przetoż Pan ojcem wieku przyszłego nazwany,

iż nam ten przyszły żywot w Nim jest zgotowany,

dla tegoż tu wszelaką sromotę odłożył

i śmierć podjął, że sobie tę chwałę przełożył,

którą Go Ociec uczcił i ukoronował.

20 by niebem, ziemią władał i wiecznie królował.

W czym nam potrzeba wiernie Pana naśladować,

chcemy li z Nim w tej chwale wiecznie tryumfować,

by żaden ucisk, nędza, głód i utrapienie,

hańba, nagość, śmierć, żywot i żadne stworzenie

25 ani miecz, ani ogień, ani aniołowie,

zwierzchności, przełożęństwa ani tyranowie

i wszelakie pokusy wieku niniejszego
 i onego przed przyściem Pańskim straszliwego
 (gdy się żywioly wzruszą, ziemia ogniem zginie,
 30 a niebo jako szatę Bóg ręką swą zwinie)
 nie mogły nas odłączyć od Bożej miłości
 i od tej nieskończonej chwały i radości.
 O czym Jan w swym *Zjawieniu* naznaczniej napisał,
 co sam po części widział, od Anioła słyszał,
 35 nad co nie mogło więcej tu być powiedziano,
 co mu tam ukazano i wymalowano.
 Jakimi tedy nam być trzeba, uważajmy,
 a wszelakie zawady k temu odrzucajmy,
 byśmy godnie przed Synem Człowieczym stanęli,
 40 a przed gniewem Baranka wiecznie nie zginęli.
 Bo tam nic nieczystego nie może przychodzić
 i żadna rzecz, co by nam w tym mogła przeszkodzić.
 A toć jest koniec wiary i naszej nadzieje,
 która w nas aż do końca niechaj nie wątleje,
 45 której niech nam przymnaża on Ociec światłości,
 a potem doprowadzi do wiecznej radości.

[137.] **Zwierciadło chrystyjańskie**

Kto pragnie chwałcą Bożym prawdziwym być zwany
 i za mądrego człeka tu być poczytany,
 naprzód w bojaźni Pańskiej ma ustawnie chodzić,
 bo bez tej wszystko mu się opak będzie wodzić.
 5 Ma umartwiać ciało swe, w pokorze, w czystości
 zawsze żyć, bo takie Bóg ma w swej opatrności.
 Ma być cichy, cierpliwy, miłosierdziem sławny,
 bo to sług Pańskich herby, zwyczaj starodawny.
 Ma Boga chwalić tylko według wolej Jego,
 10 bo inak nie słucha Bóg człowieka żadnego.
 Ma się szczyrze bać Boga, który ciało z duszą
 może zbawić i zgładzić piekielną pokusą.

- Ma krzyż, który Bóg włoży, tu nosić cierpliwie,
bo się z dawna odmieńcy brzydzi niewątpliwie.
- 15 Ma miłować bliźniego jak siebie samego,
bo to własna powinność człowieka każdego.
- Ma, im więcej darów swych Bóg uzycza jemu,
tym się więcej unizac przeciwko każdemu.
- Ma się cale odłączyć tu od świata złego,
20 a z nim więcej nie ciągnąć jarzma niezbożnego.
- Ma we wszystkim Chrystusa brać na przykład sobie,
bo taki nie pobłądzi w zdrowiu i w chorobie.
- Ma żyć w zgodzie, w miłości z wiernymi Pańskimi
i w szczęściu, i w nieszczęściu tu przestawać z nimi.
- 25 Ma i z obcymi ludźmi żyć zawždy w pokoju,
a przyczyny nie dawać do żadnego boju.
- Ma gniew, zazdrość, nienawiść z serca wykorzeniać,
krzywdę Bogu poruczać, w złe się nie odmieniać.
- Ma na wszystkim pobożnie żywot swój prowadzić,
30 a w nim wiele ucisków i frasunków zażyć,
gdyż cielesne trapienia hamują od świata,
byśmy uszli srogich mąk piekielnego kata.
- Ma się strzec niedowiarstwa grzechu nawiętszego,
bo wiara żywa czyni syny Najwyższego.
- 35 Ma się nie wstydać Pana przed ludźmi wyznawać,
Pana prosząc, by mocy swej raczył dodawać.
- Ma na wdzięczną ofiarę Panu się oddawać,
Jego za wszystko chwalić, wzywać i wyznawać.
- A im komu w tych dobrach Pan Bóg błogosławi,
40 tym się więcej użytym niech każdemu stawi;
bo dobroczynność naszą z sobą tam weźmiemy,
a ostatek nie wiedzieć komu zostawimy.
- Nawet to sobie każdy niech uważa pilnie,
że on Dzień Pański wrychle przyjdzie nieomylnie,
45 którego się złońnicy tu wszyscy lękają,
a wierni Pańscy z wielką radością czekają,
gdyż wszystkie znaki tego na oko widzimy;
szczęśliwiśmy, gdy wtenczas gotowi będiemy,

50 czujno jako na straży na świecie mieszkali,
 a świata jakobyśmy już nie używali.
 Kto się tedy w zwierciadle tym często przegląda,
 ten w żywocie i w śmierci trwogi nie ogląda,
 której złościcy radzi nie radzi ukuszą,
 gdy je Pan zda na wieki i z ciałem, i z duszą.

[138.] **Ćwiczenie wiernego człowieka**

Chrystyjanin prawy,
 poczynając sprawy,
 gdy się modli Panu
 w wieczór i po ranu,
 5 nie omieszka swego
 pożytku żadnego.
 I owszem, ty rzeczy,
 które ma na pieczy,
 pójdą mu szczęśliwie,
 10 póki jedno żywie.
 A złym, jako żywo,
 choć tu idzie żniwo
 ich niepobożności,
 lecz zapłata złości
 15 pewnie ich nie minie,
 bo zły przedsię zginie.

[139.] **Wszystko próżność**

Nic jest na świecie trwałego,
 nic ze wszech stron szczęśliwego,
 wszystko próżności poddano
 i próżnością jest nazwano.
 5 Kto służy Bogu statecznie,
 temu błogo tu i wiecznie.

KOMENTARZE

KOMENTARZ EDYTORSKI

I. WYKAZ ZNAKÓW I SKRÓTÓW PRZYJĘTYCH W EDYCJI

1. Znaki edytorskie w transkrypcji i uwagach do tekstu

<> – nawiasy kątowe w tekście utworu sygnalizują ingerencje wydawcy, zarówno koniektury, jak i interpolacje

<...> – luka w tekście

[] – nawiasami kwadratowymi oznaczono uzupełnienia o charakterze redakcyjnym pochodzące od wydawcy, w tym również rozwiązania skrótów i tytułów grzecznościowych

bl. – lekcja uznana przez wydawcę za błędną

popr. wyd. – poprawka wydawcy

uzup. wyd. – uzupełnienie wydawcy

2. Skrótory oznaczające poszczególne utwory zamieszczone w *Pismach poetyckich* oraz ich części

PIEŚNI DWIE

PdD – [Dedykacja Hieronimowi Filipowskiemu]

PdI – *Pieśń o wojnie moskiewskiej...*

PdII – *Druga pieśń o... panowaniu... króla Stefana*

SPRAWY albo HISTORYJE ZNACZNYCH NIEWIAST

SpH – *Na herb...*

SpD – [Dedykacja Annie Lasocinej]

SpC – *Do Czytelnika...*

SpA – *Argument*

Sp – *Sprawy albo Historyje znacznych niewiast...*; poszczególne rozdziały oznaczono cyframi rzymskimi, a utwory – cyframi arabskimi, umieszczonymi w nawiasach kwadratowych

PRZYPowieści Pana Naszego Jezusa Chrystusa

PrzH – *Na herby*

PrzD – [Dedykacja Konstantynowi Ostrogskiemu]

PrzA – *Argument*

PrzK – *Na Księgi Nowego Testamentu*

Prz – *Przypowieści Pana naszego Jezusa Chrystusa...*; poszczególne utwory wydawca oznaczył cyframi arabskimi umieszczonymi w nawiasach kwadratowych

3. Skróty najczęściej cytowanych w edycji utworów i opracowań:

Crespin – J. Crespin, *Historyja o srogiem prześladowaniu Kościoła Bożego*, [przełożył C. Bazylik]. Brześć Litewski 1567.

Paprocki – B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K.J. Turowski. Kraków 1858.

Sabellicus – Marcus Antonius Coccius Sabellicus, *Exemplorum libri X*, [w:] tenże, *Opera in duos digesta tomos*, t. 2, Basileae 1538, 2°. k. *a1r- *n8r (s. 1-159).

Wilczek – P. Wilczek, *Erazm Otrwinowski, pisarz ariański*, Katowice 1994.

4. Cytaty biblijne ze Starego Testamentu [za:] *Biblia święta, to jest Księgi Starego i Nowego Zakonu, ułaśnie z żydowskiego, greckiego i łacińskiego nowo na polski język z pilnością i uwiernie ułożone*, Brześć Litewski 1563. Cytaty biblijne z Nowego Testamentu [za:] *Nowy Testament, to jest wszystkie Pisma Nowego Przymierza z greckiego języka na rzecz polską uwiernie i szczerze przełożone* [przez Marcina Czechowica], Kraków 1577.

Oznaczenia ksiąg i lokalizacje [za:] *Biblia Tysiąclecia*, wyd. 4. Poznań-Warszawa 1986.

II. OPIS ŹRÓDEŁ

PIESNI DWIE

[antykwka:] PIESNI DWIE / [szwabacha:] Jedną o wojnie Moskiewskiej / y o przyczynach iey. / Druga o szczęśliwym wezwaniu / y pánowaniu naiásniejszego Książęcia / [antykwka:] STEFANA [szwabacha:] z láski Bożey / Króla Polskiego. / Przez Erásmusá Otwinowskiego / z Leśniká nowo uczynione. / Roku 1582. [Kraków: Aleksy Rodecki, 1582]. – 4°. Knlb. 8, k. a-b⁴.

Wydawca dysponował znajdującym się w posiadaniu Biblioteki Narodowej mikrofilmem unikatku pochodzącego ze zbiorów Maticy Slovenskiej w Martinie (Słowacja), sygnatura Ba 1548. Na dole *recto* karty tytułowej rękopiśmienna adnotacja: „Bibliotheca Podoliniensis”, na *verso* herb Pobóg, którym pieczętowała się rodzina Filipkowskich.

SPRAWY abo HISTORYJE ZNACZNYCH NIEWIAST

[antykwka:] SPRAWY / [szwabacha:] Abo Historye znącznych niewiast ze / wszytkiego prawie pismá świętego dla pámieci / krotko zebrane y znowu wydáne, / [antykwka:] 1859. / [szwabacha:] Przez Erázmusá Otwinowskiego z Leśniká. / Przydáne są niektóre rzeczy do tegoż należące. / O dobrej żenie. / O wychowaniu dżiatek. / O stroiach y o tańcach, etc. / [ozdobnik drukarski] / Wielkich rzeczy o niewiastách chceszli się dowiedzieć / Trzecie księgi Ezdrászowe mogąć to powiedzieć. / 3. Esdrae. 4. ver. 13. aż do 41. [Kraków: Aleksy Rodecki, 1589; na karcie tytułowej błędna data wskutek przestawki]. – 4°. Knlb. 32, k. a-h⁴.

Wydawca dysponował unikatkiem drugiego wydania zbioru (pierwsze nie zachowało się): Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Kórniku, sygnatura Cim. Qu. 2646. W prawym dolnym rogu karty tytułowej rękopiśmienna dedykacja autora: „Jego Mci panu Stanisławowi Burbachowi [Bornbachowi – P.W.], swemu dawnemu i laskawemu przyjacielowi”.

PRZYPOWIEŚCI PANA NASZEGO JEZUSA CHRYSZTUSA

[antykwka:] PRZYPOWIESCI / PANA NASZEGO IE- / ZVSA CHRISTVSA, / z Xiąg Nowego testámentu krotko zebrane, y / teraz nowo wydáne, przez ERAZMVSA / OTFI-

NOWSKIEGO z Leszniká. / MATTH. XIII. / [szwabacha:] Otworzę usta moje w przypowieściach / y opo- / wiem skryte rzeczy od założenia świata. / [antykwia:] MAR. IIII. / Oprocz przypowieści nie mówił im, wszakże u- / czniom swoim osobno wszystko wykladał. / [antykwia:] LUC. VIII. / [szwabacha:] Wamci dano znać táieimnice krolestwa Bożego, / á innym przez podobieństwá. / Roku od náródnienia Pana nášzego, / [antykwia:] M. D. XCIX. [Raków: Aleksy Rodecki, 1599]. – 4⁰. Slb. 72. k. A-1⁴.

Wydawca dysponował unikatem pierwszego wydania zbioru zachowanym w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie, sygnatura 2141/I.

III. ZASADY TRANSKRYPCJI

W transkrypcji tekstów korzystano ze wskazówek zawartych w *Zasadach wydawania tekstów staropolskich. Projekt*, opracowanie K. Górski [i in.], Wrocław 1955; starano się zachować język pierwodruków, ograniczając modernizację do koniecznego minimum.

Zastosowano obowiązujący obecnie system interpunkcyjny, logiczno-syntaktyczny, oraz dzisiejsze zasady pisania małych i wielkich liter; majuskułą pisane jest ponadto zawsze: imię Boga, tytuły *Baranek, Król, Ociec, Pan, Syn Człowieczy* oraz zaimki (*Twój, Twego, Jego* itp.) odnoszące się do Boga Ojca i Jezusa, wyrazy *Zakon* i *Przymierze* odnoszące się do biblijnego prawa i przymierza między Bogiem i ludźmi. Zgodnie z zasadą przyjętą przez serię „Biblioteka Pisarzy Staropolskich”, a wbrew pierwodrukowi i funkcjonującym dotąd zasadom, majuskułą rozpoczyna się kolejne zdania, a nie wersy.

W pisowni łącznej i rozdzielnej przyjęto zasadę modernizacji, czyniąc wyjątki dla poszczególnych przypadków ze względu na etymologię. Zachowano pisownię *Bóg daj* (w drukach: *Bog daj*), nie zmieniając na „bogdaj” (w drukach raz tylko poświadczonej), utrzymano też konsekwentną w drukach pisownię rozdzielną *biała głowa* (z pochodnymi). Rozróznięto wbrew drukom pisownię *zaraz* (= potem) i *za raz* (= za jednym razem). Zastosowano łączną pisownię wyrazu *niemasz* występującego w drukach w znaczeniu bezosobowym. Partykuły *li, ci* piszemy rozdzielnie, bez stosowania dywizu, np. *chcesz li, będzie li, tak ci, wam ci*. Częstki ruchome *-m, -ś, -ć, -że, -ź* piszemy razem, wyjątek uczyniono, gdy wymagało tego zrozumienie tekstu, np. *że-ć, by-ć*.

Pisownia samogłosek *i, y* została zmodernizowana. Litery *i* oraz *y* zmieniano odpowiednio tam, gdzie pełnią funkcję dzisiejszych *i, y, j*, a także tam, gdzie odpowiadają ówczesnym grupom *-ij-, -yj-* (*Ewangeliję*); wyraz *chryściański* transkrybowano jako *chryścijański*.

Nie zachowano *a* jasnego oznaczanego w druku jako *á*. Pochylone *e* zachowano tylko w miejscach rymowych. Pisownia *ó* jest zgodna z normą współczesną, z wyjątkiem miejsc rymowych, gdzie wymagane jest *o*; zachowano staropolską pisownię *Jakób* (w druku: *Jakob*).

W transkrypcji samogłosek nosowych przyjęto generalną zasadę modernizacji. Objęto tą zasadą również wyrazy *się, szczęście* (z pochodnymi), w pisowni których druki Otwinowskiego są niekonsekwentne. Pozostawiono natomiast konsekwentnie beznosówkową pisownię *miedzy, tesknić* (z pochodnymi).

Długie *ś* oddawano jako *s, ś, sz* lub *ź*, zgodnie z dzisiejszą ortografią. Wyrównano do postaci dzisiejszej pisownię *strasny* || *straszny, maskara* || *maskara*. Wyrazy *sprośny, docześny, beśpieczny* (z pochodnymi) transkrybowano jako *sprośny, docześny, beśpieczny*, gdyż takie zapisy w drukach się pojawiają. Zachowano zgodnie z drukiem pisownię *śrebro* oraz oboczną pisownię nazwy miejscowej *Lesznik* || *Leśnik*.

Zachowano zgodnie z drukiem konsekwentną formę *źwierzę* (z pochodnymi), a także oboczne formy *rozliczny* || *roźliczny, zwierciadło* || *źwierciadło*. Niekonsekwentny zapis wy-

razu *zuyrięzca* (*zuyrięszca* || *zuyrięsca* || *zuyrięźca*) ujednociono do przeważającej zdecydowanie formy *zuyrięźca*; wobec niejednoznaczności znaku graficznego przyjęto też jednolity zapis *niżli, źrze, źrzódło*.

Grupy spółgłoskowe *jźrz, źrz* (*ujźrzał*) zostały zachowane zgodnie z pisownią pierwodruku; pozostawiono też konsekwentną pisownię *egiptski*. Wyrównano natomiast obecność w zakresie pisowni *świetski* || *świecki*, przyjmując formę dzisiejszą.

Pozostawiono konsekwentny zapis *abo* (dziś: *albo*), *barzo* (dziś: *bardzo*), *iny* (dziś: *inny*), *potym* (dziś: *potem*), *wszytko* (dziś: *wszystko*).

Respektowano dwie postaci formy przedrostkowej: *naj-* obok *na-* (*najwyższy, nalepszy*).

Zmodernizowano pisownię spółgłosek dźwięcznych i bezdźwięcznych (druk: *prętko, ścieszka*). Doprowadzono do dzisiejszej postaci stosowanie znaków diakrytycznych, zachowując jednak konsekwentną pisownię *czyńsz, czyńszouy*; pozostawiono też pojedynczy zapis *kreu*.

Wyrazy, w których mieszano *h* || *ch*, *c* || *cz*, *l* || *ł*, doprowadzone zostały do jednolitej, zgodnej z dzisiejszą pisownią postaci; zachowano jednak konsekwentny zapis *chlubić, chlubny* (dziś: *chlubić, chlubny*).

W wyrazach obcego pochodzenia: *allegować, syllogizm* i *afekt*, podwójne spółgłoski zredukowano zgodnie z pisownią dzisiejszą (→ *alegować, sylogizm, afekt*), nie zachowano też pisowni *tyraunem* i *tyraunowie* (→ *tyranem, tyranowie*). Pozostawiono natomiast pisownię *summa*.

Nie stosowano modernizacji ani ujednociania fleksji, pozostawiając również końcówki *-em, -em* narzędnika l. poj. i mn. r.m. i n.

Wszelkie skróty w tytułach poszczególnych utworów pozostawiono w formie zgodnej z drukiem, mimo niekonsekwencji, np. *Sabell*. || *Sabel*.

IV. APARAT KRYTYCZNY

PIEŚNI DWIE

Pieśń o wojnie moskiewskiej...

w. 89 <k>ról – popr. wyd.; *grol* – druk

w. 155 <wd>a – popr. wyd.; *dwa* – druk (przestawka)

Druga pieśń o... panowaniu... króla Stefana

w. 61 *ch<cial>* – uzupełn. wyd.; uszkodzenie druku

w. 62 *leź<at>* – uzupełn. wyd.; uszkodzenie druku

w. 72 *w<ażyli>* – uzupełn. wyd.; uszkodzenie druku

w. 73 *pamiętaj<cie>* – uzupełn. wyd.; uszkodzenie druku

SPRAWY abo HISTORYJE ZNACZNYCH NIEWIAST

Karta tytułowa: *1<55>9* – popr. wyd.; *1559* – druk (przestawka)

[1.] Niewiasty pobożne pod Starym Testamentem

[3.] Rebeka. Gen. <2>7. v. 28

Tytuł: <2>7 – popr. wyd.; *17* – druk (bl.)

[7.] Matka Mojżeszowa. Exo. <2>

Tytuł: <2> – popr. wyd.; 1 – druk (bl.)

[31.] Holda prorokini. 2. Reg. 2<2>. v. 14

Tytuł: 2<2> – popr. wyd.; 20 – druk (bl.)

[II.] Niewiasty pobożne pod Nowym Testamentem

[20.] Którzy są krewni Pańscy. Matth. 12. v. 5<0>

Tytuł: 5<0> – popr. wyd.; 5 – druk (bl.)

[22.] Luc. 8. v. <3.4>. Mar. 15. v. 41

Tytuł: <3.4> – popr. wyd.; 34 – druk

[32.] Luc. 23 <et> 24

Tytuł: <et> – popr. wyd.; v. – druk

[36.] 1. Timot. 2. v. <9>. 1. Pet. 3. v. 7

Tytuł: <9> – popr. wyd.; 2 – druk (bl.)

[III.] Niewiasty pogańskie pobożne pod Starym i Nowym Przymierzem

[1.] Baby egipskie. Exo. 1. v. <2>1

Tytuł: <2>1 – popr. wyd.; 1 – druk (bl.)

[12.] Niewiasty bereńskie. Act. 17

w. 1 *co <u> Berei* – popr. wyd.; *co Berei* – druk

[23.] Eustochium panienka

w. 1 *święt< >* – popr. wyd.; *świętą* – druk (por. utwór 24, 3)

[V.] Niewiasty, które z krewkości upadały

[3.] Dina, córka Jakóbową. Gen. 34. v. <1.2>

Tytuł: <1.2> – popr. wyd.; 12 – druk

[9.] Sara, Rachel, Lija. Gen. 16. Gen. 3<0>. v. 3.9 etc.

Tytuł: 3<0> – popr. wyd.; 36 – druk (bl.)

[11.] Zefira. Act. <5>. v. 10

Tytuł: <5> – popr. wyd.; 4 – druk (bl.)

[VI.] Niewiasty niepobożne, które Pismo Święte wspomina

[10.] Michol, króla Dawida żona. 2. Reg. <6>. v. <16>

Tytuł: <6>. v. <16> – popr. wyd.; 2. v. 20 – druk (bl.)

[13.] Czarownica Saulowa. 1. Sam. 2<8>. v. 11.20. 1. Reg. 28

Tytuł: 2<8> – popr. wyd.; 21 – druk

[17.] Jezabel, króla Achaba żona. 3. Reg. 2<1>. v. 13.24

Tytuł: 2<1> – popr. wyd.; 23 – druk (bl.); 1 Księga Królewska (czyli 3 Królewska w numeracji Otwinowskiego) nie ma rozdziału 23

[VIII.] Straszliwe przykłady gwałtów i brania niewiast, i rozmaitych jawnych i tajemnych wszeteczeństw, które Pismo Święte wspomina

[12.] 1. Sam. 30. v. 18

w. 1 *Abiga<i>* – popr. wyd. (por. tytuł utworu I 21); *Abigal* – druk

[X.] O dobrej żenie

[5.] Przypow. 1<9>. v. 1+

Tytuł: 1<9> – popr. wyd.; 15 – druk (bl.)

[XII.] O wdowach i sirotach

[7.] 1. Tim. 5. v. 3.4.5

w. 1 *prawdziw<i>e* – popr. wyd.; *prawdziwe* – druk (bl.)**[XIII.] O ubierzach niewieścich**

[6.] Ezaiae <3. v.> 16

Tytuł: <3. v.> – popr. wyd.; v. 3. – druk (przetawka)

[XIV.] O tańcu

[1.] Jaki był taniec pod Zakonem. Exo. <1>5. v. 20

Tytuł: <1>5 – popr. wyd.; 25 – druk (bl.)

[XVII.] O wychowaniu dzieciak

[7.] Syrach 7. v. <26>

Tytuł: <26> – popr. wyd.; 19 – druk (bl.)

[XVIII.] Śpiewanie wiernych matek działkom swoim, co drugie leda co śpiewająw. 38 *miał<a>* – popr. wyd.; *miały* – druk**PRZYPOWIEŚCI PANA NASZEGO JEZUSA CHRYSZTUSA****[Dedykacja Konstantynowi Ostrogskiemu]**l. 18 *raczył i <...>* – fragment u dołu strony (prawdopodobnie jedna linia, ostatnia na stronie) obcięty i nieczytelnyl. 42 *Pańskiego 1599. <...>* – fragment u dołu strony nieczytelny; być może podpis autora, np. „W.Ks.M. mego M. Pana dawny i uprzejmy sługa Erazmus Otwinowski”, podobnie jak w zakończeniu listu dedykacyjnego do *Pieśni dwóch*.

[5.] Talenty rozdane. Matth. <2>5

Tytuł: <2>5 – popr. wyd.; 15 – druk (bl.)

[10.] Niewód z wiewa ryb. Matth. 13

w. 10 *ob<mierz>lej* – popr. wyd.; *obrzylej* – druk (bl.)

[15.] Pszenica z plewami. Luc. 3

w. 12 *ku<si>ciel* – popr. wyd.; w druku interpolowany fragment wyrazu jest nieczytelny

[18.] Owca stracona. Matth. <18>

Tytuł: <15> – popr. wyd.; 5 – druk (bl.)

[33.] Mądre i głupie panny. Matth. <2>5

Tytuł: <2>5 – popr. wyd.; 15 – druk (bl.)

[48.] Zły i dobry pasterz. Iohan. 10

w. 1 *<u>ymaalował* – popr. wyd.; *mymałował* – druk (bl.)

- [65.] Pokajanie. Luc. 1<5>. Matth. 2<6>
Tytuł: 1<5> – popr. wyd.; 16 – druk (bl.)
2<6> – popr. wyd.; 2 – druk (bl.)
- [66.] Knot kurzący. <Matth>. 12
Tytuł: <Matth> – popr. wyd.; Luc – druk (bl.)
- [77.] Rodzaj żmij<ow>y. Matth. 3
Tytuł: żmij<ow>y – popr. wyd.; żmij<ow>y – druk (przestawka)
- [80.] Wielbłąd. Matth. <1>9
Tytuł: <1>9 – popr. wyd.; 9 – druk (bl.)
- [88.] Ziarno umarłe. Iohan. 12
w. 4 *stanie* – popr. wyd.; *zstanie* – druk (bl.)
- [100.] Serce obrzezać. Rom. 2. Deut. 10. et 3<0>
Tytuł: 3<0> – popr. wyd.; 36 – druk (bl.)
- [104.] Nogi umyć. Iohan. 13
w. 2 *oczyszczeni* – popr. wyd.; *oczyszczeniu* – druk (bl.)
w. 15 <że> – popr. wyd.; *eż* – druk (przestawka)
- [121.] Zbroja duchowna. Ephes. <6>. 2. Cor. <10>
Tytuł: <6> – popr. wyd.; 5 – druk (bl.)
<10> – popr. wyd.; 9 – druk (bl.)
- [122.] Słowo Boże. Esa. 4<5>. 2. Pet. 1. Matth. 13. Luc. 8
Tytuł: 4<5> – popr. wyd.; 44 – druk (bl.)
8 – popr. wyd.; 18 – druk (bl.)
- [126.] Tajemnice zbawienne
w. 9 *pr<z>ejrzany* – popr. wyd.; *preyźrzany* – druk (bl.)

OBJAŚNIENIA

PIEŚNI DWIE

[Dedykacja Hieronimowi Filipowskiemu]

Tytuł: *Hieronimowi Filipowskiemu* – Hieronim Filipowski (1557-1587), syn Hieronima Filipowskiego starszego (zm. przed rokiem 1574), wybitnego działacza reformacyjnego (kalwińskiego, następnie ariańskiego), posła na sejmy. Hieronim młodszy w młodości służył u księcia siedmiogrodzkiego, Stefana Batorego, potem agitował za jego kandydaturą na tron polski, zasłużył się w wojnach Batorego z Gdańskiem i Moskwą. Batory obdarował go licznymi starostwami – w roku 1578 nurskim i ostrowskim, w 1582 ostrołęckim i w 1584 stryjskim. W roku 1582 posłował do Turcji. Poza *Pieśniami dwoma* dedykowano mu jeszcze inne dzieła: *Historia aegritudinis ac mortis domini Niemsta* (1583) i *Primus triumphus de Marcello Squarcialupo* (1584) Szymona Simoniusa oraz *Pro Volano et puriore religione defensoribusque eius... scriptum apologeticum* (1584) Jana Łasickiego. Filipowski przeszedł z czasem na kalwinizm, a na łożu śmierci na katolicyzm.

Pieśń o wojnie moskiewskiej...

Tytuł: *Nota jako „Przeciwne chmury” etc.* – wskazanie, że pieśń należy śpiewać na nieznaną dziś melodię pieśni Jana Kochanowskiego, zaczynającej się od słów: „Przeciwne chmury słońce nam zakryły” (tzw. *Pieśń o potopie*, *Pieśni* II 1).

w. 13 *Iwan, moskiewski tyran niesłuchany* – Iwan IV Groźny (1530-1584), wielki książę moskiewski od 1533 r. i pierwszy car całej Rosji od 1547 r. Swoją politykę realizował za pomocą terroru i okrucieństwa. Utworzył gwardię przyboczną (*opriczina*), wspomagającą go w walce z bojarami, wzmocnił władzę centralną.

w. 21-22 *pobrał panu spokojnemu / Połock z Inflanty, Augustowi cnemu* – Iwan Groźny zdobył Połock w roku 1563 (15 lutego), za panowania Zygmunta Augusta, a Inflanty aż po Dźwinę w latach 1575-1577, w czasie bezkrólestwa i za panowania Stefana Batorego.

w. 41 z *Glińskiego domu była matka jego* – matką Iwana Groźnego była Helena Glińska z wpływowego rodu Glińskich; z członków tego właśnie rodu składała się głównie rada regencyjna w czasie panowania małoletniego Iwana.

w. 44 *Grajowskiego* – Krzysztof Grajowski, herbu Oliwa (Oliwa), uwięziony w 1575 r. na Litwie, uważany był powszechnie za zdrajcę (*hostis patriae*) i agenta Iwana Groźnego.

w. 47-48 *czytaj kronikę Herberstainerową / i Gwagninową* – Siegmund von Herberstein (Herberstein; 1486-1566), dyplomata austriacki, dwukrotnie odwiedził Rosję; autor jednego z pierwszych w Europie opisów Rosji (*Rerum Moscovitarum commentarii*, 1549). Aleksander Gwagnin (1534-1614), historyk polski pochodzenia włoskiego (Guagnini), w roku 1561 wstąpił do wojska, brał udział w wyprawie inflanckiej, wołoskiej i moskiewskiej; napisał kronikę *Sarmatiae Europae descriptio* (1578), do której odwołuje się Otwinowski.

w. 77-78 *Nigdy tam wojska polskie nie bywały. / gdzie teraz w Moskwie wolnie przejeżdżały* – w czasie wojny 1579-1582 Stefan Batory odebrał Inflanty, zajął Połock, Wieliz i dotarł aż pod Psków.

w. 79 *jak Bolesława do Tatarów brody* – fragment niezrozumiały.

w. 108 *Połock, Łuki podać* – Stefan Batory zdobył Połock 30 sierpnia 1579 r., a Wieliz Łuki 4 listopada 1580.

w. 113 *Pskowu snadź jeszcze nie przyszła godzina* – oblężenie Pskowa na przełomie 1581 i 1582 r. nie doprowadziło do zdobycia twierdzy.

w. 121-123 *Suliman, Karzeł piąty... on Wiednia, ten Mecu nie uzięli* – Suliman, czyli Sulejman zwany Wspaniałym (1495-1566), sułtan turecki od 1520 r.; w 1529 oblegał Wiedeń, którego jednak nie zajął. Karzeł piąty, czyli Karol V (1500-1558), cesarz rzymsko-niemiecki (1519-1556); w czasie wojny z Francją, sprzymierzoną z księżętami protestanckimi, cesarstwo straciło trzy biskupstwa lotaryńskie – wymieniony w utworze Metz oraz Toul i Verdun.

w. 165 *Póki Rzymianie z Afryką walczyli* – chodzi o wojny punickie, trzy zwycięskie wojny Rzymu przeciw Kartaginie, w latach 264-241, 218-202, 149-146 p.n.e., o panowanie nad zachodnią częścią Morza Śródziemnego.

w. 169 *Nie był tak Wielki Aleksander śmiały* – Aleksander III Wielki (356-323 p.n.e.), król macedoński od 336 r., dzięki licznym podbojom wojennym w Azji Mniejszej i na Bliskim Wschodzie stworzył ogromne imperium.

w. 182 *Europie* – wyraz czytany czterozgłoskowo.

w. 193-195 *Rzymski też ociec... posłał był swego w tamty kraje posła* – jezuita Antonio Possevino podjął się misji dyplomatycznej na polecenie papieża Grzegorza XIII.

w. 202 *nasza w osmnaście dał się dokonała* – można przyjąć, jak to czyni Otwinowski, że w sumie wojna polsko-rosyjska trwała (z przerwami) osiemnaście lat: od zdobycia Połocka przez Iwana Groźnego (15 lutego 1563) do rozejmu w Jamie Zapolskim (15 stycznia 1582) i opanowania Inflant przez Polskę.

po w. 224 *Et dicat omnis populus: „Amen”* – (łac.) A cały naród odpowiedział: „Amen”; zob. 1 Krn 16,36.

Druga pieśń o... panowaniu... króla Stefana

Tytuł: *Nota jako „Czego chcesz po nas, Panie”* – wskazanie, że pieśń należy śpiewać na nieznaną dziś melodię pieśni Jana Kochanowskiego, zaczynającej się od słów: „Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?” (umieszczoną poza zbiorem dwu ksiąg *Pieśni*). Ciekawe, że Otwinowski stosuje wersję incipitu „Czego chcesz po nas, Panie”, nie pochodzącą od Kochanowskiego, a występującą zwykle w kancjonalach różnowierzyczych (zob. P. Buchwald-Pelcowa, „Pieśni dwie” *Erazma Otwinowskiego. Nieznany druk Rodeckiego odnaleziony w Martinie*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 30-31 (1994-1995), s. 140-141).

w. 7 *siedmiogrodziem księżęciem obrany* – Stefan Batory (1533-1586) został księciem Siedmiogrodu w roku 1571; po koronacji na króla Polski pozostał księciem siedmiogrodzkiem, oddając namiestnictwo swojemu bratu, Krzysztofowi.

w. 10 *laskawym zwycięzcą nad Bekeszem został* – Kasper Bekiesz (1520-1579) był na Węgrzech politycznym przeciwnikiem Stefana Batorego, pobity przezeń w bitwie pod Kerekkö-Szent-pál od 1575 r. przebywał w Polsce; walczył m.in. pod Połockiem.

w. 13 *Potym nu Bóg uprzątnął młodzieńca zacnego.* / [marg.] *Anno 1574* – ucieczka Henryka Walezego z Polski w 1574 r.

w. 14 [marg.] *Anno 1576* – koronacja Stefana Batorego w roku 1576.

w. 15 [marg.] *12. Octobris Ratisbonae* – 12 października 1576 r. zmarł w Ratyźbonie cesarz Maksymilian II Habsburg, konkurent Stefana Batorego do tronu polskiego, wybrany na króla przez część elektorów.

w. 18 *carza moskiewskiego* – jednym z kandydatów na króla polskiego w czasie elekcji 1575 r. był Fiodor, syn cara Iwana IV Groźnego.

w. 24 [marg.] *Anno 1576* – zob. obj. do w. 14.

w. 33-34 *gdańszczany poraził bitwą barzo sławną, / gdzie naszy odnowili onę pruską dawną,* / [marg.] *Anno 1577* – wojna Stefana Batorego z Gdańskiem zakończona układem pokojowym w 1577 r.; wojną pruską nazywa Otwinowski zapewne wojnę z zakonem krzyżackim zakończoną bitwą pod Grunwaldem.

w. 38 *gdy zacnego Anszpacha na księstwo posadził.* / [marg.] *Anno 1578* – 27 września 1577 r. Stefan Batory przyznał margrabiemu Anspachu, Jerzemu Fryderykowi Hohenzollernowi, kuratelę nad chorym Albrechtem Fryderykiem, księciem pruskim, lennikiem Polski.

w. 41-42 *państwo połockie z mocy moskiewskiego / [marg.] Anno 1579 / mocą wziął* – zdobycie Połocka przez Stefana Batorego 30 sierpnia 1579 r.

w. 48 *gdy aż po Wielkie Łuki Moskwę opanował* – Wielkie Łuki zostały zdobyte 4 listopada 1580 r.

w. 53 *Trzeciego, pod Psków ciągnąc, pobral zamków wiele.* / [marg.] *Anno 1581* – na przełomie 1581/1582 r. miało miejsce oblężenie Pskowa nie zakończone jednak zdobyciem miasta.

po w. 78 *Non minor est virtus, quam quaerere, parta tueri* – (łac.) Nie mniejszą cnotą, niż zabiegać o coś, jest to, co się zdobyło, utrzymać: zob. *OV.Ars* 2,13, por. także *SALL.Jug.* 31,17.

SPRAWY albo HISTORYJE ZNACZNYCH NIEWIAST

Karta tytułowa, motto: *3. Esdrae. 4. ver. 13. aż do 41* – odnośnik dotyczy deuterokanonicznej 3 Księgi Ezdrasza, znajdującej się w Biblii katolickiej po księgach Ezdrasza i Nehemiasza; w tradycji protestanckiej jest to 1 Księga Ezdrasza. Kobiet dotyczą wersety 13-33; w w. 34-41 mowa o prawdzie.

Na herb...

Tytuł: *Anny z Biezdziej Lasocinej* – Anna Broniowska z Bezdziej, *primo voto* Spinkowa, *secundo voto* Lasocina, arianka, aktywnie służyła zborowi, była patronką zboru braci polskich w Lublinie.

w. 1 *Tarnawę* – herb Tarnawa: „krzyż biały w czerwonym polu, do którego przydał Bolesław wtóry pół miesiąca żółtego, którego pomieniają Boguchwałem skrypta niektóre” (Paprocki, s. 573).

[Dedykacja Annie Lasocinej]

l. 17 *Pana Stanisława Szpinka* – Anna Lasocina była wdową po Stanisławie Spinku, kalwinie, przyjacielu Otwinowskiego. Obaj działali w latach siedemdziesiątych na rzecz kandydatury Wilhelma z Rozemberga do tronu polskiego.

l. 18 *dzisiejszego Pana małżonka W.M.* – drugi mąż Anny Broniowskiej, Andrzej Lasota, arianin, użyczał swego domu w Lublinie na zbór.

Do Czytelnika...

l. 1 *1 z pierwszej przed kilkiem lat tych książek wydania* – pierwsze wydanie dzieła nie jest znane.

l. 15-16 *czasza gniewu Bożego* – zob. Ap 16,1.

l. 28 *po hiszpańsku* – zapewne aluzja do inkwizycji.

[I.] Niewiasty pobożne pod Starym Testamentem

[1.] Ewa napierwsza matka. Gen. 3. v. 15

Zob. Rdz 3,15: o obiecany potomstwie Ewy, które miało zniszczyć szatana. Otwinowski umieścił Ewę również wśród „niewiast, które z krewkości upadały”. Wskazuje to na niejednoznaczność postaci Ewy i trudność jej teologicznej kwalifikacji. Umieszczenie Ewy wśród „niewiast pobożnych” jest nietypowe w świetle dotychczasowej tradycji teologicznej, dla której Ewa nie była wzorem pobożności. Ambiwalencja w ujęciu tej postaci u Otwinowskiego jest więc godna uwagi.

[2.] Sara. Gen. 17. v. 15.16. Gen. 21. v. 12

Zob. Rdz 17,15-16: Bóg obiecuje Abrahamowi, że Sara stanie się matką narodów; Rdz 21,12: Bóg mówi Abrahamowi, że jedynie Izaak, syn Sary, jest jego prawowitym synem i prawowite potomstwo będzie pochodzić od niego, a nie od syna niewolnicy.

[3.] Rebeka. Gen. <2>7. v. 28

Zob. Rdz 24 i 27: sługa Abrahama ma za zadanie wyszukać żonę z Mezopotamii, z jego rodu, dla Izaaka i odnajduje Rebekę, córkę Betuela, syna Milki, żony Nachora, brata Abrahama. Rebeka zostaje żoną Izaaka i rodzi mu synów-bliźniaków, Ezawa i Jakuba. Jakub kupuje u brata prawo pierworództwa i podstępem uzyskuje błogosławieństwo Izaaka – Izaak prosi Ezawa o przygotowanie mu potrawy z dziczyzny, aby mógł udzielić błogosławieństwa. Rebeka przygotowuje potrawę z kozłęcia dla ukochanego Jakuba, aby to jemu dostało się błogosławieństwo. Jakub otrzymuje błogosławieństwo od Izaaka.

[4.] Rachel. Gen. 29. v. 17.18

Zob. Rdz 29: Jakub pokochał Rachelę (Rachel), córkę Labana, brata swej matki. Aby się z nią ożenić musiał przystać na warunek Labana: służyć u niego przez siedem lat. Jakub ożenił się w końcu z Rachelą, ale obcował też z Leą.

[5.] Lija. Gen. 29. v. 16.30.31. Gen. 30. v. 11.24

Zob. Rdz 29 i 30 oraz utwór poprzedni: Bóg, widząc, że Lia (Lea) nie cieszyła się względami Jakuba, uczynił ją płodną i urodziła Jakubowi dziecko, a Rachela była niepłodna. Po pewnym czasie również Rachela urodziła Jakubowi syna.

[6.] Sara z Rebeką. Gen. 20 v. 3.4. Gen. 26. v. 10.11

Zob. Rdz 20: Abimelek, filistyński król Ceraru, zabrał Abrahamowi żonę Sarę, ale zwrócił ją po interwencji Boga, który pojawił mu się we śnie. Rdz 26: podobne niebezpieczeństwo groziło Rebecce, gdyż Izaak udawał, że jest jego siostrą; król Abimelek wydaje rozkaz, by pozostawiono Rebekę w spokoju.

[7.] Matka Mojżeszowa. Exo. <2>

Zob. Wj 2,1-9: gdy Mojżesz został odnaleziony w sitowiu na brzegu rzeki przez córkę faraona, jego siostra zaproponowała, że wyszuka hebrajską mamkę, która zaopiekuje się chłopczykiem; w rezultacie opiekunką Mojżesza została jego własna matka.

[8.] Zefora, żona Mojżeszowa. Exo. 4. v. 25

Zob. Wj 4,25: wbrew woli męża, spełniając wolę Bożą, Sefora (Zefora), żona Mojżesza, obrzekała syna, choć czynność ta tradycyjnie była wykonywana przez mężczyzn.

[9.] Maryja, siostra Mojżeszowa. Exo. 15. v. 20

Zob. Wj 15,20: po przejściu przez Morze Czerwone Miriam (Maria), siostra Mojżesza, grała na bębnie, a inne kobiety szły za nią, tańcząc i grając na bębnach.

[10.] Niewiasty izraelskie wobec. Exo. 35. v. 22.25

Zob. Wj 35,22nn.: na polecenie Mojżesza Izraelici składają Panu ofiary z drogocennych przedmiotów, również kobiety składają swoje ozdoby.

[11.] O tychże. Exo. 38. v. 8

Zob. Wj 38,8: przy budowie świątyni kadź z brązu została wykonana z lusterek kobiet pełniących służbę przy wejściu do Namiotu.

[12.] Córki Saalfadowe. Num. 27. v. 7

Zob. Lb 27: córki Selofchada (Saalfada) zwróciły się do Mojżesza, by wbrew dotychczasowemu prawu mogły otrzymać spadek po zmarłym ojcu, skoro braci nie miały. Bóg zezwolił na spełnienie tej prośby.

[13.] Prządki izraelskie. Exo. 35. v. 25

Zob. Wj 35,25: również prządki włączyły się w ozdabianie świątyni.

[14.] Achsa, córka Kalebowa. Iosue 15. v. 16. Iudic. 1. v. 12

Zob. Jz 15,16; Sdz 1,12: Kaleb obiecał dać swoją córkę, Akse (Achse), za żonę temu, kto zdobędzie Kariat-Sefer.

[15.] Córka Jeftego nie mianowana. Iudic. 11. v. 31

Zob. Sdz 11,31: przed walką z Ammonitami Jefte złożył Bogu ślub, że ten, kto (pierwszy) wyjdzie od drzwi jego domu, gdy Jefte będzie wracał z pola walki, zostanie złożony w ofierze Bogu. Osobą tą okazała się córka Jeftego, która mężnie przyjęła postanowienie ojca i została przez niego zabita w ofierze dla Boga.

[16.] Rachab, nierządnicą w Jerycho. Iosue. 2. v. 4.11.12. Heb. 11

Zob. Joz 2,4.11.12; Hbr 11,31: nierządnicą Rachab nie została zamordowana przez wojska Jozuego z wdzięczności za to, że ukryła przed królem agentów Jozuego w Jerycho.

[17.] Debora prorokini. Iudicum 4. v. 4.5.9

Zob. Sdz 4,4.5.9: prorokini Debora sądziła Izraelitów i przewodziła wyprawie wojennej.

[18.] Jahel. Iudicum 4. v. 21

Zob. Sdz 4,21: Jael (Jahel), żona Chebera, zamordowała Siserę (Sysarę), wbijając mu w skroń palik od namiotu.

[19.] Niewiasta mądra w Abeli, nie mianowana. 2 Reg. 20. v. 16 aż do 22

Zob. 2 Sm 20,16-22: Joab oblega w Abel-Bet-Maaka Szebę, który podniósł rękę na króla Dawida. Dzięki radzie mądrej kobiety mieszkańcy obleganego miasta odcięli głowę Szebie i oddali ją Joabowi, który dzięki temu odstąpił od oblężenia.

w. 3 *Dawidowi* – Dawid, król Izraela, uważany był za twórcę potęgi państwa żydowskiego; uczynił z Jerozolimy polityczne i religijne centrum Izraela. Uchodził za autora biblijnych psalmów. W tradycji żydowskiej Mesjasz miał być przyszłym Dawidem, stąd Jezus był określany jako „syn Dawida”. Postać Dawida pojawia się dalej w wielu utworach Otwinowskiego.

[20.] Niewiasta nie mianowana w Sychem. Iudicum 9. v. 53

Zob. Sdz 9,53: gdy Abimelek oblegał twierdzę w Tebes, pewna kobieta zrzuciła na jego głowę kamień od żaren i rozbila mu czaszkę.

[21.] Abigail, Nabalowa żona. 1. Sam. 25. v. 24,25

Zob. 1 Sm 25,24-25: Abigail ratuje swego męża, Nabala, przed zemstą Dawida, wychodząc mu na przeciw z darami; po śmierci Nabala Dawid ożenił się z nią.

[22.] Niewiasta uboga nie mianowana. 2. Sam. 17. v. 17

Zob. 2 Sm 17,17-19: pewna kobieta ukryła w studni Achimaasa i Jonatana, którzy uciekali przed Absalomem.

[23.] Tekuitska. 2. Reg. 14. v. 1

Zob. 2 Sm 14,21: Joab sprowadził Absaloma do Jezrozolimy dzięki wstawiennictwu u króla Dawida mądrej kobiety z Tekoa (stąd „tekuitska”).

[24.] Abizag panienka. 3. Reg. 1. v. 1

Zob. 1 Krl 1,1-4: piękna Abiszag (Abizag) służyła starym Dawidowi i ogrzewała go, ale nie współżyła z królem.

[25.] Sareptańska. 3. Reg. 17. v. 9

Zob. 1 Krl 17,8-24: na polecenie Boga Eliasz udał się do Sarepty do pewnej wdowy, która się nim opiekowała i żywiła go.

[26.] Sunamitka. 4. Reg. 4

Opisane w utworze euda, dokonane przez Elizeusza, zostały uczynione dwu różnym kobietom: zob. 2 Krl 4,1-7 (pomnożenie oliwy) i 2 Krl 4,8-37 (wskrzeszenie dziecka Szunemitki (Sunamitki), którą wcześniej uleczył z niepłodności).

[27.] Rut wdowa. Ruth. 4. v. 1,20

Zob. Rut 4,1-17: pogananka (Moabitka) Rut została żoną Booza, porodziła mu syna, którego synem był Jesse, ojciec króla Dawida.

[28.] Tamar. Gen. 38. Betsabe. 2. Reg. 11

Tamar, żona Era, najstarszego syna Judy, chcąc mieć dziecko, oszukała Judę i w przebraniu nierządniccy obcowała z nim; z tego związku urodziły się bliźnięta – Peres i Zerach (Rdz 38,6-30). Dawid ujrzał kąpiącą się Batszebę (Betsabe), żonę Uriasza, jednego ze swych słynnych żołnierzy, i chcąc ją posiadać, wysłał Uriasza na pewną śmierć i ożenił się potem z Batszebą (2 Sm 11,2-17).

[29.] Anna, matka Samuelowa. 1. Sam. 1. v. 20

Zob. 1 Sm 1,1-28; 2,1-20: Anna była niepłodna i uprosiła u Boga dziecko, które zgodnie ze złożonym ślubem ofiarowała na służbę w świątyni.

[30.] Matka Salomonowa. Proverb. 31

Zob. Prz 31: znajduje się tu pochwała dzielnej i cnotliwej niewiasty.

[31.] Holda prorokini. 2. Reg. 2<2>. v. 14

Zob. 2 Krl 22: kapłani odnajdują w świątyni księgę Prawa, która zostaje przekazana królowi Jozjaszowi. Czyta on księgę i bardzo zasmucony posyła do Chuldy (Holdy) prorokini po radę; ta przepowiada spełnienie gróźb zawartych w księdze, lecz dopiero po śmierci króla.

[32.] Jozaba. 4. Reg. 11. v. 2

Zob. 2 Krl 11,1-2: Joszeba (Jozaba), córka króla Jorama ukrywa swojego brata Ochozjasza, gdy po śmierci króla jego matka postanawia wytracić całą rodzinę królewską. Ochozjasz, ukryty z manką w pokoju sypialnym, unika śmierci.

[33.] Resfa, założnica Saulowa. 2. Sam. 21. v. 10

Szlachetny czyn Rispy (Resfy) opisany jest w 2 Sm 21,10.

[34.] Judyt. Cap. 13

Zob. Jdt 13: Judyta morduje pijanego Holofernesa w jego sypialni w namiocie.

[35.] Hester. Cap. 7

Zob. Est 7: Estera wstawia się u króla za sobą i swoim ludem.

[36.] Zuzanna. Dan. 13

Zob. Dn 13: dwaj starcy pożądamy Zuzanny, która kąpie się w ogrodzie. Gdy nie chce się im oddać, szantażują ją, a gdy się to nie udaje, oskarżają, że obcowała z młodzieńcem, którego nie udało im się złapać. Zuzanna skazana na śmierć, zostaje uratowana przez Daniela, który żąda, aby starców przesłuchać oddzielnie – wychodzi na jaw ich kłamstwo i to oni zostają skazani na śmierć.

[37.] Sara, Tobitowa żona. Tob. 7

Zob. Tb 7,10-12: Tobiasz, dzięki pomocy Anioła, po wielu perypetiach poślubia Sarę, której siedmiu poprzednich mężów zostało zabitych przez diabła.

[38.] Trzy nieplodne zacne niewiasty. Gen. 18. v. 13.14. 1. Sam. 1. Luc. 1

Sara (Rdz 18,13-14), Anna, matka Samuela (1 Sm 1), i Elżbieta, matka Jana Chrzciciela (Łk 1), były bezpłodne, ale wszystkie miały potem dzieci – Sara dzięki temu, że Abraham obcował z niewolnicą Hagar, zaś Anna i Elżbieta otrzymały od Boga dar płodności dzięki modlitwie.

[39.] Dwie niewieście nie mianowane Machabejskie. 2. Machab. 6. v. 10

Postawa bohaterских niewiast wspomniana krótko w 2 Mch 6,10.

[II.] Niewiasty pobożne pod Nowym Testamentem

[1.] Maryja Panna błogosławiona. Luc. 1. v. 25

Zob. Łk 1,45-55: tam Magnificat, czyli „piesnka” Maryi, o której mowa w utworze.

[2.] Elżbieta. Luc. 1. v. 57

Nawiązanie do Łk 1,39nn.: odwiedziny Maryi u Elżbiety, narodziny Jana Chrzciciela; w Ewangelii św. Łukasza żywoty Jezusa i Jana są omówione paralelnie i do tego też nawiązuje utwór.

[3.] Anna prorokini. Luc. 2. v. 36

Zob. Łk 2,36-38: o Annie prorokini obecnej w czasie ofiarowania Jezusa w świątyni.

[4.] Maryja, siostra Łazarzowa. Luc. 10. v. 42

Zob. Łk 10,38-42: Jezus w odwiedzinach u Marty, która krzątała się w domu, i Marii, która słuchała słów Jezusa i Pan za to ją pochwalił.

[5.] Marta, druga siostra Łazarzowa. Ioan. 11. v. 5

Zob. J 11,5nn.: Jezus umiłował również Martę, z którą prowadził rozmowę o nieśmiertelności i zmartwychwstaniu po śmierci Łazarza.

[6.] O tejże. Ioan. 12. v. 2

Zob. J 12,2: o tym, jak Marta posługiwała Jezusowi.

[7.] Maryja Magdalena. Mar. 14. Ioan. 12. Matth. 26

Zob. Mk 14,3-9; J 12,1-8; Mt 26,6-7: gdy Jezus był w domu Szymona w Betanii i odpoczywał, niewiasta rozbila alabastrowy flakonik i wylała mu na głowę niezwykle drogi nardowy olejek. Uczniowie krytykują ten postępek, a Jezus broni niewiasty, której imię podane jest tylko w Ewangeliach św. Jana.

[8.] Grzesznica. Luc. 7. v. 37.38

Zob. Łk 7,37-38: prawdopodobnie to samo wydarzenie, które opisano wyżej; niewiastą jest więc zapewne Maria Magdalena.

[9.] Wdowa uboga nie mianowana. Mar. 12. v. 41

Zob. Mk 12,41-43.

[10.] Niewiasta nie mianowana. Luc. 11. v. 27

Zob. Łk 11,27.

[11.] Druga nie mianowana. Mar. 5. v. 29.30

Zob. Mk 5,27-30: o cudownym uleczeniu niewiasty, która miała krwotok.

[12.] Maryja Magdalena. Luc. 8. v. 2. Ioan. 20. v. 16.17

Zob. Łk 8,2: Jezus wypędza z Marii Magdaleny złe duchy; J 20,16-17: wspomina jej o wstąpieniu do Ojca.

[13.] Świekra Piotrowa. Luc. 4. v. 39

Zob. Łk 4,39.

w. 4 – zob. 1 Kor 9,5: o żonie Kefasa-Piotra.

w. 5 – mowa tu o instytucji papieżstwa, mającej się wywodzić od Piotra.

[14.] Żałosna wdowa. Luc. 7. v. 11

Zob. Łk 7,14-15.

[15.] Niewiasta skureczona. Luc. 13. v. 11 etc.

Zob. Łk 13,11-17: Jezus uzdrowił kobietę pochyloną tak, że nie mogła się wyprostować; przełożony synagogi był oburzony, że dokonało się to w szabat.

[16.] Dzieweczka Jairowa. Mar. 5. v. 42

Zob. Mk 5,39-42: Jezus mówi, że córka Jaira nie umarła tylko śpi; podobnie nazwał snem śmierć Łazarza (J 11,11).

[17.] Mądre panny. Matth. 25. v. 10

Zob. Mt 25,1-13: przypowieść o pannach mądrych, które wyszły na spotkanie pana młodego z lampami napełnionymi oliwą, i pannach głupich, które nie miały oliwy w lampach i nie wpuszczono ich na wesele.

[18.] Wdowa ukrzywdzona. Luc. 18. v. 1

Zob. Łk 18,1-8: przypowieść o wdowie, która tak naprzykrza się złemu sędziemu, aż w końcu decyduje się on jej bronić.

[19.] Luc. 15. v. 8

Zob. Łk 15,8-9: Jezus podaje przykład kobiety, która – choć ma dziesięć drachm – szuka jednej, gdy ją zgubi.

[20.] Którzy są krewni Pańscy. Matth. 12. v. 5<0>

Zob. Mt 12,50: Jezus mówi, że kto spełnia wolę Jego Ojca, jest Jego bratem, siostrą i matką.

[21.] 1. Timot. 5. v. 2

Zob. 1 Tm 5,2: Paweł mówi raczej o tym, że należy upominać innych z powściągliwością – starsze kobiety jak matki, a młodsze jak siostry.

[22.] Luc. 8. v. <3.4>. Mar. 15. v. 41

Zob. Łk 8,1-3: wymieniono tu Joannę, żonę Chuzy, zarządcy dóbr Heroda, i Zuzannę jako kobiety, które służyły Jezusowi swoimi majątkami; Mk 15,40-41: wymieniono tu Marię Magdalenę, Marię, matkę Jakuba Mniejszego i Józefa, i Salome.

[23.] Joanna. Luc. 8. v. 3

O Joannie zob. Łk 8,3; por. obj. do utworu II 22.
w. 7-8 – Mk 8,38 i Łk 9,26: kto się będzie wstydzil Jezusa przed ludźmi, tego Jezus będzie się wstydzil w Dniu Ostatecznym.

[24.] Zuzanna. Luc. 8. v. 3

O Zuzannie zob. Łk 8,3; por. obj. do utworu II 22.

[25.] Maryja Jakubowa. Mar. 16. v. 1

Zob. Mk 16,1: Maria Magdalena, Maria, matka Jakuba, i Salome kupują wonności, by namaścić Jezusa.

[26.] Salome. Mar. 16. v. 1

Zob. Mk 16,1 i obj. do utworu II 25.

[27.] Maryja Józef[fowa]. Matth. 27. Mar. 15

Zob. Mt 27,55-56 i Mk 15,40-41: o tym, że wśród niewiast, które poszły za Jezusem i usługiwały mu, była Maria, matka Józefa i Jakuba Mniejszego.

[28.] Trzy Maryje

Tytuł: – Maria Magdalena, Maria, matka Jakuba i Józefa, i Maria, siostra Łazarza.

[29.] 3. Reg. 17. v. 9. Est. 4. Reg. 4

Zob. 1 Krl 17,9: Pan mówi Eliaszowi, że nakazał wdowie z Sarepty, by żywiła go; Est 5,8: Estera zaprasza króla i Hamana na ucztę; 2 Krl 4,8: Elizeusza żywi kobieta, której potem wskrzesił dziecko – por. utwór I 26.

[30.] Luc. 23. Matth. 27

Zob. Łk 23,27.49: niewiasty oplakujące Jezusa; Mt 27,55: niewiasty posługujące Jezusowi.

[31.] Luc. 23

Zob. Łk 23,27.49.

[32.] Luc. 23 <et> 24

Zob. Łk 23,49.55-56 i 24,1-10.

[33.] Luc. 23. v. 55

Zob. Łk 23,55-56 i 24,1-10.

[34.] Matth. 28. v. 9.10

Zob. Mt 28,9-10.

[35.] Actor. 1

Zob. Dz 1,14.

[36.] 1. Timot. 2. v. <9>. 1. Pet. 3. v. 7

Zob. 1 Tm 2,9-10: o pożądanych zaletach kobiet (powinny być skromne, powściągliwe, pobożne, ciche, uległe, nie wynoszące się nad męża); 1 P 3,7: o tym, jak mają postępować mężowie ze słabszym („młdejszym”) naczyniem niewieścim.

[37.] Electa. 2. Ioan. 1

Zob. 2 J 1,13.

[38.] Apoc. 12

Zob. Ap 12: wizja niewiasty, która porodziła syna oraz smoka-szatana, który z nią walczy i prześladowa ją.

[39.] Zach. 9. Ephes. 5. Apoc. 21

w. 1 – zob. Za 9,9: o tym, że ma weselić się Córka Syjonu.

w. 2 – zob. Ap 21,2: Jeruzalem jako oblubienica dla męża swego; Ap 21,9: oblubienica, małżonka Baranka.

w. 5-6 – zob. Ef 5,22nn.: o chrześcijańskim życiu rodzinnym.

[40.] Act. 2. Ioel. 2

Zob. Dz 2,17; zgodnie z numeracją Wulgaty i Biblii brzeskiej – Jl 2,28, wedle Biblii Tysiąclecia – Jl 3,1.

[41.] Matka Ruffiego. Rom. 16. v. 13

Zob. Rz 16,13: Paweł pisze, że matka Rufa (Ruffiego) jest i jego matką.

[42.] Damaris atenińska. Act. 17. v. 34

Zob. Dz 17,34.

[43.] Pryscylla. Act. 18. v. 26

Zob. Dz 18,26: Pryscylla uczy zasad wiary Żyda Apollosa.

[44.] Tabita. Act. 9. v. 36

Zob. Dz 9,36-42: Tabita dokonywała wielu pobożnych uczynków; gdy umarła, Piotr ją wskrzesił i wielu dzięki temu uwierzyło w Pana.

[45.] Lidyja. Act. 16. v. 14.15

Zob. Dz 16,14-15.

w. 1 *Lidyja tyjatyrska* – Lidia, kobieta z miasta Tiatyry, słynnego z wyrobu purpury ośrodka w Lidii.

[46.] O teźże

w. 3-4 – ariański pogląd na chrzest (ponurzenie): najpierw człowiek powinien przyjąć zasady wiary, a potem zostać ochrzczony.

[47.] Eunika z Loidą. 2. Tim. 1

Zob. 2 Tm 1,5: Paweł pisze Tymoteuszowi o wierze jego babki Lois (Loidy) i matki Eunice (Euniki).

[48.] Ewodyja z Syntychę. Philipen. 4. v. 2

Zob. Flp 4,2: Paweł upomina Ewodię i Syntychę, by były zgodne w Panu.

[49.] Cztery niewiasty pobożne. Rom. 16. v. 6.12

Zob. Rz 16,6-12: Paweł przekazuje pozdrowienia czterem wymienionym w utworze niewiastom.

[50.] Cztery córki Filipa Apostoła. Actor. 21. v. 8

Zob. Dz 21,8-9: o tym, że Filip Apostoł miał cztery córki, które prorokowały.

[51.] Feba, sługa Zboru kenchreeńskiego. Rom. 16. v. 1

Zob. Rz 16,1.

[52.] Rode służebnica. Actor. 12. v. 13.14

Zob. Dz 12,13-14: Rode z radości, że Piotr zakłótał do bramy, zamiast mu otworzyć, pobiegła do domu oznajmić, kto stoi przed bramą.

[III.] Niewiasty pogańskie pobożne pod Starym i Nowym Przymierzem

[1.] Baby egipskie. Exo. 1. v. <2>1

Zob. Wj 1,15-21: król egipski nakazał położnym, by przy porodach niewiast żydowskich zabijały chłopców, a pozostawiały przy życiu dziewczynki. Położne postępowały wbrew woli króla, któremu tłumaczyły, że żydowskie kobiety rodzą zanim, one przyjdą. Bóg je za to nagradzał pomyślnością.

[2.] Królowa egipska. Exo. 2. v. 10

Zob. Wj 2,10: córka faraona uratowała małego Mojżesza ukrytego w sitowiu na brzegu rzeki; por. obj. do utworu I 7.

[3.] Królowa Saba. Matth. 12. v. 42

Zob. Mt 12,42: Jezus zapowiada, że królowa Saba, która przyjechała z daleka, by słuchać mądrości Salomona, będzie sądzić na Sądzie Ostatecznym; 1 Krl 10,1-10: o odwiedzinach królowej Saby u Salomona.

[4.] Chananejska. Matth. 15. v. 28

Zob. Mt 15,21-28: spotkanie z kobietą kananejską; o tym samym epizodzie opowiada utwór następny.

[5.] Syrofeńska. Mar. 7. v. 26

Zob. Mk 7,24-30: Jezus wypędza demona z córki Syrofeniejanki (zwanej w utworze poprzednim „niewiastą chananejską”) ujęty jej pokorą – gdy On mówi, że niedobrze zabierać chleb dzieciom (Żydom) i rzucać go szczeniętom, ona odpowiada, że szczenięta jadają pod stołem nawet okruszyny rzucające przez dzieci.

[6.] Samarytańska. Ioan. 4. v. 20

Zob. J 4: rozmowa Jezusa z Samarytanką przy studni o wodzie żywej.

[7.] Pilatowa żona. Matth. 27. v. 19

Zob. Mt 27,19: żona Pilata wstawia się za Jezusem.

[8.] Abra, sługa Judyty

Zob. Jdt 12,15; 13,3.9-10: nienazwana przez Biblię z imienia niewolnica Judyty, Abra, pomogła swojej pani w zamordowaniu Holofernesa.

[9.] Kandacka królowa. Acto. 8. v. 27

Zob. Dz 8,27-28: fragment ten poświęcony jest raczej nawróconemu słudze etiopskiej królowej Kandaki niż jej samej.

[10.] Druzylla, starosty hierozolimskiego żona. Acto. 24. v. 25

Zob. Dz 24,24-25.

[11.] Bernice, króla Agrypy żona. Act. 25. v. 23

Zob. Dz 25,23: gdy Paweł jest przesłuchiwany przez prokuratora Judei, przybywa na przesłuchanie Berenike (Bernice) ze swym bratem (a nie mężem), Herodem Agryppą II. Tekst biblijny nie pozwala jednak ocenić „pobożności” Berenike, której postawa nie jest szerzej ukazana.

[12.] Niewiasty bereeńskie. Act. 17

Zob. Dz 17,12: mowa o nawróconych Greczynkach z miasta Berea w Macedonii.

[13.] Niewiasta nie mianowana. 2. Machab. 7

Zob. 2 Mch 7: matka i jej siedmiu okrutnie zamęczonych synów, gdyż nie chcieli sprzeciwić się zasadom wiary Mojżeszowej.

[14.] O jednej niewieście wiernej w pierwszym Kościele po Apostolech. Theodoretus lib. 4. cap. 17

Zob. Teodoret z Cyru, *Historia święta*, 4,17.

[15.] Tekla panienka. Sabell. Exem. lib. 5

Zob. Sabellicus (s. 79), liber 5, caput 8: *De Tecla virgine*.

[16.] Łucya panienka. Sabell. Exem. lib. 4

Zob. Sabellicus (s. 58), liber 4, caput 8: *De Lucia virgine*.

[17.] Agata panienka. Sabel. Exem. lib. 5

Zob. Sabellicus (s. 79), liber 5, caput 8: *De Agatha virgine*.

[18.] Pelagia. Sabel. Exem. lib. 5

Zob. Sabellicus (s. 72), liber 5, caput 5: *De Pelagia Antiochena*. Otwinowski precyzuje, że odosobnienie, w którym żyła Pelagia, to „puszcza” (w. 6), i odwołując się do przykładu Jana Chrzciciela, wydaje się polemizować z Sabellicusem. Można w. 7-8 odczytywać jako wypowiedź przeciw zakonom.

w. 3 *Nouijus* – u Sabellicusa jest to „Nonius Neapolitanus”.

[19.] Anastazyja. Sabel. Exem. lib. 5

Zob. Sabellicus (s. 67), liber 5, caput 2: *De Anastasia*. Przykład miłosiernej damy rzymskiej wykorzystany do krytyki budowy wystawnych świątyń katolickich.

[20.] Radegunda królowa. Sabel. Exem. lib. 2

Zob. Sabellicus (s. 30), liber 2, caput 10: *De Radigunde regis coniuge*. Zwięzła parafraza *exemplum* Sabellicusa staje się jednocześnie nauką moralną.

[21.] Tais. Sabel. Exem. lib. 5

Zob. Sabellicus (s. 72), liber 5, caput 5: *De Thaïde*. Relacja Sabellicusa o Tais przekazana przez Otwinowskiego wyjątkowo zwięzłe w czterowierszu.

[22.] Paula Rzymianka, wdowa. Sabel. Exem. lib. 5

Zob. Sabellicus, liber 5. Paula należała do kręgu pobożnych niewiast, którym św. Hieronim wykladał zagadnienia biblistyczne i teologiczne. W wydaniu Sabellicusa, na które się powołujemy, jedyne *exemplum* o Pauli znajduje się w księdze 2, a nie 5 (liber 2, caput 3: *De Paula Ro[mana] muliere*, s. 19). W księdze 5 znajdujemy natomiast *exemplum* o św. Hieronimie (liber 5, caput 7: *De divo Hieronymo*, s. 77), wspomnianym i przez Otwinowskiego.

[23.] Eustochium panienka

Eustachia (Eustochia, Eustochium) była córką Pauli (zob. utwór poprzedni) i również uczennicą oraz korespondentką św. Hieronima, który dedykował jej kilka dzieł (*O dziewictwie*, komentarze do Księgi Izajasza i Ezechiela) i przetłumaczył dla niej *Regulę św. Pachomiusza*.

[24.] Principia panienka

Principia też należała do kręgu uczennic i korespondentek św. Hieronima (zob. dwa utwory poprzednie).

[25.] Sybille

Sybilla – wieszczka, która w ekstazie przepowiadała przyszłość. Początkowo znano jedną, późniejsza tradycja mówi o wielu Sybillach. Księgi sybillińskie pełniły istotną rolę w życiu politycznym i społecznym starożytnych Rzymian. *Oracula Sibyllina* – apokryficzne księgi sybillińskie napisane przez autorów żydowskich i chrześcijańskich między rokiem 150 p.n.e. a 180 n.e. – nie mają nic wspólnego z rzymskimi księgami; były one traktowane niemal na równi ze Starym Testamentem przez pisarzy wczesnochrześcijańskich, takich jak Teofil Antiocheński czy Klemens Aleksandryjski. Tekst tych ksiąg został wydrukowany w 1545 r.

[IV.] Niewiasty pobożne dzisiejszego wieku**[2.] Anna Askewa, ozdoba Anglijej. Z Ksiąg Męczenników. Fol. 76**

Zob. Crespin, kol. 76. Utwór Otwinowskiego oparty został na fragmencie *Anna Askewa, ozdoba angielskiej ziemi*, gdzie obszernie opisano dzieje męczennicy, która po torturach została spalona na stosie w roku 1546 za to, że sprzeciwiała się utrzymanemu przez Henryka VIII w Kościele anglikańskim rozumieniu Eucharystii zakładającemu realną obecność Jezusa w chlebie i winie.

[3.] Joanna Graja... Z Ksiąg Męczenników. Fol. 179

Zob. Crespin, kol. 179. Lady Jane Grey jako 15-letnia dziewczyna była królową Anglii przez 9 dni (10-19 lipca 1553), zanim nie została obalona przez bardziej popularną Marię Tudor, prawowitą dziedziczkę tronu, katoliczkę, i ścięta w roku 1554.

[4.] Olympia Fulvia Morata, zacna i wielce nauczona w Heidelbergu niewiasta

Olympia Morata (1526-1555), wybitna uczona, córka humanisty Fulvio Pellegrino Morato (1483-1548). Wychowywała się na protestanckim dworze księżnej Ferrary, Renaty di Francia. Znała doskonale łacinę i grekę. Wraz z ojcem przyjęła protestantyzm. Musiała uciekać z Włoch z obawy przed inkwizycją. Osiadła w Heidelbergu, gdzie jej mąż został profesorem medycyny na uniwersytecie, a ona uczyła greki. Pośmiertnie ogłoszono jej listy i inne pisma. Zob. Olympia Fulvia Morata, *Opera omnia cum eruditorum testimoniis*, Basileae: ex officina Petri Perneae, 1580; Warburg Institute Library, London, sygn. NAH 3750.

[5.] Jedna księżna we Włoszech, przez którą Pan Bóg zacnego i uczonego starca w ośmiedziesiąt lat z Rzymu wywiódł, jako sam o tym powiedział

w. 6: *Ochina* – Bernardino Ochino (1487-1564) opuścił Włochy w roku 1542, uciekając przed inkwizycją, i miał wtedy 55 lat. Nie udało się ustalić, kim była księżna, która mu pomagała w ucieczce.

[V.] Niewiasty, które z krewkości upadały**[1.] Ewa. Gen. 3. v. 17**

Zob. Rdz 3,17-19: Bóg mówi Adamowi o konsekwencjach postępków Ewy.

- [2.] Lotowa żona. Gen. 19. v. 26
Zob. Rdz 19,26; por. też Łk 17,32.
- [3.] Dina, córka Jakóbową. Gen. 34. v. <1,2>
Zob. Rdz 34,1-2: Dina, córka Lei, została porwana i zgwałcona przez Sychema.
- [4.] Maryja, siostra Mojżeszowa. Num. 12. v. 10
Zob. Lb 12,1,10: Miriam (Maria), siostra Mojżesza wystąpiła wraz z Aaronem przeciw bratu i za karę Bóg uczynił ją trędowatą.
- [5.] Zefora, żona Mojżeszowa. Exo. 2. v. 21
Zob. Wj 2,21: o tym, że Mojżesz ożenił się z Seforą (Zeforą); Wj 4,24-26: chcąc uratować Mojżesza przed grożącym mu niebezpieczeństwem, Sefora obrzezała syna.
w. 3-6 – polemika przeciwko chrztowi dzieci.
- [6.] Betsabe, Uryjaszowa żona. 2. Reg. 11. v. 2 etc.
Zob. 2 Sm 11,2 i obj. do utworu I 28.
- [7.] Zuzanna
Zob. Dn 13 i obj. do utworu I 36.
- [8.] Fenenna, Elkanowa żona. 1. Sam. 1
Zob. 1 Sm: Anna, przyszła matka Samuela, była początkowo bezpłodna i z tego powodu Peninna (Fenenna), druga żona Elkana, wyrządzała jej przykrości.
- [9.] Sara, Rachel, Lija. Gen. 16. Gen. 3<0>. v. 3,9 etc.
Zob. Rdz 16,1-2: bezpłodna Sara prosi Abrahama, by obcował z niewolnicą i miał z nią dzieci; Rdz 30,3: Rachela zwraca się do Jakuba, by obcował z niewolnicą; Rdz 30,9: Lea (Lija) także daje Jakubowi za żonę swą niewolnicę.
- [10.] Zebedeuszowa. Matth. 20. v. 21
Zob. Mt 20,20-24: matka synów Zebedeusza chce, aby zasiedli po prawicy i lewicy Jezusa w Królestwie Bożym.
- [11.] Zefira. Act. <5>. v. 10
Zob. Dz 5,1-10: Ananiasz i jego żona Safira (Zefira) sprzedali posiadłość i tylko część pieniędzy przynieśli Apostołom, a resztę schowali. Ananiasz, zgromiony przez Piotra, umiera; potem umiera również Safira.
- [12.] Niewiasty antyjocheńskie. Act. 13. v. 50
Zob. Dz 13,50: lud, w tym i niewiasty, został podburzony przeciw Pawłowi i Barnabie.
- [13.] Niewiasty babilońskie. 1. Esdr. 10. v. 2,19
Zob. 1 Ezd 10,2-3,19: na wezwanie Szekaniasza i Ezdrasza Żydzi postanawiają oddalić obcoplemienne żony.

[VI.] Niewiasty niepobożne, które Pismo Święte wspomina

- [1.] Córki ludzkie. Gen. 6
Zob. Rdz 6-7: synowie Boży żenią się z córkami ludzkimi, które rodzą im olbrzymów. Pan żałuje, że stworzył człowieka i postanawia go zgładzić. Następuje potop.
- [2.] Lotowe córki. Gen. 19. v. 31
Zob. Rdz 19,30-38: córki Lota współżyły ze swoim ojcem po upojeniu go winem i z niego miały potomstwo.

[3.] Agar, sługa Sary, żony Abraamowej. Gen. 21. v. 14

Zob. Rdz 21,9-14: niewolnica Hagar (Agar) urodziła Abrahamowi dziecko, a on ją odprawił i wraz z dzieckiem wyrzucił z domu.

[4.] Tamar. Gen. 38. v. 25

Zob. Rdz 38,12-26: Tamar, udając nierządnicę, współżyła ze swym teściem, Judą. Gdy okazało się, że jest brzemienna, Juda chciał ją najpierw zgładzić, ale dowiedziawszy się, że sam jest ojcem, puścił ją wolno.

[5.] Bala, założnica Jakóbową. Gen. 35. v. 22

Zob. Rdz 35,22: Bilha (Bala) była nalożnicą Jakuba. Współżyła z Rubenem, jego najstarszym synem, za co ten utracił prawo pierworództwa. Zob. też Rdz 49,3-4; 1 Krn 5,1.

[6.] Potyfarowa żona. Gen. 39. v. 7.20

Zob. Rdz 39-40: Józef zyskuje zaufanie Potifara (Potyfara, Putyfara), u którego jest w niewoli. Odpiera grzeszne zapędy żony Potifara, która z zemsty oskarża go, że chciał z nią współżyć. Józef zostaje uwięziony, ale pod wpływem snu, który Bóg zesłał sługom faraona, zostaje uwolniony.

w. 8 – zob. Mt 5,8.

[7.] Dalida, Samsonowa miłośnica. Iudicum. 16. v. 19

Zob. Sdz 16,19-21: Dalila (Dalida) zostaje kochanką Samsona, izraelskiego bohatera, i gdy dowiadyuje się, że źródłem jego siły są włosy nieścinane od dzieciństwa, usypia go na swoich kolanach i każe mu obciąć siedem kędziorów z głowy – Samson traci siły, dzięki czemu Filistyńczycy mogą go pojmać.

[8.] Kozbi Madyjanitka. Num. 25. v. 18

Zob. Lb 25,6-18: Kozbi, Madianitka, oddawała się kultowej prostytucji z Izraelitami w czasie ich wędrówki do Ziemi Obiecanej; została zamordowana przez kapłana Pinchasa, gdy współżyła z Żydem Zimri.

[9.] Jobowa żona. Iob. 2. v. 9

Zob. Hi 2,9: żona Hioba nie wspiera go w jego cierpieniach, ale namawia, by złorzeczył Bogu.

[10.] Michol, króla Dawida żona. 2. Reg. <6>. v. <16>

Zob. 2 Sm 6,16: Mikal (Michol) wzgardziła Dawidem, gdy ujrzała, że tańczy przed Arką Pańską.

[11.] Wasty, króla Aswerusa żona. Hest. 2. v. 17

Zob. Est 2,17: król perski Asverus (panował w latach 486-465 p.n.e.) pokochał Esterę i uczynił ją królową zamiast Waszti (Wasty).

[12.] Tobitowa żona. Tob. 2

Zob. Tb 2,14: żona Anna mówi Tobiaszowi, że daremna była jego nadzieja i jałmużny. Por. także Tb 11,10-14; 14,2.

[13.] Czarownica Saulowa. 1. Sam. 2<8>. v. 11.20. 1. Reg. 28

Zob. 1 Sm 28,3-25: wojna Filistyńczyków z Izraelitami. Bóg nie odpowiada na pytania Saula, który udaje się do wróżki w Endor. Ta wywołuje ducha Samuela, który mówi, że Bóg opuścił Saula. Po usłyszeniu tej wiadomości, Saul pada na ziemię z przerażenia. Pozostawiono podwójny adres Pierwszej Księgi Samuela (= 1. Reg., tj. Pierwsza Księga Królewska) zgodnie z drukami.

[14.] Żony Salomonowe. 1. Reg. 11

Zob. 1 Krl 11,1-13: cudzoziemskie żony Salomona przywodzą go do bałwochwalstwa i rozgniewany Bóg zapowiada podział królestwa.

[15.] Żona Jeroboama króla. 1 Reg. 14

Zob. 1 Krl 14,1-6: Jeroboam wysłał swą żonę do ślepego Achiasza, przebraną tak, by nie została rozpoznana. Achiasz wie o wszystkim od Boga i oznajmia jej, że jedyny syn Jeroboama umrze.

[16.] Dwie wszetecznice za Salomona. 1. Reg. 3

Zob. 1 Krl 3,16-28: dwie nierządnice urodziły dzieci; gdy jednej z nich dziecko zmarło, ukradła dziecko drugiej i król miał rozstrzygnąć, do której należy niemowlę. Gdy zaproponował, by dziecko rozciąć mieczem, rzekoma matka zgodziła się na to, a prawdziwa się sprzeciwiła – w ten sposób ujawniono prawdę, a cały Izrael czcił Salomona za jego mądrość.

[17.] Jezabel, króla Achaba żona. 3. Reg. 2<1>. v. 13,24

1 Krl 21,1-29: Izebel (Jezabel), księżniczka fenicka, żona władcy izraelskiego Achaba, była czciicielką Baala i walczyła z wiarą w Boga Izraela. Okrutna Izebel doprowadziła do zamordowania Nabota w Jizreel, by zawładnąć winnicą, której pragnął Achab. Por. też 2 Krl 9,30-37: po śmierci Achaba Izebel została wyrzucona z okna pałacu królewskiego, a jej ciało zjadły psy.

[18.] Atalija, królowa Judska. 4. Reg. 11

Zob. 2 Krl 11,1-16: Atalija (Atalija) była córką Achaba i Izebel (zob. utwór poprzedni), matką króla judzkiego, Jorama. Podobnie jak rodzice była oddana kultowi Baala. Po śmierci Ochozjasza kazała zamordować wszystkich męskich potomków króla – uratowano jedynie Joasza, który żył w ukryciu przez sześć lat rządów Atalii. Została zamordowana po zamachu zorganizowanym przez kapłana Jojadę.

[20.] Maacha królowa. 2. Paralip. 15. v. 16

Zob. 2 Krn 15,16: król Asa (Aza) pozbawił godności królowej swą matkę Maakę (Maachę) za to, że zbudowała posąg syryjskiej bogini Aszery. W tym fragmencie Biblii mowa, że Maaka była matką Asy, choć z wcześniejszych słów (2 Krn 13,1-3) wynika, że była jego babką. Stąd i u Otwinowskiego niekonsekwencja – Asa przedstawiony jest jako wnuk Maaki, a ona jako jego matka.

[21.] Apemen, założnica wielkiego króla. 3. Esdr. 4. v. 29

Zob. 3 Ezd 4,29 (księga apokryficzna): „A wżdy m go ja widział samego i Apamene onego zacnego Bartaka córkę założnicę jego, gdy siedziała po prawej ręce jego. A zjawszy koronę z głowy królewskiej, włożyła ją na się i biła króla lewą ręką”.

[22.] Niewiasta głodna. 2. Reg. 6. v. 29

Zob. 2 Krl 6,28-29: w oblężonej Samarii zapanował głód. Pewna kobieta poprosiła o wspomnienie króla izraelskiego; powiedziała, że jakaś kobieta namówiła ją, by zjadły ciało jej syna, a następnego dnia zjedzą syna tamtej. Zjadły więc syna owej kobiety, a następnego dnia tamta druga swego syna ukryła.

[23.] Niewiasty izraelskie. 2. Reg. 23. v. 7

Zob. 2 Krl 23,7: król każe zburzyć domy kobiet uprawiających nierząd sakralny w świątyni, gdzie niewiasty tkwały zasłony dla syryjskiej bogini Aszery.

[24.] Herodyjas, Filipa, brata Herodowego, żona. Matth. 14. v. 7,8

Zob. Mt 14,3-11: Herodiada przebywała u boku Heroda, brata swego męża Filipa, co zganił Jan Chrzciciel. Podczas uczyty urodzinowej córka Herodiady tak zachwyciła tańcem

Heroda, iż ten obiecał dać jej wszystko, czegokolwiek zażąda. Dziewczyna, namówiona przez matkę, poprosiła o głowę Jana, którą przyniesiono jej na tacy. Córka oddała ją matce.

[25.] Wszetecznicze. Matth. 21. v. 31

Zob. Mt 21,31.

[26.] Cudzołożnica. Ioan. 8. v. 3

Zob. J 8,3-7: Jezus ratuje cudzołożnicę przed ukamienowaniem.

[27.] Wieszczyca. Acto. 16. v. 17

Zob. Dz 16,16-19: zniecierpliwiony Paweł wygnał ducha wieszczego z dziewczyny, która wróżyła za pieniądze, a także mówiła, iż Paweł i jego towarzysze są sługami najwyższego Boga.

[28.] Sługa Annaszowa. Mar. 14. v. 66

Zob. Mk 14,66-70: pytanie służącej arcykapłana powoduje, że Piotr wypiera się Jezusa. w. 3-6 – mowa o papieżu.

[VII.] O złych niewiastach wobec, jako je Duch Boży opisuje

[1.] [inc.] „Pierwszy człowiek na ziemi przez żonę zwiedziony...”

w. 1 – zob. Rdz 3,6.

[2.] O tychże. Gen., Iudicum, Iudit, Regum

w. 1 – *Adam* || Ewa – zob. obj. do utworu V 1;

Samson || Dalila – zob. obj. do utworu VI 7;

Holofern || Judyta – zob. obj. do utworu I 34;

Dawid || Batszeba – zob. V 6 i obj. do utworu I 28;

Salomonem – Salomon wprowadził kultury innych bóstw pod wpływem swych siedmiuset żon i trzystu nałożnic; por. VI 14 i obj.

[3.] Syrach. 25. v. 23,25

Zob. Syr. 25,23-25 (lub 16-17).

[4.] Proverb. 27. v. 15

Zob. Prz 27,15-16.

[5.] Proverb. 21

Zob. Prz 21,9.

[6.] Syrach. 26

Zob. Syr 26,8.

[7.] Proverb. 7. v. 10

Zob. Prz 10,12.

[8.] Syrach. 26. v. 11

Zob. Syr 26,11.

[9.] Gilberta Angliczka, którą Janem ósmym zwano, ta dwie lecie i pięć miesięcy w Rzymie papieżem była, aż się potym pologiem w procesyjej wydała Anno 855. O czym Platina do wodnie pisze, Polydoros, Sabellicus, Carion i inszy historykowie

Tytuł: – utwór dotyczy legendarnej papieżycy Joanny, która była jedną z głównych postaci negatywnych we wszystkich niekatolickich polemikach skierowanych przeciw papieżstwu; zob. J. Krzyżanowski, *Powieść o Joannie papieżycy*, „Reformacja w Polsce” 6 (1934), s. 91-105.

Platina – zob. Bartholomaeus Sacchi de Platina, *Opus de vitis ac gestis summorum pontificum*, Kolonia 1562. Otwinowski mógł korzystać też z anonimowego druczku wydanego prawdopodobnie przez Bazylika w Brześciu w 1560 r.: *Historyja o papieżu Janie tego imienia VIII, który był Gilberta biała głowa z Anglij...*

Carion – *Chronica* Johanna Cariona, gdzie też jest opowiedziana historia o papieżcy Joannie, była wydawana w rozmaitych przeróbkach. Otwinowski mógł np. korzystać z edycji Filipa Melanchtona i jego zięcia, Kaspra Peucera, ukończonej w 1573 r. (zob. np. wydanie późniejsze: *Chronicon Carionis expositum et auctum multis et veteribus et recentibus historiis in descriptionibus regnorum et gentium antiquarum, et narrationibus rerum ecclesiasticarum et politicarum Graecarum, Romanarum, Germanicarum, et aliarum...*, a Philippo Melanchtone et Casparo Peucero, [Genevae]: sumptibus S. Crispini, 1617; Warburg Institute Library, London, sygn. NAH 6550).

w. 5-6 – zob. Ap 14,8-10.

[10.] O tejże

w. 4 *babilońskiej głowie* – chodzi o papieża.

[VIII.] Straszliwe przykłady gwałtów i brania niewiast, i rozmaitych jawnych i tajemnych wszeteczeństw, które Pismo Święte wspomina

[1.] Gen. 6

Zob. Rdz 6,1-7; por. też utwór VI 1 i obj.

[2.] Gen. 19

Zob. Rdz 19,4-13.24-25: Bóg niszczy Sodomę i Gomorę z powodu niegodziwości popełnianych przez mieszkańców.

[3.] Gen. 12

Zob. Rdz 12,10-20: w Egipcie Sara zostaje zabrana do haremu faraona. „Niewiadomość” (nieświadomość) faraona wynika stąd, że Sara została przedstawiona jako siostra Abrahama. Mimo to Bóg ukarał faraona.

[4.] Gen. 20

Zob. Rdz 20,1-14: król Geraru, Abimelek (Abimelech), zabiera Sarę, którą Abraham podaje za swoją siostrę. Bóg upomina Abimeleka we śnie i ten oddaje Sarę Abrahamowi, obdając ich darami.

[5.] Ku temuż

w. 1 – dwukrotnie Abraham podawał swą żonę za siostrę (zob. dwa poprzednie utwory).

[6.] Gen. 26

Zob. Rdz 26,6-11: Izaak mówi Abimelekowi, że Rebeka jest jego siostrą i przez to naraża ją na obcowanie z innym mężczyzną. Abimelek, gdy dowiaduje się prawdy, ostrzega lud, by nikt nie współżył z Rebeką.

w. 3 *palestyńskiego* – powinno być raczej: filistyńskiego.

[7.] Gen. 34

Zob. Rdz 34: Dina zostaje zgwałcona przez Sychema, który chce ją pojąć za żonę. Mimo ugody między domem Jakuba a mieszkańcami Sychem, bracia Diny, Symeon i Lewi, chcą pomścić cześć Diny, dokonując rzezi w Sychem. Zob. też obj. do utworu V 3.

[8.] Iudicum 19 et 20

Zob. Sdz 19 i 20: Izraelczycy mszczą się na Beniamitach za to, że zgwałcili żonę jednego z nich. Jednak również Beniamici mordują wielu Izraelczyków.

[9.] Gen. 35. v. 22

Zob. Rdz 35,22: Ruben współżył z Bilhą (Balaą), nałożnicą swego ojca; por. utwór VI 5.

[10.] 2. Sam. 13

Zob. 2 Sm 13,1-22.32-33: mowa tu o miłości Amnona do Tamar, córki Dawida, siostry Absaloma i przyrodniej siostry Amnona. Kiedy Tamar nie chciała współżyć z Ammonem, ten zgwałcił ją. Absalom, mszcząc tę zniewagę, zabił Amnona. Otwinowski mylnie uczynek Amnona przypisuje innemu synowi Dawida – Adoniaszowi.

[11.] 2. Sam. 16

Zob. 2 Sm 16,22; 18,5.12-15: Absalom współżył z nałożnicami swego ojca, Dawida. Zostaje zamordowany przez Joaba, choć Dawid chce go oszczędzić.

[12.] 1. Sam. 30. v. 18

Zob. 1 Sm 30,1-2.5.17-18: Dawid walczy z Amalekitami, którzy uprowadzają obie jego żony. Dawid odbija jeńców, w tym żony.

[14.] 1. Sam. 2. v. 16.22 i 4. v. 17.18

Zob. 1 Sm 2,22-25 i 4,17-18: synowie Helego, arcykapłana sanktuarium w Szilo, wprowadzają nieład w sanktuarium, obcując z niewiastami, które służyły u wejścia do Namiotu Spotkania. Synowie umierają w walce z Filistynami, w ręce nieprzyjaciół wpada Arka Przypomnienia. Gdy Heli dowiadyuje się o tym, spada z krzesła i łamie sobie kark.

w. 6 *jak dziś* – aluzja do praktyk w Kościele katolickim.

[15.] 2. Reg. 11. v. 4.22

Zob. 2 Sm 11; 12,1-23; por. także utwór V 6 i I 28.

[16.] 2. Sam. 3. v. 7 etc.

Zob. 2 Sm 3,7-8.27: Abner dowodził wojskami Saula w walce przeciw Dawidowi. Przywłaszcza sobie nałożnicę Saula, Rispę. Zostaje zamordowany przez Joaba.

[17.] Daniel

Zob. obj. do utworu I 36.

[18.] Tobiae

Zob. obj. do utworu I 37.

[19.] 1. Cor. 5. v. 5

Zob. 1 Kor 5,1-5: Paweł wypomina Koryntianom wszeteczeństwo i mówi, by takiego, który śpi z żoną swego ojca, oddać szatanowi na zatracenie ciała, aby zbawić ducha.

[20.] 3. Esdr. 4. v. 27

Zob. obj. do karty tytułowej.

[IX.] **Opisanie pobożnej i statecznej żony i dobrej gospodyniej**

Widać tu powinowactwa z utworami Jana Kochanowskiego (*Pieśni* II 10, znana jako „Pieśń o uczciwej małżonce” oraz pieśń Panny XII z *Pieśni świętojańskiej o Sobótce*), z *Rotulami* Mikołaja Kochanowskiego, a także z później wydaną *Drugą pieśnią o małżeństwie* zawartą w *Katechizmie* kalwińskim z 1600 r.; zob. Wilczek, s. 91-100.

[X.] **O dobrej żenie**

[2.] Syrach. 26. v. 3

Zob. Syr 26,3.

- [3.] Tamże, wiersz 17.18
Zob. Syr 26.17-18.
- [4.] Tamże, wiersz 21.22
Zob. Syr 26.21-22.
- [5.] Przypow. 1<9>, v. 14
Zob. Prz 19.14.
- [7.] Syrach 9
Zob. Syr 9,1.
- [8.] Syrach
Zob. obj. do utworów X 3 i 4.
- [9.] Przypow. 12, v. 4
Zob. Prz 12,4.
- [10.] Przypow. 14
Zob. Prz 14,1.
- [11.] Przypow. 18, v. 22
Zob. Prz 18,22.
- [12.] Przypow. 11, v. 22
Zob. Prz 11,22.
- [13.] Syrach 9, v. 2
Zob. Syr 9,2.
- [14.] Item
Zob. Syr 9,9.
Tytuł: *Item* – (łac.) podobnie, tak samo. „Ku temuż” (por. np. tytuł X 17).
- [15.] Syrach 9
Zob. Syr 9,5.12-13.
- [16.] 1. Pet. 3, v. 7
Zob. 1 P 3,7: Piotr nakazuje czcić niewiasty jako dziedziczki łaski żywota.
- [18.] 1. Cor. 11, v. 3. Ephes. 5
Zob. 1 Kor 11,3 i Ef 5,22-23: Paweł mówi o mężu jako głowie rodziny.

[XI.] Błogosławieństwo wiernych niewiast pod Nowym Testamentem

- [1.] [inc.] „Niewiasty pod Zakonem niewolnice były...”
w. 6 – zob. Mt 5,32: Jezus zezwala tu na rozwód w jednym przypadku – nierządu. Ten fragment uważany jest w kościołach niekatolickich za zgodę na udzielanie rozwodu w pewnych warunkach i tak go też rozumie Otwinowski.

- [3.] 1. Timot. 2, v. 15
Zob. 1 Tm 2,15.

[XII.] O wdowach i sirotach

- [1.] Jakub. 1, v. 27
Zob. Jk 1,27: Jakub nakazuje pomagać sierotom i wdowom, by nie zostały splamione przez świat.

- [2.] Exo. 22. Mówi Bóg
Zob. Wj 22,22-23.
- [3.] Deut. 10
Zob. Pwt 10,17-18.
- [4.] Deut. 24
Zob. Pwt 24,17-21.
- [5.] Psalm 146
Zob. Ps 146[145],9.
- [7.] 1. Tim. 5. v. 3.4.5
Zob. 1 Tm 5,3-6. Utwór ten jest napisany czternastozgłoskowcem.
- [8.] Tamże, v. 10
Zob. 1 Tm 5,9-10.
w. 3 – Paweł zaleca, by na listę wdów wciągać niewiasty, które mają co najmniej sześćdziesiąt lat.
- [9.] Modlitwa pobożnej wdowy
Utwór ten jest napisany czternastozgłoskowcem.
- [10.] Do wiernych wdów
Utwór ten jest napisany czternastozgłoskowcem (3 pierwsze wersy) i zakończony sześćziesięciogłoskowcem.
- [11.] Psalm 68
Zob. Ps 68[67],5-6.

[XIII.] O ubierzach niewieścich

- [1.] 1. Cor. 11
Zob. 1 Kor 11,3-10. Utwór ten jest napisany czternastozgłoskowcem.
- [2.] Levit. 19
Utwór ten raczej nawiązuje do Pwt 22,5 (a nie Księgi Kapłańskiej), gdzie mowa o tym, że kobieta nie ma nosić ubioru męskiego, a mężczyzna kobiecego.
- [3.] 1 Pet. 3. v. 3. 1. Tim. 2. v. 9.10
Zob. 1 P 3,3-4; 1 Tm 2,9-10.
- [4.] 1. Cor. 11. v. 15
Zob. 1 Kor 11,15. Utwór ten jest napisany czternastozgłoskowcem.
- [5.] Item
Utwór ten jest napisany czternastozgłoskowcem, a ostatni werset trzynastozgłoskowcem.
- [6.] Esaiae <3. v.> 16
Zob. Iz 3,16-23.
- [7.] Rumienidło 2. Reg. 9. v. 30
Zob. 2 Krl 9,30 i obj. do utworu VI 17. Okrutna Izabel (Jezabel) poczemiała sobie powieki i upiękzyła włosy.

[XIV.] O tańcu

[1.] Jaki był taniec pod Zakonem. Exo. <1>5. v. 20

Zob. Wj 15,20-21.

[2.] 1. Samu. 18. v. 6

Zob. 1 Sm 18,6-7.

[3.] 2. Regum. 6. v. 14.16

Zob. 2 Sm 6,14.16 i obj. do utworu VI 10.

[4.] Matth. 14. v. 7.8

Zob. Mt 14,6-8 i obj. do utworu VI 24.

[5.] Iudicum 11. v. 34

Zob. Sdz 11,34 i obj. do utworu I 15.

[XV.] Zły taniec

[1.] Exo. 32. v. 19.28

Zob. Wj 32,19.28: Mojżesz każe synom Lewiego zamordować tych, którzy oddają hold celcowi; zabijają oni wówczas trzy tysiące mężczyzn.

[2.] Iudicum 21. v. 21.23

Zob. Sdz 21,21.23: Beniamici porywają tańczące dziewczęta z Szilo (Sylo) i biorą je sobie za żony.

[XVI.] O maskarach

Fragment niejasny: Otwinowski piętnuje „sprośny” taniec (woltę) we Francji oraz szkockie maskary, podczas których został zabity tamtejszy (?) król; tymczasem obie sprawy mogą się odnosić wyłącznie do Francji, gdzie Henryk II zginął w następstwie turnieju, natomiast król szkocki, Jakub IV (zabity pod Flodden w 1513 r.), jak również Jakub V (zmarł w roku 1542) nie zginęli w związku z jakimiś „maskarami”; zob. Wilczek, s. 20.

[XVII.] O wychowaniu dzieci

[2.] Ephes. 6. Colos. 3

Zob. Ef 6,1.4; Kol 3,20-21.

[3.] Rom. 5

Zob. Rz 5,19: gdzie mowa jednak tylko o nieposłuszeństwie Adama.

[4.] Prover. 23

Zob. Prz 23,13-14: o używaniu różgi; 23,20-21.29-31: o picu wina.

[5.] Syrach 22. v. 8

Lokalizacja cytatu niemożliwa; w Księdze Mądrości Syracha mowa tylko o wyrodnym dziecku, ale w innym miejscu tego rozdziału (Syr 22,3-6).

[7.] Syrach 7. v. <26>

Zob. Syr 7,24 (za Biblią Tysiąclecia, „26” – za Biblią brzeską).

[9.] Nititur in vetitum

Tytuł: – (łac.) Dążymy do tego, co zabronione; zob. *OV.Am.* 3,4,17.

PRZYPOWIEŚCI PANA NASZEGO JEZUSA CHRYSZTUSA

Tytuł: *Przypowieści* – termin „przypowieść” należy rozumieć bardzo szeroko, o czym świadczą zarówno motta, jak i „Argument”; zob. „Wprowadzenie do lektury”, s. 17-18.

Motta: *MATTH. XIII* – zob. Mt 13,35.

MAR. IIII – zob. Mk 4,34.

LUC. VIII – zob. Łk 8,10.

Wszystkie cytaty są zgodne z przekładem Czechowica z 1577 r., różnią się natomiast od przekładu Czechowica z 1594 r. i Biblii brzeskiej. Jest to jedyna możliwość porównania cytatów biblijnych podawanych przez Otwinowskiego ze współczesnymi mu przekładami, z których mógł korzystać. Z powyższego zestawienia wynika jednoznacznie, że źródłem cytatów była pierwsza edycja przekładu Czechowica, którą się też posługujemy, podając cytaty biblijne w komentarzu do *Przypowieści*.

Na herby

Paprocki (s. 447) o Ostrogskich herbu własnego: „Używali za herb męża na koniu, a on smoka bije”.

[Dedykacja Konstantynowi Ostrogskiemu]

Tytuł: *Konstantynowi, Książęciu Ostrogskiemu...* – Konstanty Wasyl Ostrogski (ok. 1524/1525-1608), wojewoda kijowski od 1559 r., wybitny protektor prawosławia i rzecznik zbliżenia z braćmi polskimi przeciw katolicyzmowi, mecenas nauki i sztuki; zob. T. Chynczewska-Hennel, „Ostrogski Konstanty Wasyl”, [hasło w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 24; T. Kempa, *Konstanty Wasyl Ostrogski (ok. 1524/1525-1608) – Wojewoda Kijowski i Marszałek Ziemi Wołyńskiej*, Toruń 1997. Ten list dedykacyjny jest jedynym świadectwem związków łączących Otwinowskiego z Ostrogskim.

l. 25 *greckiego* – tu: wyznania prawosławnego.

Argument

w. 7 *pospolita* – pospolita rzecz, sprawa.

w. 20 – zob. J 21,25.

[1.] Wszystko nowe w Chrystusie. 1. Cor. 5. Colos. 1. Ephes. 1

w. 1-2 – zob. Mt 9,17; Mk 2,22; Łk 5,36-39; 1 Kor 5,7-8.

w. 1-10 – nie jest to próba ukazania wyższości Nowego Zakonu nad Starym, ale polemika z judaizantami. Judaizantyzm to doktryna odrzucająca autorytet Nowego Testamentu i przyjmująca jedynie autorytet Starego. Rzadko pojawiała się w kręgu braci polskich. Obok przyjęcia rozmaitych nakazów obrzędowych z Pięcioksięgu Mojżesza i uznania Dekalogu za jedyny wzorzec etyczny, judaizanci nie uznawali Chrystusa i stąd sprzeciwiali się oddawaniu Mu czci. Za judaizantów można uznać np. popa Ezajasza i Walentego Krawca, którzy pojawili się w kręgu zboru lubelskiego w roku 1567. Zasadniczą sprzeczność między unitaryzmem a tendencjami judaizującymi, które istniały zwłaszcza w zborze litewskim, ukazuje Marcin Czechowic w dziele *Odpis Jakuba Żyda z Bełżyc na „Dialogi” Marcina Czechowica, na który zaś odpowiedza Jakóbowi Żydowi tenże...* (Kraków 1581), a przede wszystkim w *Rozmowach chrystyjańskich* (b.m., 1575; rozdz. V-X).

w. 7 – zob. Ga 2,14.

w. 11-12 – zob. Ef 2,15.4,24; Kol 3,9-10.

w. 15-16 – zob. 2 Kor 5,17; Ga 6,15.

w. 17-18 – zob. J 13,34 oraz Mt 5,43-44; Łk 6,27.35.

- w. 21-22 – zob. Ap 3,12; 21,2.
 w. 25-26 – zob. Ap 7,17; 21,4; por. też Iz 25,8.
 w. 27-28 – zob. Ap 5,9; 14,3.
 w. 29-30 – zob. Ap 21,1; 2 P 3,13.

[2.] Wezwanie robotników. Matth. 20

Zob. Mt 20,1-16.

w. 4 *porócuwał* – potraktował równo.

[3.] Wezwanie gości. Matth. 22

Zob. Mt 22,1-14; Łk 14,16-24.

[4.] Gość nieubrany. Matth. 22

Zob. Mt 22,11-13.

w. 5-6 – złe jest zarówno usprawiedliwianie swej nieobecności na godach, jak i niestosowne postępowanie, gdy jest się obecnym. Nawiązanie do przypowieści, w której Jezus porównuje Królestwo Niebieskie do uczty weselnej, jaką król wydaje dla swojego syna: zostali ukarani przez króla zarówno ci, którzy nie chcieli przyjść na ucztę weselną, jak i człowiek, który wprowadził przyszedł, ale był nieodpowiednio ubrany.

[5.] Talenty rozdane. Matth. <2>5

Zob. Mt 25,14-30; por. Łk 19,11-28.

[6.] Skarb zakryty i droga perła. Matth. 13

Zob. Mt 13,44-46.

w. 4-6 – por. Mt 10,39; 16,25; Mk 8,35; Łk 9,24; 17,33.

w. 4 *za jego zstanie* – zyska.

[7.] Budowanie wieże. Luc. 14

Zob. Łk 14,28-30.

w. 9 *przed czasem z robót swych nie wykrzykujmy* – nie triumfujmy przed czasem, przed zakończeniem robót.

[8.] Mądry i głupi budownik. Matth. 7

Zob. Mt 7,24-27; por. też Łk 6,47-49.

w. 7 – prawdopodobnie aluzja do sporów o papieństwo (skalą i głową Kościoła jest Chrystus, a nie papież); zob. utwory 90 i 127.

[9.] O tymże

w. 1 *na ledzie* – na lodzie.

w. 3 *uść* – ująć (w znaczeniu: uniknąć).

[10.] Niewód z wielu ryb. Matth. 13

Zob. Mt 13,47-50.

[11.] Winnica najęta. Matth. 21

Zob. przypowieść o dzierzawcach winnicy: Mt 21,33-44; Mk 12,1-10; Łk 20,9-18.

w. 5 – echo tradycyjnego protestanckiego utyskiwania na upadek i zepsucie „rzymskiej wszeteczniczy”, tj. Kościoła katolickiego.

[12.] Plug i oracz. Luc. 9

Zob. Łk 9,62.

w. 9-10 – zob. Rdz 19,26; por. Łk 17,31-32.

- [13.] Czworakie nasienie. Matth. 13
 w. 1-8 – zob. Mt 13,3-8; Mk 4,1-8; Łk 8,4-8.
 w. 3 – mowa tu o potluczeniu ziarna na miazgę jako karmy dla ptaków.
 w. 9-18 – zob. Mt 13,18-23; Mk 4,13-20; Łk 8,11-15.
- [14.] Pszenica z kąkolem. Matth. 13
 Zob. Mt 13,24-30.36-43.
- [15.] Pszenica z plewami. Luc. 3
 Zob. Łk 3,17.
 w. 1 – to Jan Chrzciciel opisuje Jezusa jako oracza.
 w. 9-11 – zob. Łk 22,31-32.
- [16.] Ziarno gorczyczne. Mar. 4
 w. 1-8 – nawiązanie do przypowieści Jezusa o ziarnie gorczycznym (Mk 4,30-32; zob. Mt 13,31-32; Łk 13,18-19) oraz proroctwa Ezechiela o Babilonie i wysokim drzewie (Ez 17,22-24).
 w. 9-14 – pochwała rozprzestrzeniania się idei Reformacji.
- [18.] Owca stracona. Matth. <18>
 Zob. Mt 18,12-14; Łk 15,3-7.
 w. 12 – zob. Mt 21,33-46; Mk 12,1-12; Łk 20,9-19; por. utwór 11.
 w. 14 – zob. Gal 3,28; Kol 3,11.
- [19.] Świeca zapalona. Matth. 5
 Zob. Mt 5,14-16; por. Łk 11,33.
- [20.] Kokosz zwabiająca. Matth. 23
 Zob. Mt 23,37-39.
- [21.] Roztropne szafowanie. Matth. 7
 Zob. Mt 7,6.
- [22.] Nauczyciel mądry. Matth. 13
 Zob. Mt 13,52.
 w. 5-8 – por. utwór 1.
- [23.] Gospodarz czujny. Matth. 24
 Zob. Mt 24,43 (por. też Łk 12,39) – o czujnym gospodarzu.
 w. 7 *śpiące pasterze wieku tego złego* – papież i biskupi katoliccy.
- [24.] Lekarz potrzebny. Matth. 9
 Zob. Mt 9,12; por. też Mt 8 i 9 (uzdrowienia).
- [25.] Szafarz niewierny. Lucac 16
 Zob. Łk 16,1-8; por. też 1 Tes 5,5 oraz utwory 43 i 44.
 w. 15 *tu nie mamy mieszkania pewnego* – zapewne aluzja do 2 Kor 5,1, gdzie św. Paweł przeciwstawia niepewne mieszkanie ziemskie wiecznemu domowi w niebie.
 w. 17 *w namiociech* – w namiotach.
- [26.] Wódz ślepy. Matth. 15
 Zob. Mt 15,14; 23,16; 24,26; Łk 6,39; J 9,39-41.
- [27.] Syn marnotratny. Luc. 15
 Zob. Łk 15,11-32.

- [28.] Młodzieniec bogaty. Mar. 10
 Zob. Mt 19,16-22; Mk 10,17-22; Łk 18,18-23.
 w. 6 *Mammon* – Mammona, pieniądz rozumiany jako bożek, demon chciwości, bogactwo źle nabyte, majątność (wyraz aramejski); zob. Mt 6,24; Łk 16,9; zob. niżej utwór 42.
- [29.] Młodzieniec zabawny. Matth. 8
 Zob. Mt 8,21-22; Łk 9,59-60.
 w. 7-8 – sens niejasny.
 w. 11-14 – nauczanie Jezusa wykorzystane do krytyki katolickich pogrzebów.
- [30.] Mocarz zbrojny. Matth. 12
 Zob. Mt 12,29; Mk 3,27; Łk 11,21-22.
 w. 8 *zwycięzył lwa pożyrającego* – aluzja do 1 P 5,8, gdzie mowa o diable porównanym do ryczącego lwa, szukającego swych ofiar na pożarcie.
- [31.] Samarytan. Luc. 10
 Zob. Łk 10,30-35.
- [32.] Sędzia niesprawiedliwy. Luc. 18
 Zob. Łk 18,2-8.
- [33.] Mądre i głupie panny. Matth. <2>5
 Zob. Mt 25,1-13.
- [34.] Niewiasta bolejąca. Ioh. 16
 Zob. J 16,20-23.
 w. 5-6 – zob. Rdz 3,16.
 w. 13 – zob. Iz 25,8; Ap 7,17; 21,4.
 w. 14 – zob. np. 1 P 5,4.
- [35.] Dzieci igrające. Matth. 11
 Zob. Mt 11,16-19; Łk 7,31-35.
 w. 9 – zob. 1 Kor 13,11; 14,20; Ef 4,14-15.
- [36.] Sąsiad pożyczający. Luc. 11
 Zob. Łk 11,5-8.
 w. 4 z *niewczasem* – poniewczasie, z opóźnieniem.
- [37.] Sługa dłużny. Matth. 18
 Zob. Mt 18,23-35.
- [38.] Dwie drodże. Matth. 7
 Zob. Mt 7,13-14; por. Łk 13,24.
- [40.] Dwie fidze. Luc. 13
 Zob. Łk 13,6-9.
 w. 2 *k woli jej urodzie* – z powodu jej urody.
- [41.] O drugiej. Matth. 21
 Zob. Mt 21,18-20; por. Mk 11,12-14.
- [42.] Dwa panowie. Matth. 6
 Zob. Mt 6,24; Łk 16,13.
 w. 5 *Mammonowi* – Mammona (Mammon), por. obj. do utworu 28, 6.
 w. 11 *Symon* – Szymon, czarnoksiężnik samarytański; zob. Dz 8,9-13.
 w. 13 *Asmodeus* – król szatanów w Talmudzie, również imię demona w apokryfach.

- [43.] Dwojacy synowie. 1. Thess. 5
Zob. 1 Tes. 5,5; por. też Łk 16,8 oraz utwory 25 (w. 19-20) i 44.
- [44.] Synowie świata tego. Luc. 16
Zob. Łk 16,8; por. też 1 Tes 5,5 oraz utwory 25 (w. 19-20) i 43.
- [45.] Słuchacze niedbali. Heb. 6
Zob. Hbr 6,4-8.
- [46.] Chwalce prawdziwi. Iohan. 4
Zob. J 4,23-24.
w. 3-4 – pochwała literalnego czytania Biblii i integralnego traktowania tekstu biblijnego, a nie doszukiwania się w nim np. sensów alegorycznych.
w. 8 *nie dba o to* – czyli o *kwę zakonną abo chleb, wino i złoto* (w. 7).
- [47.] Bogactwo pobożni
Zob. np. wypowiedź Jezusa o życiu wiecznym i bogactwie: Mt 19,16-30; Mk 10,17-27; Łk 18,18-27.
w. 5 *on Józef* – Józef z Arymatei; zob. Mt 27,57-60; Mk 15,42-46; Łk 23,50-53; J 19,38.
- [48.] Zły i dobry pasterz. Iohan. 10
Zob. J 10,11-16; alegoria o dobrym pasterzu stała się inspiracją do refleksji o cechach kandydatów piastujących urzędy kościelne.
w. 8 *broniąc ich ... gromadzie* – broniąc ich przed gromadą.
- [49.] Zły i dobry ojciec. Luc. 11
Zob. Łk 11,11-13.
- [50.] Zły i dobry syn. Matth. 21
Zob. Mt 21,28-30.
w. 7-8 – zob. Ml 1,6.
- [51.] Zły i dobry sługa. Luc. 12
Zob. Łk 12,42-48; por. też Mt 24,45-51.
- [52.] Złe i dobre drzewo. Matth. 7
Zob. Mt 7,15-20; por. Łk 6,43-45.
w. 12 *bez nich* – tj. bez owoców.
- [53.] Zła i dobra sól. Luc. 14
Zob. Łk 14,34-35; por. też Mt 5,13; Mk 9,50.
w. 2 *w zakonnych figurach* – w prefiguracjach zawartych w księgach Starego Testamentu; zob. Kpl 2,13; por. też Ezd 6,9; Hi 6,6.
w. 8 *podeptaniem swą nikczemność płaci* – z powodu swej marności, bezużyteczności zostaje podeptana przez ludzi.
- [54.] Zły i dobry kwas. Luc. 13
w. 1-4 – zob. Łk 13,20-21; zwięzła parafraza krótkiej przypowieści o kwasie chlebowym, ukazującej ideę wzrostu Królestwa Bożego.
w. 5-7 – zob. Mt 16,6.11-12; ukazano tu niezrozumienie przez słuchaczy metafory „kwas faryzeuszów i saduceuszów” (złe postępowanie i nauki faryzeuszów i saduceuszów).
w. 8 – zob. 1 Kor 5,7; św. Paweł żąda od wiernych usunięcia starego kwasu, czyli zła, grzechu, przewrotności.
w. 9-10 – nawiązanie do przepisów z Księgi Kapłańskiej (2,11); zob. też Wj 12,15; 13,7; 23,18.

w. 11-12 – zob. Wj 12,15; por. też Wj 34,18; Pwt 16,16; 2 Krn 30,13,21; 35,17; Ezd 6,22.

[55.] Powinność sługi. Luc. 17

Zob. Łk 17,7-10.

[56.] Bogacz z Łazarzem. Luc. 16

Zob. Łk 16,19-31.

w. 14 *nie w czas* – nie w porę, za późno.

w. 15-20 – polemika z katolickim dogmatem czyśćca. Wydany w roku 1439 dekret Soboru Florenckiego, potwierdzony przez bullę przeciw Lutrowi *Exsurge Domine* (1520) i uchwały Soboru Trydenckiego, opierał swą naukę o czyśćcu – gdy chodzi o odniesienia biblijne – tylko na wersecie 1 Kor 3,15 (bardzo trudnym do interpretacji) i na nieprzyjętych do protestanckiego kanonu Księgach Machabejskich, z których czerpała uzasadnienie tradycyjna modlitwa za zmarłych (zob. 2 Mch 12,38-46). Dogmat o czyśćcu nie został zaakceptowany przez żadne wyznanie chrześcijańskie powstałe po Reformacji, w tym przez braci polskich.

[57.] Rozdawca szczęśliwy. 2. Cor. 9

Zob. 2 Kor 9,7-12.

[58.] Ożuwca nieszczęśliwy. Iac. 3

Zob. Jk 3,2,5-6,8-11.

[59.] Szczyrość. 1. Petr. 2

Zob. 1 P 2,1-3.

w. 3 – zob. Mt 10,16.

w. 12 – zob. Mt 5,37; por. też 2 Kor 1,17; Jk 5,12.

[60.] Ustawiczność w modlitwach. Luc. 11

Zob. Łk 11,9-10.

[61.] Małżeństwo. Matth. 19

Zob. Mt 19,3-12.

w. 1-2 – Rdz 1,27-28.

w. 3-4 – polemika z katolickim celibatem nieuznawanym przez kościoły niekatolickie, w tym braci polskich.

w. 7-8 – J 2,1-11 (wesele w Kanie Galilejskiej).

w. 11-12 – zob. 1 Kor 7.

[62.] Posłuszeństwo. Matth. 17. Rom. 13

Zob. Mt 17,24-27; o podatku na świątynię; Rz 13,1-7; o konieczności posłuszeństwa każdej władzy i płacenia podatków. Otwinowski okazuje się zwolennikiem uniarkowanych poglądów Fausta Socyna w zakresie problematyki społeczno-ekonomicznej, dalekich od radykalizmu społecznego charakterystycznego dla wczesnego okresu działalności zboru.

[63.] Królestwo rozdwojone. Matth. 12

Zob. Mt 12,25-30; por. też Mk 3,24-30; Łk 11,14-23; zob. też Mt 24,7; Mk 13,8; Łk 21,10.

[64.] Mądrość wężowa. Matth. 10

Zob. Mt 10,16.

w. 8 – aluzja do władzy papieskiej; zob. utwory 90, 118 i 127.

[65.] Pokajanie. Luc. 1<5>. Matth. 2<6>

w. 1-2 – zob. Łk 15,11-32.

w. 3-4 – zob. Łk 23,40-43.

w. 5-6 – zob. Mt 26,69-75.

w. 7-8 – zob. np. Mt 4,17.

w. 9-10 – zapewne aluzja do katolickich sakramentów pokuty i ostatniego namaszczenia.

[66.] Knot kurzący. <Matth>. 12

Zob. Mt 12,15-21; por. też Łz 42,1-4.

[67.] Lina morska. Matth. 19

Zob. Mt 19,24: „Zasię powiedam Wam: łatwiej jest wielbładowi przez dziurę igielną przejść, niż bogatemu wnieść do królestwa Bożego”. Zastąpienie wielbłąda przez linę morską wywodzi się ze starożytnej i średniowiecznej tradycji egzegetycznej, która usiłowała wytłumaczyć niewytłumaczalne (zob. M. Eliade, *Religia, literatura i komunizm. Dziennik emigranta*, przeł. A. Zagajewski, Londyn 1990, s. 276). Przywołuje ją Jakub Wujek: „Łatwiej jest wielbładowi [marg.:] Abo. Linie: bo i tę znaczyć może greckie słowo kamelon, ale lepiej tak, jako w tekście stoi” (*Nowy Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa. Znowu z łacińskiego i z greckiego na polskie wiernie i szczyrze przełożony...*, przez D. Jakuba Wujka..., Kraków 1593). Niewykluczone, że stąd zaczerpnął pomysł z liną morską Otwinowski. W polskim Średniowieczu rozróżniano dwa znaczenia wyrazu *camelus* (*camellus*) – ‘wielbłąd’ oraz ‘lina, sznur’; greka rozróżnia dwa słowa: *kálos* – ‘sznur, lina (zwłaszcza okrętowa)’, *kámelos* – ‘wielbłąd’.

w. 5-6 – zob. Łk 19,1-10.

[68.] Post. Matth. 4. Actor. 4

Zob. Mt 4,1-2; Dz 4,23-32; por. też Mk 1,12-13; Łk 4,1-2.

[69.] Sabat. Mar. 3

Zob. Mk 3,1-6; por. też Mt 12,9-14; Łk 6,6-11.

w. 6 – zob. Łk 14,5.

w. 9-10 – zob. Ap 21.

[70.] Kamień węglowy. Matth. 21

Zob. Mt 21,42-44; Ps 118[117],22; por. też Mk 12,20; Łk 20,17-18.

[71.] Dom umieciony. Matth. 12

Zob. Mt 12,43-45; por. też Łk 11,24-26.

w. 2 *grzechu obrzydłego* – chodzi właściwie o „ducha nieczystego”.

[72.] Stater abo grosz czyższowy. Matth. 17

Zob. Mt 17,24-27; por. obj. do utworu 62.

[73.] Wyższe miejsca. Luc. 14

Zob. Łk 14,7-11.

[74.] Miękkie odzienie. Luc. 7

Zob. Łk 7,25. Uchwały przeciwko wystawnym strojom i zbytkom były podejmowane przez liczne synody braci polskich; zob. H. Horowitzówna, *Reformacja Polska a zagadnienie zbytku*. „Reformacja w Polsce” 4 (1926), s. 32-40; J. Tazbir, *Reformacja wobec zbytku*, [w:] *Świat panów Pasków. Eseje*, Łódź 1986, s. 265-283.

[75.] Siekiera nagotowana. Luc. 3

Zob. Łk 3,9; por. też Mt 3,10; por. utwór 77.

w. 4 *nurzal* – chrzcil; zob. obj. do utworu 123.

- [76.] Rozsądek nieba. Luc. 12
Zob. Łk 12,54-57.
- [77.] Rodzaj żnij<ow>y. Matth. 3
Zob. Mt 3,7; por. też Łk 3,7; por. utwór 75.
- [78.] Świat. Iohan. 17. 1 Iohan. 2
Zob. J 17,14-19; 1 J 2,15-17.
- [79.] Woly mlóćące. Matth. 10
w. 1-4 – zob. 1 Kor 9,9-13; 1 Tm 4,18.
w. 5 – zob. Mt 10,10; Łk 10,7.
- [80.] Wielbłąd. Matth. <1>9
Zob. Mt 19,24.
w. 2 – por. obj. do utworu 67.
- [81.] Świnia. 2. Pet. 2
Zob. 2 P 2,22; por. Prz 26,11.
- [82.] Ścierw. Matth. 24
Zob. Mt 24,28; por. też Łk 17,37.
- [83.] Robak niecumierający. Mar. 9
Zob. Mk 9,42-50; motyw robaka z Iz 66,24.
w. 3 *na szrot* – na niebezpieczeństwo.
- [84.] Paździorko. Matth. 7
Zob. Mt 7,3-5; por. też Łk 6,41-42.
- [85.] Dziesięcina. Matth. 23
Zob. Mt 23,23-24; o przepisach na temat dziesięciny – Pwt 14,22.
w. 10 *zakonnik* – tu: człowiek przestrzegający przepisów Starego Zakonu (Starego Testamentu).
w. 19 – chodzi o kościelne dziesięciny pobierane od majątków szlacheckich.
- [86.] Grób pobielaný. Matth. 23
Zob. Mt 23,27-28.
w. 7 – zob. Dz 23,2-3.
- [87.] Ziarno wsiane. Mar. 4
Zob. Mk 4,26-29.
- [88.] Ziarno umarłe. Iohan. 12
Zob. J 12,24.
w. 7 – o stanie zachwycenia w Dniu Pańskim pisze Jan w Apokalipsie (1,10).
- [89.] Pokarný. Matth. 15. Rom. 14. 1. Cor. 8
Zob. Mt 15,11.17-20; Rz 14,2-3; 1 Kor 8.
- [90.] Klucze niebieskie. Matth. 16
Zob. Mt 16,18-19. W utworze tym zawarta jest polemika z prawomocnością władzy papieskiej.
w. 3-4 – opinia powszechna w Kościołach wywodzących się z Reformacji, że klucze Królestwa przekazał Chrystus całemu zborowi.
w. 11-12 – oryginalna hipoteza, że być może władza w Kościele została na pewien określony czas przekazana Piotrowi. Według Fausta Socyna, czołowego teologa zboru, słowa

Chrystusa odnosily się do wszystkich Apostołów (*Bibliotheca Fratrum Polonorum*, t. 1, Amsterdam 1656, s. 334-341). Zob. utwór 127.

[91.] Gorzki korzeń. Heb. 12

Zob. Hbr 12,15; por. Pwt 29,17.

[92.] Zasłona serca. 2. Cor. 3

Zob. 2 Kor 3,14-18; por. także Wj 34,33-34.

[93.] Kotwica. Heb. 6

Hbr 6,19.

[94.] Przeciekaającym kto? Heb. 2

Zob. Hbr 2,1-4. Metafora rozeschłego i przeciekaającego naczynia zob. Mt 9,17; Mk 2,22; Łk 5,36-39.

[95.] Nic tajemnego. Matth. 10. Luc. 12

Zob. Mt 10,26-27; Łk 12,2-3.

[96.] Zakład jeden wszystkim. 1. Cor. 9

Zob. 1 Kor 9,24-27.

[97.] Krzyż nosić. Matth. 10. Mar. 8. Luc. 9

Zob. Mt 10,17-25: o prześladowaniu Apostołów; Mk 8,34; Łk 9,23: o warunkach naśladowania Jezusa; zob. też Mt 16,24. Krzyż jako symbol cierpienia Chystusa i dla Chrystusa jest przeciwstawiony katolickim obrzędowi pokutnym, dewocjonaliom i relikwiom.

w. 11 *trupie kości* – relikwie.

[98.] Kubek pić. Matth. 20

Zob. Mt 20,22-23; por. też Mk 10,35-40.

w. 18 – a ludzie mądrzy obserwują, jak sobie z tym radzą (jak realizują ślub doskonałości).

[99.] Serce zatkać. Matth. 13. Ioan. 12

Zob. Mt 13,15; J 12,40; por. także Iz 6,10.

[100.] Serce obrzezać. Rom. 2. Deut. 10. et 3<0>

Zob. Rz 2,28-29; Pwt 10,16; 30,6.

[102.] Komora cedzić. Matth. 23

Zob. Mt 23,24.

Tytuł: *Komora cedzić* – cedzenie komara, tj. drobiazgowy tłumaczenie przepisów prawa.

[103.] „Racha”. Matth. 5

Zob. Mt 5,22.

Tytuł: *Racha* – „Raka”, dosł. ‘pusta głowo’, ‘człowieku godny pogardy’ (u Czechowica „Raka”).

[104.] Nogi umyć. Iohan. 13

Zob. J 13,2-14.21.30.

[105.] Oko wyjąć. Matth. 5

Zob. Mt 5,29-30.

[106.] Świętego psom nie dawać. Matth. 7

Zob. Mt 7,6.

w. 1 *Nierzkąc* – nie mówiąc już o tym, że..., tym bardziej, nie tylko.

w. 3-4 – por. Kpl 24,5-9.

w. 7-8 – por. Mt 15,26-27.

[107.] Nie być z świata abo wynieść z świata. Iohan. 17. 1. Cor. 5

Zob. J 17,16; 1 Kor 5,10.

w. 7 *balwochualskie święta* – święta katolickie.

w. 9 *niezbożnych praw* – praw państwowych, niezgodnych z zasadami wyznawanymi przez braci polskich.

w. 13 *w niurczym* – w niczym.

[108.] Znowu się urodzić. Ioan. 3

Zob. J 3,3-8.

[109.] Miecz kupić. Matth. 26

Zob. Mt 26,51-54. Utwór ukazuje ambiwalentny stosunek do „urzędu mieczowego” i używania broni. Wbrew stanowisku zborowych radykałów z lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, a zgodnie z umiarkowanymi poglądami Soejna. Otwinowski pozytywnie odnosi się do „urzędu mieczowego” (w. 7-8) i ujawnia pacyfistyczne, choć niejednoznaczne stanowisko wobec używania broni przez żołnierzy (w. 9-10).

[110.] Panu bojować

Zob. np. 2 Kor 10,3-4.

[111.] W czas się zgadzać. Matth. 5

Zob. Mt 5,21-26.

w. 4 *rąk nie nasmaruje* – nie da łapówki.

[112.] Węgle zgromadzić. Rom. 12

Zob. Rz 12,14-20.

[113.] Ciało chleb. Matth. 26. Iohan. 6

Zob. Mt 26,26-29; Ostatnia Wieczerza (por. Łk 22,19-20; 1 Kor 11,23-27) i J 6,5-13; rozmnożenie chleba.

w. 5-6 – radykalne podważenie wiary w jakąkolwiek formę obecności Jezusa w Eucharystii, charakterystyczne dla braci polskich; por. wypowiedź Marcina Czechowica „chleb chlebem nie przestawa być ani wino winem”.

w. 7-12 – analogia między porównaniami: Jezus-baran (Baranek Boży, w przekładzie Czechowica właśnie „baran Boży”, zob. J 1,29); Jezus-drzwi (w nowszych przekładach „brama”; zob. J 10,9); Jezus-macica (macica winna, czyli – w nowszych przekładach – krzew winny, zob. J 15,1), a porównaniem: Jezus (ciało Jezusa)-chleb (zob. J 6,35: „Jamci jest on chleb żywota” i Mt 26,26: „Wziął Jezus chleb, a dobrozrecząc łamał i dawał uczniom i rzekł: Biercie, jedzcie: to jest ciało moje” – autor odwołuje się do obu tych fragmentów). Skoro Jezus nie jest ani baranem, ani drzwiami, ani winną macicą, bo są to – rzecz oczywista dla wszystkich – metafory, to równocześnie nie jest też chlebem (czy też – chleb nie jest Jego ciałem), bo Jego słowa mają tylko sens przenośny: Chrystus wzmacnia wierzącego duchowo, tak jak chleb wzmacnia go cieleśnie.

w. 14 *kaparnaitskiego* – należącego do mieszkańców Kafarnaum, miasta, w którym Jezus wielokrotnie nauczał.

[114.] Ciało z ciała. kość z kości. Ephes. 5

Zob. Ef 5,30. Fragment z wyrazem „kość” pojawia się tylko w niektórych rękopisach greckich i w niektórych przekładach; nie ma go np. w Biblii brzeskiej, a jest w przekładzie Czechowica: „Gdyż jesteśmy członkami ciała Jego, z ciała Jego i z kości Jego”.

[115.] Ciało i krew. 1. Cor. 15

Zob. 1 Kor 15,50.

w. 6 Kaparnaiczyzy – mieszkańcy Kafarnaum; zob. J 6,17.32-59.

w. 7-8 – zob. J 3,1-21.

w. 9 – zob. Mt 26,51-52; por. utwór 109.

[116.] Letni kto? Apoc. 3

Zob. Ap 3,15-16.

[117.] Listem kto? 2. Cor. 3

Zob. 2 Kor. 3,2-3.

w. 7 *inkaustem* – wyraz czytany czterosiylabowo.

[118.] Klucz znajomości. Luc. 11

Zob. Łk 11,52.

w. 1-2 – Otwinowski przyrównuje przywołanych w Ewangeliu zakonoznawców, którzy przechwycili klucz poznania, do papieża („rzymskiego pana”); inne polemiki antypapieskie w utworach 90 i 127.

w. 5-6 – o darze prorokowania pisze św. Paweł (1 Kor 12,10; 14,5).

[119.] Gehenna. Matth. 5

Zob. Mt 5,22.29-30 (w nowszych przekładach mowa o „piekle”).

[120.] Latorośli. Matth. 3. Iohan. 15

Zob. Mt 3,10; J 15,1-6.

[121.] Zbroja duchowna. Ephes. <6>. 2. Cor. <10>

Krótkie wyliczenie metafor charakteryzujących uzbrojenie chrześcijańskiego wojownika w Ef 6,10-17 zostaje przez Otwinowskiego rozbudowane w długi utwór poetycki, w którym następuje dookreślenie i rozszerzenie znaczeń metaforycznych związanych z poszczególnymi elementami uzbrojenia. W 2 Kor 10,4 tylko krótka wzmianka o duchowej walce.

[122.] Słowo Boże. Esa. 4<5>. 2. Pet. 1. Matth. 13. Luc. 8

Zob. Iz 45,23; 2 P 2,5-7 i 1 P 1,23-25; Mt 13,19-23; Łk 8,4-15.

[123.] Ponurzenie święte. Luc. 3. Rom. 6. Ephes. 4. Matth. 3. 1. Pet. 3. Tit. 3. etc.

Zob. Łk 3,1-22: kazanie Jana Chrzciciela i chrzest Jezusa (por. także Mt 3,1-17); Rz 6, 1-14: chrzest jako pogrzebanie „starego człowieka”; Ef 4,17-24: stary i nowy człowiek; 1 P 3,20-21: arka Noego jako obraz chrztu; Tt 3,5-6: „omycie odrodzenia” i „odnowienie Ducha Świętego”. W utworze tym autor, posługując się tekstem biblijnym, dowodzi słuszności poglądu na chrzest głoszonego przez braci polskich – polegał on na „ponurzeniu” ludzi dorosłych, w pełni świadomych swej wiary. Podobnie jak w innych wyznaniach anabaptystycznych ponurzenie stawało się rytuałem przyjęcia do wspólnoty. Cały utwór ma wiele miejsc zbieżnych z argumentacją Marcina Czechowica w Rozmowie XIII: „O ponurzeniu i o wieczerzy Pańskiej” z jego *Rozmów chrystyjańskich*. W przedmowie do swego przekładu Nowego Testamentu z 1577 r. Czechowic, używając argumentów filologicznych, tłumaczy dlaczego użył tam wyrazu „ponurzenie”, a nie „chrzest”; zob. np. przekład Czechowica Rz 6,4: „Jesteśmy tedy z Nim pospołu pogrzebieni w śmierć Jego przez ponurzenie”.

w. 3-4 – nawiązanie do rozmowy Jezusa z Nikodemem (J 3,1-21) dotyczącej powtórznego narodzenia człowieka, gdzie Jezus mówi m.in.: „Jeśli by się kto nie narodził z wody a z ducha, nie może wnieść do królestwa Bożego” (3,5; zob. też Ef 5,26).

w. 5-6 – Ewangelie nie przekazują nigdzie, by Jezus wydał uczniom polecenie, aby „pierwej uczyć, potem chrzczyć”, chociaż obszerniejsze interpretacje biblijne teologów ariańskich podejmujących ten temat próbują wykazać, że taka była intencja nauczania Jezusa.

w. 42 *ponorzył* – ponurzył (miejsce rymowe).

[124.] Ubogi żywot Pana naszego Jezusa Chrysta

w. 11-12 – zob. Łk 2,7.

w. 13-16 – zob. Mt 2,13-18.

w. 17-18 – zob. np. Mt 28; Mk 16,19-20; Łk 2,8-15; 24,50-53; Dz 1,9-11.

[125.] Zakończenie i tytuły Pana naszego

Autor wykorzystuje różne fragmenty tekstu biblijnego do wykazania podstawowej dla braci polskich doktryny teologicznej – unitarianizmu, który uznawał jedynie bóstwo Boga Ojca, a Chrystusa uważał za człowieka poczętego z Ducha Świętego, narodzonego z Maryi, a dopiero za zasługi ubóstwionego; tym samym unitarianie odrzucali dogmat o przedwieczności Syna Bożego (zob. następny utwór).

w. 8 *mazać* – namaścić.

w. 10 *Słowacy* – Słowianie.

w. 13 *Syloch* – hebr. *Sziloh*, imię odczytywane jako fragment proroctwa mesjańskiego (Rdz 49,10), oznaczające (zależnie od odczytania) „ten, do którego należy sąd”.

w. 15 *ze pnia Izajego* – chodzi o różdżkę z pnia Jessego (Jiszaja), o której jest mowa w proroctwie Izajasza.

w. 15-16 – zob. Iz 11,1nn.; por. też Rz 15,12.

w. 17-18 – zob. Iz 7,14; Mt 1,23; Łk 1,31.

w. 19-20 – zob. Ap 22,16; por. Lb 24,17.

w. 29 – zob. Iz 9,5.

w. 30 – zob. Flp 2,9.

w. 31 – zob. Iz 9,5.

w. 34 – zob. Iz 9,5.

w. 36 – zob. Ml 3,1; Hbr 3,1.

w. 45-46 – zob. J 1,29.36; por. Iz 53,7 (oraz Kpl 14,13.21.24nn.) oraz Wj 12,3nn.; por. też Ap 5,6.

w. 49-50 – zob. Ap 5,5.

w. 51-52 – zob. Mt 12,8; Mk 2,28; Łk 6,5; Kol 1,18.

w. 53-54 – zob. Mt 21,42; Mk 12,10.

w. 57-58 – zob. Wj 17,6; Lb 20,1-13; por. 1 Kor 10,1-4.

w. 63 – zob. Kol 1,15.

w. 67-68 – zob. J 6,32nn.

w. 69-70 – zob. J 15,1nn.

w. 71-72 – zob. Mt 9,12; Mk 2,17; Łk 5,31.

w. 73-74 – zob. J 14,6.

w. 75 – zob. J 8,12.

w. 87-88 – zob. Ap 3,7.

w. 91-92 – zob. Ap 1,5.

w. 97-98 – zob. J 14,6.

w. 101-102 – zob. Kol 1,15nn.

w. 103-104 – zob. J 11,25.

w. 105-106 – zob. Dz 10,42.

w. 111-114 – krytyka katolickiego kultu świętych obrazów. Interesujące jest w utworze przeciwstawienie wielości prawdziwych, bo danych przez Boga, tytułów Jezusa – fałszywym,

bo uczynionym ludzką ręką, wizerunkom malarskim, a więc słowa (pochodzącego od Boga) – obrazowi (pochodzącemu od człowieka).

w. 123-124 – zob. Mdr 3,5-6.

[126.] Tajemnice zbawienne

w. 5-8 – zob. Mt 13,16-17; Łk 10,23-24.

w. 9-10 – pisząc, że Jezus był *przed wszeźmi wieki od Boga prz<=>ejrzany* (a nie „zrodzony”) i w *Starym Zakonie ... figurowany*; autor pośrednio polemizuje z dogmatem o przedwieczności Chrystusa (zob. utwór poprzedni). Odrzucając preegzystencję Chrystusa i Jego zrodzenie z Ojca, unitarianie uznają za początkowy moment zaistnienia Syna Bożego zwiastowanie Jego narodzenia Maryi. Przekonania różnych odłamów braci polskich nie były jednakowe. Spory synodalne na ten temat nie doprowadziły do ujednoczenia stanowisk unitarian, wśród których powstały również poglądy o pochodzeniu Chrystusa od Józefa. Największą trudność sprawiała interpretacja prologu Ewangelii według św. Jana. Próbowano zaradzić trudnościom przez odpowiedni przekład biblijnych wersetów.

w. 13-16 – zob. Mt 3,13-17; Mk 1,9-11; Łk 3,21-22.

w. 17-18 – zob. J 1,14.

w. 23 – zob. np. 1 J 2,18.

w. 24 – zob. np. Ap 18.

w. 27-28 – zob. 1 Kor 15,51-52.

w. 29 – zarówno Henoch (Enoch), jak i prorok Eliasz według Biblii mieli być wniebowzięci: zob. np. 2 Krl 2,11 (wniebowzięcie Eliasza) i Hbr 11,5 (wniebowzięcie Henocha).

w. 39-40 – zob. Mt 19,28.

[127.] Kamień, Skala, Opoka, Chrystus. 1. Cor. 10. Matth. 21. Psal. 118. Dan. 2. Esa. 28

Zob. 1 Kor 10,4; Mt 21,44; Ps 118[117],22; Dn 2,34-35.44-45; Iz 28,16. Polemika z prawomocnością władzy papieskiej oparta na analogii pomiędzy biblijnym motywem kamienia odrzuconego przez budowniczych, który stał się kamieniem węgielnym, a motywem opoki, na której Jezus buduje swój Zbór (Kościół); zob. utwór 90.

[128.] Znaki dnia Pańskiego

Zob. Mt 24,21-31; Mk 13,19-27; Łk 21,25-28.

w. 24 – zob. Łk 18,8.

w. 45 – zob. Mt 24,32-35; Mk 13,28-29; Łk 21,29-31.

[129.] Dwa królowie. Luc. 14

Zob. Łk 14,31-33.

w. 11-12 – zob. Ef 6,10-17; 2 Kor 10,4; por. też utwór 121.

[130.] Dwie górze. Gal. 4

Zob. Ga 4,21-31.

w. 4 *syjońskiej* – Paweł mówi o „górnym Jeruzalem”, tj. Syjonie. Pierwotnie był to zamek w Jerozolimie, a po przeniesieniu tam Arki Przymierza czczono Synaj jako górę świętą. W Nowym Testamencie antytypem Syjonu jest królestwo Chrystusa – Kościół.

w. 8 – zob. Ps 15[14].

[131.] Wielkanoc

w. 5 – zob. Wj 12.

w. 11-14 – symbol Chrystusa jako baranka wielkanocnego (zob. 1 Kor 5,7: „abowiem Pascha nasza jest za nas ofiarowana, Chrystus”) został przeciwstawiony jednemu z elementów świątecznej obrzędowości katolickiej – produkowaniu figur baranka.

[132.] Świątki. Actor. 2

Zob. Dz 2,1-41.

w. 1 – stało się to nieco później, w trzy miesiące od wyjścia z Egiptu (Wj 19,1), plus jeszcze trzy dni (Wj 19,15-16).

w. 5-6 – zob. 2 Kor 3,3.

w. 11-14 – aluzja do katolickiego święta Zesłania Ducha Świętego.

[133.] Zła i dobra wonność

w. 1-6 – o miłości, która znaczy więcej niż całopalenia i ofiary zob. Mk 12,33; o wyższości ofiary Jezusa nad ofiarami izraelskimi zob. np. Hbr 9 i 10; o składaniu ofiar duchowych zob. 1 P 2,5.

[134.] Śmierć

w. 1-2 – śmierć została określona przez Jezusa jako sen przy wskrzeszeniu Łazarza (J 11,11-13) i córki Jaira (Mt 9,24; Mk 5,39; Łk 8,52).

w. 23-24 – zob. np. HOR.*Epist.* 1,16,79: „Mors ultima linea rerum est” („Śmierć dla każdego życia jest ostatnią metą”; przeł. J. Sękowski); STAT.*Theb.* 11,582: „placidus et facilis exitus”. Dziękuję dr. Piotrowi Urbańskiemu za wskazanie mi tych fragmentów.

w. 29-30 – rozmowa z Martą o śmierci przy okazji wskrzeszenia Łazarza (J 11,20-27).

[135.] Dzień Pański Ostateczny

Zob. Mt 25,31-46.

[136.] Przyszła chwała i nagroda

w. 3-4 – zob. 2 Kor 12,2-10.

w. 10 – zob. Mt 17,1-8; Mk 9,2-8; Łk 9,28-36.

w. 15-20 – zob. Ef 1,20-22.

w. 33 *Zjawieniu* – Objawieniu (chodzi o Apokalipsę wg św. Jana).

w. 33-34 – zob. Ap 1,1 i passim.

w. 40 – zob. Ap 6,16.

[137.] Zwierciadło chrystyjańskie

w. 3 – zob. 2 Kor 7,1.

w. 13 – zob. Mt 10,38; 16,24; Mk 8,34; Łk 9,23; 14,27.

w. 15-16 – zob. Mt 19,19; 22,39; Mk 12,31-33; Łk 10,27.

w. 35 – zob. Mt 10,33; Łk 12,9.

w. 44-48 – zob. Mt 24,3-31; Mk 13,3-27; Łk 21,7-28.

[138.] Ćwiczenie wiernego człowieka

w. 4 *po ranu* – rano, rankiem.

[139.] Wszystko próżność

Zob. Koh 1,2 i passim.

po w. 6 *Restant maiora peractis* – (łac.) Pozostają jeszcze wspanialsze [czynny] od już dokonanych; jest to nieco zmieniony cytat z tzw. *Panegiryku na cześć Messali*, zachowanego w korpusie dzieł Albiusa Tibullusa: „maiora peractis / instant” (TIB. 3,7,118-119).

SŁOWNIK WYRAZÓW ARCHAICZNYCH

Skróty oznaczające części *Pism poetyckich* zamieszczono w „Wykazie znaków i skrótów przyjętych w edycji”, s. 185. Średnikiem oddzielono poszczególne lokalizacje. Po przecinku podano numer wiersza lub linii.

- acz* – choć; Sp III 11, 1; IV 2, 3; VIII 4. 2; 20, 3; Prz 67, 8
- afekt* – skłonność; Prz 100, 6
- alegować* – tytułować, podawać jako dowód, powoływać się na co (por. łac. *allego* – ‘przytaczam, cytuję’); Sp XIV 3, 3; Prz 109, 1
- biezmo* – piętno, znamię; Prz 84, 2
- bogdaj* – bodaj (partykuła rozporządzająca zdanie, wyrażająca życzenie); Sp II 37, 5; VI 8, 4
- brant* – czyste, wytopione złoto albo srebro; Prz 125, 123
- brzydliwy* – brzydki; Sp V 6, 3
- budownik* – budowniczy; Prz 8, tyt.; 127, 7
- chlubić się* – szczyścić się, chęłpić się; Prz 31, 8, 11; 49, 9; 63, 5
- chlubny* – dumny, chęłpiący się; Pd I, 65
- chrystyjanin* – chrześcijanin, członek zboru braci polskich; Sp III 14, 1; 19, 4; Prz 92, 13; 138, 1
- chrystyjanka* – chrześcijanka, członkini zboru braci polskich; Sp I 11, 10
- chrystyjański* – chrześcijański, należący do zboru braci polskich; SpD, 24; SpC, 40-41; SpA, 26; Sp IV 1, tyt., 1; Prz 121, 21; 127, 2; 137, tyt.
- cudność* – niezwykła piękność; S VIII, 1, 2; 17, 1; 20, 1; X 15, 1
- czaczana* – kobieta przymilająca się, pieszczoszka; Sp X 12, 2
- czeladka* – zdrobnienie od *czeladź*; Sp IX, 61; XVIII, 27
- czeladź* – służba domowa, domownicy; Sp XVIII, 17
- czeru* – robak niszczący drzewa, owoce; Prz 83, 5
- czestować* – czcić, okazywać cześć, szacunek; Pd I, 89
- czworaki* – występujący w czterech odmianach, gatunkach itp.; Prz 13, tyt.
- czyńsz* – podatek pieniężny; Prz 62, 4; 85, 13; 124, 21
- czyńszowy* – przymiotnik od *czyńsz*; Prz 72, tyt.
- ćcić* – czcić; Sp X 16, 1
- daj* – bodaj; Pd I, 202
- dank* – nagroda; Sp I 10, 3
- domieścić* – dopuścić do czegoś, obdarzyć czymś; Prz 34, 10
- drzewiej* – dawniej; Prz 88, 11
- engelski* – angielski; Sp IV 3, tyt.
- figurować* – przedstawić pod postacią figury, alegorii; PrzK, 3; Prz 11, 2; 126, 10
- gdzieś* – gdyby, żeby, bodaj, obyż (partykuła żądająca); Pd II, 62; Sp III 23, 3
- gehenna* – piekło, miejsce wiecznych cierpień (hebr. *ga-hinnom*, aram. *gehinnam*, gr. *géenna*, łac. *gehenna*); Prz 119, tyt., 1, 5, 10
- gomon* – zwada, kłótnia, awantura; Sp I 5, 6; VII, 5, 2

- hardzie* – hardo (dumnie, wyniośle, butnie); Prz 72, 10; 118, 2; 135, 11
- imać* – chwytać; Prz 10, 2
- imienie* – posiadłość rodowa, majątek, mienie; Sp IX, 104
- imo* – mimo; Sp IV 3, tyt.
- ićcić* – spełniać, skuteczniać; Prz 98, 18
- kajać się* – przyznawać się ze skruchą do winy, żalując tego, co się zrobiło; Sp VI 25, 1; Prz 65, 4, 8; 122, 6
- kilo (kielo)* – kilka; Sp IV 1, 15; Prz 37, 10
- komor* – komar; Prz 102, tyt., 1
- kończyły* – krańce, końce, zakończenia; Sp III 3, 3
- kredencować* – przewodzić, dowodzić; Pd II, 31
- kubek* – kielich; Prz 98, tyt., 1, 10, 13, 14
- leda* – lada (wyraz ekspresywny oznaczający małą wartość itp.), byle; Sp I 22, 3; VIII 7, 2; IX, 76; XI 1, 2; XVII 7, 4; XVIII, tyt., 30; Prz 65, 5
- Lewita* – Izraelita, potomek syna Jakubowego, Lewiego; Prz 85, 3, 20; 106, 3
- lutościwy* – litościwy; Sp VI 22, 1
- lutość* – litość; Pd I, 52
- leptać* – chleptać; Sp XIII 7, 10
- lotryni* – złośnica, lotrzyca, nierządnicą; Sp X 9, 2
- łożniczy* – urzędnik na dworach królewskich i możnowładczych, którego obowiązkiem było czuwanie nad sypialnią pańską; PdD tyt.
- marnotratny* – marnotrawny; Prz 27, tyt.; 65, 1
- maskara (maskara)* – bal maskowy, maskarada (wł. *mascara* – ‘maska’); Sp XVI tyt., 1
- mdły* – słaby, wątpliwy, bezsilny; SpC, 9; Sp II 36, 2; III, 13, 10
- mianowany* – nazywany; passim
- miecić* – miotać; Prz 21, 2
- milośnica* – naloźnica; Sp VI 7, tyt.
- mlóto* – odpadowy produkt otrzymywany przy wyrobie piwa (słodziny) oraz mieleniu zboża, używany jako pasza dla zwierząt; Prz 27, 4
- morderz* – morderca; Sp III 8, 2; Prz 11, 14; 121, 16
- moźnie* – silnie, mocno, potężnie; Sp I 9, 2; Prz 30, 8
- nadobnie* – grzecznie, łagodnie; Sp III 10, 3
- najędrnieć* – najędrnieć, stać się jędrnym; Prz 128, 45
- nakładać* – czynić nakłady, płacić; Prz 24, 4
- nawalność* – nawalnica; Prz 9, 3; 123, 16
- nawileć* – oszaleć, ogłupieć ze strachu; Pd I, 140
- nawrac* – nawrzcć, nasiąknąć, napić się czym; Sp XII 1, 4
- niebożę* – biedactwo, nieborak, nieszczęśliwe stworzenie; Prz 20, 4
- niekarcznie* – niedorzecznie, niestosownie; Prz 1, 4
- nienaganiony* – nienaganny; Sp IV 5, 6; Prz 48, 18
- niewczas* – brak wygod, trudy, wyczerpanie; PdD, 21; Pd II, 170; Sp I 4, 2; Prz 121, 24; 124, 47
- niewiadosłość* – nieświadomość, niewiedza, ignorancja; Sp V 12, 3; VIII 4, 2
- niewolstwo* – niewolnictwo; Prz 37, 8
- niewód* – sieć; Prz 10, tyt., 1, 5
- niewstydlivie* – przysłówek od *niewstydlivy*; Prz 100, 8
- niewstydlivy* – nie mający wstydu, nieskromny, bezwstydnny; Sp VII 6, 1
- niezbożnica* – bezbożnica; Sp VI 12, 1; XIII 7, 9
- niezbożnie* – bezbożnie; Sp VIII 19, 1
- niezbożnik* – bezbożnik; Prz 83, 12; 125, 106; 130, 10
- niezbożny* – bezbożny; SpC, 19; Sp XVIII, 91; Prz 32, 5; 52, 4; 67, 5; 107, 9; 111, 4; 128, 48; 137, 20
- nikczemność* – marność; Prz 53, 8
- oblądzić* – pobłądzić, pomylić się; PrzA, 24
- oblędliwy* – zawierający błąd, błędny; Prz 18, 6; 128, 19
- obmierzić* – obrzydzić; Sp IX, 36
- obmierzły* – budzący wstręt, obrzydliwy; Prz 10, 10
- oborzyć się* – oburzyć się, powstać; Prz 30, 3
- ochędźnie* – porządnie, czysto, schludnie, starannie; Sp IX, 58

- ochędóstwo* – stroje, ozdoby; Sp I 11, 2; III 21, 3; IX, 96; XIII 5, 1
- ocz* – o co; Sp I 8, 4; II 15, 2; VIII 4, 3; XI 1, 2; Prz 2, 5; 44, 8
- odbiegać* – uciekać od czegoś (kogoś), dezertować; Sp II 52, 4; Prz 48, 12
- odgrozić* – odstraszyć; Sp IV 3, 9
- odmıatać* – odrzucać, odpychać, odrącać; Prz 110, 2
- ofiarownik* – kapłan; Prz 125, 43
- ogładzać* – czynić gładkim, wyrównywać jakąś powierzchnię; Prz 122, 21
- okrom* – oprócz, prócz, z wyjątkiem, wyjąwszy co; PrzA, 5
- okrzosywać* – tj. okrzesywać, obcinać coś (zwykle gałęzie z drzewa), ociosywać coś dookoła ze wszystkich stron, wyrównywać; Prz 120, 2
- onieszkąć* – nie stawić się gdzie, opuścić co, spóźnić się do czego, na co; Sp II 8; Prz 33, 3, 12; 138, 5
- ondzie* – tam, w onym miejscu, gdzie indziej; Prz 12, 16
- opak* – na wspak; Prz 52, 13; 137, 4
- opakıwać* – zaprzeczać, zniekształcać; Prz 109, 2
- opatrznie* – przysłówek od *opatrzny*; Prz 44, 2
- opatrzny* – zapobiegliwy, przezorny; Prz 25, 9
- otwarzać* – otwierać; Prz 90, 1; 122, 18
- owa* – zgoła; Prz 125, 107; 128, 23
- owczyta* – biedna, chora owca; Pd I, 39
- owszem* – na odwrót, przeciwnie; Sp III 13, 6
- ożurca* – obmówca, potwarca, oszczerca; Prz 58, tyt., 7
- paździorko* – źdźbło; Prz 84, tyt., 1
- piątno* – piętno; Sp VII 9, 13
- piątnowany* – piętnowany; Prz 83, 9
- pięknica* – piękna kobieta; Sp I 5, 2
- pilen* (czego) – zabiegający o coś, pilnujący czegoś; Prz 12, 7
- pleszek* – pancierz służący do ochrony ciała żołnierza; Prz 121, 7
- plugawiec* – człowiek budzący wstręt, niechlujny; Prz 4, 4
- plundrować* – plądrować; Prz 30, 2
- plonka* – nieszczepione drzewo, dziczka; Prz 92, 16
- plużyć* – sprzyjać; Prz 42, 7
- po ranu* – Sp II, 49
- pochlebować* – pochlebiać; Prz 107, 2
- pocz* – po co, na co, dlaczego; Sp IX, 124
- podanie* – propozycja; Prz 46, 3
- podczas* – niekiedy, czasem; Prz 52, 5
- podły* – drobny, mało znaczący; PrzA, 11
- podobieństwo* – podobanie się; Sp III 16, 4
- poglądanie* – spoglądanie; Sp V, 6, 2
- pogotowiu* – niewątpliwie; Prz 33, 17
- pohaniec* – poganin, wyznawca islamu, zwłaszcza Tatar lub Turek (określenie pogardliwe); Pd I, 91
- pojśrzednik* – pośrednik; Prz 125, 44
- pokajanie* – żal, skrucha, pokuta; Prz 65, tyt.; 99, 6
- pokładny* – ofiarny, poświęcony Bogu (o chlebie); Prz 106, 2
- pomaza* – plugastwo; Sp XII 1, 3
- pomiernie* – przysłówek od *pomierny*; Sp IX, 85
- pomierny* – skronny, umiarkowany, wstrzemięźliwy; Sp IX, 97
- pomnieć* – zachowywać coś w pamięci, pamiętać; Sp II 23, 5; V 10, 3; Prz 25, 15; 37, 13
- poniewolny* – przymusowy, niedobrowolny; Sp I 3, 4
- ponurzenie* – chrzest (termin używany w zborze braci polskich); Sp II 46, 2; XVIII, 93; Prz 123, 10, 19, 28, 45; 124, 27
- ponurzyć* (się) – ochrzcić (się); Sp II 45, 2; III 9, 4; Prz 123, 11, 44; 132, 8, 10
- posiędziony* – zagarnięty, zabrany; Pd I, 36
- postawać* – znajdować się; Prz 52, 2
- powinny* – należny, należący się; PdD, 28; Sp II 2, 1; IX, 70; PrzD, 9; Prz 40, 10; 50, 8, 10; 51, 10; 79, 6
- pożyć* (kogo, co) – zmóc, pokonać; Sp I 14, 1
- przebaczyć* – przeoczyć; Prz 82, 10
- przecurko* – względem, w stosunku do; SpD, 19; PrzD, 3; Prz 23, 10
- przedsię* – przeciw; Sp VIII 3, 5; Prz 14, 10; 24, 12; 27, 18; 36, 10; 49, 5; 50, 2; 55, 2; 75, 7; 77, 3; 97, 12, 14; 98, 6; 106, 7; 107, 5; 134, 11; 138, 16
- przefigurować* – w figurze przedstawić przyszłość, przepowiedzieć; Prz 136, 10
- przejrzeć* – przejrzeć, przewidzieć; Pd I, 2
- przejrzzenie* – przejrzenie; coś, co zostało przewidziane; Pd I, 5

przekaza – zawada, przeszkoda, trudność;

Prz 96, 10

przekazić – popsuć, zniweczyć; Pd I, 10

przeklęctwo – przekleństwo w znaczeniu klątwa, wyklęcie; Sp VI 5, 2, 5; 10, 6; VII 9, 6; Prz 42, 18; 97, 14; 130, 3

przełożęństwo – władza zwierzchnia, zwierzchność; Prz 5, 12; 136, 26

przemelować – zamącić, pogmatwać; Sp IX, 30

przemierzyć – budzący odrazę, wstrętny, obmierzyć; Prz 4, 4

przeplawiać – przeprowiać przez wodę, wplaw; Prz 125, 124

przepyskować – przebierać (w jedzeniu); Prz 85, 8

przerazić – przekłuć; Sp I 18, 1

przyrodny – krewny, powinowaty, należący do danego rodu; Prz 27, 17

przyszańcować – przystawić drabiny do murów przy szturmie; Pd II, 58

przyszcie – przyjscie; Prz 51, 9

rozpłoszyć – wznecając poploch, strasząc rozpędzić; rozegnać; Prz 20, 14

rozsiwca – rozsiewacz, siewca; Prz 14, 13

rumienidło – róż, kosmetyk służący do nadawania twarzy sztucznych rumieńców; Sp XIII 7, tyt.

rzędzicha – kobieta zrzędna; Sp VI 21, 1; XIII, 7, 11

sedycyja – sedycja, bunt, rozruchy; Sp I 19, 5

serdeczny – dotyczący serca; Prz 102, 5

skazać się – ogłosić się; Sp IV 3, 6

skomroch – błazen, kuglarz; Pd I, 142

skoro – zaraz, natychmiast; Prz 59, 8

skromić – uskramiać, poskramiać; Prz 129, 12

skurczać – skąpić, oszczędzać, ograniczać; Prz 25, 14

śladnie – łatwo, bez trudu, bez wysiłku; Pd I, 175; Sp VII 6, 1; PrzA, 6, 19; Prz 48, 4; 115, 4

śladny – nie wymagający trudu, łatwy; Prz 23, 10

spara – szpara; Prz 102, 2

spelna – pełno, w pełni; Sp IX, 22

spolek – społeczność; Prz 42, 2

spominać – wspominać; Sp III 25, 5; IV 2, 2

spółkować (z kimś) – obcować, towarzyszyć, być w przymierzu; Prz 43, 10

sprośnię – przysłówek od *sprośny*; Sp VI 2, 1; XV 2, 1

sprośny – bezwstydy, nieprzyzwoity, rozpustny; Pd I, 29; Sp VI 2, 3, 6, 2; XVI 1, 5; Prz 1, 7; 4, 6; 27, 4; 104, 7; 119, 2; 132, 14

sromać się – wstydzić się; Prz 25, 7

stater – w starożytnej Grecji moneta srebrna równająca się 2 (jak w Ewangeliu) lub 4 drachmom; Prz 72, tyt.

subtylnie – subtelnie; Sp I 13, 3, Prz 67, 4

suwoleństwo – swawola; Prz 62, 6

suwolnie – swawolnie; Sp IX, 63; Prz 72, 7

szafarz – zarządca; Prz 25, tyt., 1

szafować – dostarczać, dawać, przynosić, zarządzać, rozporządzać; Prz 57, 3; 90, 17

szkarady – szkaradny; Prz 35, 10

szkort – nalożnica; Sp X 11, 2

szwankować – upadać, ponosić stratę; Sp I 24, 4

szyderz – szyderca; Sp VI 10, 6

światno – świetnie; Sp II 11, 3; Prz 56, 5

święcica – kobieta święta; Sp II 19, 9

teskliwy – smutny; Prz 99, 8

tluszcza – gromada, rzesza; Prz 18, 4; 132, 2

trybut – danina, haracz; Prz 85, 1, 6

tuszyć – spodziewać się czegoś, mieć nadzieję na coś; Prz 24, 11; 63, 14; 118, 7; 123, 50; 128, 49

ubieżeć – biegiem przebyć jakąś drogę; Sp I 14, 4; Prz 55, 9

uchylać się – chronić się; Prz 16, 7

ucześnica – uczestniczka; SpC, 35-36

udzialać – zrobić, wykonać; Prz 97, 16

ukusić – skosztować, ugryźć; Prz 137, 53

upatrywać – dopatrywać się, obserwować; Prz 8, 8; 14, 13; 24, 8; 31, 6; 48, 14; 76, 2; 82, 2; 98, 18; 99, 10; 102, 3; 115, 10; 121, 27

upornie – uporczywie; Sp VI 20, 8; XI 1, 4; Prz 75, 14; 107, 4

uporny – uporczywy; Prz 20, 12; 45, 8; 83, 2; 119, 1

uskromić – powściągnąć w działaniu, ukrócić, poskromić; Sp XIII 7, 5

- ustawnie* – stale, ciągle, nieustannie; Prz 38, 6; 71, 7; 121, 26; 123, 27; 137, 3
- uznać się* – opamiętać się; Prz 75, 6
- waśniwy* – kłótlivy, gniewliwy; Sp VI 22, 2
- wczas* – odpoczynek, spoczynek, wytchnienie; Pd I, 183; Sp IX, 97; XVIII, 99; Prz 55, 4; 124, 28
- wespolek* – wespół; SpC, 35; SpA, 7; Prz 52, 8
- wiarować się* – strzec się, wystrzegać się; Sp X 1, 4
- widać* – widzieć; Prz 102, 12
- winiarz* – winiarz; Prz 11, 5
- włosieniec* – włosiennica; Sp III 20, 2
- wnęk* – wnuk; Sp VI 20, 1, 3
- wobec* – powszechnie, w ogóle; Sp I 10, tyt.
- wolnie* – swobodnie, według woli; Pd I, 78; Prz 89, 2
- wolta* – szybki, zręczny obrót (w tańcu), tańiec; Sp XIII 6, 4; XVI, 1, 3
- womit* – wymioty (por. łac. *vomitus* – ‘wymioty’); Prz 81, 2
- wrychle* – rychło; Sp VI 17, 5; 18, 3; VIII 16, 2; Prz 1, 27; 11, 16; 62, 8; 125, 122; 128, 34, 44; 135, 24; 137, 44
- wspominać* – wspomnieć; PrzH, 5
- współwidany* – widziany jednocześnie; Sp I 17, 4
- wystawować* – wyrażać, unaoczniać; PrzK, 2
- zabawny* – zakłopotany, zajęty (czymś); Prz 29, tyt.
- zacz* – za co; Sp I 1, 4
- zajrzeć (komu)* – zazdrościć; Sp II 48, 4; IX, 145; Prz 14, 3; 27, 17
- zakusić* – spróbować, skosztować; SpD, 31
- zaloźnica* – nałożnica; Sp I 33, tyt.; VI 5, tyt.; 21, tyt.; VIII 8, 1; 9, 3; 11, 1; 16, 3; Sp XI 1, 4
- zarza* – zorza; Sp X 8, 1
- zasię* – zaś, natomiast, raczej; SpH, 18; Sp I 26, 7; V 13, 4; VI 4, 5; 9, 8; VIII 12, 4; XII 7, 4; Prz 10, 6; 24, 11; 28, 15; 53, 6; 127, 13
- zastawować* – zastawiać; Prz 121, 28
- zaślnać* – (forma oboczna: „zaślnić”) oślepnąć; Sp VI 21, 7
- zawiezywać* – zawierać; Sp II 39, 3; Prz 103, 5
- zawściagnąć* – powstrzymać, pohamować, ukrócić; Sp III 14, 10
- zawždy* – zawsze; PdD, 26; SpH, 20; SpD, 10; Sp I 34, 6; IV 4, 10; V 3, 6; 8, 3; VIII 11, 3; IX, 77, 98, 127; XII 5, 2; XVII 4, 2; XVIII, 56; Prz 22, 2; 33, 16; 43, 12; 53, 12; 56, 5; 82, 5; 83, 5; 96, 6; 104, 4; 117, 6; 123, 48; 128, 2; 133, 8; 137, 25
- zdradny* – zdradziecki; Sp VIII 16, 2
- zjęć* – zawrzeć (małżeństwo); Sp VIII 19, 1
– zdjąć; Pd II, 15; Sp VI 21, 5; Prz 8, 6
- znacznie* – w widoczny, oczywisty, jasny sposób; Prz 15, 6; 28, 3; 134, 5
- zostać się* – zatrzymać się, utrzymać się; SpH, 22; Prz 42, 3; 94, 1, 3; 101, 3; 130, 10
- zstać się* – stać się; Sp V 2, 4; VI 2, 2; Prz 12, 10; 34, 4; 65, 2; 67, 6; 81, 4; 85, 5; 107, 3; 108, 8, 9; 113, 5; 125, 100; 126, 17; 128, 26
- zwierzchouny* – zewnętrzny, zwierchni; Sp II 46, 4; III 20, 4; Prz 102, 7
- źrzec* – zreć; Sp VI 22, 2

INDEKS POSTACI

Uwzględniono imiona i określenia wszystkich postaci biblijnych i historycznych wymienionych w utworach, poza osobą Jezusa Chrystusa. Biblijne nazwy osobowe podano według Biblii Tysiąclecia. Inne nazwy osobowe podano według zapisów przyjętych przez *Encyklopedię Katolicką*, *Polski Słownik Biograficzny* i *Wielką Encyklopedię Powszechną PWN*. W nawiasy okrągłe ujęto formy używane przez Otwinowskiego, jeśli są odmienne; w nawiasy kwadratowe – postaci, których imię nie pojawia się w tekście utworu. Informacje o poszczególnych postaciach znajdują się w objaśnieniach do utworów. W przypadku *Spraw...* oraz krótszych *Przypowieści...* nie odsyłało do wersów, gdyż wiersze z tych zbiorów są krótkie, a postaci biblijne i historyczne pojawiają się zazwyczaj w tytułach, bądź kilkakrotnie w tekście utworu, bądź też często dotyczą ich całe utwory; w przypadku *Pieśni*, prozatorskich dedykacji oraz wstępów po przecinku podano numer wiersza lub linii. Średnikiem oddzielono poszczególne lokalizacje.

- Abigail – Sp I 21; VIII 12; 13
Abimelek, król Geraru (Abimelech, palestyński król) – Sp I 20; VIII 4; 6
Abiszag (Abizag) – Sp I 24
Abner – Sp VIII 16
Abra – Sp III 8
Abraham (Abraam, Abram) – Sp I 2; VI 3; VIII 3; 4; Prz 47; 125, 25, 65
Absalom (Absalon, Absolon) – Sp VIII 10; 11
Absolon *patrz* Absalom
Achab – Sp VI 17; XIII 7
Achinoam – Sp VIII 12; 13
Achsa *patrz* Akxa
Adam – Sp VII 2
Adoniasz *właśc.* Amnon
Agar *patrz* Hagar
Agata – Sp III 17
Agrypa *patrz* Herod Agryppa II
Akxa (Achsa) – Sp I 14
Aleksander Wielki, Macedoński – Pd I, 169
Amalek – Sp VIII 12
Amnon (mylnie: Adoniasz) – Sp VIII 10
Anastazja (Anastazyja) – Sp III 19
[Anna Jagiellonka], królowa – Pd II, 26
Anna, matka Samuela – Sp I 29; 38; II 3; V 8
Anna, prorokini – Sp II 3
[Anna], żona Tobiasza-ojca – Sp VI 12
Annasz – Sp VI 28
Anszpach *patrz* [Hohenzollern Jerzy Fryderyk]
Antioch, IV Epifanes (Antyjoch) – Sp I 39
Antoniusz Feliks (Antonius Felix), prokurator Judei, mąż Druzylli (starosta hierozolimski) – Sp III 10
Apemen – Sp VI 21
Apollos, Żyd z Aleksandrii – Sp II 43
Asa, król (Aza) – Sp VI 20
Askewa Anna – Sp IV 2
Asmodeus – Prz 42
Aswerus – Sp VI 11
Atalia (Atalija) – Sp VI 18; 19
August *patrz* Oktawian August
patrz Stefan Batory
Augustus cesarz *patrz* Oktawian August
Aza *patrz* Asa
baby egipskie – Sp III 1
Bala *patrz* Bilha
Barnaba (Barnabasz) – Sp V 12
Batszeba (Betsabe) – Sp I 28; V 6; VIII 15
Bekiesz, Kasper (Bekesz) – Pd II, 10
Berenika (Bernice) – Sp III 11

- Bernice *patrz* Berenika
 Betsabe *patrz* Batszeba
 Bilha (Bala) – Sp VI 5; VIII 9
 Bolesław – Pd I, 79
 Broniowscy, rodzina – SpH, 11
- Carion, Johannes – Sp VII 9
 chananejska *patrz* niewiasta kananejska
 Chulda (Holda) – Sp I 31
 Chuza (Chuzy) – Sp II 23
 córka faraona – Sp III 2
 córka Herodyjas *patrz* [Salome], córka Herodiady
 córka Jaira (dzieweczka Jairowa) – Sp II 16
 córka Jeftego – Sp I 15; XIV 5
 córki cztery Filipa Apostoła – Sp II 50
 córki Lota – Sp VI 2
 córki ludzkie – Sp VI 1
 córki Selofchada (córki Saalfadowe) – Sp I 12
 cudzołożnica, kobieta uratowana przez Jezusa przed ukamienowaniem – Sp VI 26
 czarownica Saulowa *patrz* wróżka z Endor
- Dalida *patrz* Dalila
 Dalila (Dalida) – Sp VI 7
 Damaris (Damaris atenińska) – Sp II 42
 Daniel – Sp VIII 17
 Dawid – Pd I, 31; Sp I 19; 21; 22; 23; 24; V 6; VI 10; VII 2; VIII 11; 12; 13; 15; XIV 2; 3; Prz 47; 125, 25, 87; 128, 30
 Debora – Sp I 17
 Dina – Sp V 3; VIII 7
 druga nie mianowana *patrz* niewiasta chorą na krwotok
 Druzylla, żona Antoniusza Feliksa – Sp III 10
 dziewczęta z Szilo (dziewki Syłońskie) – Sp XV 2
 dziewczeczka Jairowa *patrz* córka Jaira
 dziewczki Syłońskie *patrz* dziewczęta z Szilo
- Edward VI, Tudor, król Anglii – Sp IV 3
 elekt *patrz* [Maksymilian II Habsburg]
 Elekta *patrz* Wybrana Pani
 Eliasz (Eliasz) – Sp I 25; Prz 126
 Elizeusz – Sp I 26
 Elkan – Sp V 8
 Elżbieta, matka Jana Chrzciciela – Sp I 38; II 2
 Enoch *patrz* Henoch
- Estera (Hester) – Sp I 35; II 29; VI 11
 Eunice (Eunika) – Sp II 47
 Eustachia (Eustochium) – Sp III 23
 Eustochium *patrz* Eustachia
 Ewa – Sp I 1; V 1; XVIII, 3, 24, 67
 Ewodia (Ewodyja) – Sp II 48
- Feba – Sp II 51
 Fenenna *patrz* Peninna
 Filip, Apostoł – Sp II 50
 Filip, brat Heroda – Sp VI 24
 Filipowski Hieronim, ojciec – PdD, 3
 Filipowski Hieronim, syn – PdD
- Gilberta Angliczka *patrz* Joanna, papieżycza
 Głińscy, ród – Pd I, 41
 Goliat (Golijat) – Sp XIV 2
 Graja Joanna *patrz* Gray Jane
 Grajowski Krzysztof – Pd I, 44
 Gray Jane (Graja Joanna) – Sp IV 3
 [Grzegorz XIII], papież (rzymski ociec) – Pd I, 193
 grzesznica – Sp II 8
 Gwagnin Aleksander – Pd I, 48
- Hagar (Agar) – Sp VI 3
 Heli – Sp VIII 14
 Henoch (Enoch) – Prz 126
 Henryk Walezy, król Polski – Pd II, 14
 Herberstein, Siegmund von (Herberstain) – Pd I, 47
 Herod Agryppa II (Agrypa) – Sp III 11
 Herod Antypas (Herod) – Sp VI 24; XIV 4
 Herodiada (Herodyjas) – Sp VI 24
 Hester *patrz* Estera
 Hieronim, św. (Jeronim święty) – Sp III 22; 23; 24
 Hiob (Job) – Sp VI 9; Prz 47
 [Hohenzollern Jerzy Fryderyk], margrabia Anspachu (Anszpach) – Pd II, 38
 Holda *patrz* Chulda
 Holofernes (Holoferm) – Sp I 34; VII 2
- Iwan, IV Groźny – Pd I, 13, 110, 133, 174, 194; II, 50
 Izaj *patrz* Jesse
 Izajasz – Prz 125
 Izebel (Jezabel) – Sp VI 17; 18; XIII 7
- Jael (Jahel) – Sp I 18
 Jahel *patrz* Jael
 Jair – Sp II 16

- Jakub, Mniejszy, Apostoł – Sp II 25
 Jakub, syn Izaaka (Jakób) – Sp I 4; 5; V 3; VI 5; VIII 7
 Jan VIII *patrz* Joanna, papieżyca
 Jan, Apostoł – Sp II 37; 38; VII 9; PrzA, 21; Prz 78; 136
 Jan Chrzciel (Jan Baptysta) – Sp II 2; III 18; VI 24; XIV 4; Prz 29; 74; 75; 126
 Jefte – Sp I 15; XIV 5
 Jehu – Sp XIII 7
 Jeroboam – Sp VI 15
 Jeronim święty *patrz* Hieronim, św.
 Jesse (Izaj, właśc. Jiszaj) – Prz 125, 15
 Jezabel *patrz* Izebel
 Jiszaj *patrz* Jesse
 Joab – Sp VIII 16
 Joanna, papieżyca = Jan VIII (Gilberta Angliczka) – Sp VII 9; 10
 Joanna, żona Chuzy – Sp II 22; 23; 32; 33; 34
 Job *patrz* Hiob
 Jozeba (Jozaba) – Sp I 32
 Jozjasz (Jozyjasz) – Sp I 31
 Józef, brat Jakuba Mniejszego – Sp II 27
 Józef, syn Jakuba i Racheli – Sp VI 6; IX, 91
 Józef, z Arymatei – Prz 47
 Juda, syn Lei i Jakuba (Judasz) – Sp VI 4; Prz 125, 49
 Judyta (Judyt) – Sp I 34; III 8
 Kaleb – Sp I 14
 kandacka królowa *patrz* Kandaka
 Kandaka, królowa etiopska (kandacka królowa) – Sp III 9
 Karol V, cesarz (Karzeł piąty) – Pd I, 121
 Karzeł piąty *patrz* Karol V
 Kozbi, Madianitka (Kazbi Madyjanitka) – Sp VI 8
 królowna egipska, córka faraona – Sp I 7; III 2
 królowna polska *patrz* [Anna Jagiellonka]
 Książę *patrz* Ostrogski Konstanty
 księżna włoska, przyjaciółka Barnardina Ochina – Sp IV 5
 Kwintian (Kwintyanus) – Sp III 17
 Laban – Sp I 4
 Lasocina Anna, *de domo* Broniowska, *primo voto* Spinkowa – SpH; SpD
 [Lasota Andrzej] (małżonek) – SpD, 7, 18
 Lea (Lija) – Sp I 5; V 9
 Lidia (Lidyja) – Sp II 45; 46
 Lija *patrz* Lea
 Likurgus *patrz* Lykurg
 Liwijusz *patrz* Liwiusz Tytus
 Liwiusz Tytus (Livius Titus: Liwijusz) – Pd II, 40
 Loida *patrz* Lois
 Lois (Loida) – Sp II 47
 Lot – Sp V 2; VI 2
 Lykurg (Likurgus) – Sp III 16
 Łazarz, brat Marty i Marii z Betanii – Sp II 4; 5; 16; Prz 134
 Łazarz, postać z przypowieści Jezusa – Prz 56
 łotr, dobry – Prz 65
 Łucja (Łucyja) – Sp III 16
 Maaka (Maacha) – Sp VI 20
 [Maksymilian II Habsburg], cesarz (elekt) – Pd II, 15
 Malachiasz – Prz 50
 małżonek *patrz* [Lasota Andrzej]
 Mammon *patrz* Mammona
 Mammona (Mammon) – Prz 28; 42
 Maria I, Tudor, zwana Krwawą, córka Henryka VIII i Katarzyny Aragońskiej, katoliczka (Maryja) – Sp IV 3
 Maria, chrześcijanka z Rzymu (Maryja) – Sp II 49
 Maria Magdalena (Maryja Magdalena) – Sp II 7; 12; 22; 28; 32; 33; 34
 Maria, matka Jakuba Mniejszego i Józefa (Maryja) – Sp II 22; 25; 27; 28; 32; 33; 34
 Maria, matka Jezusa Chrystusa (Maryja) – Sp II 1; Prz 124; 125, 28
 Maria, siostra Łazarza (Maryja) – Sp II 4; 28
 Maria, siostra Mojżesza i Aarona *patrz* Miriam
 Marie trzy (Maryje) *patrz* Maria Magdalena
patrz Maria, matka Jakuba i Józefa
patrz Maria, siostra Łazarza
 Marta, siostra Łazarza – Sp II 4; 5; 6; Prz 134
 matka Mojżesza – Sp I 7
 matka nasza *patrz* Ewa
 matka Rufa (matka Ruffiego) – Sp II 41
 matka Salomona – Sp I 30

- matka siedmiu synów męczenników (niewiasta nie mianowana) – Sp III 13
- matka synów Zebedeusza (Zebedeuszowa) – Sp V 10
- Michol *patrz* Mikal
- Mikal (Michol) – Sp VI 10
- Miriam, siostra Mojżesza i Arona (Maryja) – Sp I 9; V 4; XIV 1
- mlodzieniec bogaty – Prz 28
- Mojżesz – Sp I 7; 8; 9; 12; III 2; V 4; 5; XI 2
- Morata Olympia Fulvia – Sp IV 4
- Nabal – Sp I 21
- Nabot – Sp VI 17; XIII 7
- nędnica *patrz* żona Lota
- niewiasta chananejska *patrz* niewiasta kananejska
- niewiasta chora na krwotok (druga nie mianowana) – Sp II 11
- niewiasta głodna – Sp VI 22
- niewiasta kananejska (chananejska, syrofeńska) – Sp III 4; 5
- niewiasta nie mianowana
patrz matka siedmiu synów męczenników
patrz niewiasta z tłumu wołająca
- niewiasta pochyłona (niewiasta skurczona) – Sp II 15
- niewiasta skurczona *patrz* niewiasta pochyłona
- niewiasta syrofeńska *patrz* niewiasta kananejska
- niewiasta szukająca drachmy – Sp II 19
- niewiasta uboga *patrz* niewiasta z Bachurim
- niewiasta wierna – Sp III 14
- niewiasta z Abe-Bet-Maaka (niewiasta w Abeli) – Sp I 19
- niewiasta z Bachurim (niewiasta uboga) – Sp I 22
- niewiasta z Sychem – Sp I 20
- niewiasta z Tekoa (tekuitska) – Sp I 23
- niewiasta z tłumu wołająca (niewiasta nie mianowana) – Sp II 10
- niewiasta zgwałcona przez Beniamitów – Sp VIII 8
- niewiasta, żona kolejno siedmiu mężów
patrz Sara, żona Tobiasza-syna
- niewiasty antyjocheńskie *patrz* niewiasty z Antiochii
- niewiasty babilońskie – Sp V 13
- niewiasty bereeńskie *patrz* niewiasty z Berei
- niewiasty cztery pobożne
patrz Maria, chrześcijanka z Rzymu
patrz Persyda
patrz Tryfena
patrz Tryfoza
- niewiasty dwie Machabejskie – Sp I 39
- niewiasty izraelskie, ofiarowujące ozdoby – Sp I 10; 11
- niewiasty izraelskie, tańczące po przejściu przez Morze Czerwone – Sp XIV 1
- niewiasty izraelskie, tkające zasłony – Sp VI 23
- niewiasty modlące się z Apostołami – Sp II 35
- niewiasty oplakujące Jezusa – Sp II 31
- niewiasty przy grobie
patrz Joanna, żona Chuzy
patrz Maria Magdalena
patrz Maria, matka Jakuba i Józefa
- niewiasty służące Jezusowi majątkiem
patrz Joanna, żona Chuzy
patrz Maria Magdalena
patrz Maria, matka Jakuba Mniejszego i Józefa
patrz Salome, niewiasta towarzysząca Jezusowi
patrz Zuzanna, niewiasta towarzysząca Jezusowi
- niewiasty tańczące na cześć Dawida – Sp XIV 2
- niewiasty trzy nieplodne
patrz Anna, matka Samuela
patrz Elżbieta
patrz Sara
- niewiasty z Antiochii (niewiasty antyjocheńskie) – Sp V 12
- niewiasty z Berei (niewiasty bereeńskie) – Sp III 12
- niewiasty żywiące proroków
patrz Eстера
patrz Szunemitka
patrz wdowa z Sarepty
- Nikodem, faryzeusz – Prz 115; 123
- Novius (Nowijus) – Sp III 18
- Ochino Bernardino – Sp IV 5
- ojciec Absaloma *patrz* Dawid
- Oktawian August (Gaius Iulius Caesar Octavianus; August, Augustus) – Pd I, 38, 49

- Ostrogski. Konstanty, książę – Przh; Przd
 Otoniel – Sp I 14
 Pafnucy – Sp III 21
 palestyński król *patrz* Abimelek
 Panna *patrz* Maria, matka Jezusa
 panny mądre – Sp II 17
 pasierb Bilhy (Bali) *patrz* [Ruben]
 Paula. Rzymianka – Sp III 22
 Paweł, Apostoł – Sp II 13; 21; 41; 48; 51;
 III 10; 11; 12; V 12; VI 27; VIII 19;
 Prz 28; 35; 54; 86; 117; 118; 136
 Pelagia – Sp III 18
 Peninna (Fenenna) – Sp V 8
 Persyda – Sp II 49
 Pifat – Sp III 7
 Piotr, Apostoł – Sp II 13; 44; 52; VI 28;
 VII 9; Prz 10; 15; 29; 65; 85; 109; 115
 Platina. Bartholomaeus Sacchi de –
 Sp VII 9
 Polidoro. Virgilio da Urbino (Polydoros) –
 Sp VII 9
 Polydoros *patrz* Polidoro
 poseł *patrz* [Possevino Antonio]
 [Possevino Antonio], wysłannik papieża
 Grzegorza XIII (poseł) – Pd I, 195
 Potifar (Potyfar) – Sp VI 6
 Principia – Sp III 24
 Pryscylla – Sp II 43
 prządki izraelskie – Sp I 13
- Rachab – Sp I 16
 Rachela (Rachel) – Sp I 4; 5; V 9
 Radegunda – Sp III 20
 Rebeka – Sp I 3; 6; VIII 6
 Risa (Resfa; żaloznica Saula) – Sp I 33;
 VIII 16
 Rode – Sp II 52
 [Ruben], pierworodny syn Jakuba (syna
 Izaaka), pasierb Bilhy – Sp VI 5; VIII 9
 Ruf (Ruffi) – Sp II 41
 Rut – Sp I 27
 rzymski ojciec *patrz* [Grzegorz XIII]
- Saalfad *patrz* Selofohad
 Saba – Sp III 3; IV 5
 Sabellius, Marcus Antonius Coccius –
 Sp VII 9
 Safira (Zefira) – Sp V 11
 [Salome], córka Herodiady (córka, tanecz-
 nica) – Sp VI 24; XIV 4
 Salome, niewiasta towarzysząca Jezusowi –
 Sp II 22; 26
- Salomon – Sp I 30; III 3; VI 14; 16; VII 2
 Samarytanin (Samarytan) – Prz 31
 Samarytanka (samarytańska) – Sp III 6
 samarytańska *patrz* Samarytanka
 Samson – Sp VI 7; VII 2
 Samuel, prorok – Sp I 29; VI 13
 Sara, żona Abrahama – Sp I 2; 6; 38; V 9;
 VI 3; VIII 3
 Sara, żona Tobiasza-syna – Sp I 37; VIII 18
 sareptańska *patrz* wdowa z Sarepty
 Saul – Sp I 33; VI 13; VIII 16
 Sefora, żona Mojżesza (Zefora) – Sp I 8;
 V 5
 Selim *patrz* Sulejman Wspaniały
 Selofohad (Saalfad) – Sp I 12
 siostra Amnona (mylnie: Adoniasza) *patrz*
 Tamar
 Sisera, wódz kananejski (Sysara) – Sp I 18
 służąca Annaszowa *patrz* służąca Annasza
 służąca Annasza (służąca Annaszowa) –
 Sp VI 28
 Spinek Stanisław (Szpinek Stanisław) –
 SpD, 17
 starosta hierozolimski *patrz* Antoniusz
 Feliks
 Stefan Batory – PdD; Pd I, 30, 110, 115,
 163, 167, 172, 206; II, tyt., 2, 39, 68
 Sulejman Wspaniały (Selim, Suliman) – Pd
 I, 121, 185
 Sunamitka *patrz* Szunemitka
 Sybille – Sp III 25
 Symon *patrz* Szymon
 synowie Boży – Sp VIII 1
 synowie Helego – Sp VIII 14
 Syntycha – Sp II 48
 syrofeńska *patrz* niewiasta kananejska
 Sysara *patrz* Sisera
 Szpinek Stanisław *patrz* Spinek Stanisław
 Szunemitka (Sunamitka) – Sp I 26; II 29
 Szymon (Symon) – Prz 42
- świekra Piotrowa *patrz* teściowa Piotra
- Tabita – Sp II 44
 Tais – Sp III 21
 Tamar, córka Dawida, siostra Amnona
 (mylnie: Adoniasza) – Sp VIII 10
 Tamar, synowa Judy – Sp I 28; VI 4
 taneczniczka *patrz* [Salome], córka Hero-
 diady
 Tekla – Sp III 15
 tekuitska *patrz* niewiasta z Tekoa

- teściowa Piotra (świekra Piotrowa) – Sp II 13
- Tobiasz, ojciec Tobiasza, mąż Anny (Tobit) – Sp VI 12 [*Tobi* – forma hebrajsko-aramajska, *Tobit* – forma grecka]
- Tobiasz, syn Tobiasza, mąż Sary (Tobit) – Sp I 37 [*Tobijah* – forma hebrajsko-aramajska, *Tobias* – forma grecka]
- Tryfena (Tryfona) – Sp II 49
- Tryfoza – Sp II 49
- Tymoteusz – Sp II 47
- Uriasz (Uryjasz) – Sp V 6
- Waszti (Wasty) – Sp VI 11
- wdowa skrzywdzona przez sędziego (wdowa ukrzywdzona) – Sp II 18
- wdowa uboga – Sp II 9
- wdowa ukrzywdzona *patrz* wdowa skrzywdzona przez sędziego
- wdowa z Nain, matka wskrzeszonego młodzieńca (żałosna wdowa) – Sp II 14
- wdowa z Sarepty (sareptańska) – Sp I 25; II 29
- wdowa żałosna *patrz* wdowa z Nain
- wieszczka (wieszczycyca) – Sp VI 27
- wieszczycyca *patrz* wieszczka
- wrózka z Endor (czarownica Saulowa) – Sp VI 13
- wszetecznicze – Sp VI 25
- wszetecznicze dwie za Salomona – Sp VI 16
- Wybrana Pani (Elekta) – Sp II 37
- Zaborowski, sługa Konstantego Ostrogskiego – PrzD. 13
- Zacheusz – Prz 67
- zaloźnica Saula *patrz* Rispa
- Zebedeuszowa *patrz* żona Zebedeusza
- Zefira *patrz* Safira
- Zefora *patrz* Sefora
- Zuzanna, niewiasta towarzysząca Jezusowi – Sp II 22; 24
- Zuzanna, podglądana przez starców – Sp I 36; V 7; VIII 17
- Zygmunt II August, król – Pd I, 22, 26
- żona cudza *patrz* Batszeba
- żona Hioba – Sp VI 9
- żona Jeroboama – Sp VI 15
- żona Lota – Sp V 2; Prz 12
- żona Piłata – Sp III 7
- żona Potifara (Potyfara) – Sp VI 6
- żona Tobiasza *patrz* [Anna]
- żona Zebedeusza (Zebedeuszowa) – Sp V 10
- żony Salomona (żony Salomonowe) – Sp VI 14

INDEKS PRZYPOWIEŚCI*

- bogacz z Łazarzem – Prz 56
bogacze pobożni – Prz 47
bojować Panu – Prz 110
budowanie wieże [wieży] – Prz 7
budownik mądry i głupi – Prz 8
o tymże – Prz 9
być z świata *patrz* nie być z świata abo
wynieść z świata
- cedzić komora [komara] – Prz 102
chleb *patrz* ciało chleb
Chrystus *patrz* Kamień, Skala, Opoka,
Chrystus
chwalce prawdziwi – Prz 46
chwała i nagroda przyszła – Prz 136
ciało chleb – Prz 113
ciało i krew – Prz 115
ciało z ciała, kość z kości – Prz 114
czas *patrz* w czas się zgadzać
człowiek *patrz* ćwiczenie wiernego czło-
wieka
- ćwiczenie wiernego człowieka – Prz 138
- dawać *patrz* nie dawać
dom umieszczony – Prz 71
drodze [drogi] dwie – Prz 38
na toż – Prz 39
droga perła *patrz* skarb zakryty
drzewo dobre *patrz* drzewo złe i dobre
drzewo złe i dobre – Prz 52
- dzieci igrające – Prz 35
Dzień Pański *patrz* znaki Dnia Pańskiego
Dzień Pański Ostateczny – Prz 135
dziesięcina – Prz 85
- fidze [figi] dwie – Prz 40
o drugiej – Prz 41
- Gehenna – Prz 119
gospodarz czujny – Prz 23
gość nieubrany – Prz 4
górze dwie – Prz 130
grosz czynszowy *patrz* stater abo grosz
czyńszowy
grób pobielany – Prz 86
- Kamień, Skala, Opoka, Chrystus – Prz 127
kamień węglowy – Prz 70
kąkol *patrz* pszenica z kąkołem
klucz znajomości – Prz 118
klucze niebieskie – Prz 90
knot kurzący – Prz 66
kokosz zwabiająca – Prz 20
komor [komar] *patrz* cedzić komora
korzeń gorzki – Prz 91
kość *patrz* ciało z ciała, kość z kości
kotwica – Prz 93
krew *patrz* ciało i krew
królestwo rozdwojone – Prz 63
królowie dwa – Prz 129
krzyż *patrz* nosić krzyż

* Indeks zestawiała Ariadna Masłowska-Nowak.

- kto letni? – Prz 116
 kto listem? – Prz 117
 kto przeciekającym? – Prz 94
 kubek *patrz* pić kubek
 kupić miecz – Prz 109
 kwas dobry *patrz* kwas zły i dobry
 kwas zły i dobry – Prz 54
- latorośli – Prz 120
 lekarz potrzebny – Prz 24
 letni *patrz* kto letni?
 lina morska – Prz 67
 list *patrz* kto listem?
- Łazarz *patrz* bogacz z Łazarzem
- małżeństwo – Prz 61
 mądrość wężowa – Prz 64
 miecz *patrz* kupić miecz
 miejsca wyższe – Prz 73
 młodzieniec bogaty – Prz 28
 młodzieniec zabawny – Prz 29
 mocarz zbrojny – Prz 30
 modlitwy *patrz* ustawiczność w modlitwach
- nagroda przyszła *patrz* chwała i nagroda przyszła
 nasienie czworakie – Prz 13
 nauczyciel mądry – Prz 22
 nic tajemnego – Prz 95
 nie być z świata abo wynieść z świata – Prz 107
 nie dawać świętego psom – Prz 106
 niewiasta bolejąca – Prz 34
 niewód z wiela ryb – Prz 10
 nogi *patrz* unyć nogi
 nosić krzyż – Prz 97
- obrzczać serce – Prz 100
 na toż – Prz 101
 ociec dobry *patrz* ociec zły i dobry
 ociec zły i dobry – Prz 49
 odzienie miękkie – Prz 74
 oko *patrz* wyjąć oko
 Opoka *patrz* Kamień, Skala, Opoka, Chrystus
- oracz *patrz* pług i oracz
 owca stracona – Prz 18
 ożuwca nieszczęśliwy – Prz 58
- panny głupie *patrz* panny mądre i głupie
- panny mądre i głupie – Prz 33
 Pan *patrz* bojować Panu
patrz zacność i tytuły Pana naszego
patrz żywot ubogi Pana naszego Jezusa Chrysta
- panowie dwa – Prz 42
 pasterz dobry *patrz* pasterz zły i dobry
 pasterz zły i dobry – Prz 48
 paździocko – Prz 84
 pić kubek – Prz 98
 plewy *patrz* pszenica z plewami
 pług i oracz – Prz 12
 pokajanie – Prz 65
 pokarmy – Prz 89
 ponurzenie święte – Prz 123
 posłuszeństwo – Prz 62
 post – Prz 68
 powinnośc slugi – Prz 55
 próżność *patrz* wszystko próżność
 przeciekający *patrz* kto przeciekającym?
 psy *patrz* nie dawać
 pszenica z kąkołem – Prz 14
 pszenica z plewami – Prz 15
- „racha” – Prz 103
 robak nieumierający – Prz 83
 rodzaj żmijowy – Prz 77
 rozdawca szczęśliwy – Prz 57
 rozsądek nieba – Prz 76
- sabat – Prz 69
 Samarytan – Prz 31
 sąsiad pożyczający – Prz 36
 serce *patrz* zatkać serce
patrz obrzczać serce
 sędzia niesprawiedliwy – Prz 32
 siekiera nagotowana – Prz 75
 Skala *patrz* Kamień, Skala, Opoka, Chrystus
- skarb zakryty i droga perła – Prz 6
 słowo Boże – Prz 122
 słuchacze niedbali – Prz 45
 sługa *patrz* powinnośc slugi
 sługa dłużny – Prz 37
 sługa dobry *patrz* sługa zły i dobry
 sługa zły i dobry – Prz 51
 sól dobra *patrz* sól zła i dobra
 sól zła i dobra – Prz 53
 stater abo grosz czyńszowy – Prz 72
 syn dobry *patrz* syn zły i dobry
 syn marnotratny [marnotrawny] – Prz 27,

- syn zły i dobry – Prz 50
 synowie dwojacy – Prz 43
 synowie świata tego – Prz 44
 szafarz niewierny – Prz 25
 szafowanie roztropne – Prz 21
 szczyrość – Prz 59
- ścierw – Prz 82
 śmierć – Prz 134
 świat – Prz 78
 patrz nie być z świata albo wyniść
 z świata
- Świątki – Prz 132
 świeca zapalona – Prz 19
 święte *patrz* nie dawać świętego psom
 świnia – Prz 81
- tajemnice zbawienne – Prz 126
 talenty rozdane – Prz 5
 tytuły *patrz* zacność i tytuły Pana naszego
- umycie nogi – Prz 104
 urodzić się znowu – Prz 108
 ustawiczność w modlitwach – Prz 60
- wezwanie gości – Prz 3
 wezwanie robotników – Prz 2
 węgle *patrz* zgromadzić węgle
 wielbłąd – Prz 80
- Wielkanoc – Prz 131
 wieża *patrz* budowanie wieże
 winnica najęta – Prz 11
 woły mlójące – Prz 79
 wonność dobra *patrz* wonność zła i dobra
 wonność zła i dobra – Prz 133
 wódz ślepy – Prz 26
 wszystko nowe w Chrystusie – Prz 1
 wszystko próżność – Prz 139
 wyjąć oko – Prz 105
 wyniść z świata *patrz* nie być z świata albo
 wyniść z świata
- zacność i tytuły Pana naszego – Prz 125
 zakład jeden wszystkim – Prz 96
 zasłona serca – Prz 92
 zatkać serce – Prz 99
 zbroja duchowna – Prz 121
 zgadzać się w czas – Prz 111
 zgromadzić węgle – Prz 112
 ziarno gorczyczne – Prz 16
 o tymże – Prz 17
 ziarno umarłe – Prz 88
 ziarno wsiane – Prz 87
 znajomość *patrz* klucz znajomości
 znaki Dnia Pańskiego – Prz 128
 zwierciadło chrystyjańskie – Prz 137
- życie ubogi Pana naszego Jezusa Chrystusa –
 Prz 124

INDEKS BIBLIJNY*

Indeks zawiera miejsca wymienione przez Erazma Otwinowskiego (wytluszczone) oraz przywołane w objaśnieniach przez wydawcę. Odsyłacze ograniczono do wskazania numeru utworu w cyklu. Sigła wg Biblii Tysiąclecia. Po przecinku podano numer wiersza.

Księga Rodzaju

1,27-28 – Prz 61, 1-2
3,6 – Sp VII 1
3,15 – Sp I 1
3,16 – Prz 34, 5-6
3,17-19 – Sp V 1
6 – Sp VI 1; Sp VIII 1
6-7 – Sp VI 1
6,1-7 – Sp VIII 1
12,10-20 – Sp VIII 3
16 – Sp V 9
17,15-16 – Sp I 2
18,13-14 – Sp I 38
19,4-13,24-25 – Sp VIII 2
19,26 – Sp V 2; Prz 12, 9-10
19,30-38 – Sp VI 2
19,31 – Sp VI 2
20,1-14 – Sp VIII 4
20,3-4 – Sp I 6
21,9-14 – Sp VI 3
21,12 – Sp I 2
24 – Sp I 3
26,6-11 – Sp VIII 6
26,10-11 – Sp I 6
<2>7, 28 – Sp I 3
29,16,30,31 – Sp I 5
29,17-18 – Sp I 4
3<0>,3,9nn. – Sp V 9
30,11,24 – Sp I 5
34 – Sp VIII 7
34,<1-2> – Sp V 3

35,22 – Sp VI 5; Sp VIII 9

38,6-30 – Sp I 28

38,12-26 – Sp VI 4

38,25 – Sp VI 4

39-40 – Sp VI 6

39,7,20 – Sp VI 6

49,3-4 – Sp VI 5

49,10 – Prz 125, 13

Księga Wyjścia

1,15-21 – Sp III 1

2,1-9 – Sp I 7

2,10 – Sp III 2

2,21 – Sp V 5

4,24-26 – Sp V 5

4,25 – Sp I 8

12 – Prz 131, 5

12,3nn. – Prz 125, 45-46

12,15 – Prz 54, 9-10, 11-12

13,7 – Prz 54, 9-10

15,20 – Sp I 9

15,20-21 – Sp XIV 1

17,6 – Prz 125, 57-58

22,22-23 – Sp XII 2

23,18 – Prz 54, 9-10

32,19,28 – Sp XV 1

34,18 – Prz 54, 11-12

34,33-34 – Prz 92

35,22-25 – Sp I 10

35,25 – Sp I 13

38,8 – Sp I 11

* Indeks zestawiała Ariadna Masłowska-Nowak.

Księga Kapłańska

- 2,11 – Prz 5⁺, 9-10
 2,13 – Prz 53, 2
 1⁺,13,21,24ⁿⁿ. – Prz 125, 45-46
 24,5-9 – Prz 106, 3-4

Księga Liczb

- 12,1,10 – Sp V 4
 20,1-13 – Prz 125, 57-58
 24,17 – Prz 125, 19-20
 25,6-18 – Sp VI 8
 27,7 – Sp I 12

Księga Powtórzonego Prawa

- 10,16 – Prz 100, 101
 10,17-18 – Sp XII 3
 14,22 – Prz 85
 16,16 – Prz 54, 11-12
 19 – Sp XIII 2
 22,5 – Sp XIII 2
 24,17-21 – Sp XII 4
 29,17 – Prz 91
 30,6 – Prz 100, 101

Księga Jozuego

- 2,4,11,12 – Sp I 16
 15,16 – Sp I 14

Księga Sędziów

- 1,12 – Sp I 14
 4,4,5,9 – Sp I 17
 4,21 – Sp I 18
 9,53 – Sp I 20
 11,31 – Sp I 15
 11,34 – Sp XIV 5
 16,19-21 – Sp VI 7
 19 – Sp VIII 8
 20 – Sp VIII 8
 21,21,23 – Sp XV 2

Księga Rut

- 4,1,20 – Sp I 27
 4,1-17 – Sp I 27

Pierwsza Księga Samuela

(= Pierwsza Księga Królewska)

- 1 (1 Sm) – Sp I 38; V 8
 1,1-28 – Sp I 29
 1,20 (1 Sm) – Sp I 29
 2,1-20 – Sp I 29
 2,16,22 (1 Sm) – Sp VIII 14

- 2,22-25 – Sp VIII 14
 4,17,18 (1 Sm) – Sp VIII 14
 18,6-7 (1 Sm) – Sp XIV 2
 25,24-25 (1 Sm) – Sp I 21
 28,3-25 – Sp VI 13
 28,11,20 (1 Sm, 1 Krl) – Sp VI 13
 30,1-2,5,17-18 – Sp VIII 12
 30,18 (1 Sm) – Sp VIII 12

Druga Księga Samuela

(= Druga Księga Królewska)

- 3,7-8,27 (2 Sm) – Sp VIII 16
 6,14,16 (2 Krl) – Sp XIV 3
 6,16 (2 Krl) – Sp VI 10
 11 – Sp VIII 15
 11,2ⁿⁿ. (2 Krl) – Sp V 6
 11,2-17 (2 Krl) – Sp I 28
 11,4,22 – Sp VIII 15
 12,1-23 – Sp VIII 15
 13,1-22,32-33 (2 Sm) – Sp VIII 10
 14,1 (2 Krl) – Sp I 23
 14,21 – Sp I 23
 16,22 (2 Sm) – Sp VIII 11
 17,17-19 (2 Sm) – Sp I 22
 18,5,12-15 – Sp VIII 11
 20,16-22 – Sp I 19
 21,10 (2 Sm) – Sp I 33

Pierwsza Księga Królewska

(= Trzecia Księga Królewska)

- 1,1 (3 Krl) 4 – Sp I 24
 3,16-28 (1 Krl) – Sp VI 16
 11,1-13 (1 Krl) – Sp VI 14
 14,1-6 (1 Krl) – Sp VI 15
 17,8-24 – Sp I 25
 17, 9 (3 Krl) – Sp I 25; II 29
 21,1-29 – Sp VI 17
 2<1>,13,24 (3 Krl) – Sp VI 17

Druga Księga Królewska

(= Czwarta Księga Królewska)

- 2,11 – Prz 126, 29
 4,1-7 – Sp I 26
 4,8 (Krl) – Sp II 29
 4,8-37 (4 Krl) – Sp I 26
 6,28-29 (2 Krl) – Sp VI 22
 9,30 – Sp XIII 7
 9,30-37 – Sp VI 17
 11,1-2 – Sp I 32
 11,1-16 (4 Krl) – Sp VI 18
 11,2 (4 Krl) – Sp I 32

22,14 (2 Krl) – Sp I 31

23,7 (2 Krl) – Sp VI 23

Pierwsza Księga Kronik

5,1 – Sp VI 5

Druga Księga Kronik

15,16 – Sp VI 20

30,13.21 – Prz 54, 11-12

35,17 – Prz 54, 11-12

Księga Ezdrasza

(= Pierwsza Księga Ezdrasza)

6,9 – Prz 53, 2

6,22 – Prz 54, 11-12

10,2-3.19 (1 Ezd) – Sp V 13

Trzecia Księga Ezdrasza

(nickanoniczna)

4,13-41 – karta tyt.

4,27 – Sp VIII 20

4,29 – Sp VI 21

Księga Tobiasza

2,14 – Sp VI 12

7,10-12 – Sp I 37

11,10-14 – Sp VI 12

14,2 – Sp VI 12

Księga Judyty

12,15 – Sp III 8

13 – Sp I 34

13,3.9-10 – Sp III 8

Księga Estery

2,17 – Sp VI 11

4 – Sp II 29

5,8 – Sp II 29

7 – Sp I 35

Druga Księga Machabejska

6,10 – Sp I 39

7 – Sp III 13

12,38-46 – Prz 56, 15-20

Księga Hioba

2,9 – Sp VI 9

6,6 – Prz 53, 2

Księga Psalmów

15[14] – Prz 130, 8

68[67].5-6 – Sp XII 11

118[117].22 – Prz 70; 127

146[145].9 – Sp XII 5

Księga Przysłów

7,10 – Sp VII 7

10,12 – Sp VII 7

11,22 – Sp X 12

12,4 – Sp X 9

14,1 – Sp X 10

18,22 – Sp X 11

1<9>.14 – Sp X 5

21.9 – Sp VII 5

23,13-14.20-21.29-31 – Sp XVII 4

26,11 – Prz 81

27,15-16 – Sp VII 4

31 – Sp I 30

Księga Koheleta

czyli Eklezjastesa

1,2 i passim – Prz 139

Księga Mądrości

3,5-6 – Prz 125, 123-124

Księga Mądrości Syracha

czyli Eklezjastyka

7,24 – Sp XVII 7

9,1 – Sp X 7

9,2 – Sp X 13

9,5.12-13 – Sp X 15

9,9 – Sp X 14

22,3-6 – Sp XVII 5; 6

22,8 – Sp XVII 5; 6

25,23-25 (lub 16-17) – Sp VII 3

26 – Sp VII 6

26,3 – Sp X 2

26,8 – Sp VII 6

26,11 – Sp VII 8

26,17-18 – Sp X 3

26,21-22 – Sp X 4

Księga Izajasza

3,16-23 – Sp XIII 6

6,10 – Prz 99

7,14 – Prz 125, 17-18

9,5 – Prz 125, 29, 31, 34

11,1nn. – Prz 125, 15-16

25,8 – Prz 1, 25-26; 34, 13

28,16 – Prz 127

42,1-4 – Prz 66

45,23 – Prz 122

53,7 – Prz 125, 45-46

66,24 – Prz 83

Księga Ezechiela

17,22-24 – Prz 16, 1-8; 17

Księga Daniela

2,34-35,44-45 – Prz 127

13 – Sp I 36; V 7

Księga Joela

2 – Sp II 40

3,1 – Sp II 40

Księga Zachariasza

9,9 – Sp II 39

Księga Malachiasza

1,6 – Prz 50, 7-8

3,1 – Prz 125, 36

Ewangelia wg św. Mateusza

1,23 – Prz 125, 17-18

2,13-18 – Prz 124, 13-16

3,1-17 – Prz 123

3,7 – Prz 77

3,10 – Prz 75; 120

3,13-17 – Prz 126, 13-16

4,1-2 – Prz 68

4,17 – Prz 65, 7-8

5,8 – Sp VI 6

5,13 – Prz 53

5,14-16 – Prz 19

5,21-26 – Prz 111

5,22 – Prz 103

5,22,29-30 – Prz 119

5,29-30 – Prz 105

5,32 – Sp XI 1

5,37 – Prz 59, 12

5,43-44 – Prz 1, 17-18

6,24 – Prz 42

7,3-5 – Prz 84

7,6 – Prz 21; 106

7,13-14 – Prz 38; 39

7,15-20 – Prz 52

7,24-27 – Prz 8; 9

8 – Prz 24

8,21-22 – Prz 29

9,12 – Prz 24; 125, 71-72

9,17 – Prz 1, 1-2; 94

9,24 – Prz 134, 1-2

10,10 – Prz 79, 5

10,16 – Prz 59, 3; 64

10,17-25 – Prz 97

10,26-27 – Prz 95

10,33 – Prz 137, 35

10,38 – Prz 137, 13

10,39 – Prz 6, 4-6

11,16-19 – Prz 35

12,8 – Prz 125, 51-52

12,9-14 – Prz 69

12,15-21 – Prz 66

12,25-30 – Prz 63

12,29 – Prz 30

12,42 – Sp III 3

12,43-45 – Prz 71

12,50 – Sp II 20

13 – Prz 13

13,3-8 – Prz 13, 1-8

13,15 – Prz 99

13,16-17 – Prz 126, 5-8

13,18-23 – Prz 13, 9-18

13,19-23 – Prz 122

13,24-30,36-43 – Prz 14

13,31-32 – Prz 16, 1-8; 17

13,35 – Prz motto

13,44-46 – Prz 6

13,47-50 – Prz 10

13,52 – Prz 22

14,3-11 – Sp VI 24

14,6-8 – Sp XIV 4

14,7-8 – Sp VI 24; XIV 4

15,11,17-20 – Prz 89

15,14 – Prz 26

15,21-28 – Sp III 4

15,26-27 – Prz 106, 7-8

15,28 – Sp III 4

16,6,11-12 – Prz 54, 5-7

16,18-19 – Prz 90

16,24 – Prz 97; 137, 13

16,25 – Prz 6, 4-6

17,1-8 – Prz 136, 10

17,24-27 – Prz 62; 72

18,12-14 – Prz 18

18,23-35 – Prz 37

<1>9 – Prz 80

19,3-12 – Prz 61

19,16-22 – Prz 28

19,16-30 – Prz 47

19,19 – Prz 137, 15-16

19,24 – Prz 67; 80

19,28 – Prz 126, 39-40

20,1-16 – Prz 2

- 20,20-24 – Sp V 10
20,21 – Sp V 10
 20,22-23 – Prz 98
 21,18-20 – Prz 41
 21,28-30 – Prz 50
 21,31 – Sp VI 25
 21,33-44 – Prz 11
 21,33-46 – Prz 18, 12
 21,42 – Prz 125, 53-54
 21,42-44 – Prz 70
 21,44 – Prz 127
 22,1-14 – Prz 3
 22,11-13 – Prz 4
 22,39 – Prz 137, 15-16
 23,16 – Prz 26
 23,23-24 – Prz 85
 23,24 – Prz 102
 23,27-28 – Prz 86
 23,37-39 – Prz 20
 24,3-31 – Prz 137, 44-48
 24,7 – Prz 63
 24,21-31 – Prz 128
 24,26 – Prz 26
24,28 – Prz 82
 24,32-35 – Prz 128, 45
24,43 – Prz 23
 24,45-51 – Prz 51
 25,1-13 – Sp II 17; Prz 33
25,10 – Sp II 17
 25,14-30 – Prz 5
 25,31-46 – Prz 135
2<6> – Prz 65
 26,6-7 – Sp II 7
 26,26 – Prz 113, 7-12
 26,26-29 – Prz 113
 26,51-52 – Prz 115, 9
 26,51-54 – Prz 109
 26,69-75 – Prz 65, 5-6
 27,19 – Sp III 7
 27,55 – Sp II 30
 27,55-56 – Sp II 27
 27,57-60 – Prz 47, 5
 28 – Prz 124, 17-18
 28,9-10 – Sp II 34
 3,24-30 – Prz 63
 3,27 – Prz 30
 4,1-8 – Prz 13, 1-8
 4,13-20 – Prz 13, 9-18
 4,26-29 – Prz 87
 4,30-32 – Prz 16, 1-8; 17
 4,34 – Prz motto
 5,27-30 – Sp II 11
5,29-30 – Sp II 11
 5,39 – Prz 134, 1-2
 5,39-42 – Sp II 16
 7,24-30 – Sp III 5
7,26 – Sp III 5
 8,34 – Prz 97; 137, 13
 8,35 – Prz 6, 4-6
 8,38 – Sp II 23
 9,2-8 – Prz 136, 10
 9,42-50 – Prz 83
 9,50 – Prz 53
 10,17-22 – Prz 28
 10,17-27 – Prz 47
 10,35-40 – Prz 98
 11,12-14 – Prz 41
 12,1-10 – Prz 11
 12,1-12 – Prz 18, 12
 12,10 – Prz 125, 53-54
 12,20 – Prz 70
 12,31-33 – Prz 137, 15-16
 12,33 – Prz 133, 1-6
12,41-43 – Sp II 9
 13,3-27 – Prz 137, 44-48
 13,8 – Prz 63
 13,19-27 – Prz 128
 13,28-29 – Prz 128, 45
14,3-9 – Sp II 7
14,66-70 – Sp VI 28
 15,40-41 – Sp II 22; 27
15,41 – Sp II 22
 15,42-46 – Prz 47, 5
 16,1 – Sp II 25; 26
 16,19-20 – Prz 124, 17-18

Ewangelia wg św. Łukasza

- 1 – Sp I 38
1,25 – Sp II 1
 1,31 – Prz 125, 17-18
 1,39nm. – Sp II 2
 1,45-55 – Sp II 1
1,57 – Sp II 2
 2,7 – Prz 124, 11-12
 2,8-15 – Prz 124, 17-18
2,36-38 – Sp II 3
- Ewangelia wg św. Marka**
 1,9-11 – Prz 126, 13-16
 1,12-13 – Prz 68
 2,17 – Prz 125, 71-72
 2,22 – Prz 1, 1-2; 94
 2,28 – Prz 125, 51-52
 3,1-6 – Prz 69

- 3.1-22 - Prz 123
 3.7 - Prz 77
 3.9 - Prz 75
 3.17 - Prz 15
 3.21-22 - Prz 126, 13-16
 4.1-2 - Prz 68
 4.39 - Sp II 13
 5.31 - Prz 125, 71-72
 5.36-39 - Prz 1, 1-2; 94
 6.5 - Prz 125, 51-52
 6.6-11 - Prz 69
 6.27.35 - Prz 1, 17-18
 6.39 - Prz 26
 6.41-42 - Prz 84
 6.43-45 - Prz 52
 6.47-49 - Prz 8; 9
 7.11 - Sp II 14
 7.14-15 - Sp II 14
 7.25 - Prz 74
 7.31-35 - Prz 35
 7.37-38 - Sp II 8
 8.1-3 - Sp II 22
 8.2 - Sp II 12
 8.3 - Sp II 23; 24
 8.<3-4> - Sp II 22
 8.4-8 - Prz 13, 1-8
 8.4-15 - Prz 122
 8.10 - Prz motto
 8.11-15 - Prz 13, 9-18
 8.52 - Prz 134, 1-2
 9.23 - Prz 97; 137, 13
 9.24 - Prz 6, 4-6
 9.26 - Sp II 23
 9.28-36 - Prz 136, 10
 9.59-60 - Prz 29
 9.62 - Prz 12
 10.7 - Prz 79, 5
 10.23-24 - Prz 126, 5-8
 10.27 - Prz 137, 15-16
 10.30-35 - Prz 31
 10.38-42 - Sp II 4
 10.42 - Sp II 4
 11.5-8 - Prz 36
 11.9-10 - Prz 60
 11.11-13 - Prz 49
 11.14-23 - Prz 63
 11.21-22 - Prz 30
 11.24-26 - Prz 71
 11.27 - Sp II 10
 11.33 - Prz 19
 11.52 - Prz 118
 12.2-3 - Prz 95
 12.9 - Prz 137, 35
 12.39 - Prz 23
 12.42-48 - Prz 51
 12.54-57 - Prz 76
 13.6-9 - Prz 40
 13.11-17 - Sp II 15
 13.18-19 - Prz 16, 1-8; 17
 13.20-21 - Prz 54, 1-4
 13.24 - Prz 38; 39
 14.5 - Prz 69, 6
 14.7-11 - Prz 73
 14.16-24 - Prz 3
 14.27 - Prz 137, 13
 14.28-30 - Prz 7
 14.31-33 - Prz 129
 14.34-35 - Prz 53
 1<5> - Prz 65
 15.3-7 - Prz 18
 15.8-9 - Sp II 19
 15.11-32 - Prz 27; 65, 1-2
 16.1-8 - Prz 25
 16.8 - Prz 43; 44
 16.13 - Prz 42
 16.19-31 - Prz 56
 17.7-10 - Prz 55
 17.31-32 - Prz 12, 9-10
 17.32 - Sp V 2
 17.33 - Prz 6, 4-6
 17.37 - Prz 82
 18.1-8 - Sp II 18
 18.2-8 - Prz 32
 18.8 - Prz 128, 24
 18.18-23 - Prz 28
 18.18-27 - Prz 47
 19.1-10 - Prz 67, 5-6
 19.11-28 - Prz 5
 20.9-18 - Prz 11
 20.9-19 - Prz 18, 12
 20.17-18 - Prz 70
 21.7-28 - Prz 137, 44-48
 21.10 - Prz 63
 21.25-28 - Prz 128
 21.29-31 - Prz 128, 45
 22.19-20 - Prz 113
 22.31-32 - Prz 15, 9-11
 23.27.49 - Sp II 30; 31
 23.40-43 - Prz 65, 3-4
 23.49.55-56 - Sp II 32
 23.50-53 - Prz 47, 5
 23.55-56 - Sp II 33
 24.1-10 - Sp II 32; 33
 24.50-53 - Prz 124, 17-18

Ewangelia wg św. Jana

1,14 – Prz 126, 17-18
 1,29 – Prz 113, 7-12
 1,29.36 – Prz 125, 45-46
 2 – Prz 78
 2,1-11 – Prz 61, 7-8
 3,1-21 – Prz 115, 7-8; 123, 3-4
 3,3-8 – Prz 108
 3,5 – Prz 123, 3-4
 4,20 – Sp III 6
 4,23-24 – Prz 46
 6,5-13 – Prz 113
 6,32nn. – Prz 125, 67-68
 6,35 – Prz 113, 7-12
 8,3-7 – Sp VI 26
 8,12 – Prz 125, 75
 9,39-41 – Prz 26
 10,9 – Prz 113, 7-12
 10,11-16 – Prz 48
 11,5nn. – Sp II 5
 11,11-13 – Prz 134, 1-2
 11,20-27 – Prz 134, 29-30
 11,25 – Prz 125, 103-104
 12,1-8 – Sp II 7
 12,2 – Sp II 6
 12,24 – Prz 88
 12,40 – Prz 99
 13,2-14.21.30 – Prz 104
 13,34 – Prz 1, 17-18
 14,6 – Prz 125, 73-74, 97-98
 15,1 – Prz 113, 7-12
 15,1nn. – Prz 125, 69-70
 15,1-6 – Prz 120
 16,20-23 – Prz 34
 17,14-19 – Prz 78
 17,16 – Prz 107
 19,38 – Prz 47, 5
 20,16-17 – Sp II 12
 21,25 – PrzA, 8

Dzieje Apostolskie

1,9-11 – Prz 124, 17-18
 1,14 – Sp II 35
 2,1-41 – Prz 132
 2,17 – Sp II 40
 4,23-32 – Prz 68
 5,1-10 – Sp V 11
 <5>,10 – Sp V 11
 8,27-28 – Sp III 9
 9,36-42 – Sp II 44
 10,42 – Prz 125, 105-106
 12,13-14 – Sp II 52

13,50 – Sp V 12
 16,14-15 – Sp II 45; 46
 16,16-19 – Sp VI 27
 16,17 – Sp VI 27
 17,12 – Sp III 12
 17,34 – Sp II 42
 18,26 – Sp II 43
 21,8-9 – Sp II 50
 23,2-3 – Prz 86, 7
 24,24-25 – Sp III 10
 25,23 – Sp III 11

List do Rzymian

2,28-29 – Prz 100, 101
 5,19 – Sp XVII 3
 6,1-14 – Prz 123
 12,14-20 – Prz 112
 13,1-7 – Prz 62
 14,2-3 – Prz 89
 15,12 – Prz 125, 15-16
 16,1 – Sp II 51
 16,6,12 – Sp II 49
 16,13 – Sp II 41

Pierwszy List do Koryntian

3,15 – Prz 56, 15-20
 5 – Prz 1
 5,1-5 – Sp VIII 19
 5,7 – Prz 54, 8; Prz 130, 11-14
 5,7-8 – Prz 1, 1-2
 5,10 – Prz 107
 7 – Prz 61, 11-12
 8 – Prz 89
 9,5 – Sp II 13
 9,9-13 – Prz 79, 1-4
 9,24-27 – Prz 96
 10,1-4 – Prz 125, 57-58
 10,4 – Prz 127
 11,3 – Sp X 18
 11,3-10 – Sp XIII 1
 11,15 – Sp XIII 4; 5
 11,23-27 – Prz 113
 12,10 – Prz 118, 5-6
 13,11 – Prz 35, 9
 14,5 – Prz 118, 5-6
 14,20 – Prz 35, 9
 15,50 – Prz 115
 15,51-52 – Prz 126, 27-28

Drugi List do Koryntian

1,17 – Prz 59, 12
 3,2-3 – Prz 117

3,3 – Prz 132, 5-6
 3,14-18 – Prz 92
 5,1 – Prz 25, 15
 5,17 – Prz 1, 15-16
 7,1 – Prz 137, 3
 9,7-12 – Prz 57
 10,3-4 – Prz 110
 10,4 – Prz 121; 129, 11-12
 12,2-10 – Prz 136, 3-4

List do Galatów

2,14 – Prz 1, 7
 3,28 – Prz 18, 14
 4,21-31 – Prz 130
 6,15 – Prz 1, 15-16

List do Efezjan

1 – Prz 1
 1,20-22 – Prz 136, 15-20
 2,15.4,24 – Prz 1, 11-12
 4,14-15 – Prz 35, 9
 4,17-24 – Prz 123
 5,22nn. – Sp II 39
 5,22-23 – Sp X 18
 5,26 – Prz 123, 3-4
 5,30 – Prz 114
 6,1.4 – Sp XVII 2
 6,10-17 – Prz 121; Prz 129, 11-12

List do Filipian

2,9 – Prz 125, 30
 4,2 – Sp II 48

List do Kolosan

1 – Prz 1
 1,15nn. – Prz 125, 63, 101-102
 1,18 – Prz 125, 51-52
 3,9-10 – Prz 1, 11-12
 3,11 – Prz 18, 14
 3,20-21 – Sp XVII 2

Pierwszy List do Tesaloniczan

5,5 – Prz 25; 43; 44

Pierwszy List do Tymoteusza

2,9-10 – Sp II 36; XIII 3
 2,15 – Sp XI 3
 4,18 – Prz 79, 1-4
 5,2 – Sp II 21
 5,3-5 – Sp XII 7
 5,3-6 – Sp XII 7

5,9-10 – Sp XII 8

5,10 – Sp XII 8

Drugi List do Tymoteusza

1,5 – Sp II 47

List do Tytusa

3,5-6 – Prz 123

List do Hebrajczyków

2,1-4 – Prz 94
 3,1 – Prz 125, 36
 6,4-8 – Prz 45
 6,19 – Prz 93
 9 – Prz 133, 1-6
 10 – Prz 133, 1-6
 11,5 – Prz 126, 29
 11,31 – Sp I 16
 12,15 – Prz 91

List św. Jakuba Apostoła

1,27 – Sp XII 1
 3,2.5-6.8-11 – Prz 58
 5,12 – Prz 59, 12

Pierwszy List św. Piotra Apostoła

1,23-25 – Prz 122
 2,1-3 – Prz 59
 2,5 – Prz 133, 1-6
 3,3-4 – Sp XIII 3
 3,7 – Sp II 36; X 16
 3,20-21 – Prz 123
 5,4 – Prz 34, 14
 5,8 – Prz 30, 8

Drugi List św. Piotra Apostoła

1 – Prz 122
 2,5-7 – Prz 122
 2,22 – Prz 81
 3,13 – Prz 1, 29-30

Pierwszy List św. Jana Apostoła

2,15-17 – Prz 78
 2,18 – Prz 126, 23

Drugi List św. Jana Apostoła

1,13 – Sp II 37

Apokalipsa św. Jana

passim – Prz 136, 33-34
 1,1 – Prz 136, 33-34

- 1,5 – Prz 125, 91-92
1,10 – Prz 88, 7
3,7 – Prz 125, 87-88
3,12 – Prz 1, 21-22
3,15-16 – Prz 116
5,5 – Prz 125, 49-50
5,6 – Prz 125, 45-46
5,9 – Prz 1, 27-28
6,16 – Prz 136, 40
7,17 – Prz 1, 25-26; 34, 13
12 – Sp II 38
14,3 – Prz 1, 27-28
14,8-10 – Sp VII 9
16,1 – SpC
18 – Prz 126, 24
21 – Prz 69, 9-10
21,1 – Prz 1, 29-30
21,2 – Sp II 39; Prz 1, 21-22
21,4 – Prz 1, 25-26; 34, 13
21,9 – Sp II 39
22,16 – Prz 125, 19-20

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie do lektury.....	5
PIEŚNI DWIE	21
[Dedykacja Hieronimowi Filipowskiemu]	23
Pieśń o wojnie moskiewskiej... ..	25
Druga pieśń o... panowaniu... króla Stefana	32
SPRAWY albo HISTORYJE ZNACZNYCH NIEWIAST.....	35
Na herb.....	37
[Dedykacja Annie Lasocinej].....	39
Do Czytelnika... ..	41
Argument	43
[1.] Niewiasty pobożne pod Starym Testamentem	45
[1.] Ewa napierwsza matka. Gen. 3. v. 15	45
[2.] Sara. Gen. 17. v. 15.16. Gen. 21. v. 12.....	45
[3.] Rebeka. Gen. <2>7. v. 28	45
[4.] Rachel. Gen. 29. v. 17.18	45
[5.] Lija. Gen. 29. v. 16.30.31. Gen. 30. v. 11.24	46
[6.] Sara z Rebeką. Gen. 20 v. 3.4. Gen. 26. v. 10.11	46
[7.] Matka Mojżeszowa. Exo. <2>	46
[8.] Zefora, żona Mojżeszowa. Exo. 4. v. 25	46
[9.] Maryja, siostra Mojżeszowa. Exo. 15. v. 20	47
[10.] Niewiasty izraelskie wobec. Exo. 35. v. 22.25	47
[11.] O tychże. Exo. 38. v. 8	47
[12.] Córki Saalfadowe. Num. 27. v. 7.....	47
[13.] Prządki izraelskie. Exo. 35. v. 25	48
[14.] Achsa, córka Kalebowa. Iosue 15. v. 16. Iudic. 1. v. 12.....	48
[15.] Córka Jeftego nie mianowana. Iudic. 11. v. 31.....	48
[16.] Rachab, nierządnicą w Jerycho. Iosue. 2. v. 4.11.12. Heb. 11	48
[17.] Debora prorokini. Iudicum 4. v. 4.5.9.....	49
[18.] Jahel. Iudicum 4. v. 21	49
[19.] Niewiasta mądra w Abeli, nie mianowana. 2 Reg. 20. v. 16 aż do 22. .	49
[20.] Niewiasta nie mianowana w Sychem. Iudicum 9. v. 53	49

[21.] Abigail, Nabalowa żona. 1. Sam. 25. v. 24.25	49
[22.] Niewiasta uboga nie mianowana. 2. Sam. 17. v. 17	50
[23.] Tekuitska. 2. Reg. 14. v. 1	50
[24.] Abizag panienka. 3. Reg. 1. v. 1	50
[25.] Sareptańska. 3. Reg. 17. v. 9	50
[26.] Sunamitka. 4. Reg. 4	51
[27.] Rut wdowa. Ruth. 4. v. 1.20	51
[28.] Tamar. Gen. 38. Betsabe. 2. Reg. 11	51
[29.] Anna, matka Samuelowa. 1. Sam. 1. v. 20	51
[30.] Matka Salomonowa. Proverb. 31	52
[31.] Holda prorokini. 2. Reg. 2<2>. v. 14	52
[32.] Jozaba. 4. Reg. 11. v. 2	52
[33.] Resfa, założnica Saulowa. 2. Sam. 21. v. 10	52
[34.] Judyt. Cap. 13	53
[35.] Hester. Cap. 7	53
[36.] Zuzanna. Dan. 13	53
[37.] Sara, Tobitowa żona. Tob. 7	53
[38.] Trzy nieplodne ... niewiasty. Gen. 18. v. 13.14. 1. Sam. 1. Luc. 1	54
[39.] Dwie niewieście nie mianowane Machabejskie. 2. Machab. 6. v. 10	54
[II.] Niewiasty pobożne pod Nowym Testamentem	54
[1.] Maryja Panna błogosławiona. Luc. 1. v. 25	54
[2.] Elżbieta. Luc. 1. v. 57	54
[3.] Anna prorokini. Luc. 2. v. 36	55
[4.] Maryja, siostra Łazarzowa. Luc. 10. v. 42	55
[5.] Marta, druga siostra Łazarzowa. Ioan. 11. v. 5	55
[6.] O tejże. Ioan. 12. v. 2	55
[7.] Maryja Magdalena. Mar. 14. Ioan. 12. Matth. 26	56
[8.] Grzesznica. Luc. 7. v. 37.38	56
[9.] Wdowa uboga nie mianowana. Mar. 12. v. 41	56
[10.] Niewiasta nie mianowana. Luc. 11. v. 27	56
[11.] Druga nie mianowana. Mar. 5. v. 29.30	56
[12.] Maryja Magdalena. Luc. 8. v. 2. Ioan. 20. v. 16.17	57
[13.] Świekra Piotrowa. Luc. 4. v. 39	57
[14.] Żaloszna wdowa. Luc. 7. v. 11	57
[15.] Niewiasta skurczona. Luc. 13. v. 11 etc.	57
[16.] Dziewczka Jairowa. Mar. 5. v. 42	57
[17.] Mądre panny. Matth. 25. v. 10	58
[18.] Wdowa ukrzywdzona. Luc. 18. v. 1	58
[19.] Luc. 15. v. 8	58
[20.] Którzy są krewni Pańscy. Matth. 12. v. 5<0>	58
[21.] 1. Timot. 5. v. 2	58
[22.] Luc. 8. v. <3.4>. Mar. 15. v. 41	59
[23.] Joanna. Luc. 8. v. 3	59
[24.] Zuzanna. Luc. 8. v. 3	59
[25.] Maryja Jakubowa. Mar. 16. v. 1	59
[26.] Salome. Mar. 16. v. 1	59
[27.] Maryja Józ[e]fowa. Matth. 27. Mar. 15	60

[28.]	Trzy Maryje.	60
[29.]	3. Reg. 17. v. 9. Est. 4. Reg. 4	60
[30.]	Luc. 23. Matth. 27	60
[31.]	Luc. 23	60
[32.]	Luc. 23 <et> 24	60
[33.]	Luc. 23. v. 55	61
[34.]	Matth. 28. v. 9.10	61
[35.]	Actor. 1.	61
[36.]	1. Timot. 2. v. <9>. 1. Pet. 3. v. 7.	61
[37.]	Electa. 2. Ioan. 1.	61
[38.]	Apoc. 12	61
[39.]	Zach. 9. Ephes. 5. Apoc. 21	62
[40.]	Act. 2. Ioel. 2	62
[41.]	Matka Ruffiego. Rom. 16. v. 13.	62
[42.]	Damaris atenieńska. Act. 17. v. 34	62
[43.]	Pryscylla. Act. 18. v. 26.	62
[44.]	Tabita. Act. 9. v. 36	62
[45.]	Lidyja. Act. 16. v. 14.15	63
[46.]	O tejże	63
[47.]	Eunika z Loidą. 2. Tim. 1	63
[48.]	Ewodyja z Syntychą. Philipen. 4. v. 2	63
[49.]	Cztery niewiasty pobożne. Rom. 16. v. 6.12	63
[50.]	Cztery córki Filipa Apostoła. Actor. 21. v. 8	64
[51.]	Feba, sługa Zboru kenchreńskiego. Rom. 16. v. 1	64
[52.]	Rode służebnica. Actor. 12. v. 13.14	64
[III.]	Niewiasty pogańskie pobożne pod Starym i Nowym Przymierzem	64
[1.]	Baby egipskie. Exo. 1. v. <2>1.	64
[2.]	Królowna egipska. Exo. 2. v. 10.	64
[3.]	Królowa Saba. Matth. 12. v. 42.	65
[4.]	Chananejska. Matth. 15. v. 28.	65
[5.]	Syrofeńska. Mar. 7. v. 26.	65
[6.]	Samarytańska. Ioan. 4. v. 20.	65
[7.]	Piłatowa żona. Matth. 27. v. 19.	66
[8.]	Abra, sługa Judyty.	66
[9.]	Kandacka królowa. Acto. 8. v. 27	66
[10.]	Druzylla, starosty hierozolimskiego żona. Acto. 24. v. 25	66
[11.]	Bernice, króla Agrypy żona. Act. 25. v. 23.	67
[12.]	Niewiasty bereeńskie. Act. 17	67
[13.]	Niewiasta nie mianowana. 2. Machab. 7	67
[14.]	O jednej niewieście wiernej... Theodoretus lib. 4. cap. 17	67
[15.]	Tekla panienka. Sabell. Exem. lib. 5	68
[16.]	Łucyja panienka. Sabell. Exem. lib. 4	68
[17.]	Agata panienka. Sabel. Exem. lib. 5	68
[18.]	Pelagia. Sabel. Exem. lib. 5	69
[19.]	Anastazyja. Sabel. Exem. lib. 5	69
[20.]	Radegunda królowa. Sabel. Exem. lib. 2	69
[21.]	Tais. Sabel. Exem. lib. 5	70

[22.] Paula Rzymianka, wdowa. Sabel. Exem. lib. 5	70
[23.] Eustochium panienka	70
[24.] Principia panienka	70
[25.] Sybille	70
[IV.] Niewiasty pobożne dzisiejszego wieku	71
[1.] Przedmowa do chrystyjańskich niewiast	71
[2.] Anna Askewa, ozdoba Anglijej. Z Ksiąg Męczenników. Fol. 76	71
[3.] Joanna Graja... Z Ksiąg Męczenników. Fol. 179	72
[4.] Olympia Fulvia Morata...	72
[5.] Jedna księżna we Włoszech...	73
[V.] Niewiasty, które z krewkości upadały	73
[1.] Ewa. Gen. 3. v. 17.	73
[2.] Lotowa żona. Gen. 19. v. 26	73
[3.] Dina, córka Jakóbową. Gen. 34. v. <1.2>	74
[4.] Maryja, siostra Mojżeszowa. Num. 12. v. 10	74
[5.] Zefora, żona Mojżeszowa. Exo. 2. v. 21	74
[6.] Betsabe, Uryjaszowa żona. 2. Reg. 11. v. 2 etc.	74
[7.] Zuzanna	75
[8.] Fenenna, Elkanowa żona. 1. Sam. 1	75
[9.] Sara, Rachel, Lija. Gen. 16. Gen. 3<0>. v. 3.9 etc.	75
[10.] Zebedeuszowa. Matth. 20. v. 21	75
[11.] Zefira. Act. <5>. v. 10.	76
[12.] Niewiasty antyjocheńskie. Act. 13. v. 50	76
[13.] Niewiasty babilońskie. 1. Esdr. 10. v. 2.19	76
[VI.] Niewiasty niepobożne, które Pismo Święte wspomina	76
[1.] Córki ludzkie. Gen. 6.	76
[2.] Lotowe córki. Gen. 19. v. 31	77
[3.] Agar, sługa Sary, żony Abraamowej. Gen. 21. v. 14.	77
[4.] Tamar. Gen. 38. v. 25	77
[5.] Bala, założnica Jakóbową. Gen. 35. v. 22	77
[6.] Potyfarowa żona. Gen. 39. v. 7.20	78
[7.] Dalida, Samsonowa miłośnica. Iudicum. 16. v. 19	78
[8.] Kozbi Madyjanitka. Num. 25. v. 18.	78
[9.] Jobowa żona. Iob. 2. v. 9	78
[10.] Michol, króla Dawida żona. 2. Reg. <6>. v. <16>	79
[11.] Wasty, króla Aswerusa żona. Hest. 2. v. 17	79
[12.] Tobitowa żona. Tob. 2.	79
[13.] Czarownica Saulowa. 1. Sam. 2<8>. v. 11.20. 1. Reg. 28	79
[14.] Żony Salomonowe. 1. Reg. 11	80
[15.] Żona Jeroboama króla. 1. Reg. 14	80
[16.] Dwie wszetecznice za Salomona. 1. Reg. 3.	80
[17.] Jezabel, króla Achaba żona. 3. Reg. 2<1>. v. 13.24.	81
[18.] Atalija, królowa Judska. 4. Reg. 11	81
[19.] O tych obudwu	81
[20.] Maacha królowa. 2. Paralip. 15. v. 16	81
[21.] Apemen, założnica wielkiego króla. 3. Esdr. 4. v. 29	82
[22.] Niewiasta głodna. 2. Reg. 6. v. 29	82

[23.]	Niewiasty izraelskie. 2. Reg. 23. v. 7	82
[24.]	Herodyjas, Filipa, brata Herodowego, żona. Matth. 14. v. 7.8	82
[25.]	Wszetecznicze. Matth. 21. v. 31	83
[26.]	Cudzołożnica. Ioan. 8. v. 3	83
[27.]	Wieszczycza. Acto. 16. v. 17.	83
[28.]	Sługa Annaszowa. Mar. 14. v. 66.	83
[VII.]	O złych niewiastach wobec, jako je Duch Boży opisuje	84
[1.]	[inc.] „Pierwszy człowiek na ziemi przez żonę zwiedziony...”	84
[2.]	O tychże. Gen., Iudicum, Iudit, Regum	84
[3.]	Syrach. 25. v. 23.25	84
[4.]	Proverb. 27. v. 15	84
[5.]	Proverb. 21	84
[6.]	Syrach. 26.	84
[7.]	Proverb. 7. v. 10	84
[8.]	Syrach. 26. v. 11	85
[9.]	Gilberta Angliczka...	85
[10.]	O teje	85
[VIII.]	Straszliwe przykłady gwałtów i brania niewiast, i rozmaitych jawnych i tajemnych wszeteczeństw, które Pismo Święte wspomina	86
[1.]	Gen. 6	86
[2.]	Gen. 19	86
[3.]	Gen. 12	86
[4.]	Gen. 20	86
[5.]	Ku temuż	87
[6.]	Gen. 26	87
[7.]	Gen. 34	87
[8.]	Iudicum 19 et 20	87
[9.]	Gen. 35. v. 22	87
[10.]	2. Sam. 13.	88
[11.]	2. Sam. 16.	88
[12.]	1. Sam. 30. v. 18.	88
[13.]	Krócej	88
[14.]	1. Sam. 2. v. 16.22 i 4. v. 17.18	88
[15.]	2. Reg. 11. v. 4.22.	89
[16.]	2. Sam. 3. v. 7 etc.	89
[17.]	Daniel	89
[18.]	Tobiac	89
[19.]	1. Cor. 5. v. 5	90
[20.]	3. Esdr. 4. v. 27.	90
[IX.]	Opisanie pobożnej i statecznej żony i dobrej gospodyniej	90
[X.]	O dobrej żenie	94
[1.]	[inc.] „Naprzędniejszy to klejnot w domu pobożnego...”	94
[2.]	Syrach. 26. v. 3	94
[3.]	Tamże, wiersz 17.18	95
[4.]	Tamże, wiersz 21.22	95
[5.]	Przypow. 1<9>. v. 14	95
[6.]	Tamże	95

[7.] Syrach 9	95
[8.] Syrach.	95
[9.] Przypow. 12. v. 4	95
[10.] Przypow. 14	95
[11.] Przypow. 18. v. 22	96
[12.] Przypow. 11. v. 22	96
[13.] Syrach 9. v. 2	96
[14.] Item	96
[15.] Syrach 9	96
[16.] 1. Pet. 3. v. 7	96
[17.] Ku temuż	96
[18.] 1. Cor. 11. v. 3. Ephes. 5	97
[XI.] Błogosławieństwo wiernych niewiast pod Nowym Testamentem	97
[1.] [inc.] „Niewiasty pod Zakonem niewolnice były...”	97
[2.] Item	97
[3.] 1. Timot. 2. v. 15	97
[XII.] O wdowach i sirotach	97
[1.] Jakub. 1. v. 27.	97
[2.] Exo. 22. Mówi Bóg	98
[3.] Deut. 10	98
[4.] Deut. 24	98
[5.] Psalm 146	98
[6.] Item	98
[7.] 1. Tim. 5. v. 3.4.5	99
[8.] Tamże, v. 10	99
[9.] Modlitwa pobożnej wdowy	99
[10.] Do wiernych wdów	99
[11.] Psalm 68	99
[XIII.] O ubierzach niewieścich	100
[1.] 1. Cor. 11	100
[2.] Levit. 19	100
[3.] 1 Pet. 3. v. 3. 1. Tim. 2. v. 9.10	100
[4.] 1. Cor. 11. v. 15	100
[5.] Item	100
[6.] Esaiae <3. v.> 16	101
[7.] Rumienidło 2. Reg. 9. v. 30	101
[XIV.] O tańcu	101
[1.] Jaki był taniec pod Zakonem. Exo. <1>5. v. 20	101
[2.] 1. Samu. 18. v. 6	102
[3.] 2. Regum. 6. v. 14.16	102
[4.] Matth. 14. v. 7.8	102
[5.] Iudicum 11. v. 34	102
[XV.] Zły taniec	102
[1.] Exo. 32. v. 19.28.	102
[2.] Iudicum 21. v. 21.23	102
[XVI.] O maskarach	103
[XVII.] O wychowaniu dzieci	103

[1.] Przedmowa	103
[2.] Ephes. 6. Colos. 3	103
[3.] Rom. 5	103
[4.] Prover. 23	104
[5.] Syrach 22. v. 8	104
[6.] Item	104
[7.] Syrach 7. v. <26>	104
[8.] Item	104
[9.] Nitimur in vetitum	105
[XVIII.] Śpiewanie wiernych matek dzieciom swoim, co drugie leda co śpiewają	105
PRZYPOWIEŚCI PANA NASZEGO JEZUSA CHRYSZTUSA	109
Na herby	110
[Dedykacja Konstantynowi Ostrogskiemu]	111
Argument	113
Na Księgi Nowego Testamentu	114
[1.] Wszystko nowe w Chrystusie. 1. Cor. 5. Colos. 1. Ephes. 1	115
[2.] Wezwanie robotników. Matth. 20	116
[3.] Wezwanie gości. Matth. 22	116
[4.] Gość nieubrany. Matth. 22	116
[5.] Talenty rozdane. Matth. <2>5	117
[6.] Skarb zakryty i droga perła. Matth. 13	117
[7.] Budowanie wieże. Luc. 14	118
[8.] Mądry i głupi budownik. Matth. 7	118
[9.] O tymże	118
[10.] Niewód z wielu ryb. Matth. 13	119
[11.] Winnica najęta. Matth. 21	119
[12.] Pług i oracz. Luc. 9	119
[13.] Czworakie nasienie. Matth. 13	120
[14.] Pszenica z kąkolem. Matth. 13	121
[15.] Pszenica z plewami. Luc. 3	121
[16.] Ziarno gorczyczne. Mar. 4	121
[17.] O tymże	122
[18.] Owca stracona. Matth. <18>.	122
[19.] Świeca zapalona. Matth. 5	123
[20.] Kokosz zwabiająca. Matth. 23	123
[21.] Roztropne szafowanie. Matth. 7	123
[22.] Nauczyciel mądry. Matth. 13	124
[23.] Gospodarz czujny. Matth. 24	124
[24.] Lekarz potrzebny. Matth. 9	124
[25.] Szafarz niewierny. Lucae 16.	125
[26.] Wódz ślepy. Matth. 15	126
[27.] Syn marnotratny. Luc. 15	126
[28.] Młodzieniec bogaty. Mar. 10.	127
[29.] Młodzieniec zabawny. Matth. 8.	127
[30.] Mocarz zbrojny. Matth. 12	128
[31.] Samarytan. Luc. 10	128

[32.] Sędzia niesprawiedliwy. Luc. 18.	129
[33.] Mądre i głupie panny. Matth. <2>5	129
[34.] Niewiasta bolejąca. Ioh. 16.	130
[35.] Dzieci igrające. Matth. 11.	130
[36.] Sąsiad pożyczający. Luc. 11.	131
[37.] Sługa dłużny. Matth. 18.	131
[38.] Dwie drodże. Matth. 7.	131
[39.] Na toż	132
[40.] Dwie fidze. Luc. 13.	132
[41.] O drugiej. Matth. 21.	132
[42.] Dwa panowie. Matth. 6.	133
[43.] Dwojacy synowie. 1. Thess. 5.	133
[44.] Synowie świata tego. Luc. 16.	134
[45.] Słuchacze niedbali. Heb. 6.	134
[46.] Chwalce prawdziwi. Iohan. 4.	134
[47.] Bogacze pobożni.	135
[48.] Zły i dobry pasterz. Iohan. 10.	135
[49.] Zły i dobry ojciec. Luc. 11.	136
[50.] Zły i dobry syn. Matth. 21.	136
[51.] Zły i dobry sługa. Luc. 12.	136
[52.] Złe i dobre drzewo. Matth. 7.	137
[53.] Zła i dobra sól. Luc. 14.	137
[54.] Zły i dobry kwas. Luc. 13.	137
[55.] Powinność sługi. Luc. 17.	138
[56.] Bogacz z Łazarzem. Luc. 16.	138
[57.] Rozdawca szczęśliwy. 2. Cor. 9.	139
[58.] Ożuwca nieszczęśliwy. Iac. 3.	139
[59.] Szczyrość. 1. Petr. 2.	140
[60.] Ustawiczność w modlitwach. Luc. 11.	140
[61.] Małżeństwo. Matth. 19.	140
[62.] Posłuszeństwo. Matth. 17. Rom. 13.	141
[63.] Królestwo rozdwojone. Matth. 12.	141
[64.] Mądrość wężowa. Matth. 10.	141
[65.] Pokajanie. Luc. 1<5>. Matth. 2<6>.	142
[66.] Knot kurzący. <Matth>. 12.	142
[67.] Lina morska. Matth. 19.	142
[68.] Post. Matth. 4. Actor. 4.	143
[69.] Sabat. Mar. 3.	143
[70.] Kamień węglowy. Matth. 21.	143
[71.] Dom umieciony. Matth. 12.	144
[72.] Stater abo grosz czynszowy. Matth. 17.	144
[73.] Wyższe miejsca. Luc. 14.	144
[74.] Miękkie odzienie. Luc. 7.	144
[75.] Siekiera nagotowana. Luc. 3.	145
[76.] Rozsądek nieba. Luc. 12.	145
[77.] Rodzaj zmij<ow>y. Matth. 3.	146
[78.] Świat. Iohan. 17. 1 Iohan. 2.	146
[79.] Woly mlójące. Matth. 10.	147

[80.] Wielbłąd. Matth. <1>9	147
[81.] Świnia. 2. Pet. 2	147
[82.] Ścierw. Matth. 24	147
[83.] Robak nieumierający. Mar. 9	148
[84.] Paździorko. Matth. 7	148
[85.] Dziesięcina. Matth. 23	149
[86.] Grób pobielany. Matth. 23	149
[87.] Ziarno wsiane. Mar. 4	150
[88.] Ziarno umarłe. Iohan. 12	150
[89.] Pokarny. Matth. 15. Rom. 14. 1. Cor. 8	150
[90.] Klucze niebieskie. Matth. 16	151
[91.] Gorzki korzeń. Heb. 12	151
[92.] Zasłona serca. 2. Cor. 3	152
[93.] Kotwica. Heb. 6	152
[94.] Przeciekającym kto? Heb. 2	152
[95.] Nic tajemnego. Matth. 10. Luc. 12	153
[96.] Zakład jeden wszystkim. 1. Cor. 9	153
[97.] Krzyż nosić. Matth. 10. Mar. 8. Luc. 9	153
[98.] Kubek pić. Matth. 20	154
[99.] Serce zatkać. Matth. 13. Iohan. 12	154
[100.] Serce obrzezać. Rom. 2. Deut. 10. et 3<0>	155
[101.] Na toż	155
[102.] Komora cedzić. Matth. 23	155
[103.] „Racha”. Matth. 5	156
[104.] Nogi umyć. Iohan. 13	156
[105.] Oko wyjąć. Matth. 5	156
[106.] Świętego psom nie dawać. Matth. 7	157
[107.] Nie być z świata abo wynieść z świata. Iohan. 17. 1. Cor. 5	157
[108.] Znowu się urodzić. Iohan. 3	158
[109.] Miecz kupić. Matth. 26	158
[110.] Panu bojować	159
[111.] W czas się zgadzać. Matth. 5	159
[112.] Węgłe zgromadzić. Rom. 12	160
[113.] Ciało chleb. Matth. 26. Iohan. 6	160
[114.] Ciało z ciała, kość z kości. Ephes. 5	161
[115.] Ciało i krew. 1. Cor. 15	161
[116.] Letni kto? Apoc. 3	161
[117.] Listem kto? 2. Cor. 3	162
[118.] Klucz znajomości. Luc. 11	162
[119.] Gehenna. Matth. 5	163
[120.] Latorośli. Matth. 3. Iohan. 15	163
[121.] Zbroja duchowna. Ephes. <6>. 2. Cor. <10>	163
[122.] Słowo Boże. Esa. 4<5>. 2. Pet. 1. Matth. 13. Luc. 8	164
[123.] Ponurzenie święte...	165
[124.] Ubogi żywot Pana naszego Jezusa Chrysta	166
[125.] Zacność i tytuły Pana naszego	168
[126.] Tajemnice zbawienne	172
[127.] Kamień, Skala, Opoka, Chrystus...	173

[128.] Znaki dnia Pańskiego	173
[129.] Dwa królowie. Luc. 1†	175
[130.] Dwie górze. Gal. †	175
[131.] Wielkanoc	176
[132.] Świątki. Actor. 2.	176
[133.] Zła i dobra wonność	177
[134.] Śmierć	177
[135.] Dzień Pański Ostateczny.	178
[136.] Przyszła chwala i nagroda	179
[137.] Zwierciadło chrystyjańskie	180
[138.] Ćwiczenie wiernego człowieka	182
[139.] Wszystko próżność.	182
Komentarze	183
Komentarz edytorski	185
I. Wykaz znaków i skrótów przyjętych w edycji	185
II. Opis źródeł	186
III. Zasady transkrypcji	187
IV. Aparat krytyczny	188
Objaśnienia	193
Słownik wyrazów archaicznych	229
Indeks postaci	234
Indeks przypowieści	240
Indeks biblijny	243

ukazały się:

- HIERONIM MORSZTYN, *Światowa Rozkosz*
wydał Adam Karpiński
- KASPER TWARDOWSKI, *Pochodnia Miłości Bożej*
wydał Krzysztof Mrowcewicz
- KASPER MIASKOWSKI, *Zbiór rytmów*
wydała Alina Nowicka-Jeżowa
- WACŁAW POTOCKI, *Muza polska*
wydał Adam Karpiński
- SEBASTIAN GRABOWIECKI, *Rymy duchowne*
wydał Krzysztof Mrowcewicz
- SEBASTIAN FABIAN KLONOWIC, *Roxolania * Roksolania*
wydał i przełożył Mieczysław Mejor
- KASPER TWARDOWSKI, *Lekcje Kupidynowe*
wydał Radosław Grześkowiak
- STANISŁAW GROCHOWSKI, *Wirydarz*
wydała Justyna Dąbkowska
- ALEKSANDER TEODOR LACKI, *Pobożne pragnienia*
wydał Krzysztof Mrowcewicz
- MIKOŁAJ KOCHANOWSKI, *Rotuly*
wydał Adam Karpiński
- KASPER TWARDOWSKI, *Łódź młodzi z nawałności do brzegu płynąca*
wydał Radosław Grześkowiak
- JAN ŻABCZYC, *Symfonije anielskie*
wydał Adam Karpiński

SZYMON ZIMOROWIC, *Roksolanki*

wydał Radosław Grzeńkowiak

ERAZM OTWINOWSKI, *Pisma poetyckie*

wydał Piotr Wilczek

w przygotowaniu:

ANDRZEJ MAKSYMILIAN FREDRO, *Monita politico-moralia * Przestrogi*
w opracowaniu Ewy Głębińskiej i Estery Lasocińskiej

JAN ANDRZEJ MORSZTYN, *Cyd*

w opracowaniu Adama Karpińskiego i Adama Stepnowskiego

MARCIN BŁAŻEWSKI, *Setnik przypowieści ucieśnych*

w opracowaniu Jana Ślaskiego

ADAM KORCZYŃSKI, *Wizerunek złocistej przyjaźni z zdrady*

w opracowaniu Radosława Grzeńkowiaka

KALLIMACH, *Epigrammata * Epigramaty*

w opracowaniu i przekładzie Alberta Gorzkowskiego

SAMUEL TWARDOWSKI, *Przeważna legacja Krzysztofa Zbaraskiego*

w opracowaniu Romana Krzywego

SZYMON SZYMONOWIC, *Listy*

w opracowaniu Ewy Głębińskiej